

Ι. ΜΑΣΣΟΣ - Α. ΖΑΓΚΑΣ - Γ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ

β' λυκείου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1981

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

G Y4

82 μεφ, 16° (και 3 λουτρά), 18° (και 2 λουτρά)
19° μεφ (2 λ), 20° (1 λ, μέση) 24°, 25°, 29°

06/ 38,

06/ 75

06/ 81

06/ 90

06/ 91

06/ 107

06/ 113

07/ 129

66

οεγ 14

10

19

25

28

30ηο

38

41

καρα

503 οεγ 38-4

45

76

49

221

81

66

117

213

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ

1000

CHRISTIANISM
AND KOBZOE

Ι. ΜΑΣΣΟΣ - Α. ΖΑΓΚΑΣ - Γ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ

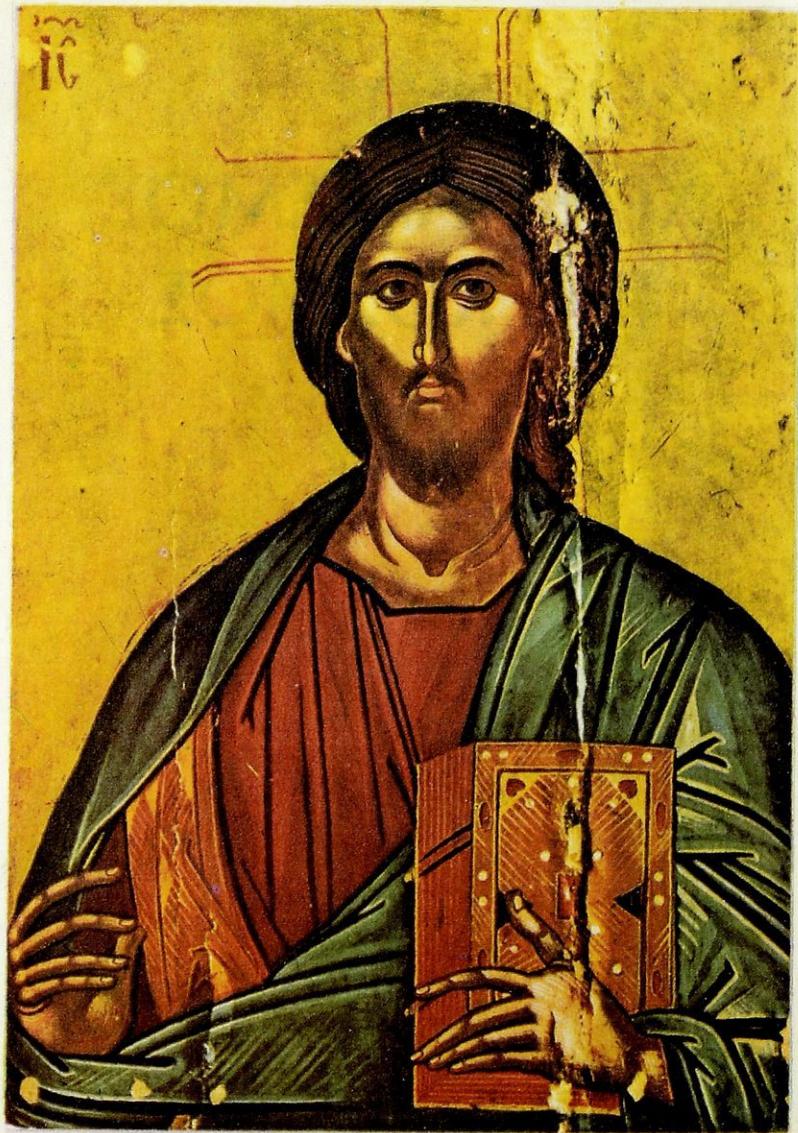

β' λυκείου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

17973

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ο Κύριος. Εικόνα του 16ου αι. που βρίσκεται στο Πρωτάτο του Αγίου Όρους.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το καινούριο βιβλίο των Θρησκευτικών της Β' τάξεως Λυκείου που κρατάς στα χέρια σου έχει σκοπό να ανταποκριθεί στο νέο αναλυτικό πρόγραμμα που καταρτίστηκε από το ΚΕΜΕ του Υπουργείου Παιδείας και να εκθέσει όσο γίνεται πιο απλά και κατανοητά ορισμένες βασικές αλήθειες γύρω από το φαινόμενο της Θρησκείας και ειδικότερα να παρουσιάσει το Χριστιανισμό ως τη μόνη αληθινή Θρησκεία μέσα στὸν κόσμο.

Να διδάξει κανείς τη Χριστιανική αλήθεια στὸ σημερινό κόσμο, που ταλαιπωρείται τόσο άσχημα από τὴν απάτη και τὴν υποκρισία, είναι ἔργο ἀρκετά δύσκολο. Καὶ είναι δύσκολο γιατί η Χριστιανική κοσμοθεωρία διαθέτει και παρουσιάζει τη μόνη αλήθεια για τὸ Θεό, ενώ «δέ κόσμος δόλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται». Οι ἀνθρώποι ὅλων τῶν εποχῶν, πιο πολύ όμως τῆς σημερινῆς εποχῆς, «ἧγάπτοσαν τὸ σκότος μᾶλλον» καὶ όχι τὸ φως, γι' αὐτό καὶ ὀλες σχεδόν οι πνευματικές αλήθειες και αξίες βρίσκονται, κατά κοινή ομολογία, σε μεγάλη παρακμή, που προκαλεί ανησυχία σοθαρή και μεγάλη.

Το ρεύμα της αθεῖας, της απιστίας και της αδιαφορίας, που·φυσικά δὲν έχει κάποια συγκεκριμένα ἐπιχειρήματα νὰ ἀποδείξει τις θέσεις του, κάνει θόρυβο και στο πέρασμά του παρασύρει και συντρίβει πολλές ψυχές και μάλιστα νέων ανθρώπων που δὲν ἔχουν εύκολα και πρόχειρα μέσα για νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ σημερινό πνεύμα τῆς ματαιότητας που κυκλοφορεῖ. Τα μαθήματα αὐτού του βιβλίου, που είναι τόσα ὄσα ακριβώς μπορούν να διδαχθούν σὲ ἑνα σχολικό ἔτος, προσπαθοῦν να δώσουν απλά και εύχρηστα ἐπιχειρήματα στο μαθητή για μιὰ σωστή και κατά τὸ δυνατό πλήρη ενημέρωση πάνω στα προβλήματα που ἀντιμετωπίζει ο Χριστιανισμός μέσα στὸ σημερινό κόσμο. Κρίνεται σκόπιμο νὰ ἀρχίσουν οι μαθητές τη μελέτη αὐτού του βιβλίου ἀπό τὸν πίνακα τῶν

περιεχομένων. Εκεί θα δουν αμέσως τη διαίρεση του βιβλίου σε τρία μέρη και την κατάταξη μέσα σ' αυτά των μαθημάτων με την εσωτερική τους δομή και σχέση, αλλά και την απλή παρουσίαση του περιεχομένου.

Όλα τα μαθήματα είναι έτοι γραμμένα που να δίνουν αφορμή για γόνιμη και δημιουργική συζήτηση, με τη οωστή και προσεγμένη μέριμνα του καθηγητή. Εκτός απ' αυτό όμως, πολλά βοηθήματα εύχρηστα για τούς μαθητές αναγράφονται στό τέλος του βιβλίου, στη Βιβλιογραφία και έτοι μπορούν οι μαθητές να βρουν εκεί κάτι περισσότερο που θα ήθελαν. Τὰ τελευταία μαθήματα του βιβλίου (κείμενα) μπορεί να διδαχθούν κατά διαφορετική σειρά ή και μερικά απ' αυτά να προτιμηθούν από άλλα που ίσως παραλειφθούν.

Οι συγγραφείς του βιβλίου αύτού πιστεύουν ότι ο περιορισμένος χρόνος που τους δόθηκε για να γράψουν το βιβλίο δεν κατόρθωσε να τό βλάψει ουσιαστικά και ότι κάθε καλοπροαιρέτος αναγνώστης βρίσκει σ' αυτό ικανοποιητική απάντηση στα προβλήματα που εξετάζονται με αντικειμενικότητα και αγάπη.

Ελπίζοντας ότι τό βιβλίο ανταποκρίνεται στις εύλογες απαιτήσεις των νέων της έποχής μας, τό παραδίνουμε στούς αγαπητούς μαθητές μας, με την εύχή να συμβάλει στην πνευματική κατάρτιση και την ψυχική τους καλλιέργεια.

Oι συγγραφείς

Μέρος Πρώτο

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ

Μάθημα 10

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Έννοια της λέξεως Θρησκεία και θεωρίες για την ετυμολογία της

Το φαίνομενο της Θρησκείας είναι τόσο παλαιό, όσο και η ζωή του ανθρώπου πάνω στη γη. Η ιστορία της Θρησκείας αρχίζει μαζί με την ιστορία του ανθρώπου. Παρά το γεγονός αυτό, δεν έχει διατυπωθεί μέχρι σήμερα ένας ορισμός που να αποδίδει όλο το νόημα και τη σημασία της. Μπορούμε όμως να πούμε, ότι Θρησκεία είναι η έκφραση της πίστεως και η συμμόρφωση του πιστού στο θέλημα του Θεου. Με λίγα λόγια, στη λέξη Θρησκεία υπάρχουν τρία στοιχεία, η πίστη, η λατρεία και η ηθική. Στην Καινή Διαθήκη (Ιακώβου 1,27) βρίσκεται ο μοναδικός ορισμός, σύμφωνα με τον οποίο Θρησκεία είναι οι εκδηλώσεις αγάπης προς τους πονεμένους συνανθρώπους και η ενάρετη ζωή.

Για την έτυμολογία της λέξεως Θρησκεία υπάρχουν διάφορες απόψεις: 1) Μια άποψη είναι ότι η λ. Θρησκεία παράγεται από το ρ. θρέομαι (από το οποίο και η λέξη θρήνος) που σημαίνει κράζω μεγαλόφωνα, ξεφωνίζω. Η ερμηνεία αυτή συνδέεται με τα διονυσιακά μυστήρια. Οι ειδικοί όμως δέν την δέχονται, γιατί δεν καλύπτει όλη την έννοια που έχει η Θρησκεία. 2) Μια δεύτερη γνώμη είναι ότι προέρχεται από τη λέξη Θράκη (Θραξ-Θρήξ). Σύμφωνα με την εξήγηση αυτή οι Έλληνες διδάχτηκαν τη Θρησκεία στή Θράκη από τον Ορφέα. Αυτή η άποψη στηρίζεται σε μιά φράση του Πλουτάρχου, η οποία αναφέρεται στις γυναίκες της Σαμοθράκης, Θρήσσες τίς όνομάζει, οι οποίες συμμετείχαν στα Ορφικά μυστήρια. Ο Βιζυηνός μάλιστα σε ένα ποίημά του λέγει: «Από τη Θράκη, βρε παιδιά, από τη Θρασικεία, εβγήκεν η Θρησκεία». Η γνώμη αυτή αν και φαίνεται πιθανή, δε γίνεται παραδεκτή από όλους.

Το αίτημα και η αναγκαιότητα της Θρησκείας

Η επιστήμη δέχεται, ότι μία από τις έμφυτες ορμές του ανθρώπου είναι και η θρησκευτική. Η ύπαρξη ορμών δικαιολογείται μόνο εφ' όσον υπάρχουν και αντίστοιχες πραγματικότητες. Για να υπάρχει λοιπόν θρησκευτική πίστη ως έμφυτη ορμή, σημαίνει ότι υπάρχει και αντίστοιχη πραγματικότητα, που είναι ο θεός.

Έτσι εξηγείται το καθολικό και πανανθρώπινο φαινόμενο της Θρησκείας. Δεν υπήρξε λαός σε όλη τη γη, που να μην είχε κάποια θρησκεία. Τήν παγκοσμιότητα της Θρησκείας αποδεικνύουν οι νεότερες επιστήμες, Έθνολογία, Ψυχολογία, Αρχαιολογία, Ιστορία Πολιτισμού, Κοινωνιολογία κ.ά. Οι περιηγητές και οι ερευνητές που βρέθηκαν σε λαούς πρωτόγονους και απολίτιστους έμειναν έκθαμβοι μπροστά στη θρησκευτικότητα που παρουσίαζαν. Άλλα και τα κράτη εκείνα που θελησαν με βίασα και ανελεύθερα μέσα να ξεριζώσουν τη Θρησκεία, δεν κατόρθωσαν τίποτε. Αντίθετα μάλιστα, οι διωγμοί και τα μαρτύρια δυνάμωσαν τη Θρησκεία.

Η Ιστορία και η Ψυχολογία αναφέρουν ότι η Θρησκεία είναι πρωταρχικό στοιχείο του πολιτισμού. Επομένως η Θρησκεία, ως πολιτιστική άξια, είναι απαραίτητη και αναγκαία για τον πνευματικό βίο τών άνθρωπων, όπως είναι απαραίτητη και η Επιστήμη, η Τέχνη κτλ. Η Θρησκεία δίνει νόημα και περιεχόμενο στην ανθρώπινη ζωή. Απαντά σε αγωνιώδη ερωτήματα που απασχολούν τον άνθρωπο. Δίνει τη δυνατότητα στον άνθρωπο νά' απαλλαγεί από το ηθικό κακό. Συμβάλλει

στην άνάπτυξη της τέχνης και του πολιτισμού. Ακόμη η Θρησκεία οπλίζει τὸν ἄνθρωπο με υπομονή και καρτερία, με θάρρος και αγωνι- στικότητα, για νὰ αντιμετωπίσει τὶς θλίψεις της ζωῆς του.

Οι έννοιες «αναζήτηση», «υπέρβαση», «κοίνωνία» και «ολοκλήρωση» στη Θρησκεία

Ο ἄνθρωπος κατά τὴν ψυχή συγγενεύει μὲ το Θεό. Γι' αυτό και στρέφεται πρὸς τὸ Δημιουργό του και τὸν ἀναζητεῖ. Θέλει νὰ τὸν γνωρίσει και νὰ συνδεθεί μαζὶ του. Ανιχνεύει και ερευνά. Η ανθρώπινη ψυχή είναι ανήσυχη μέχρις ὅτου συναντήσει τὸ Θεό, ὥπως ἔλεγε και ὁ ιερός Αυγουστίνος.

Για νὰ συναντήσει ο ἄνθρωπος τὸ Θεό πρέπει νὰ ξεπεράσει τους φραγμούς που ἔχει στήσει ο εγωισμός. Χρειάζεται νὰ ὑπερβεί τοὺς φράχτες που κλείνουν τὸ δρόμο του και ἐμποδίζουν τὴν πορεία του. Έτσι θα πλησιάσει τὸ Θεό και θα τὸν γνωρίσει.

Η λύτρωση του ανθρώπου και η αναγέννηση της ψυχῆς του συντελείται με τὴν ἔνωση και τὴν κοινωνία του με τὸ Θεό. Για νὰ γίνει τούτο δυνατό, είναι ἀνάγκη ο ἄνθρωπος νὰ προσφέρει τὸν ἑαυτό του στὴν αγάπη του Θεού και τῶν συνανθρώπων του.

Η ἔνωση του ανθρώπου με τὸ Θεό ὀλοκληρώνει τὸ σκοπό της Θρησκείας. Ο ἄνθρωπος παραδίνεται στὴν αγάπη του Θεού και ζει τὸ μυστήριο της σωτηρίας και του ἀγιασμού. Αυτό βέβαια μόνο στὸ Χριστιανισμό πραγματοποιείται.

Το αληθινό νόημα της Θρησκείας

Η Θρησκεία συντελεί στὴν πνευματική και ηθική αναγέννηση του ανθρώπου. Βοηθά τὸν ἄνθρωπο νὰ απαλαγεί από τὸ βάρος της αμαρτίας και νὰ πλησιάσει τὸ Θεό. Μὲ τὴν Θρησκεία πραγματοποιείται η προσωπική πνευματική σχέση τῆς ανθρώπινης ψυχῆς με τὸ Θεό.

Από όλες τὶς θρησκείες μόνο ο Χριστιανισμός δίνει στὴ Θρησκεία το αληθινό τῆς νόημα. Στὸ χώρο τῆς Θρησκείας τοῦ Χριστοῦ ὁ ἄνθρωπος νιώθει αληθινά ελεύθερος ἀπό τὸ ἀτομό του και τὸν υλικό κόσμο. Βρίσκει τὸ αληθινό νόημα τῆς ζωῆς και του θανάτου. Η χριστιανική θρησκεία δεν είναι ἐνα σύνολο κανόνων, αλλὰ κάτι τὸ εσωτερικό. Είναι ψυχικό περιεχόμενο, ζωή και βίωμα.

Είδη Θρησκειών

Η αρχική μορφή τῆς Θρησκείας ήταν ὁ μονοθεϊσμός. Ο ἄνθρωπος ξεκίνησε ἀπό τὴν πίστη σε ἑνα Θεό, ξέπεσε ἐπειτα στὴν πολυθεΐα και

από εκεί επανήλθε στο μονοθεϊσμό. Έτσι οι θρησκείες μπορούν να διακριθούν σε μονοθεϊστικές και πολυθεϊστικές. Μονοθεϊστικές είναι οι Ιουδαϊσμός, ο Χριστιανισμός και ο Ισλαμισμός.

Μια άλλη διάκριση είναι: Φυσικές και αποκαλυμμένες. Φυσικές χαρακτηρίζονται οι θρησκείες εκείνες, τις οποίες διαμόρφωσε ο άνθρωπος με τη φαντασία και τη σκέψη του. Στις θρησκείες αυτές θεοποιήθηκαν φυσικά φαινόμενα και όντα της φύσεως. Αποκαλυμμένες θρησκείες είναι ο Ιουδαϊσμός και ο Χριστιανισμός, γιατί έχουν την αποκάλυψη των αληθειών τους από τον ίδιο το Θεό. Άλλοι τρόποι διαιρέσεως είναι: Γεωγραφικός, αριθμητικός (μεγάλες-μικρές), ιστορικός (ζωντανές-νεκρές).

Το φαινόμενο της πολυθρησκείας εξηγείται από το γεγονός ότι ο άνθρωπος, παρασυρμένος από την αμάθεια και την αμαρτία, έκανε κατάχρηση της έλευθερίας του και έκτραπηκε σε πλανερές μορφές θρησκευτικότητας ή σε υποκατάστata της αληθινής θρησκείας.

Ερωτήσεις

1. Ποια στοιχεία περιλαμβάνει η έννοια της λέξεως θρησκεία;
2. Πώς εξηγείται η καθολικότητα της Θρησκείας;
3. Ποια είναι η σπουδαιότητα της Θρησκείας;
4. Ποιες θρησκείες χαρακτηρίζονται αποκαλυμμένες και γιατί;
5. Γιατί υπάρχουν πολλές θρησκείες;

Κείμενο

1. «Δέν ύπάρχει τομεύς της άνθρωπίνης ζωῆς θρησκευτικῶς ἀνεπτρέαστος, δέν ύπάρχει ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς ξένη πρός τούς παλμούς καὶ τάς σκιρτήσεις τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, θρησκευτικῶς ἄχρους καὶ ἀδιάφορος. Τοῦτο εἶναι τὸ μέγα συμπέρασμα περὶ τῆς σχέσεως Θρησκείας καὶ ζωῆς, τό άναδυόμενον ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἱστορίας των θρησκευμάτων. Καὶ ἄλλο συμπέρασμα: ὅσον είναι τελειότερον εν

Θρήσκευμα, όσον δηλαδή ύψηλότεραι καί φωτεινότεραι είναι αἱ θρησκευτικαὶ καὶ ηθικαὶ αὐτοῦ ἀξίαι, τόσον περισσότερον λάμπουν ἡ ζωὴ καὶ ὁ πολιτισμός, τόσον τελειότεροι καὶ ηθικώτεροι είναι οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ Θρήσκευμα τούτῳ, ὑπό τὴν προϋπόθεσιν πάντοτε, ὅτι δέχονται τό φῶς του καὶ ρυθμίζουν τὸν βίον των συμφώνως πρός τὰς ἐπιταγάς του» (Λεων. Φιλιππίδης, Καθηγητής Πανεπιστημίου, Θρησκεία καὶ ζωή, Σελ. 34, Αθήναι).

2. «Εὕροις δ' ἄν ἐπιών καὶ πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, ἀοίκους, ἀχρημάτους, νομισμάτος μὴ δεσμένας, ἀπειρους θεάτρων καὶ γυμνασίων· ἀνιέρου δὲ πόλεως καὶ ἀθέου, μὴ χρωμένης εὔχαῖς, μηδὲ ὥρκοις, μηδὲ μαντείαις, μηδὲ θυσίαις ἐπ' ἀγαθοῖς, μηδὲ ἀποτροπαῖς κακῶν, οὐδείς ἔστιν, οὐδὲ ἔσται γεγονώς θεατῆς» (Πλούταρχος, Προς Κυλώπην Επικούρειον).

Μάθημα 2°

ΙΝΔΟΪΣΜΟΣ

Κύριοι σταθμοί εξελίξεως και μορφές του Ινδοϊσμού

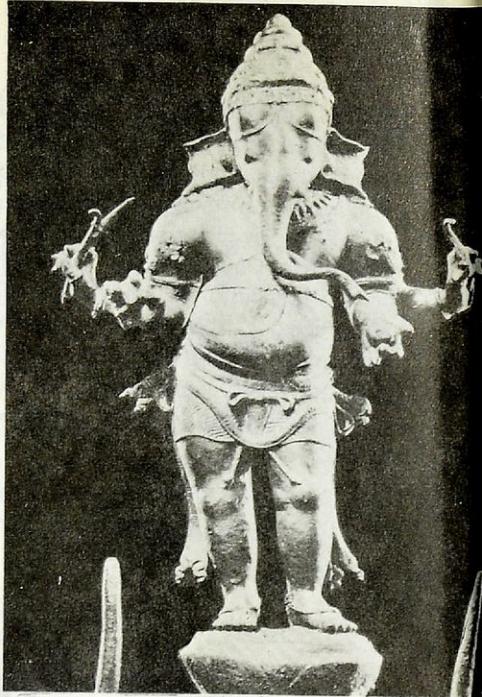
Ινδοϊσμός είναι η θρησκεία στην οποία πιστεύουν τα τρία τέταρτα περίπου των κατοίκων της Ινδίας. Η θρησκεία αύτή δεν έχει κάποιο συγκεκριμένο ιδρυτή, όπως οι περισσότερες θρησκείες, ούτε αναφέρεται στην ιστορία του Ινδοϊσμού κάποιο πρόσωπο ιστορικό που να

είναι συνδυασμένο με την εμφάνισή του. Λέγεται και βραχμανισμός ο Ινδοϊσμός, από τους βραχμάνους (και όχι από το θεό Βραχμα, όπως μερικοί ενόμισαν) που ήταν ιερατικές ομάδες, με μοναδικό σκοπό την ερμηνεία των ιερών κειμένων στους πιστούς και την ιστορική διατήρηση των διδαγμάτων που κατά καιρούς έγραφαν οι ίδιοι οι βραχμάνες.

Τα ιερά τους βιβλία είναι οι Βέδες (γνώση), που είναι γραμμένες στη σανσκριτική γλώσσα και αποτελούνται από τέσσερις μεγάλες ομάδες βιβλίων, που περιέχουν ύμνους στους θεούς, ψαλμούς για τελετές, διάφορα μαγικά τραγούδια κ.ά. Η πρώτη Βέδα (που λέγεται Ριγκ Βέδα = βιβλίο ψαλμών) είναι η σπουδαιότερη, γιατί περιέχει επικλήσεις και εξορκισμούς προς τους διάφορους θεούς που απαγγέλονται κατά τη διάρκεια θρησκευτικών τελετών.

Από τα βιβλία τους και την όλη ιστορία του Ινδοϊσμού προκύπτει ότι ο Ινδοϊσμός δεν είναι μια θρησκεία, αλλά ένα πλήθος από θρησκείες και κοινωνικά συστήματα, που διατηρούνται μέχρι σήμερα με θρησκευτικό φανατισμό, έστω και αν οι αντιθέσεις ανάμεσά τους είναι φανερές και μεγάλες.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα του Ινδοϊσμού είναι η θεοποίηση των ουρανών σωμάτων, του Ήλιου, της Σελήνης, των αστεριών κ.ά, καθώς και των φυσικών φαινομένων, όπως της βροχής, της πλημμύρας, της ξηρασίας. Ο σπουδαιότερος θεός είναι ο Βισνού, θεός του ουρανού, και ο Σίμπα, θεός της γης. Στα ιερά κείμενα αναφέρονται και τα ονόματα των γυναικών τους. Τα περισσότερα από τα ζώα είναι θεοποιημένα και παίζουν σπουδαίο ρόλο στη ζωή των Ινδών (το παγώνι, το φίδι, η αγελάδα). Ο θεός της γης Σίμπα μετακινείται, καθισμένος επάνω σε μια λευκή αγελάδα. Άλλοι μικρότεροι θεοί είναι ο Άγκνι,

Ο Θεός Γκανέσα, γιος του Σίμπα. Είναι ο «σοφός» θεός των Ινδών που βοηθάει τους πιστούς στις δυσκολίες της ζωής. Το κεφάλι του (κεφάλι ελέφαντα) είναι σύμβολο δυνάμεως.

θεός της φωτιάς, ο Ἰντρα, θεός του κεραυνού, ο Σκάνια ο δεκακέφαλος θεός του πολέμου, ο Γκανέσα με κεφάλι ελέφαντα, πού με τὴ μεγάλη του δύναμη δαμάζει όλα τὰ εμπόδια πού συναντούν οι ἀνθρώποι στη ζωή τους. Σ' αὐτόν προσεύχονται όλοι οι μαθητές στην αρχή του σχολικού ἔτους με τὴν κραυγή «εὐλογημένος ο μεγαλοδύναμος θεός Γκανέσα».

Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί χρονολογικά ἡ εμφάνιση του Ινδοϊσμού. Βέβαιο είναι ότι το 1.000 π.Χ. υπήρχε μια συγκεκριμένη ιερατική τάξη βραχμάνων πού κατέγραψε θρησκευτικές συνήθειες αναγνωρισμένες από το λαό με σχετικές θρησκευτικές γιορτές. Τὸ 500 π.Χ. υπάρχουν πολλές συγκεκριμένες μορφές θρησκευτικών τελετών, που αναφέρονται σὲ γνωστούς πλέον θεούς, στους οποίους πιστεύει ὁ λαός. Από τὸ 300 π.Χ. και μετά υπάρχουν πολλά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Ινδοϊσμού που επιζούν μέχρι σήμερα, όπως η λατρεία ζώων, φυσικών φαινομένων κ τ λ. Από τότε όμως και μέχρι τὸ 711 μ.Χ. που υποδούλωθηκαν οι Ινδοί στους μουσουλμάνους, πολλά στοιχεία ἄλλων λαών άσκησαν μεγάλη επίδραση και μετέβαλαν αρκετά τις παλιές αρχές του Ινδοϊσμού τόσο, ώστε από τὸ 711 μ.Χ. και μετά να έχουμε τὸ «Νεοϊνδοϊσμό» αὐτόν, στόν οποίο μέχρι σήμερα πιστεύουν στην Ινδία.

Η εξάπλωση του Ινδοϊσμού σήμερα

Η Ινδία έχει σήμερα περίπου 600 εκατομμύρια κατοίκους. Είναι η δεύτερη χώρα σε πληθυσμό μετά την Κίνα. Η φτώχεια, η ξηρασία αλλά και οι πλημμύρες κρατούν χαμηλά το μορφωτικό επίπεδο αυτού του λαού. Το 85% του πληθυσμού πιστεύει στον Ινδοϊσμό. Τα υπόλοιπα 15% είναι: μουσουλμάνοι 10%, χριστιανοί 3% και διάφορες άλλες θρησκείες 2%. Αρκετά εκατομμύρια Ινδοϊστές είναι σκορπισμένοι σε άλλες χώρες όπως στο Μπαγκλαντες, στο Ναπάλ, στο Κασμίρ, στην Κεϋλάνη, στην Ινδονησία κ.α. Μικρό ποσοστό Ινδοϊστών είναι εγκατεστημένο στην Αμερική, Αφρική και ελάχιστοι στην Ευρώπη.

Η γοητεία και η επίδραση του Ινδοϊσμού

Στον Ινδοϊσμό παρατηρείται μιά απέραντη πολυμορφία θρησκευτικών και κοινωνικών πεποιθήσεων, πού ξεκινούν από έναν απροσδιόριστο μονοθεϊσμό και καταλήγουν σὲ έναν πληθωρικό πολυθεϊσμό.

Έτσι γίνεται αντιληπτό ότι ο κάθε πιστός διαλέγει μέσα από αυτό το ατελείωτο δειγματολόγιο, ό,τι του αρέσει καλύτερα και σ' αυτό πιστεύει, παραδίνεται και ανήκει. Είναι πολύ συνηθισμένο το φαινόμενο στην Ινδία να λατρεύονται θεοί και θεές σε μια περιοχή και αυτές οι ίδιες θεότητες να είναι άγνωστες σε όλη την υπόλοιπη χώρα. Πολλοί από τους Βραχμάνους (ιερείς) έχουν καλλιεργήσει τη λατρεία θεών, που έχουν ιδιαίτερες προστατευτικές δυνάμεις για την ξηρασία, τις αρρώστιες και το θάνατο ακόμα. Άλλοι πιστοί κάνουν μεγάλες πορείες για να φτάσουν στα ιερά μέρη που κατοικούν αυτοί οι θεοί, για να πετύχουν αυτό που ζητάνε.

Πολλοί από τους σημερινούς Ινδοϊστές ιερείς, πού έχουν έλθει σε επικοινωνία με προοδευμένους λαούς, προσπαθούν να προσαρμόσουν τον Ινδοϊσμό κατά τέτοιο τρόπο που να ασκεί κάποια γοητεία και προς ανθρώπους άλλων θρησκευμάτων. Όλοι οι άρρενες θεοί έχουν και τις γυναίκες τους, με τις οποίες κατά κύριο λόγο επιβάλλουν το θέλημά τους στους ανθρώπους.

Στα διάφορα ιερατικά κέντρα της Ινδίας ύπηρετεί σήμερα ένα μεγάλο πλήθος μεσαζόντων που φροντίζει για τους πιστούς και μεσολαβεί στη σύζυγο του θεού για τις θεραπείες και τά άλλα προβλήματα των ανθρώπων. Οι μεγάλοι διδάσκαλοι Γιόγκα πιστεύουν βέβαια σε κάποιους αιώνιους θεούς, χωρίς όμως οι άνθρωποι να επηρεάζονται από αύτούς ούτε και οι θεοί να ενδιαφέρονται για τις πράξεις των ανθρώπων, όποιες κι αν είναι αυτές. Είναι τόσο πολύ ελκυστικές οι υποσχέσεις των Γιόγκα, ώστε πολλοί νομίζουν ότι με την ακινησία του σώματος σε κάποια στάση και την αποφυγή κάθε σκέψεως συγκινούνται οι διάφοροι θεοί και στέλνουν τη χαρά σ' αυτούς που τους λείπει ή την επιτυχία σε κάποια συγκεκριμένη δουλειά που πρόκειται ο πιστός να αρχίσει. Οι προτιμήσεις αυτές των θεών είναι περίεργες άλλα και ανεξήγητες για τον Ινδοϊσμό.

Αξιολόγηση του Ινδοϊσμού

Μέσα σε όλες τις θρησκείες της Ανατολής ο Ινδοϊσμός ξεχωρίζει για ένα βασικό του σημείο: κρατάει με μεγάλο φανατισμό τήν κοινωνικότητά του. Είναι τόσο στενά δεμένος ως θρησκεία με την καθημερινή πράξη των οπαδών του, που εύκολα θα έλεγε κανείς ότι δεν είναι θρησκεία ο Ινδοϊσμός, αλλά ένα ατελείωτο σύστημα κοινωνικής συμπεριφοράς. Βέβαια δεν ενδιαφέρεται και τόσο πολύ για όλες τις πράξεις των οπαδών του, ασκεί όμως ένα σχολαστικό καταναγκασμό πάνω σε όλες τις πράξεις που έχουν σχέση με τη θρησκεία. Όλος ο λαός είναι

χωρισμένος σε μεγάλες ομάδες (φυλές) και μέσα σ' αυτές απλώνεται ένα μεγάλο δίχτυ τελετουργικής καθηκοντολογίας, που κυριολεκτικά βασανίζει τους ανθρώπους. Παρατηρείται το περίεργο φαινόμενο να προτιμούν να πεθάνουν από πείνα ή αρρώστια ή πλημμύρα ενός ποταμού παρά να κάμουν άλλες σωτήριες πράξεις εκείνη τη στιγμή της δυσκολίας, που όμως δεν υπαγορεύονται από τους κανονισμούς. Αναρίθμητες είναι οι αιρέσεις, που οι περισσότερες δεν αφορούν στη θρησκεία, άλλα στους κοινωνικούς και τελετουργικούς τύπους. Στο σημείο τουύτο ο Ινδοϊσμός πολύ λίγο βοηθάει σε μια πολιτιστική άνοδο του λαού.

Είναι βέβαιο πώς ο Ινδοϊσμός περνάει σήμερα σοβαρή κρίση, κυρίως από τό γεγονός ότι η εκμηδένιση των αποσάσεων έχει φέρει πολλούς επιστήμονες κοντά του, αλλά και πολλοί Ινδοί έχουν ταξιδέψει έξω από την Ινδία και μπορούν με βεβαιότητα να δουν τις ατέλειες της θρησκείας τους.

Ερωτήσεις

---

1. Είναι ο Ινδοϊσμός μια θρησκεία; Πώς άλλιώς μπορεί να χαρακτηρισθεί;
2. Ποιοι λαοί σήμερα πιστεύουν στον Ινδοϊσμό;
3. Ποια είναι η έπιδραση του Ινδοϊσμού στην πολιτιστική άνοδο των οπαδών του;

Μάθημα 3^ο

ΒΟΥΔΙΣΜΟΣ

Κύριοι σταθμοί εξελίξεως του Βουδισμού

Βουδισμός είναι η θρησκεία που εμφανίστηκε στην Ινδία. Από εκεί διαδόθηκε και σε άλλες χώρες. Έχει άμεση σχέση με τον Ινδοϊσμό, (ίδιος λαός, ίδιες συνθήκες ζωής, ίδιες κοινωνικές αντλήψεις), παρουσιάζει όμως και πολλές βασικές διαφορές από αυτόν. Ιδρυτής της θρησκείας αυτής είναι ο Σινχάρτα Γκαουτάμα. Γεννήθηκε το 563 π.Χ. και πέθανε το 483 π.Χ. Ήταν απόγονος της αριστοκρατικής και πολεμικής φυλής των Σάκιας. Οι πρώτες βιογραφίες του γράφονται αρκετούς αιώνες μετά το θάνατό του. Σ' αυτές παρουσιάζεται ο Γκαουτάμα πολύ μελαγχολικός άνθρωπος, απομονωμένος από το κοινωνικό του περιβάλλον, λιγομίλητος και πάντοτε αγέλαστος. Αποφεύγει τις συναναστροφές με τους άλλους ανθρώπους, γιατί δε θέλει να ακούει τα βάσανά τους και τις θλίψεις τους. Δεν αντέχει να βλέπει τους ανθρώπους να υποφέρουν και να πεθαίνουν. Για το λόγο αυτό στα 35 χρόνια του εγκαταλείπει τη νόμιμη γυναίκα του και το παιδί του, καθώς και τις άλλες γυναίκες που κατοικούσαν μαζί του στο ανάκτορό του και εξαφανίζεται σε χώρα έρημη και μακρινή. Εκεί η σκέψη του έφθασε στα «σωστά» συμπεράσματα για τον άνθρωπο και τη ζωή του ανθρώπου, αφού φωτίστηκε από τη μοναξιά και την αυτοσυγκέντρωση. Κατά τη γνώμη του και τη γνώμη των οπαδών του έγινε «Βούδας» (στη σανσκριτική γλώσσα η λέξη «βούδα» σημαίνει φωτισμένος). Όταν έγινε Βούδας κατάλαβε ότι ο ίδιος είναι μια συνέχεια από μεταβιώσεις, που ξεκίνησαν από τον ουρανό και τελείωσαν σ' αυτόν. Ακόμη νόμισε ότι η ζωή είναι ένα απαίσιο πράγμα που πρέπει ο άνθρωπος να αποφρύγει πηγαίνοντας σε έρημους τόπους. Με την άρνηση της ζωής καταλήγει σε μια εσωτερική αταραξία - το Νιρβάνα - και πεθαίνοντας ή μεταβιώνεται κάπου αλλού ή καταλήγει στον απόλυτο μηδενισμό. Διδαξε τη θρησκεία του σε πολλές περιοχές της Ινδίας και απέκτησε πολλούς οπαδούς. Πολλοί από αυτούς ήταν πλούσιοι έμποροι και στρατιωτικοί, από τους οποίους σίχε και απεριόριστη οικονομική αλλά και στρατιωτική βοήθεια. Στα 80 χρόνια

του φιλοξενήθηκε από παλιούς γνωστούς και φίλους, που του πρόσφεραν ένα πολύ βαρύ φαγητό από χοιρινό κρέας και μανιτάρια και πέθανε. Οι φίλοι του έκαψαν το πτώμα του.

Κριτική θεώρηση των αρχών του Βουδισμού

Κύριο χαρακτηριστικό της Βουδικής διδασκαλίας είναι ότι αρνείται την ύπαρξη κάποιου αιώνιου και παντοδύναμου Θεού. Όλα τα ανθρώπινα στροβιλίζονται μέσα σε ατέλειωτες μεταβολές (μεταβιώσεις) που καταλήγουν στο μηδενισμό. Στα δύο αυτά βασικά σημεία της διδασκαλίας του ο Βουδισμός έρχεται σε μεγάλη αντίθεση με όλες σχεδόν τις αρχαίες θρησκείες και με αυτόν ακόμη τον Ινδοϊσμό που αναπτύχθηκαν μαζί και μάλιστα στην ίδια χώρα. Οπωσδήποτε έχει μεγάλες διαφορές από τη θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων, των Αιγυπτίων και των Μουσουλμάνων. Το ότι ο Βούδας καθώς και οι διάδοχοι του δεν επινόησαν κανένα θεό, ούτε θεοποίησαν πρόσωπα, ζώα ή φαινόμενα, αποδίδεται στην απαισόδοξη νοοτροπία του ιδρυτή και τη διάθεσή του για απομόνωση και αφανισμό που είναι το βασικό χαρακτηριστικό της διδασκαλίας του.

Εξάπλωση του Βουδισμού

Οι διάδοχοι του Βούδα Γκαουτάμα διαφώνησαν μεταξύ τους και χωρίσθηκαν σε πολλές ομάδες, που η κάθε μία από αυτές τόνισε από τη βουδική διδασκαλία ότι άρεσε περισσότερο στους άρχοντες της φυλής. Δύο από αυτές τις ομάδες ήταν οι κυριότερες. Η μία υποστηρίχθηκε από τον αυτοκράτορα Ασόκα, που με το στρατό του υπέταξε όλη σχεδόν την Ινδία (272-232 π.Χ.). Στην προσπάθειά του αυτή ο βουδιστής αυτοκράτορας κατέσφαξε 100.000 θρησκευτικούς του αντιπάλους και 150.000 έκλεισε σε στρατόπεδα. Οι περισσότεροι από αυτούς πέθαναν από αρρώστιες και κακοουχίες. Τότε κατακτήθηκε από το Βουδισμό και η μεγάλη νήσος Κεϋλάνη, που παραμένει μέχρι σήμερα η ακρόπολη του Βουδισμού. Από τότε και μέχρι την εποχή του Χριστού διαδίδεται ο Βουδισμός με οργανωμένες ομάδες προς όλες τις κατευθύνσεις, με πολύ λιγότερο θρησκευτικό φανατισμό. Έτσι έφθασε στην Ιάβα, στη Σουμάτρα, στη Βόρνεο, στο Τουρκεστάν και στην Κίνα, όπου το 350 π.Χ. παρατηρείται μορφή Βουδισμού με πολλά κινέζικα στοιχεία. Μετά την επικράτηση του Ισλάμ αναγκάζεται να περιοριστεί αρκετά και να στραφεί προς τα βόρεια και ανατολικά της Ινδίας. Τότε γίνεται και η κατάκτηση

του Θιβέτ από βουδιστές. Μέχρι το 1500 μ.Χ. έχουν γίνει τόσες επιδράσεις που ο «Νεοβουδισμός» να είναι πλέον πραγματικότητα. Με αυτή τη μορφή οργανώθηκαν αποστολές στην Αμερική, Αφρική και Ευρώπη με ασήμαντα αποτελέσματα. Η επικοινωνία με το τεχνοκρατικό πνεύμα του 20ου αιώνα, που κάθε άλλο παρά άρνηση της ζωής είναι, έφερε πολλές δυσκολίες στο Βουδισμό που περνάει πολύ σοβαρή κρίση, προσπαθώντας να βρει κάποια προσαρμογή για να μην εξαφανίσει τις βασικές του αρχές.

Αξιολόγηση του Βουδισμού

Κατά την εμφάνισή του ο Βουδισμός έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αχανή έκταση της Ινδίας, στρέφοντας την προσοχή των οπαδών του σε κάποια προσπάθεια για μια καλύτερη ζωή. Ο Βουδισμός, σαν θρησκεία, έχει τον προσωπικό χαρακτήρα του ιδρυτή του. Η επικοινωνία του με τις άλλες θρησκείες και ιδιαίτερα με το Χριστιανισμό, αλλά και η διάδοση της επιστήμης σ' όλες τις χώρες της γης, έκαναν το Βουδισμό να προσαρμόσει τη διδασκαλία του και να παρουσιάσει μόνο τα ανεκτά σημεία του. Έτσι ο Βουδισμός προβάλλοντας π.χ. το μυστικισμό του ή την ατέλειωτη περισυλλογή και μάλιστα σε έρημο τόπο, και ακόμα, προσπαθώντας να δώσει απάντηση σε μεγάλα προβλήματα (πείνα, φτώχεια, αρρώστια κ.τ.λ.), ασκεί κάποια φευγαλέα και παροδική γοητεία σε όσους καταπιάνονται με αφέλεια με τέτοια ζητήματα. Μέσα στους κόλπους του Βουδισμού γίνονται σήμερα μεγάλες ζυμώσεις για να ξεχωριστούν τα σημεία εκείνα που πρέπει να προβάλλονται, από εκείνα που πρέπει να κρύβονται.

Ο Βούδας. Άγαλμα στη Μαδούρα της Ινδίας. Κατασκευασμένο τον 5ο μ.Χ. αιώνα από κόκκινη άμμο. (Φωτογραφία της Ακαδημίας των Τεχνών της Αγγλίας).

Εκείνοι που πιστεύουν ότι κάτι θα προσφέρει ο Βουδισμός, αν συμβιβαστεί με το σύγχρονο πνεύμα και απορρίψει τις πλάνες του, θεωρούνται αιρετικοί και καταδιώκονται από τους συντηρητικούς βουδιστές. Έχουν γραφτεί όμως τόσα πολλά για το Βουδισμό και είναι τόσο γνωστές και οι πιο λεπτομερειακές απόψεις αυτής της θρησκείας, ώστε να είναι δύσκολο σήμερα να παραπλανηθεί κανείς από μερικές μόνον απόψεις του Βουδισμού. Η απελπισία και η απογοήτευση είναι τα συναισθήματα που δοκιμάζει κανείς μόλις προχωρήσει πιο μέσα στη μελέτη αυτής της θρησκείας.

Ερωτήσεις

---

1. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Βουδισμού;
2. Είναι ο Βούδας Θεός; αν όχι τότε τι είναι;
3. Συμφωνεί ο Βουδισμός με τις σημερινές κοινωνικές αντιλήψεις;

Μάθημα 4°

ΑΛΛΑ ΑΣΙΑΤΙΚΑ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ

Η θρησκεία των λαών της Κίνας - Κομφουκιανισμός - Ταοϊσμός

Ο Κομφούκιος δεν είναι ο ιδρυτής της θρησκείας των Κινέζων, είναι όμως εκείνος που πρώτος έγραψε, συστηματοποίησε και προσ-

πάθησε να παρουσιάσει βελτιωμένη την αρχαία πατροπαράδοτη θρησκεία των προγόνων του. Γεννήθηκε το 551 π.Χ. στην επαρχία Σαντούγκ και πέθανε το 479 π.Χ. στην πατρίδα του, όπου βρίσκεται και ο μεγαλοπρεπής τάφος του, που φυλάγεται από τους απογόνους του και είναι το ιερό προσκύνημα των Κινέζων. Το όνομά του είναι έξευρωπαϊσμένος τύπος του Κουνγκ-Φου-Τσε (Κομφούκιο). Κουνγκ είναι όνομα οικογενείας, Φου-Τσε σημαίνει δάσκαλος, οδηγός (δάσκαλος της οικογενείας Κουνγκ).

Πολλούς αιώνες πριν από τον Κομφούκιο επικρατεί στην Κίνα παλιά θρησκεία που παραδέχεται πολλούς θεούς, κυρίως ουράνια σώματα (τὸν ἥλιο, τὴ γη, τα αστέρια). Και στη γη υπάρχουν πολλοί θεοί (της θάλασσας, των βουνών, της καταιγίδας). Ο πιο σπουδαίος θεός είναι ο θεός Ουρανός, ο οποίος, μέσα στους αιώνες που πέρασαν, έφερε στη γη τους αυτοκράτορες που είναι άπογονοί του και μ' αυτούς κυβερνάει τὸν κόσμο. Όλες οι γενιές των αυτοκρατόρων έχουν θεία καταγωγή, από το θεό Ουρανό. Εκτός από τους αυτοκράτορες και άλλα πρόσωπα, συγγενή των αυτοκρατόρων, ανακηρύχθηκαν θεοί. Είναι έντονη η προγονολατρία και η λατρεία φυσικών φαινομένων. Ο Κομφούκιος διατύπωσε κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς που έχουν για σκοπό τὴν αρμονικότερη συμβίωση των ανθρώπων. Τους μεγάλους θεούς, τους θεοποιημένους προγόνους και τις άλλες πιο μικρές θεότητες ποτέ ο Κομφούκιος δε θέλησε να περιγράψει ή να δώσει κάποια βαρύτητα στη θεότητά τους. Τους αποδέχεται σχεδόν ανεξήγητα, πιστεύοντας πως η εύγενεια και ο σεβασμός προς τους προγόνους (που έφτιαξαν αὐτή τη θρησκεία) θα βοηθήσει πολιτιστικά και κοινωνικά τις έπομενες γενεές.

Αντίπαλος του Κομφούκιου ήταν ο Λάο-Τσε (λάο = γέρος, τσε =

Ο Κομφούκιος. (Ζωγραφικός πίνακας του Μουσείου της Φιλαδελφείας. Η.Π.Α.).

δάσκαλος). Γεννήθηκε το 604 π.Χ. και είναι άγνωστο πότε πέθανε. Οι περιγραφές για τη ζωή του είναι γεμάτες από ατέλειωτους μύθους και φαντασίες των οπαδών του. Ήθελε να ερευνήσει τους θεούς και τους ανθρώπους, γι' αυτό και η επίδρασή του ήταν περιορισμένη. Συναντήθηκε με τον Κομφούκιο κάποτε (ηταν σύγχρονοι), και εκφράστηκαν οι καθένας για τον άλλο με άπρεπα λόγια. Στη σκέψη του είναι θεωρητικός και σε αντίθεση με τον Κομφούκιο παραδέχεται πως υπάρχει ένας ύψιστος νόμος το Τα δός, που κυβερνάει όλα όσα υπάρχουν, και σ' αυτό το Τα δός όλα τελικά θα καταλήξουν. Έτσι ο Ταοϊσμός γίνεται «σύστημα» μέσα στο οποίο, κατά τον Λάο Τσε, κινείται ο ανθρώπινος μηχανισμός. Στη σημερινή Κίνα είναι πολύ περιορισμένη η διάθεση για θρησκευτική δραστηριότητα. Σε τούτο έπαιξε σημαντικό ρόλο η επίδραση άλλων θρησκειών και μάλιστα του Βουδισμού και του Ινδοϊσμού καθώς και το πολιτικό καθεστώς της χώρας.

Ζωροαστρισμός. Είναι η θρησκεία που διαδόθηκε στην Περσία τον 7ο π.Χ. αιώνα. Άλλοι πιστεύουν ότι ο Ζωροαστρισμός είναι γνωστός από το 1.000-800 π.Χ. Ιδρυτής είναι ο Ζωροάστρης (στα Περσικά Ζαρατούστρα). Για την προέλευση του ονόματός του ελάχιστα πράγματα γνωρίζουμε, για τη ζωή του όμως είναι βέβαιο ότι οι μύθοι, οι θρύλοι και οι ανεπιβεβαίωτες παραδόσεις έχουν συνυφανθεί με το μεγάλο μύθο της ζωής του Ζωροάστρη. Πιο πιθανή χώρα της καταγωγής του είναι η Μηδία, και χρόνος γεννήσεως το 630 π.Χ., βέβαιο όμως είναι ότι ο Ζωροάστρης δεν είναι Πέρσης. Αφού έμεινε επτά χρόνια μέσα σε ένα σπήλαιο, πήγε στην Περσία και προσπάθησε να διαδώσει μια νέα θρησκεία. Στην αρχή δεν έγινε δεκτός. Σκέφτηκε όμως ότι, αν έπειθε κάποιο βασιλιά, ίσως με τη βοήθεια αυτού να διέδιδε τη θεωρία του. Πραγματικά κατόρθωσε να πείσει το βασιλιά Υστάσπη και αφού εγκαταστάθηκε στο ανάκτορο, όλα πλέον ήταν εύκολα για τη διάδοση της θρησκείας του. Ένα ακόμη μεγάλο βήμα ήταν ότι νυμφεύθηκε την κόρη ανώτατου υπουργού του βασιλιά και από τότε η θρησκεία του γίνεται επίσημη θρησκεία των Περσών. Στη θρησκεία αυτή πίστεψε αργότερα και ο Κύρος και ο Δαρείος. Ο Ζωροάστρης σε ηλικία 77 ετών σκοτώθηκε σε μάχη του Υστάσπη εναντίον εχθρών του.

Η διδασκαλία του αποτελείται από ομιλίες, προφητείες και συμβουλές. Το ιερό του βιβλίο λέγεται Αβέστα (γνώση) και περιέχει μικρές ιστορίες για το Ζωροάστρη που εγγίζουν τα όρια του μύθου. Στην Αβέστα εμφανίζεται σαν μεγάλος προφήτης του Θεού 'Άχουρα - Μάσδα (θεού του Καλού) που βρίσκεται σε μεγάλο και αιώνιο αγώνα με τον Αριμάν (θεό του Κακού).

Επικρατεί πότε ο ένας θεός και πότε ο άλλος. Εδώ ο προφήτης καλείται να πείσει τους ανθρώπους να κάνουν έργα αγαθά για να επικρατήσει ο αγαθός θεός. Η δυαρχία είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα του Ζωροαστρισμού. Η δυαρχία αυτή εκτείνεται και προς τα κάτω, σε ατελέστερα και μιστηρώδη πνεύματα, αγαθά και πονηρά, που και αυτά μεταξύ τους πολεμούν. Ιερό σύμβολο είναι η φωτιά, πολλές δε τελετές γίνονται γύρω από φωτιές ή μπροστά σε αναμμένες φωτιές. Ο Ζωροάστρης είναι βέβαιος ότι ο αγαθός θεός εγκρίνει τον οποιοδήποτε πόλεμο εναντίον των απίστων για την επικράτηση της θρησκείας. Το σημείο αυτό έκανε το Ζωροαστρισμό να παρακμάσει πολύ γρήγορα. Όταν οι Πέρσες αναγκάστηκαν να κάμουν μακρούς πολέμους κατά των Ινδών και των μουσουλμάνων υπέκυψαν στον Ισλαμισμό. Σήμερα οι περισσότεροι Πέρσες είναι μουσουλμάνοι και πολύ λιγότεροι οπαδοί του Ζωροάστρη (περί τα 3 εκατομ.) είναι δε εγκατεστημένοι σε διάφορες ινδικές κυρίως πόλεις. Ο Ζωροαστρισμός έχει πάρει πολλά ιουδαϊκά, ινδικά, αλλά αργότερα και χριστιανικά στοιχεία ακόμη και με αυτή τη μορφή σήμερα προσπαθεί να ασκήσει κάποια επίδραση κυρίως στον ευρωπαϊκό χώρο.

Σιντοϊσμός: Είναι ή θρησκεία των Ιαπώνων. Λέγεται και θρησκεία του ήλιου, γιατί η θεότητα του ήλιου είναι η μεγαλύτερη μέσα στο πάνθεο της ιαπωνικής θρησκείας. Η θρησκεία αυτή δεν έχει ιδρυτή. Είναι παραδοσιακή θρησκεία, γι' αυτό μπορεί να ονομασθεί και εθνική θρησκεία των Ιαπώνων. Σε αντίθεση με πολλές άλλες θρησκείες, είναι πολύ γνωστή από την εμφάνισή της ως σήμερα σε όλες τις λεπτομέρειές της, χωρίς να υπάρχουν σ' αυτήν απόκρυφα ή σκοτεινά σημεία. Τούτο οφείλεται στο ότι όλα τα παλιά χειρόγραφα αυτής της θρησκείας φυλάχτηκαν με πολλή προσοχή από τους Ιάπωνες που αργότερα γράφτηκαν σε τρεις μεγάλους τόμους με ακρίβεια και προσοχή.

Στην πιο αρχαία ιαπωνική θρησκεία και γλώσσα με τη φράση Σιντάο (= δρόμος Θεού) χαρακτηρίζόταν η πατροπαράδοτη θρησκεία που ήταν άποκλειστικά ειδωλολατρική. Στο Σιντοϊσμό υπάρχουν χιλιάδες θεοί και θεές. Η πιο σπουδαία θεότητα είναι η Αματεράσού (θεά του ήλιου) που πάντοτε συνοδεύεται από ένα μεγάλο καθρέφτη. Από αυτή τη θεότητα γεννήθηκε και εγκαταστάθηκε στην Ιαπωνία ο αυτοκράτορας και οι απόγονοί του που κυβερνούν το λαό και συντηρούν τη θρησκεία. Είναι τόσο μεγάλος ο αριθμός των θεών που φθάνουν σε χιλιάδες. Ανάμεσά τους επικρατούν σχέσεις κάθε άλλο παρά θεϊκές. Μι-

σούνται και καταδιώκονται μεταξύ τους και σ' αυτούς τους αγώνες ανακατεύουν και τούς ανθρώπους.

Είναι πολλά τα σκάνδαλα μεταξύ των θεών. Σε τούτο το σημείο προσδιορίζεται κάποια ομοιότητα με τη θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων. Ο Σουσανόβο (θεός της τρικυμίας) έκαμε σκληρούς αγώνες εναντίον άλλων θεών για να τον αναγνωρίσουν σαν ισότιμο τους θεό. Οι άνθρωποι που παίρνουν μέρος σ' αυτούς τους αγώνες γίνονται και αυτοί σαν τους θεούς. Με το θάνατό τους οι άνθρωποι γίνονται εξωγήινα όντα και τότε προκαλούν το φόβο στους ζωντανούς, γιατί οι ζωντανοί δεν ξέρουν με ποιους θεούς θα συμμαχήσει αυτός που πέθανε. Ο θάνατος είναι κακό, γι' αυτό γίνονται πολλοί καθαρμοί στο σπίτι του πεθαμένου. Μετά το θάνατο δεν υπάρχουν ποινές και αμοιβές. Ο αυτοκράτορας σαν απόγονος της θεότητας του ήλιου πρέπει να είναι πάντοτε καθαρός. Για το σκοπό αυτό υπάρχει μια ατελείωτη σειρά από τελετές και καθαρισμούς σε σημείο που να γίνεται αρκετά τύραννική η ζωή του. Όλοι οι θεοί είναι παρόντες, κρυμμένοι μέσα στα πιο απίθανα αντικείμενα (νομίσματα, πέτρες, μαχαίρια κ τ λ.) και συνεργάζονται με τους ανθρώπους, αρκεί ο πιστός να κτυπήσει τα δυο του χέρια και να καλέσει σε βοήθεια τον κατάλληλο θεό.

Ο Σιντοϊσμός δεν μπόρεσε να επεκταθεί έξω από την Ιαπωνία. Αντίθετα μάλιστα δέχθηκε βαθιές επιδράσεις από το Βουδισμό, τον Ινδοϊσμό, τον Κομφουκιανισμό κ τ λ, που είχαν οπωδήποτε κάτι λογικότερο να διδάξουν σε σύγκριση με την ατέλειωτη ειδωλολατρία του Σιντοϊσμού. Σήμερα σε όλα τα ιαπωνικά σπίτια, εκτός από τους εθνικούς θεούς, λατρεύονται ο Βούδας, ο Κομφούκιος κ.ά.

Ερωτήσεις

1. Ο Κομφούκιος και ο Λάο-Τσε προσπαθούν να συστηματοποιήσουν τη θρησκεία των Κινέζων. Ποιες είναι οι αντιθέσεις τους;
2. Πώς διαδόθηκε ο Ζωροαστρισμός στην Περσία;
3. Τι είναι η Αβέστα και τι περιέχει;
4. Πώς μπορείτε να χαρακτηρίσετε το Σιντοϊσμό ως θρησκεία;

Μάθημα 5°

ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΛΑΩΝ

Η λατρεία του Μίθρα, της Κυβέλης, της Αστάρτης και της Ισιδας

Ο Μίθρας ήταν θεός των Περσών που τον τιμούσαν για προστάτη της αλήθειας, του φωτός και της δικαιοσύνης. Οι μύθοι τον παρουσιάζουν να σκοτώνει τον ταύρο και να σώζει τον άνθρωπο. Γι' αυτό και τον θεωρούσαν σωτήρα των ανθρώπων. Στη λατρεία του Μίθρα προσπαθούσαν να συνδέσουν την ψυχή με το Θεό, για να πετύχουν τη λύτρωσή τους. Ο Μιθραϊσμός είχε μεγάλη απήχηση στους φτωχούς, τους δούλους και τους στρατιώτες. Απέκλειαν όμως τη συμμετοχή γυναικών.

Η Αστάρτη, σημιτική θεότητα, ήταν η προσωποποίηση της γονιμότητας και της μητρότητας. Οι Φοίνικες τιμούσαν πολύ την Αστάρτη. Η λατρεία της στη Χαναάν συνοδεύσταν με άσεμνες τελετές και ανθρωποθυσίες. Γι' αυτό και οι Προφήτες του Ισραήλ ελέγχουν με αυστηρότητα αυτές τις εκδηλώσεις. Η λατρεία της Αστάρτης εκφράζει την έντονη επιθυμία της ανθρώπινης ψυχής για αθανασία και αιωνιότητα.

Η Ισις ήταν αιγυπτιακή θεότητα που προστάτευε τη συζυγική πίστη, την αγνότητα και την πρόοδο. Τη λάτρευαν μαζί με τον Όσιρι που ήταν θεός του κάτω κόσμου. Προς τιμήν τους γίνονταν στην Αίγυπτο διάφορες θρησκευτικές τελετές. Οι μυήσεις είχαν σκοπό να αποκαλύψουν τη θεότητα στην ψυχή των μυουμένων και να εξασφαλίσουν τη συνέχεια της ζωής και την αθανασία.

Η μεγάλη διάδοση της λατρείας των θεών μητέρων (Κυβέλης, Αστάρτης, Ισιδος) εξηγείται από το γεγονός ότι οι τελετές ήταν φορτισμένες με πολύ και έντονο συναίσθημα και ερμηνεύεται ως μια προσπάθεια της γυναικείας ψυχής να ανακουφιστεί από την κούραση της ζωής και να λυτρωθεί από τις τύψεις της συνειδήσεως.

Γενικά όλες αυτές οι μυστηριακές θρησκείες έχουν ορισμένα καλά στοιχεία, παρουσιάζουν όμως μεγάλα μειονεκτήματα: α) Οι θεότητες των μυστηρίων τους ήταν μυθικές. β) Τα μυστήρια των θρησκειών αυτών προσπαθούσαν να διεγείρουν το συναίσθημα και δεν πρόσφεραν πραγματική λύτρωση. γ) Δεν απαιτούσαν ηθική συνέπεια και δεν απέβλεπαν στην ηθική ανύψωση.

Η πολυμορφία της διδασκαλίας και της λατρείας στην αρχαία ελληνική θρησκεία

Οι αρχαίοι Έλληνες ήταν λαός θρησκευόμενος. Όλη η ατομική και κοινωνική ζωή τους είχε διαποτισθεί από τις θρησκευτικές ιδέες τους. Ο ελληνικός λαός αισθανόταν ένα «δέος» απέναντι στις θείες δυνάμεις. Γι' αυτό και χαρακτηρίζοταν «δεισιδαιμόνων» (= θεοφοβούμενος). Τούτο είχε παρατηρήσει και ο Απ. Παύλος, όταν ήρθε στην Αθήνα. Μιλώντας στον Άρειο Πάγο είχε πει: «΄Ανδρες Αθηναίοι, κατά πάντα ως δεισιδαιμονεστέρους υμάς θεωρώ» (Πράξ. 17, 22).

Η αρχαία ελληνική θρησκεία δεν παρουσιάζει ενιαία μορφή. Απουσιάζει το ενιαίο δόγμα και η σταθερή λατρεία. Οι εποχές που έρχονται φέρνουν και κάποια νέα θρησκευτική μορφή, με νέες λατρευτικές εκδηλώσεις.

Μια πρώτη μορφή της θρησκείας είναι η Μυκηναϊκή (μετά το 1.700 π.Χ.). Από τα αρχαιολογικά ευρήματα βλέπουμε ότι έδιναν ιδιαίτερη σημασία στη λατρεία των νεκρών προγόνων. Πίστευαν ότι ο νεκρός εξακολουθεί να ζει και μέσα στὸν τάφο. Μερικούς από τους επίσημους νεκρούς τους τιμούσαν σαν προστάτες. Παράλληλα υπήρχε στο λαό και μια απλούστερη μορφή θρησκείας, περισσότερο πρωτόγονη, η πίστη στις απρόσωπες φυσικές δυνάμεις.

Η πιο αναπτυγμένη μορφή της αρχαίας θρησκείας είναι αυτή που περιγράφεται στα ποιήματα του Ομήρου και του Ησιόδου. Οι θεοί είναι πολλοί και παρουσιάζονται πολλές φορές σαν άνθρωποι με αρετές και αδυναμίες. Έχουν ανθρώπινες ιδιότητες σε ιδιαίτερη μορφή. Ο ανθρωπομορφισμός είναι το κύριο χαρακτηριστικό της αρχαίας ελληνικής θρησκείας. Η λατρεία είναι απλή και γίνεται παντού. Υπάρχουν όμως και ορισμένοι τόποι ιεροί, όπως είναι η Δωδώνη και οι Δελφοί. Με προσευχές, θυσίες ζώων, σπονδές, χορούς και

αγώνες λατρεύουν τους θεούς και ζητούν τη βοήθειά τους. Λατρεία απονέμουν και στους νεκρούς. Η διαφορά είναι ότι τώρα τους καίνε, αντί να τους ενταφιάζουν. Επίσης κατά την ομηρική περίοδο είναι άγνωστη η έννοια της αμαρτίας και η διάκριση του καλού και του κακού.

Αύτός ο τύπος της θρησκείας διατηρήθηκε και στην κλασική εποχή, με ορισμένες μεταβολές. Περιορίζεται ο πανελλήνιος χαρακτήρας και επικρατεί η λατρεία τοπικών θεών. Οι νομοθέτες έχουν την τάση να ρυθμίζουν τα θρησκευτικά πράγματα και να προστατεύουν τη θρησκεία και τις τελετές της. Η ασέβεια στους θεούς χαρακτηρίζεται αδίκημα και διώκεται από τους νόμους.

Ο ανθρωπομορφισμός όμως δεν ικανοποιεί τις βαθύτερες ανάγκες της ανθρώπινης ψυχής. Έτσι γεννήθηκε η ανάγκη για μύηση. Είναι το καινούριο στοιχείο που εκδηλώνεται με τα μυστήρια (Ελευσίνια, Διονυσιακά, Ορφικά). Τα μυστήρια έφεραν την έννοια της προσωπικής αμαρτίας και την ιδέα για την ανταπόδοση των πράξεων.

Στα Ελευσίνια με τις μυήσεις και τις τελετές δημιουργούνταν στις ψυχές των ανθρώπων ισχυρές συγκινήσεις. Πίστευαν ότι έτσι εξαγνίζονταν κι έπαιρναν μια γεύση από τη μετά θάνατο ζωής. Τα Διονυσιακά μυστήρια είχαν το θρησκευτικό ενθουσιασμό, την έκσταση και το στοιχείο τής απαλλαγής από τα δεσμά της ανθρώπινης φύσεως. Τα Ορφικά μυστήρια έφεραν νέα θρησκευτικά στοιχεία, όπως είναι η πίστη στη διπλή φύση του ανθρώπου, η ιδέα ότι το σώμα αποτελεί τάφο της ψυχής και πρέπει ο άνθρωπος να λυτρωθεί με την άσκηση, ο ζήλος για τη διάδοση της θρησκείας. Οι ορφικοί πιστεύουν στην αθανασία της ψυχής και στην ανταπόδοση των πράξεων. Με την επίδραση του Ορφισμού οι θρησκευτικές αντιλήψεις της εποχής ξεκαθαρίζουν: Ο άνθρωπος έχει προσωπική ευθύνη απέναντι στους θεούς, το αγαθό διακρίνεται από το κακό, η συμμόρφωση στις εντολές της θρησκείας θεωρείται αναγκαία.

Θρησκεία και κράτος στους Ρωμαίους. Η λατρεία του αυτοκράτορα

Στους Ρωμαίους η θρησκεία ανήκε στην αρμοδιότητα του κράτους. Στο πρώτο πολίτευμα της Ρώμης ο βασιλιάς ήταν και ανώτατος θρησκευτικός αρχηγός. Ορισμένες μάλιστα επίσημες λατρευτικές εκδηλώσεις τις τελούσε ο ίδιος. Αργότερα η ρωμαϊκή πολιτεία είχε και επίσημη θρησκεία, εκτός από τη θρησκεία των ιδιωτών. Ο αρχηγός του κράτους είχε τότε και το αξίωμα του Μεγάλου Αρχιερέα.

Με τον καιρό η παλιά κρατική θρησκεία έχασε τη δύναμη της. Τότε θεοποιήθηκε η δύναμη και το μεγαλείο της πολιτείας. Η Ρώμη έγινε η Dea Roma και απέκτησε δικούς της ιερείς. Η λατρεία της συνδυάστηκε και με τη λατρεία του αυτοκράτορα που επικράτησε. Θεωρούσαν τον αυτοκράτορα κυρίαρχο της οικουμένης και γι' αυτό έπρεπε να τον πλησιάζουν με θρησκευτικό σεβασμό. Του απέδιδαν θεϊκές τιμές. Προς τιμήν του έχτισαν ναούς, ιδίως στις επαρχίες, και προσέφεραν θυσίες στη θεϊκή δύναμη που δρούσε μέσα του. Ακόμη και εορτές είχαν καθιερώσει γι' αυτόν.

Η θεοποίηση όμως των ανθρώπων ήταν σημείο παρακμής της θρησκείας. «Το έσχατον σημείον καταπτώσεως των αρχαίων θρησκειών αποτελεί η απόδοση θείων τιμών εις θνητούς ανθρώπους» (Κ.Δ. Γεωργούλης). Αυτή η θεοποίηση δείχνει την αγωνιώδη αναζήτηση του Θεού. Οι άνθρωποι τότε αναζητούσαν στηρίγματα, και αφού οι φανταστικοί θεοί δεν έδιναν καμιά απάντηση, στήριζαν τις ελπίδες τους σε επιφανή πρόσωπα.

Ερωτήσεις

1. Τι αναζητούσαν οι άνθρωποι στις μυστηριακές θρησκείες;
2. Τι μειονεκτήματα παρουσιάζουν οι μυστηριακές θρησκείες;
3. Γιατί ο ανθρωπομορφισμός της αρχαίας θρησκείας δεν ικανοποιούσε τις ψυχικές ανάγκες των Ελλήνων;
4. Ποια επίδραση είχε ο Ορφισμός στις θρησκευτικές αντιλήψεις της εποχής του;
5. Στην εποχή μας υπάρχουν περιπτώσεις που αποδίδονται θείες τιμές σε ανθρώπους;

Κείμενα

1. «Η αναγέννησις των εθνικών μυστηρίων δεν έχει την αυτήν τον οποίαν έχει και η χριστιανική αναγέννησις. Η αναγέννησις των μυστηριακών θρησκειών εσήμαινε κυρίως την λύτρωσιν εκ των δεινών του βίου και εκ πασών των δυσμενών δυνάμεων. Η αναγέννησις της Χριστιανικής θρησκείας περιλαμβάνει την λύτρωσιν εκ της αμαρτίας και την βαθμιαίαν δια της ηθικής δράσεως και της θείας Χάριτος μεταμόρφωσιν όλης της προσωπικότητος κατά την εικόνα του Χριστού». (Βασ. Ιωαννίδης, Καθηγητής Πανεπιστημίου, ο Μυστικισμός του Απο-

στόλου Παύλου, Σελ. 133, Β' έκδοσις, Αθήναι 1957).

2. «Κατ' αντίθεσιν πρός τα μειονεκτήματα των μυστηριακών θρησκειών όχι Χριστιανισμός ένεφανίζετο έφωδιασμένος διά των αντιστοίχων πλεονεκτημάτων. Παρουσιάζετο έχων δόγμα όχι μόνον καθωρισμένον σαφώς και επακριβώς, αλλά και ανταποκρινόμενον προς τας ηθικάς και λογικάς αξιώσεις του ανθρώπου· ηθικήν αύστηράν και υπέροχον, και αντί μύθων αορίστων και υπόπτων, πρόσωπον ιστορικόν ενσαρκούν την ηθικήν τελειότητα και παρουσιάζον την προσωπικότητα αύτού θαύμα θαυμάτων» (Παν. Τρεμπέλας, Καθηγητής Πανεπιστημίου, Μυστηριακά θρησκείαi και Χριστιανισμός, Αθήναι 1932, σελ. 79-80).

Μάθημα 6^ο

ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ

Εμφάνιση και εξάπλωση

Ο όρος Ισλαμισμός προέρχεται από τη λέξη Ισλάμ, που σημαίνει αφιέρωση στο Θεό, υποταγή στο θέλημα του Θεού.

Ισλαμισμός ονομάζεται η θρησκεία, που ίδρυσε ο Μωάμεθ. Λέγεται και Μωαμεθανισμός από το όνομα του ιδρυτη της ή Μουσουλμανισμός από τη λέξη μουσλήμ (αφοσιωμένος).

Ο Μωάμεθ γεννήθηκε το 570 μ.Χ. στη Μέκκα της Αραβίας. Πέρασε δύσκολα νεανικά χρόνια, γιατί έχασε πολύ νωρίς τους γονείς του. Στην αρχή ήταν βοσκός και αργότερα έγινε έμπορος. Γνωρίστηκε με Ιουδαίους και Χριστιανούς και επηρεάστηκε από τις ιδέες τους. Δεν είχε καμιά μόρφωση και

ήταν παντρεμένος. Φύση θρησκευτική με ζωηρή φαντασία, επιζητούσε τη μόνωση. Συχνά κατέφευγε σε μια σπηλιά και εκεί καθόταν ώρες πολλές και σκεπτόταν. Άλλοτε πάλι έπεφτε σε έκσταση και προσευχόταν. Όπως έλεγε ο ίδιος, σε ηλικία 40 ετών οραματίστηκε έναν άγγελο. Η πνευματική αυτή εμπειρία των συγκλόνισε. Πίστεψε, πως ήταν μια κλήση του Θεού στο προφητικό αξίωμα και άρχισε να διδάσκει τους συμπατριώτες του.

Το κήρυγμα του Μωάμεθ περιέχεται στο Κοράνιο, που είναι το ιερό βιβλίο του Ισλαμισμού. Στη σημερινή του μορφή διαμορφώθηκε σταδιακά από τους διαδόχους του. Τα βασικά άρθρα πίστεως του Ισλαμισμού είναι: α) Η πίστη σ' ένα Θεό (Αλλάχ), β) ο Μωάμεθ είναι ο τελευταίος και μεγαλύτερος προφήτης του Θεού, γ) η ύπαρξη αγγέλων, δ) η ανάσταση των νεκρών και η ανταπόδοση των πράξεων και ε) η ζωή του ανθρώπου είναι από το Θεό προορισμένη (κισμέτ). Τα κυριότερα καθήκοντα των οπαδών του Ισλάμ είναι η ομολογία πίστεως, η προσευχή, η ελεημοσύνη, η νηστεία, το ιερό προσκύνημα στη Μέκκα και η διάδοση της πίστεως με κάθε μέσο, ακόμη και με τη βία.

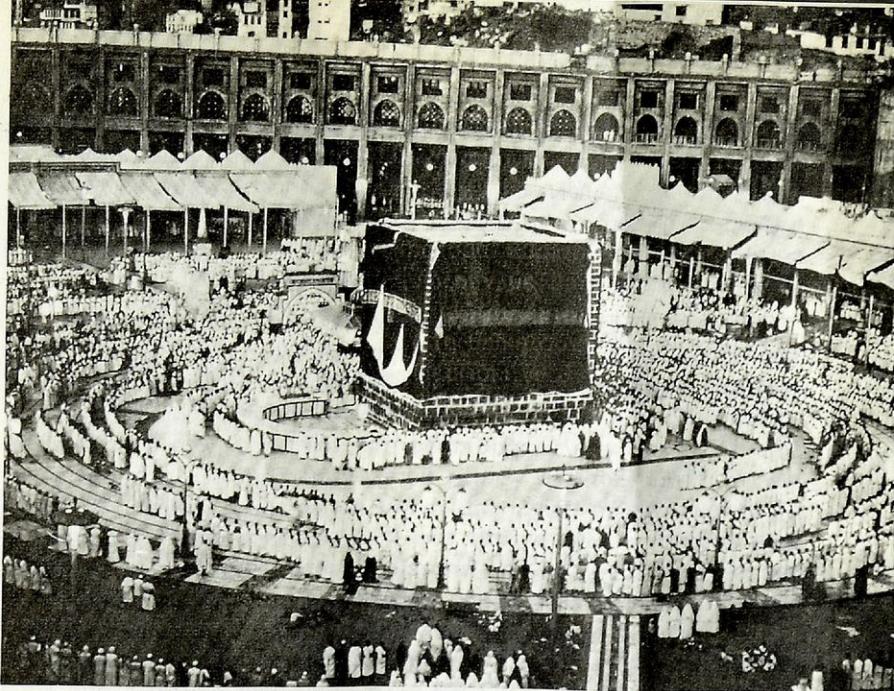
Το κήρυγμα του Μωάμεθ δεν είχε απήχηση. Οι κάτοικοι της Μέκκας αρνήθηκαν να τὸν ακολουθήσουν. Αναγκάστηκε τότε να καταφύγει στην πόλη Μεδίνα (622 μ.Χ.). Το έτος αυτό ορίστηκε από τους μωαμεθανούς ως αφετηρία της χρονολογίας τους και ονομάστηκε Εγίρα.

Στη Μεδίνα ο Μωάμεθ σημείωσε επιτυχία. Πολλοί δέχτηκαν τις ιδέες του και τὸν βοήθησαν να τὶς επιβάλει. Επειδή οἱ Ἀραβεῖς τὴν εποχὴ εκείνη ἐψάχναν να βρουν ἔγετη, ο Μωάμεθ δεν ἀργήσει να γίνει και πολιτικός αρχηγός τους. Έκανε σχέδια νὰ στερεώσει τὴν ἔξουσία του. Μέσα σε δέκα χρόνια ὀλές σχεδόν οι αραβικές φυλές είχαν ασπαστεί τη θρησκεία του. Ο Μωάμεθ πέθανε το 632 μ.Χ.

Οι διάδοχοί του συνέχισαν να διαδίδουν τὸν Ισλαμισμό με τη βία και τὸν πόλεμο. Ετσι κατακτήθηκε η Περσία, η Συρία, η Αίγυπτος. Στους επόμενους αιώνες ο Ισλαμισμός επικράτησε στὸ χώρο ποὺ σήμερα κατέχει η Τουρκία, στην Ινδονησία, το Μαρόκο, την Αλγερία, το Πακιστάν και σ' ἄλλες χώρες τῆς Ασίας και τῆς Αφρικής. Σήμερα οι οπαδοί του Ισλαμισμού φτάνουν τα 600 εκατομμύρια περίπου.

Σχέσεις του Ισλαμισμοῦ με τὸν Ιουδαϊσμό και τὸ Χριστιανισμό

Ο Μωάμεθ ως ἐμπορος πραγματοποίησε πολλά ταξίδια. Είχε τότε τὴν ευκαιρία να γνωρίσει πολλούς χριστιανούς και ιουδαίους και να συζητήσει μαζὶ τους. Πήρε λοιπόν αρκετά στοιχεία και από τὶς δύο αυτές θρησκείες. Τα

Προσκύνημα στη Μέκκα. Η μεγάλη πέτρα της Μέκκας είναι σκεπασμένη με μεταξωτό μαύρο ύφασμα κεντημένο με ἀραβικά γράμματα και σχέδια. (Φωτογραφία του γραφείου δημοσίων σχέσεων της Σαουδαραβίας).

παρουσίασε όμως προσαρμοσμένα στην αραβική νοοτροπία. Επηρεάστηκε επίσης και από την θρησκευτική αραβική παράδοση.

Από την ιουδαική θρησκεία δανείστηκε την περιτομή, την απαγόρευση ὄρισμένων φαγητών, τη νηστεία, τους καθαρμούς κ.ά. Δεχόταν ότι τα πρόσωπα της Π. Διαθήκης Νώε, Αβραάμ, Μωυσῆς, Ηλίας κ.ά. ήταν δίκαιοι ἀνθρώποι και γνώριζαν την ἀληθινή πίστη. Ξεχωριστή θέση έδινε στον Αβραάμ, γιατί ήταν πατέρας τοῦ Ισμαήλ, από τον οποίο κατάγονταν οι Ἀραβες. Σε απομίμηση της ιουδαιϊκής ημέρας του εξιλασμού καθιέρωσε τη δέκατη ημέρα του πρώτου μήνα τοῦ χρόνου ως ημέρα νηστείας. Αργότερα την ἀντικατέστησε με νηστεία, που κρατούσε όλο το μήνα (Ραμαζάνι).

Στο Χριστιανισμό αναγνώριζε τό ηθικό μεγαλείο τοῦ Ιησού και θεωρούσε τα Ευαγγέλια Ἅγιες Γραφές. Δεχόταν την υπερφυσική γέννηση του Χριστού, τα θαύματα, την Ανάληψη και τη Δευτέρα Παρουσία Του. Από τη χριστιανική θρησκεία είχε ακόμη πάρει την πίστη

στην ανάσταση των νεκρών, τη μέλλουσα κρίση, την τιμωρία των αμαρτωλών και την ανταμοιβή των δικαίων.

Εκτός από τα κοινά σημεία υπάρχουν και βασικές διαφορές. Ο Μωάμεθ αρνείται το δόγμα της Αγίας Τριάδας. Απορρίπτει επίσης τη θεότητα του Χριστού, τη Σταύρωση και την ανάστασή Του.

Κριτική θεώρηση των αρχών του Ισλαμισμού.

Οι ηθικές ίδεες του Ισλαμισμού δε διακρίνονται για την πρωτοτυπία τους. Περιέχουν πολλά ειδωλολατρικά στοιχεία. Ακόμη και την ουράνια ζωή των δικαίων στον Παράδεισο τη συνδέουν με υλικές απολαύσεις. Επιτρέπουν την αρπαγή και τη λεηλασία κατά τους ιερούς πολέμους εναντίον των απίστων. Αναγνωρίζουν επίσημα τη δουλεία και δέχονται το εύκολο διάζύγιο, μόνο για τον άνδρα. Απέναντι στη γυναίκα κράτησαν περιφρονητική στάση. Δίνουν το δικαίωμα στον άνδρα να έχει ως τέσσερις γυναίκες και πολλές δούλες. Έτσι όμως μειώνουν την ιερότητα του γάμου και πλήττουν το θεσμό της οικογένειας. Τούτο είναι τόσο αντίθετο με τη χριστιανική διδασκαλία για την ισότητα των ανθρώπων.

Ο επιθετικός χαρακτήρας στη διάδοση του Ισλαμισμού έρχεται σε φανερή αντίθεση με το πνεύμα της ελευθερίας. «Το ξίφος, έλεγε ο Μωάμεθ, είναι το κλειδί του Ουρανού». Πόση διαφορά με το λόγο του Χριστού: «Εἰ τις θέλει ὄπίσω μου ἔρχεσθαι...!» (Λουκ. 9,23).

Στο όνομα του ιερού πολέμου εναντίον όλων των θρησκειών, έγιναν μεγάλες σφαγές και αμέτρητες λεηλασίες. Οι Έλληνες μάλιστα, κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας, αντιστάθηκαν στη βία και τον εξισλαμισμό και μυριάδες μαρτύρησαν (νεομάρτυρες). Ο Άγγλος ιστορικός Ουίλλιαμ Μιουΐρ γράφει: «Το σπαθί του Μωάμεθ και το Κοράνιο είναι οι ολεθριότεροι εχθροί του πολιτισμού, της ελευθερίας και της πίστεως, από όσους το ανθρώπινο γένος συνάντησε μέχρι τώρα σ' αυτόν τον κόσμο».

Γενικά ο Ισλαμισμός είναι μια θρησκεία με πολύ μικρές απαιτήσεις. Είναι εύκολη στην τήρηση των εντολών και ικανοποιεί τις υλικές επιθυμίες του ανθρώπου. Έτσι εξηγείται και η γρήγορη διάδοσή του ανάμεσα στους άραβικούς λαούς.

Η επίδραση τού Ισλαμισμού

Η επίδραση του Ισλαμισμού μόνο στους λαούς της Αραβίας είναι σημαντική. Για νά αξιολογήσει κανείς δίκαια το έργο του θα πρέπει να

σκεφθεί σέ ποια κατάσταση βρισκόταν τότε ο αραβικός κόσμος. Ο Ισλαμισμός έθεσε τις βάσεις για την πολιτική και θρησκευτική ένωση των Αράβων. Σπουδαία επίσης υπήρξε και η συμβολή του στη δημιουργία του αραβικού πολιτισμού. Στις χώρες που επικράτησε, οι θετικές έπιστημες και οι διάφοροι κλάδοι της φιλολογίας και της τέχνης δεν αναπτύχθηκαν σημαντικά. Τα αραβικά πολιτιστικά στοιχεία επέδρασαν άργότερα και στη διαμόρφωση του νεοτέρου πολιτισμού, χωρίς όμως να βάλουν καμιά ιδιαίτερη σφραγίδα σ' αύτόν.

Σήμερα παρατηρείται μια έντονη προσπάθεια για τη διάδοση τών ιδεών του Ισλαμισμού στο χώρο της μαύρης ηπείρου. Βέβαια δεν υπάρχει τώρα ο θεοκρατικός χαρακτήρας στίς μουσουλμανικές χώρες (Χαλιφάτα), γιατί η πολιτική διοίκηση έχει χωριστεί από τη θρησκευτική. Υπάρχει όμως μια ισχυρή πανισλαμική κίνηση, που έχει σημαντική επιρροή στη γενικότερη πολιτική τών κρατών της.

Ερωτήσεις

---

1. Πώς κρίνεις τὰ μέσα που χρησιμοποίησε ο Ισλαμισμός για τη διάδοσή του;
2. Ποια μειονεκτήματα παρουσιάζει ο Ισλαμισμός σε σύγκριση με τὸ Χριστιανισμό;
3. Γιατί ο Ισλαμισμός επικράτησε εύκολα στους αραβικούς λαούς;

Κείμενο

Απόσπασμα από το Κοράνιο

«... Ο Μεσσίας θα κληθῇ Ἰησοῦς υἱός τῆς Μαριάμ, ἐνδοξος εν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ εἰς εκ τού οίκου τοῦ Κυρίου. Θά διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπό τῆς βρεφικῆς αὐτού ἡλικίας καὶ είτα γενόμενος ἀνήρ. Ἐσεται δὲ ἐκ τῶν ἐναρέτων. Καὶ θά διδάξῃ αὐτὸν τὴν Βίβλον, τὴν σοφίαν, τὴν Πεντάτευχον καὶ τὸ Ευαγγέλιον. Ο Ἰησοῦς ἔσται ο ἀπόστολος τοῦ Θεού πρὸς τοὺς υἱούς Ἰσραὴλ, καὶ θα εἰπῃ εἰς αὐτούς· ἔρχομαι πρὸς υμᾶς διὰ τῶν σημείων τοῦ Κυρίου ὑμῶν, θά σχημα-

τίσω από χουν πτηνόν, θα εμφυσήσω εις αυτό και διὰ της δυνάμεως του Θεού θα λάβῃ ζωήν. Θά θεραπεύσω τόν εκ γενετῆς τυφλόν, και τον λεπρόν, θα αναστήσω νεκρούς, διὰ της δυνάμεως του Θεού, και θα είπω υμίν εκείνο, όπερ ἐφάγετε και ὅτι κρατείτε κρυπτόν εν τῇ οικίᾳ υμῶν. Ταῦτα πάντα ἔσονται θαύματα δι' υμάς, εάν είσθε πιστοί» (Κεφ. 3,40-41,44).

(Το Κοράνιον, μετάφρ. Γ. Πεντάκη, Αθήναι 1928).

Μάθημα 7ο

ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΑ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ

Από τον Ανιμισμό και την Πυρολατρία στις σύγχρονες μορφές θρησκείας

Ο ιθαγενής κάτοικος της αφρικανικής ηπείρου παρουσιάζει μια ισχυρή και έντονη θρησκευτικότητα. Από τις παλιότερες μορφές της θρησκευτικής ζωής των Αφρικανών είναι ο Ανιμισμός και η Πυρολατρία.

Ανιμισμός ή Ψυχισμός (από τη λέξη ANIMA = Ψυχή) είναι η τάση των πρωτογόνων να άποδίδουν Ψυχή και στα άψυχα πράγματα. Σημαίνει ακόμη και την πίστη στα πνεύματα και τις αόρατες υπερφυσικές δυνάμεις. Με τον Ανιμισμό εξηγούνται ορισμένα έθιμα των πρωτογόνων της Αφρικής, όπως είναι η ταρίχευση και η καύση των νεκρών σωμάτων, ή ανθρωποφαγία κ.ά.

Η Πυρολατρία είναι μια άλλη εκδήλωση της θρησκευτικής ζωής των πρωτογόνων. Είναι η λατρεία της φωτιάς ως θεότητας. Το πυρέχει καταστρεπτική αλλά και καθαρική δύναμη. Η φωτιά τους δημιουργεί αισθήματα φόβου και θαυμασμού. Για τον πρωτόγονο το πυρ δόθηκε στους ανθρώπους από το Θεό. Γι' αυτό και θεωρείται ιερό και ισοδύναμο με τη ζωή. Ο πρωτόγονος πιστεύει ότι η φωτιά έχει την ιδιότητα να διώχνει μακριά το κακό ή έστω να το εμποδίζει νά πλησιάσει.

Μια σύγχρονη μορφή θρησκευτικότητας των Αφρικανών είναι η λατρεία των πνευμάτων. Οι ιθαγενείς της Αφρικής πιστεύουν ότι η ζωή των ανθρώπων είναι κάτω από την επίδραση των πνευμάτων. Για το λόγο αυτό τα επικαλούνται και επικοινωνούν με αυτά. Τα πνεύματα δεν αποτελούν το Δημιουργό Θεό. Βρίσκονται σε μια θέση ανάμεσα στο Θεό και στις ψυχές των νεκρών. Τα πνεύματα ήταν ημίθεοι και ήρωες ή πρόσωπα του παρελθόντος που θεοποιήθηκαν. Οι Αφρικανοί δεν εικονίζουν τα πνεύματα με είδωλα. Η λατρεία τους περιλαμβάνει προσευχές, θυσίες και μυήσεις. Έχουν ιερούς τόπους (σπήλαια, λίμνες, ποταμούς) και χρόνο τελετών. Ειδικά πρόσωπα, οι ιεροδιάμεσοι, τελούν τις λατρευτικές πράξεις. Γενικά η λατρεία των πνευμάτων δείχνει την πίστη των Αφρικανών στη μεταθανάτια ζωή και τη βεβαιότητα ότι οι νεκροί επικοινωνούν με τους ζώντες.

Κάτι ανάλογο με τη λατρεία των πνευμάτων είναι και το φαινόμενο της πνευματοληψίας. Πρόκειται για την πνευματική κατάσταση του ανθρώπου που πιστεύει ότι κατέχεται από μια υπερφυσική δύναμη η πνευματική ζωή του. Οι πνευματοληψίες άλλοτε είναι αυθόρμητες και άλλοτε πρέπει να προετοιμαστούν με ορισμένο τυπικό. Το φαινόμενο της πνευματοληψίας ικανοποιεί την ψυχή του Αφρικανού. Του δίνει την αίσθηση της επικοινωνίας με τις υπερφυσικές δυνάμεις, νιώθει κάποια σιγουριά και ασφάλεια, γιατί πιστεύει πως η ζωή του προστατεύεται.

Αυτές οι μορφές της θρησκευτικής ζωής των Αφρικανών, που δεν αφορούν το βόρειο τμήμα της Ηπείρου, αποτελούν την παραδοσιακή λατρεία και περιλαμβάνουν σύμφωνα με μια στατιστική (1960) το μισό πληθυσμό, περίπου το 47% των κατοίκων.

Σήμερα σε πολλές περιοχές της Αφρικής έχει επικρατήσει ο Ισλαμισμός. Σε ορισμένες χώρες, όπως η Αίγυπτος, η Λιβύη, το Μαρόκο, η Τυνησία, η Αλγερία κ.ά. οι μουσουλμάνοι αποτελούν το 70% του πληθυσμού. Η εύκολη διδασκαλία του Κορανίου και η ελαστική ηθική

του προσελκύουν τους Αφρικανούς.

Ο Χριστιανισμός στην Αφρική ακολουθείται από το 20% των κατοίκων. Τα τελευταία χρόνια όμως αναπτύσσεται και εκεί μια αξιόλογη ιεραποστολική προσπάθεια. Χριστιανοί ιεραπόστολοι πραγματοποιούν με επιτυχία το έργο του Ευαγγελισμού των Αφρικανών. Πολλοί θαγενείς προσέρχονται αυθόρυμητα στην Εκκλησία και βαπτίζονται χριστιανοί.

Η θρησκευτική ιδιομορφία και ποικιλία στην Αφρική

Στα παραδοσιακά θρησκεύματα της Αφρικής υπάρχει μια μεγάλη πολυμορφία και ποικιλία, ανάλογη με τις διάφορες φυλές ανθρώπων που κατοικούν την απέραντη αυτή Ήπειρο. Δέν είναι μόνο οι πολλές μορφές της θρησκευτικής ζωής. Είναι και το γεγονός ότι το ίδιο θρήσκευμα παρουσιάζει διαφορές από τη μια φυλή στην άλλη. Για το λόγο αυτό και οι θρησκειολόγοι βρίσκονται σε δύσκολη θέση να διατυπώσουν μια ιστορία των αφρικανικών θρησκειών.

Χαρακτηριστικό στοιχείο που συνιστά την ιδιομορφία της αφρικανικής θρησκευτικότητας είναι ο συμβολισμός. Το συμβολικό στοιχείο κυριαρχεί στις λατρευτικές εκδηλώσεις και συνδέεται με τη μαζική νοοτροπία τους.

Παρά τη θρησκευτική πολυμορφία, στη βάση υπάρχει ο μονοθεϊσμός, η πίστη σ'ένα Θεό, παντοδύναμο, πανταχού παρόντα και πανάγαθο. Οι επί μέρους θεοί των διαφόρων φυλών θεωρούνται ως προσωποποιήσεις των εκδηλώσεων και ενεργειών του Ενός Θεού. Ο γνωστός ιεραπόστολος και εξερευνητής Δαβίδ Λίβιγκστον που έζησε πολλά χρόνια ανάμεσα στους Αφρικανούς γράφει: «Δε βρήκαμε κανέναν Αφρικανό στον οποίο να μην ήταν ριζωμένη η πίστη στον Υψιστο Θεό... Η αρχική αφρικανική πίστη φαίνεται πως ήταν αυτή: ότι υπάρχει ένας παντοδύναμος Θεός, δημιουργός του ουρανού και της γης». Χαρακτηριστικό του μονοθεϊσμού είναι ότι η λατρεία τους είναι νοερή, πνευματική, χωρίς ναούς και είδωλα. Γι' αυτό και δεν είναι σωστό να χαρακτηρίζουμε τους Αφρικανούς ως ειδωλολάτρες, τουλάχιστο με την έννοια που είχε ο όρος στην αρχαία εποχή.

Συνάντηση της θρησκευόμενης Αφρικής με το Χριστιανισμό

Οι πατροπαράδοτες θρησκευτικές μορφές της Αφρικής περνούν σήμερα μια κρίσιμη καμπή. Η τεχνική εξέλιξη που εισβάλλει με γοργό ρυθμό, η βιομηχανοποίηση πού συντελείται ραγδαία, το μαύρο χρυ-

σάφι (πετρέλαιο), η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος με την αστικοποίηση του πληθυσμού, όλα αυτά επιφέρουν κοινωνικές και οικογενειακές μεταβολές και κλονίζουν τη θρησκευτικότητα των ιθαγενών. Παράλληλα κυκλοφορούν και αθεϊστικές ιδεολογίες, οι οποίες πολεμούν κάθε μορφή θρησκείας.

Στό σημείο αύτό γεννιέται τό ερώτημα: Μήπως λοιπόν ήρθε η ώρα για μια συνάντηση της θρησκευόμενης Αφρικής με το Χριστιανισμό; Σ' αυτή τη μεταβατική περίοδο που περνά ο ιθαγενής της Αφρικής μήπως πρέπει να σημάνει και γι' αυτούς τους ανθρώπους η καμπάνα της χριστιανικής Εκκλησίας;

Παρ' όλα τα εμπόδια που υπάρχουν, είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί αυτή η συνάντηση. Υπάρχουν αρκετά στοιχεία που μπορούν να αποτελέσουν αφετηρία για μια ιεραποστολική έξόρμηση στη μαύρη Ήπειρο. Σημεία επικοινωνίας είναι η πίστη του Αφρικανού στήν ύπαρξη και τήν πρόνοια ενός Υψίστου Όντος, ο πόθος για αποκάλυψη του Θεού, η πίστη στην ύπαρξη αօράτου κόσμου, η πεποίθηση ότι τα πνεύματα επεμβαίνουν στη ζωή του ανθρώπου για τό καλό ή το κακό του, το πανηγυρικό και συμβολικό στοιχείο της λατρείας κ.ά.

Η ώρα του Χριστιανισμού για τους λαούς της Αφρικής φαίνεται πως έχει έρθει. Η εύθυνη των χριστιανών είναι πολύ μεγάλη. Καμιά αμέλεια ή αδράνεια δε θά είναι δικαιολογημένη. Προπάντων για τους νέους χριστιανούς ανοίγεται ένα άπέραντο στάδιο ωραίων πνευματικών αγώνων.

Ερωτήσεις

1. Γιατί δεν είναι σωστό να χαρακτηρίζουμε τους Αφρικανούς ως ειδωλολάτρες;
2. Ποια σημεία επικοινωνίας υπάρχουν για μια συνάντηση της θρησκευόμενης Αφρικής με το Χριστιανισμό;
3. Ποια η εύθυνη των χριστιανών στο πρόβλημα του εκχριστιανισμού της Αφρικής;

Κείμενο

« Η θρησκευτική ζωή των Αφρικανών δεν υπήρξε τόσον σκοτεινή

και «ειδωλολατρική», όσον η άγνοια, η προκατάληψις, και ίσως τα διάφορα συμφέροντα συχνάκις την παρουσίασαν. Αντιθέτως, από πλευράς θρησκευτικής ευρίσκοντο εις ανώτερον επίπεδον άλλων πολιτισμένων λαών (π.χ. αρχαίων μεσογειακών ή γερμανικών και σλαβικών).

Η Χριστιανική ιεραποστολική προσπάθεια διηγολύνθη ιδιαιτέρως από την ισχυράν πίστιν των εν λόγῳ φυλών εις την ύπαρξιν και την πρόνοιαν ενος Υψίστου Όντος, ενος Μεγάλου Γνωστού και Αγνώστου συγχρόνως. Υπήρξεν υποσυνείδητον θεμέλιον, εις το οποίον κατέστη δυνατόν να στηριχθῇ ευκόλως τὸ οικοδόμημα τῆς Χριστιανικῆς κοινότητος. Τό ευαγγελικὸν μήνυμα – καὶ διὰ τὴν Αφρικήν – δεν σημαίνει ανατροπὴν πάσης ἀξίας του παρελθόντος, αλλὰ δύναμιν λυτρώσεως και ανυψώσεως εις το «ἀρχαίον κάλλος». Πάσα προσπάθεια ευαγγελισμού οφείλει με ιδιαιτέρον σεβασμὸν να αντικρύσῃ τὸν πατροπαράδοτὸν θρησκευτικὸν πλούτον των Αφρικανῶν, να τὸν αξιοποιήσῃ, αποκαθάρῃ, μεταμορφώσῃ εν Χριστῷ.» (Αναστάσιος Γιαννουλάτος, Καθηγήτης του Πανεπιστημίου Αθηνῶν, «Κύριος τῆς Λαμπρότητος», Αθῆναι 1973, σελ. 221-222).

Μάθημα 8ο

ΧΙΛΙΑΣΜΟΣ

Ιστορική αναδρομή στην εμφάνιση και εξάπλωσή του

Ο Χιλιασμός (Μάρτυρες του Ιεχωβά) είναι μία θρησκευτική αίρεση που έχει την αρχή της στην πρώτη χριστιανική εποχή, αλλά αναπτύχθηκε τα νεότερα χρόνια στην Αμερική και από κει διαδόθηκε στις άλλες χώρες. Πήρε αυτό το όνομα, γιατί υποστηρίζει πως σύντομα θα έρθει «η χιλιετής βασιλεία του Χριστού».

Οι ρίζες του Χιλιασμού βρίσκονται στην «αποκαλυπτική» ιουδαϊκή γραμματεία. Σύμφωνα μ' αυτή ο ερχομός του Μεσσία θα συνδυαζόταν με την εγκαθίδρυση στην Ιερουσαλήμ χιλιετούς ιουδαϊκής βασιλείας. Μετά την αποστολική εποχή οι ιδέες αυτές αναπτύχθηκαν στις ιουδαΐζουσες αιρέσεις και επηρέασαν μερικούς εκκλησιαστικούς συγγραφείς, αλλά ποτέ δεν έγιναν δεκτές από την Εκκλησία.

Τον περασμένο αιώνα στην Αμερική ο Κάρολος Ράσσελ ίδρυσε το Χιλιασμό με τη σημερινή μορφή του. Ο Ράσσελ ήταν ένας πλούσιος έμπορος, σχεδόν άπιστος. Ξαφνικά διακήρυξε τον εαυτό του προφήτη. Άρχισε να διαβάζει θρησκευτικά βιβλία. Έλεγε ότι ήταν ανώτερος από τους πατέρες της Εκκλησίας. Έγραψε επτά βιβλία με τον τίτλο «Γραφικά μελέται». Μετά το θάνατό του ανέλαβε την αρχηγία ο Ιωσήφ Ράδελφορντ. Σήμερα ο Χιλιασμός έχει την έδρα του στο Μπρούκλιν της Αμερικής. Αρχηγός είναι ο Νάθαν Νερρ.

Κριτική θεώρηση των αρχών του

Ο Χιλιασμός δεν είναι μόνο μια θρησκευτική αίρεση. Αποτελεί σύνολο κακοδοξιών και αιρέσεων που εμφανίστηκαν κατά καιρούς στην ανθρωπότητα. Ενδεικτικά σημειώνουμε τις εξής:

1) Η χιλιετής βασιλεία του Χριστού. Οι χιλιαστές παρερμηνεύουν μερικές φράσεις της Καινής Διαθήκης και κυρίως τό 20ό κεφ. της Αποκαλύψεως του Ιωάννου. Υποστηρίζουν ότι ο Χριστός θα έρθει πάλι στη γη και θα ιδρύσει κυβέρνηση για χιλια χρόνια. Πρωθυπουργός θα είναι ο Αβραάμ, υπουργός Στρατιωτικών ο Γεδεών, υπουργός Ναυτικών ο Ιωνάς κ.λ.π. Όλα αυτά αποτελούν αυθαίρετη διαστροφή της Αγ. Γραφής, αφού ο ίδιος ο Κύριος έχει διακηρύξει: «· Ή βασιλεία ή ἐμή οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» (Ιωάν. 18, 36. Βλέπε και Ρωμ. 14, 17).

2) Ορίζουν χρονολογία, κατά την οποία ο Χριστός θα έρθει στη γη. Στην αρχή είχαν ορίσει το 1914. Όταν διαψεύστηκαν, ορίσαν το 1918. Έπειτα είπαν ότι θα έρθει οπωσδήποτε την 1η Απριλίου 1925. Ούτε τότε όμως επαλήθευσαν οι ύπολογισμοί τους. Τώρα ύποστηρίζουν ότι το τέλος του κόσμου θα συμβεί λίγο πριν το 1984. Όλα αυτά όμως είναι τόσο αντίθετα με τους λόγους του Χριστού: «Περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ οἱ ἀγγελοι τῶν ουρανῶν, εἰ μὴ ὁ πατήρ μου μόνος» (Ματθ. 24, 36. Βλέπε και Ματθ. 25, 13, Πραξ. 1, 7, Β' Πέτρ. 3, 10).

3) Αρνούνται τη θεότητα του Χριστού. Στο σημείο αυτό ακολουθούν την αίρεση του Αρείου.

4) Από τις πλάνες του Χιλιασμού αναφέρουμε εδώ μερικές: Αρνούνται την Αγία Τριάδα. Δεν παραδέχονται την αθανασία της ψυχής, την αιώνια ζωή, την ανάσταση των νεκρών. Δεν αναγνωρίζουν την Εκκλησία, τα Μυστήρια, τους Αγίους, τις εικόνες, το Σταυρό, τις Οικουμενικές Συνόδους κ τ λ.

5) Οι χιλιαστές ή μάρτυρες του Ιεχωβά, όπως αλλιώς λέγονται, δεν αναγνωρίζουν τα κράτη και τούς νόμους. Αρνούνται να πάρουν όπλα σε καιρό πολέμου, για να υπερασπιστούν την πατρίδα τους. Άλλα και σε καιρό ειρήνης αρνούνται να στρατευθούν. Βρίζουν τη σημαία. Το χαιρετισμό σ' αυτή τον χαρακτηρίζουν διαβολική ενέργεια. Γι' αυτές τις ιδέες τους διώχτηκαν από πολλά κράτη. Στη Ρωσία τους καταδίωξαν και πριν καὶ μετά την Επανάσταση.

6) Τα μέσα που χρησιμοποιούν για να διαδώσουν τις ιδέες τους είναι δόλια και αθέμιτα. Όπως ομολογούν πρώην χιλιαστές, στην οργάνωση ασκούν πάνω τους τέτοια ψυχολογική επιβολή και καταπίεση, ώστε να ενεργούν και να σκέπτονται σύμφωνα με τις διαταγές που παίρνουν.

Επιδράσεις στον ελληνικό χώρο

Στη χώρα μας ο Χιλιασμός παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 1906, όταν γύρισαν από την Αμερική Έλληνες μετανάστες. Τότε ο αριθμός τους δεν ξεπερνούσε τα 5 μέλη. Κατά το 1920-22 ήταν 35 περίπου. Στην τελευταία στατιστική (1971) δήλωσαν ότι είναι μάρτυρες του Ιεχωβά γύρω στις 20.000 Έλληνες.

Όταν κάνουν προστηλυτισμό άποφεύγουν να φανερώσουν την ιδιότητά τους. Παρουσιάζονται συνήθως σαν χριστιανοί. Με ευγενικό τρόπο δίνουν δωρεάν χιλιαστικά περιοδικά (Σκοπιά - Ξύπνα κ.ά.), βιβλία

και φυλλάδια. Κυρίως απευθύνονται στους αγράμματους και στις γυναίκες. Προσφέρουν ακόμη οικονομική βοήθεια και κατορθώνουν να προστηλυτίσουν μερικούς, ιδίως σε χωριά ή σε φτωχικές συνοικίες μεγάλων πόλεων.

Τα τελευταία χρόνια ο Χιλιασμός αναπτύσσει στον ελληνικό χώρο μεγάλη προπαγάνδα. Διοργανώνει κάθε τόσο συνέδρια σε μεγάλες αίθουσες ή σε γήπεδα, κυκλοφορεί πλήθος βιβλίων κ.τ.λ.

Η Εκκλησία της Ελλάδος με εκδόσεις, ομιλίες κ.ά. προσπαθεί να διαφωτίσει τους χριστιανούς να γνωρίζουν τις κακοδοξίες του Χιλιασμού και νά τις αποφεύγουν με κάθε τρόπο.

Ερωτήσεις

1. Ποιους σκοπούς επιδιώκει ο Χιλιασμός
2. Οι χιλιαστές ονομάζονται και «σπουδαστές των Γραφών». Πώς κρίνεις αυτή την ονομασία; Ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα;
3. Γιατί καταδιώχθηκαν σε πολλά κράτη οι Μάρτυρες του Ιεχωβά;

Μάθημα 90

ΜΑΣΟΝΙΣΜΟΣ

Είναι ο Μασονισμός θρησκεία ή όχι;

Ο Μασονισμός ή Μασονία (από τη λέξη Massone = τέκτων, οικοδόμος) συγκεκαλυμμένα χαρακτηρίζεται θρησκευτικό και ηθικοφιλοσοφικό συστήμα.

Λέγεται και Τεκτονισμός ή Ελευθεροτεκτονισμός, γιατί έχει την αρχή του στά σωματεία των τεκτόνων (οικοδόμων) του Μεσαίωνα.

Υπάρχουν σήμερα πολλές μασονικές οργανώσεις (δόγματα). Οι περισσότεροι μασόνοι ανήκουν στο Σκωτικό δόγμα, που ιδρύθηκε το 1717 στη Σκωτία.

Το ερώτημα είναι άν ο Μασονισμός άποτελεί θρησκεία ή όχι. Τά μέλη του υποστηρίζουν ότι δεν είναι θρησκεία, αλλά ένα σωματείο με ανθρωπιστικούς σκοπούς. Προσεκτική όμως έρευνα και μελέτη μας πείθει ότι ο Μασονισμός έχει δομή θρησκείας.

Τά στοιχεία έκεινα που συνιστούν το θρησκευτικό χαρακτήρα του Μασονισμού μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

1) "Όπως όλες οι θρησκείες, έχει και ο Μασονισμός τους δικούς του τόπους λατρείας, τις στοές, που δεν είναι παρά ναοί με βωμούς, θυμιάματα, λαμπτάδες κ. τ.λ.

2) Έχει δικές του τελετές με λατρευτικό περιεχόμενο, όπως είναι η τελετή τής υιοθεσίας λυκιδέως, που άντιστοιχεί με το χριστιανικό βάπτισμα, η τελετή τής συζυγικής άναγνωρίσεως, που είναι κάτι άναλογο με το μυστήριο του γάμου, το τεκτονικό μνημόσυνο, τα έγκαίνια του τεκτονικού ναού κ.ά.

3) "Έχει δικά του τελετουργικά τυπικά και δικούς του «ιερείς», τους μασόνους έκείνους που έχουν προχωρήσει στά διάφορα στάδια της μυήσεως (π.χ. ο Σεβάσμιος).

4) Υπάρχουν μασόνοι, οι οποίοι σε δημοσιεύματά τους έχουν όμολογήσει ότι ο Μασονισμός άποτελεί θρησκεία, τη χαρακτηρίζουν μάλιστα ως «την μεγαλυτέραν θρησκείαν», «παγκόσμιον θρησκείαν» κ. τ.λ.

5) Η ελληνική Δικαιοσύνη σε απόφασή της έχει χαρακτηρίσει το Μασονισμό ως θρησκεία (Βλέπε κείμενο).

6) Όλες οι χριστιανικές Εκκλησίες θεωρούν τό Μασονισμό θρησκεία καί συνιστούν στα μέλη τους να απέχουν από αυτή.

Συγκεκριμένα:

α) Η «Διορθόδοξη Επιτροπή» που συνήλθε το 1930 στο Αγιο Όρος και στην οποία έλαβαν μέρος αντιπρόσωποι όλων των Ορθοδόξων, χαρακτήρισε το Μασονισμό «ως σύστημα αντιχριστιανικόν και πεπλανημένον».

β) Η ιερά Σύνοδος της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος (1933) τονίζει ότι η Μασονία «αποδεδειγμένως τυγχάνει θρησκεία μυστηριακή».

γ) Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος (1972) διακηρύσσει ότι ο Μασονισμός είναι θρησκεία και ότι η ιδιότητα του μασόνου είναι ασυμβίβαστη με την ιδιότητα του χριστιανού.

δ) Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και οι Προτεσταντικές και Ευαγγελικές Κοινότητες τον έχουν αποκηρύξει με διάφορες αποφάσεις τους.

Το μεταφυσικό και λατρευτικό στοιχείο στο Μασονισμό

Ο Μασονισμός δεν έχει ολοκληρωμένο σύστημα δογματικής διδασκαλίας.

Ο Μασονισμός πιστεύει «εις την ύπαρξιν του Θεού, υπό την προσωνυμίαν «Μέγας Αρχιτέκτων του Σύμπαντος» και εις την αθανασίαν της ψυχής». Ποιος όμως είναι ο «Μέγας Αρχιτέκτων του Σύμπαντος;» Είναι ο αληθινός Θεός ή άλλος φανταστικός; Οπωσδήποτε όμως δεν πρόκειται γιά προσωπικό Θεό.

Οι μασόνοι δεν αναγνωρίζουν υπερφυσική Αποκάλυψη. Αρνούνται την Αγία Τριάδα. Δὲν πιστεύουν στη θεότητα του Χριστού καί δε δέχονται το λυτρωτικό Του έργο. Υποστηρίζουν ότι ο άνθρωπος λυτρώνεται μόνος του.

Όπως κάθε θρησκεία έχει ανάλογη λατρεία, έτσι και ο Μασονισμός έχει τις λατρευτικές εκδηλώσεις του.

Η λατρεία του είναι απομίμηση των αρχαίων μυστηριακών θρησκειών. Έχει καθιερώσει ναούς γιά το μασονικό θεό «Μ.Α.Τ.Σ.» (=Μέγας Αρχιτέκτων του Σύμπαντος). Οι ναοί αυτοί χαρακτηρίζονται ως εργαστήρια. Οι μασονικές τελετές, όπως και οι μυήσεις στους 33 βαθμούς, έχουν λατρευτικό χαρακτήρα. Γίνονται από ορισμένους μασόνους, που έχουν μυηθεί και ασκούν καθήκοντα «ιερέων».

Η ιδιοτυπία της αποκρύψεως και οι παρεξηγήσεις στο Μασονισμό

Ο Μασονισμός έχει την αρχή του στα τεκτονικά σωματεία του Μεσαίωνα, τα οποία ήταν κλειστές οργανώσεις και είχαν μεταξύ τους μυστικά σημεία, για να αναγνωρίζονται και να υποστηρίζονται. Έτσι έχει κληρονομήσει έναν κλειστό και μυστικό χαρακτήρα. Τα μέλη του τα δεσμεύει μία πολλούς όρκους για να μη φανερώσουν τα μυστικά του. Ο υποψήφιος μασόνος όρκιζεται να τηρήσει απόλυτη σιγή για όσα θα δει και θα ακούσει. Στην τελετή της μυήσεως για το 18ο βαθμό λέει: «Ορκίζομαι ούδεποτε να αποκαλύψω τα μυστήρια του βαθμού τούτου, να τηρήσω δε αυστηρώς τους νόμους και τους κανονισμούς του Τάγματος, υπακούων τυφλώς».

Και δεν τους ορκίζει μόνο, αλλά και τους απειλεί με τιμωρία, αν αποκαλύψουν κάτι. Κατά το τυπικό του Α' βαθμού μυήσεως ο υποψήφιος στέκεται στο μέσο δύο μασόνων, που κρατούν ξίφη. Ο Σεβάσμιος λέει: «Τα ξίφη ταύτα φέρουσιν εχθροί ασπονδοι του ψεύδους, έτοιμοι να βυθίσωσι ταύτα και κατά σου, άν ποτέ παραβής τας υποσχέσεις σου». Σε άλλο πάλι όρκο ο υποψήφιος αναγκάζεται να πει: «Εάν παραβώ τον όρκον μου, ας σπαραχθή η καρδία μου» και «το ξίφος της δικαιοσύνης να καταπέσῃ επί της κεφαλής μου».

Αυτός ο κλειστός χαρακτήρας του, η μυστικότητα που συνοδεύει όλες τις εκδηλώσεις και ενέργειές του, οι δεκάδες όρκοι με τους οποίους δένει τά μέλη του, η απόλυτη σιγή και η τυφλή υπακοή που τους ζητάει, έχουν δημιουργήσει πολλές συζητήσεις και σχόλια για τους πραγματικούς σκοπούς που επιδιώκει.

Κριτική θεώρηση των αρχών του Μασονισμού

Οι μασονικές αρχές είναι κράμα αρχαίων ειδωλολατρικών μυστηρίων, θρησκευτικών άιρέσεων και εβραϊκών στοιχείων. Γι' αυτό και έχει χαρακτήρα συγκρητιστικό με πανθεϊστικές τάσεις.

Η βάση του είναι ορθολογιστική. Θεωρεί το λογικό σαν υπέρτατο νόμο. Απορρίπτει τις εξ αποκαλύψεως αλήθειες του Χριστιανισμού, επειδή δεν μπορεί να τις ερμηνεύσει με τη λογική. Έτσι εξηγείται ο αντιχριστιανικός προσανατολισμός του και η πολεμική του, έστω κρυφή, εναντίον των χριστιανικών αληθειών.

Ο Μασονισμός διδάσκει ότι η ελευθερία σκέψεως και συνειδήσεως είναι ύπατο αγαθό. Και όμως κανένας λόγος δεν εκφωνείται στις μασονικές στοές, άν προηγουμένως δεν εγκριθεί από το Σεβάσμιο. Ούτε επιτρέπουν καμιά δημοσίευση πάνω σε μασονικά θέματα χωρίς εγγραφή άδεια. Πώς λοιπόν συμβιβάζεται η ελευθερία της σκέψεως με τη

λογοκρισία αυτή; Και πού υπάρχει ελευθερία συνειδήσεως, όταν εκείνος που μυέιται στή Μασονία δεσμεύει με όρκο τη συνείδησή του και μάλιστα πριν να δει και να ακούσει; Η μυστικότητα αυτή είναι απαράδεκτη για την εποχή μας, μία εποχή που απαιτεί φώς και διάλογο και θέλει τη δράση των ανθρώπων φανερή και έλευθερη.

Ο Μασονισμός έχει και την ηθική του, την «τεκτονική ηθική», όπως τη λέει. Ποια είναι αυτή δεν καθορίζεται, συγκεκριμένα. Γίνεται λόγος και για ισότητα. Στην πράξη όμως όχι μόνο δεν την εφαρμόζουν, αλλά την κακοποιούν βάναυσα αφού αποκλείουν από το Μασονισμό τις γυναίκες, τους μαύρους, τους άμόρφωτους και τους φτωχούς.

Γενικά ο Μασονισμός αποτελεί ένα ιδιότυπο θρησκευτικό χαρακτήρα σύστημα, που το χαρακτηρίζει η μυστικότητα και η έλλειψη αλήθειας, πράγμα που δε συμβιβάζεται με τις δημοκρατικές και ελεύθερες αντιλήψεις του καιρού μας.

Ερωτήσεις

1. Είναι ο Μασονισμός θρησκεία;
2. Πώς κρίνεις τη μυστικότητα που επιβάλλει ο Μασονισμός στα μέλη του;
3. Ποια σημασία έχει η απόφαση της ελληνικής Δικαιοσύνης για το Μασονισμό;
4. Γιατί ο χριστιανός δεν μπορεί να είναι και μασόνος;

Κείμενο

«Τεκτονισμός ή Μασονία ή Ελευθεροτεκτονισμός δεν είναι φιλοσοφικόν σύστημα, αλλ' αποτελεί θρησκείαν... Ο θρησκευτικός χαρακτήρα του τεκτονισμού εμφανίζεται εξαιρετικώς ενεργής, καθ' όσον εν ταις σποαίς, τοις εργαστηρίοις και ναοίς αυτού λαμβάνει χώραν λατρεία, η οποία αποτελεί το χαρακτηριστικόν πάσης θρησκείας... Ο τεκτονισμός όμως δεν είναι θρησκεία γνωστή υπό την ρηθείσαν έννοια, αλλά τοιαύτη μη φανερά, έχουσα δόγματα και λατρείαν μη φανεράν (κρυφάν) και αποτελούσα μυστικήν οργάνωσιν άγνωστον κατά το περιεχόμενον ου μόνον εις τους πολλούς, αλλά και εις αυτούς ακόμη τους τέκτονας...» (Απόφαση αριθμ. 2060/6-12-1969 του πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών).

Μάθημα 10ο

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΑΡΑΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

Συγκρητιστικές τάσεις στο χώρο της Θρησκείας σήμερα

Συγκρητισμός ή θεοκρατία λέγεται το φαινόμενο εκείνο, κατά το οποίο ιδέες, τελετές και σύμβολα μιας θρησκείας αναμειγνύονται και ταυτίζονται με ανάλογα στοιχεία άλλης θρησκείας. Ο θρησκειακός συγκρητισμός ξεκίνησε από τους Ελληνιστικούς χρόνους και ήταν αποτέλεσμα της πολιτικής του Μ. Αλεξάνδρου και των διαδόχων του. Την ίδια θρησκευτική πολιτική ακολούθησε και η Ρώμη.

Οι συγκρητιστικές τάσεις στο χώρο της Θρησκείας δε λείπουν και από την εποχή μας. Σήμερα όλα τα κράτη και οι διεθνείς οργανισμοί επιδιώκουν μεταξύ τους τη συνεργασία σε διαφόρους τομείς, όπως πολιτιστικούς, μορφωτικούς κ.τ.λ. Μ' αυτό τον τρόπο οι φιλοσοφικές και θρησκευτικές ιδέες μιας χώρας επηρεάζουν τους πολίτες της άλλης. Οι νέες εμπειρίες γίνονται συνήθως πιο εύκολα δεκτές.

Η μεγάλη ανάπτυξη του τουρισμού έφερε τους ανθρώπους πιο κοντά. Αυτός όμως ο συγχρωτισμός ανθρώπων με διαφορετικές θρησκευτικές αντιλήψεις οδηγεί συχνά στη σχετικοποίηση των θρησκειών. Έτσι κυκλοφορούν απόψεις ότι καμιά θρησκεία δεν κατέχει όλη την αλήθεια. Μια τέτοια κίνηση παρουσιάστηκε στην Περσία και δίδασκε ότι «όλες οι θρησκείες έχουν ένα μέρος μόνο της αλήθειας». Στην Ινδοκίνα οι οπαδοί κάποιας θρησκείας λάτρευαν τό Χριστό μαζί με τον Κομφούκιο και το Βούδα. Άλλοι πάλι ύποστηριξαν ότι το πλήρωμα της θείας αποκαλύψεως μπορεί να το δώσει μια σύνθεση όλων των θρησκειών του κόσμου.

Η χριστιανική έντολή της αγάπης ευνοεί βέβαια την προσέγγιση των ανθρώπων, την αλληλογνωριμία και την κατανόηση μεταξύ τους. Η Ορθόδοξη Εκκλησία, ως κλήρος και πιστός λαός, δίνει τη μαρτυρία της στη σύγχρονη έποχή. Ο ορθόδοξος χριστιανός δεν πρέπει να επηρεάζεται από τις θρησκευτικές αντιλήψεις των άλλων. Αντίθετα έχει χρέος να εκτιμήσει το θησαυρό της πίστεώς του στο Χριστό και να προσπαθήσει να τον γνωρίσει καλύτερα και να τον αγαπήσει περισσότερο.

Νεοπαγανισμός και νοσηρές εκδηλώσεις θρησκευτικότητας.

Ο Παγανισμός (από τη λέξη Pagani = χωρικοί) σήμαινε την παλιά θρησκεία των ειδώλων, η οποία μετά την επικράτηση του Χριστιανισμού είχε περιοριστεί κυρίως στούς κατοίκους των χωριών και της υπαίθρου. Με τόν όρο **Νεοπαγανισμός** εννοούμε τις σύγχρονες μορφές ειδωλολατρίας, αλλά και τον ειδωλολατρικό τρόπο ζωής.

Σύγχρονα είδωλα είναι το χρήμα και ο πλουτισμός, η μανία για το σεξ, η μανία των ανέσεων. Άλλοι πάλι έχουν θεοποιήσει την επιστήμη, την τέχνη, την πολιτική κ.ά.

Μια νοσηρή εκδήλωση θρησκευτικότητας είναι η **δεισιδαιμονία**. Στους αρχαίους Έλληνες η λέξη σήμαινε τό σεβασμό στους θεούς. Άργότερα πήρε κακή σημασία και κατάντησε να εννοεί την αρρωστημένη θρησκευτικότητα. Συνήθως συναντάμε τη δεισιδαιμονία σε ανθρώπους με χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο.

Γενικά οι μορφές αυτές της σύγχρονης ειδωλολατρίας δε φανερώνουν πάντοτε έλλειψη πίστεως στο Θεό. Υπάρχουν άνθρωποι που πιστεύουν στο Χριστό και πιθανόν να εκτελούν τυπικά και τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Στην καθημερινή τους όμως ζωή, στίς σκέψεις και τις ένεργειές τους, παρουσιάζονται σαν γνήσιοι ειδωλολάτρες. Το βέβαιο είναι ότι δεν γνωρίζουν καλά τη χριστιανική πίστη και παρανοούν ή παρερμηνεύουν το αληθινό της νόημα. Ο λόγος του Θεού καταδικάζει κάθε μορφή ειδωλολατρίας: «Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις» (Ματθ. 4, 10). Ο Απ. Παύλος θεωρεί ειδωλολατρία την υπερβολική αγάπη στα υλικά αγαθά (Εφεσ. 5, 5, Κολσ. 3, 5) και προτρέπει τους πιστούς να αποφεύγουν τα έθιμα και τη ζωή των ειδωλολατρών (Α' Κορ. 10, 14).

Πνευματισμός, μαγεία, γιόγκα

Ο Πνευματισμός είναι ένα θρησκευτικό σύστημα αποκαλύψεων, που στηρίζεται στην ύπαρξη των πνευμάτων, τα οποία και επικαλείται. Οι πνευματιστές, τα μέντιουμ, προκαλούν περιέργα φαινόμενα, όπως τραπέζια να μετακινούνται, έπιπλα να περιστρέφονται, πρόσωπα νεκρών να εμφανίζονται κ.ά. Όλα αυτά δεν είναι παρά ένέργειες των δαιμόνων. Οι πνευματιστές υποστηρίζουν ότι επικαλούνται τα αγαθά πνεύματα. Πώς είναι όμως δυνατόν οι άγγελοι του Θεού να προβάίνουν σε επιδείξεις, χωρίς κανένα ανώτερο σκοπό; Και να κάνουν κακό στους ανθρώπους και να τους εκδικούνται; Όπως λέγει ο Απ. Παύλος «αυτός ο σατανάς μετασχηματίζεται εις άγγελον φωτός» (Β' Κορ.

11, 14). Και ο υπέρμαχος του πνευματισμού Kardec ομολογεί ότι «ο δαιμών προσδαμβάνει πάντα τα προσωπεία, δια να αποπλανήσῃ καλλίτερον».

Ο πνευματισμός παρουσιάζει γνωρίσματα θρησκείας. Έχει ιδιαίτερη τάξη λειτουργών, τα μέντιουμ, και ευχολόγιο για τις συνεδριάσεις, το γάμο, την κηδεία κ.ά. Το περιεχόμενο της διδασκαλίας του είναι αντιχριστιανικό. Αρνείται τη θεότητα του Χριστού και το άπολυτωτικό Του έργο και απορρίπτει το λόγο του Θεού που περιέχεται στην Αγία Γραφή. Ο Χριστιανισμός δεν επιτρέπει να συμμετέχουν οι χριστιανοί σε πνευματιστικές εκδηλώσεις.

Η Μαγεία είναι ένα παραθρησκευτικό φαινόμενο, που το συναντάμε από τις αρχές της ανθρώπινης ιστορίας. Υπάρχει λευκή και μαύρη μαγεία. Με τη λευκή επιδιώκουν κάτι που το θέλουν, ενώ με τη μαύρη μαγεία επιζητούν να κάνουν κακό. Σχετική με τη μαγεία είναι και η μαγγανεία, φαρμακεία, νεκρομαντεία, εμφάνιση φαντασμάτων κ.ά.

Η μαγεία συνδέεται με τις ειδωλολατρικές αντιλήψεις και έχει σκοπούς ιδιοτελείς και χαρακτήρα εκδικητικό. Οι μάγοι με διάφορα μαγικά βιβλία έπικαλούνται τά πονηρά πνεύματα. Στους μάγους συνήθως καταφεύγουν άνθρωποι με έλαχιστη μόρφωση και αδύνατη πίστη. Γενικά η μαγεία υποδουλώνει τον άνθρωπο στις σκοτεινές δυνάμεις και τὸν απομακρύνει από το Θεό.

Γιόγκα (Ινδική λέξη που σημαίνει ένωση και υποταγή) είναι ένα φιλοσοφικό και θρησκευτικό σύστημα, που επιδιώκει την άπομόνωση της ψυχής από την ύλη και την ένωσή της με το ύψιστο ον, όπως λέει. Για να πραγματοποιήσει ο άνθρωπος τὴν πνευματική του ανάταση, πρέπει το πνεύμα του να κυριαρχήσει στο σώμα. Για να το πετύχει, κατά τη θεωρία του γιόγκα, χρειάζεται θέληση, αυτοσυγκέντρωση και γυμναστικές ασκήσεις. Η απελευθέρωση της ψυχής από την ύλη θεωρείται τότε οριστική.

Το γιόγκα δέχεται την ύπαρξη του Θεού, αλλά υποστηρίζει ότι ο Θεός ούτε δημιούργησε τον κόσμο ούτε τον κυβερνά. Επειδή αποτελεί κλάδο της Βραχμανικής θρησκείας, δεν έχει καμιά σχέση με το Χριστιανισμό και την Εκκλησία. Πρόκειται για ένα παραθρησκευτικό φαινόμενο της εποχής μας, που προσπαθεί νά γεμίσει το ψυχικό κενό ορισμένων αριστοκρατικών κύκλων με ασκήσεις γυμναστικής και αυτοσυγκέντρωση. Η ψυχική όμως αναγέννηση και η τελειοποίηση του εσαυτού μας δεν κατορθώνεται με γυμναστικές ασκήσεις: χρειάζεται πίστη σε προσωπικό Θεό, συμμετοχή στα λυτρωτικά μέσα της Εκκλησίας, θέληση και συνεχής αγώνας.

Στην πατρίδα μας και πιό πολύ στήν Αθήνα οι Γιόγκα (Γκουρού - Μαχαρίσι) κατόρθωσαν νά επηρεάσουν μερικούς νέους και να τους αναγκάσουν σε άντικοινωνική συμπεριφορά. Χρησιμοποιούν κάθε μέσο για νά προσελκύσουν μέλη τα οποία μεταβάλλουν σε άβουλα όργανα «τών σκοπών τους», που δεν είναι καθόλου άγαθοί.

Κείμενα

---

1. «Ούδεις δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γάρ τὸν ἔνα μισήσει καὶ τὸν ἔτερον ἀγαπήσει, ἢ ἐνδὲς ἀνθέξεται καὶ τοῦ ἔτερου καταφρονήσει. Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ» (Ματθ. 6, 24).

2. «Οὐ θέλω ύμᾶς κοινωνοὺς των δαιμόνων γίνεσθαι. Οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμονίων· οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν καὶ τραπέζης δαιμονίων» (Α' Κορ. 10, 20-21).

Ερωτήσεις

---

1. Όλες οι θρησκείες απορρίπτουν το συγκρητισμό. Γιατί;
2. Πώς θά μπορέσει ο άνθρωπος να αποφύγει την υποδούλωσή του στά σύγχρονα είδωλα;
3. Γιατί ο χριστιανός δεν πρέπει να συμμετέχει στις εκδηλώσεις των μέντιουμ;
4. Τι δέχεται η γιόγκα για την ψυχική αναγέννηση του ανθρώπου και τι διδάσκει ο Χριστιανισμός;

Μάθημα 11ο

ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ

Ο ιστορικός χαρακτήρας του Ιουδαισμού

Ο Ιουδαισμός είναι η θρησκεία του ισραηλιτικού λαού. Ο λαός αυτός ονομάζεται και ιουδαϊκός, γιατί μετά τον 6ον π.Χ. αιώνα περιορίστηκε στην περιοχή της φυλής του Ιούδα.

Η ιστορία του Ιουδαισμού αρχίζει από τον πατριάρχη Αβραάμ, ο οποίος γύρω στά 1750 π.Χ. άφησε το πολυθεϊστικό περιβάλλον της Μεσοποταμίας και ήρθε να κατοικήσει στή γη Χαναάν. Ο Θεός τον βραβεύει για την πίστη του. Θά γίνει ο γενάρχης ενός νέου λαού, από τον οποίο θα προέρχεται ο Λυτρωτής. Οι απόγονοι του Αβραάμ μετανάστευσαν αργότερα στήν Αίγυπτο. Εκεί παρά τήν καταπίεση τών Φαραώ, κράτησαν τη μονοθεϊστική πίστη και τίς έθνικές τους παραδόσεις. Ο Μωυσής μέ εντολή του Θεού ἀνέλαβε νά τους επαναφέρει στήν πατρίδα των πατέρων τους. Η έξοδός τους από τήν Αίγυπτο (1220 π.Χ.) και η πορεία τους στή γη της Επαγγελίας ήταν δύσκολη, άλλα και η εύλογία του Θεού μεγάλη. Η διαθήκη του Σινά ἀποτελεί χαρακτηριστική εκδήλωση της αγάπης του Θεού προς αυτούς. Ο Μωυσής συμπλήρωσε το Δεκάλογο και μέ άλλες ἐντολές και νόμους, που ή ἄξια τους ήταν πολύ μεγάλη.

Σταθμός στή διαμόρφωση τής ιουδαικής θρησκείας είναι οι προφήτες. Μετέφεραν στό λαό τό θέλημα του Θεού και καλούσαν τους συμπατριώτες τους σε μετάνοια και ἐπιστροφή. Η διδασκαλία τους ἔφτασε σε καθαρότερες και πληρέστερες ἐννοιες. Τό σπουδαιότερο σημείο ήταν το γεγονός ότι προανήγγειλαν τήν ἐλευση τού Μεσσία Χριστού. Μ' αυτό τον τρόπο συνέδεσαν τήν Παλαιά με τήν Καινή Διαθήκη.

Κατά τούς Ρωμαϊκούς χρόνους ο Ιουδαισμός μαζί με τήν έθνική παρακμή παρουσίασε και μια γενικότερη θρησκευτική και ηθική κατάπτωση. Οι Ιουδαίοι περιόρισαν τήν πίστη και τήν εύσεβειά τους σε όρισμένους τύπους και νομικά πλαίσια. Το χειρότερο είναι ότι διέστρεψαν τό κόρυμα τών προφητών γιά τό Μεσσία και γ' αυτό όταν ό Χριστός γεννήθηκε, οι Ιουδαίοι δέν τών δέχτηκαν ως Σωτήρα τους.

Κατά τους επόμενους αιώνες πέρασαν πολλές εθνικές περιπέτειες και μόλις τα τελευταία χρόνια (1948) οργανώθηκαν σε κράτος (το Ισραήλ). Παραμένουν όμως πάντα μια κλειστή κοινωνία, που θρησκευτικά στηρίζεται μόνο στην Παλαιά Διαθήκη και εθνικά ζει με τις αυστηρά εθνικές και σωβινιστικές παραδόσεις της, προσπαθώντας να υλοποιήσει το όνειρο του Σιωνισμού, που είναι η παγκόσμια επικράτηση του Εβραϊσμού.

Βασικά σημεία διδασκαλίας του Ιουδαϊσμού

Το πρώτο και βασικό σημείο του Ιουδαϊσμού είναι ο **μονοθεϊσμός**, η πίστη δηλαδή σε ένα και μόνο Θεό. Παρά τις ανθρωπομορφικές εκφράσεις η μονοθεϊστική ιδέα είναι σαφής και καθαρή. Για τον Ιουδαίο δέν υπάρχουν άλλοι θεοί παρά ο Ένας, ο Αληθινός.

Ο Θεός λατρεύεται σε ορισμένο τόπο, που είναι ιερός. Πρόσωπα αφιερωμένα τονώνουν την αγάπη και το σύνδεσμο του λαού με το Θεό. Οι Ιουδαίοι εκδηλώνουν την πίστη τους, όταν σέβονται τη διαθήκη του Θεού. Με την ελεύθερη θέλησή του ο Ιουδαίος πρέπει να καταπολεμά την αμαρτία. Τούτο μπορεί να γίνει με τις τυπικές πράξεις (θυσίες, τελετές, νηστεία κ.ά.). Κύριο όμως μέσο συνδιαλλαγής και συμφιλιώσεως με το Θεό είναι η μετάνοια.

Σπουδαία είναι η ηθική και κοινωνική διδασκαλία της Ιουδαϊκής θρησκείας. Οι φτωχοί, τα ορφανά και κάθε δυστυχισμένο πλάσμα πρέπει να προστατεύονται. Η γυναίκα πρέπει να τιμάται. Τα έργα της αγάπης είναι ευάρεστα ενώπιον του Θεού. Η αγάπη όμως προς τον πλησίον προσφέρεται μόνο στους συγγενείς και τον ομοεθνή.

Βασικό σημείο του Ιουδαϊσμού είναι η πίστη στην ιερή τους αποστολή. Οι Ιουδαίοι διατήρησαν πάντοτε την ιδέα, ότι είναι ο εκλεκτός, ο περιουσιος λαός του Θεού, το έθνος το άγιο. Έφτασαν μάλιστα στην ακραία θέση να θεωρούν το Θεό αποκλειστικά δικό τους. Αυτό τους έδινε ένα αίσθημα υπεροχής απέναντι στους άλλους λαούς. Οι προφήτες όμως παραμέρισαν την αντίληψη αυτή και τόνισαν την παγκοσμιότητα του Θεού.

Κεντρική επίσης θέση στον Ιουδαϊσμό κατέχει ο **Μεσσιανισμός**. Η αναμονή του «Χριστού του Κυρίου» διατρέχει όλη την Παλαιά Διαθήκη. Ο Μεσσίας θα είναι ο υιός του Θεού. Θα κατάγεται από το γένος του Δαβίδ και θα είναι προικισμένος με εξαίρετα χαρίσματα και θεία δύναμη. Αργότερα όμως παρερμήνευσαν την πνευματική και παγκόσμια αποστολή Του και ανέμεναν έναν επίγειο Μεσσία, που θα καθιστούσε το Ιουδαϊκό έθνος κυρίαρχο του κόσμου.

Σχέσεις Ιουδαϊσμού και Χριστιανισμού

Ο Ιουδαϊσμός και ο Χριστιανισμός ανήκουν στις μονοθεϊστικές θρησκείες. Η μεγάλη τους διαφορά από όλες τις θρησκείες είναι η μοναδικότητα της θείας ἀποκαλύψεως που κατέχουν. Επειτα από τους πρωτοπλάστους ο Ιουδαϊσμός αποτελεί την πρώτη ἀποκάλυψη του Θεού στον κόσμο. Ο Χριστιανισμός είναι η φανέρωση του ίδιου του Θεού μεταξύ των ἀνθρώπων. Η Παλαιά Διαθήκη εκφράζει τη συμφωνία του Θεού με ἔνα λαό. Η Καινή Διαθήκη περιέχει τη νέα και αιώνια διαθήκη του Θεού με ὅλη την ἀνθρωπότητα. Τό iερό βιβλίο τοῦ Ιουδαϊσμού, η Π. Διαθήκη, αποτελεί τό πρώτο μέρος της Αγίας Γραφής, που είναι η Βίβλος τοῦ Χριστιανισμού.

Ο ίδρυτής του Χριστιανισμού, ο Ἰησούς Χριστός, προαναγγέλλεται από τά iερά πρόσωπα τῆς ιουδαϊκής θρησκείας, τούς προφήτες. Επίσημη βεβαίωση γιά την ἐπαλήθευση των προφητειών στο πρόσωπο του Κυρίου ἔχομε από τον ίδιο το Χριστό στη συνομιλία Του με τη Σαμαρείτιδα. Όταν εκείνη του είπε, «Οἶδα, ὅτι Μεσσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος Χριστός», ο Ἰησούς της φανέρωσε: «Ἐγώ είμι ὁ λαλῶν σοι». (Ιωαν. 4, 25-26).

Ο Χριστός συμπλήρωσε και ολοκλήρωσε τη διδασκαλία της Π. Διαθήκης με τη νέα και τέλεια διδασκαλία Του. Φανέρωσε στον κόσμο ὅλη την αλήθεια. Και την επισφράγισε με την αγία Του ζωή και τη σταυρική Του θυσία.

Ο Ιουδαϊσμός είχε προπαρασκευαστικό χαρακτήρα. Υπηρέξει «παιδαγωγὸς εἰς Χριστὸν» (Γαλ. 3, 24). Με την ἐμφάνιση του Χριστιανισμού είχε λήξει η αποστολή του.

Σταθμό στις σχέσεις Ιουδαϊσμού-Χριστιανισμού αποτελεί η ἀπόφαση τῆς Ἀποστολικής Συνόδου των Ιεροσολύμων (49 μ.Χ.). Τότε ο Χριστιανισμός αποδεσμεύτηκε μιὰ για πάντα από την ιουδαϊκή νοοτροπία και ἀκολούθησε, ως «καινὴ κτίσις», το δρόμο που χάραξε ο Θεάνθρωπος Χριστός.

Η τυπολατρία στον Ιουδαϊσμό και η «καινή κτίσις» στο Χριστιανισμό

Ο νόμος του Μωυσή και η υπόλοιπη διδασκαλία της Π. Διαθήκης αποτελούσαν γιά τούς Ιουδαίους ἔνα αὐστηρά καθορισμένο σύστημα πίστεως και λατρείας, πού ἡταν ύποχρεωμένοι να τηρούν με σχολαστική ἀκρίβεια. Μ' αυτό ὅμως τον τρόπο ἡ εύσέβεια είχε καταντήσει μια εξωτερική συμμόρφωση σε μερικούς τύπους. Οι προφήτες είχαν

ελέγχει αυτή την τυπική θρησκευτικότητα. «Ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτῶν τιμῶσί με, ἡ δέ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ» (Ησαϊας 29, 13).

Ο Χριστιανισμός έφερε την καινούρια πραγματικότητα. Η ευσέβεια και η αρετή δεν έκφραζονται μόνο με ορισμένες τελετές, αλλά με την άγαπη που συνοδεύεται από τα έργα. Ο «ἐν Χριστῷ» άνθρωπος δεν είναι δούλος των τύπων και των νομικών διατάξεων· αποδεσμεύεται από τον εγωισμό και την αμαρτία και δίνεται ελευθερία στη χάρη του Θεού. Δεν έχει την αλαζονική αυτοπεποίθηση ότι είναι δίκαιος. Συναισθάνεται τις αδυναμίες της άνθρωπινης φύσεως. Βλέπει τις έλλειψεις του και αγωνίζεται να τις αναπληρώσει. Η ταπείνωση και η μετάνοια του φωτίζουν το δρόμο. Η Χάρη του Θεού, πού χορηγείται με τα Μυστήρια, τόν στερεώνει στον αγώνα του και του χαρίζει τη χαρά της λυτρώσεως.

Ερωτήσεις

---

1. Ποιες ομοιότητες και διαφορές βλέπεις μεταξύ του Ιουδαϊσμού και του Χριστιανισμού;
2. Γιατί έχει μεγάλη σημασία στις σχέσεις Ιουδαϊσμού και Χριστιανισμού η Αποστολική Σύνοδος;
3. Πως εννοείς την καινούρια πραγματικότητα που έφερε ο Χριστός;

Μάθημα 12ο

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Η θρησκευτική αλήθεια και η αναζήτησή της

Η Αλήθεια είναι μία. Στις διάφορες όμως επιστήμες υπάρχουν επί μέρους αλήθειες. Έτσι έχουμε την επιστημονική αλήθεια, την αισθητική, την ηθική, τη θρησκευτική. Από όλες τις μερικές αλήθειες εκείνη που υπερέχει στην αξία από κάθε άλλη αλήθεια είναι η θρησκευτική. Είναι αυτή που δίνει απάντηση στα μεγάλα και αιώνια προβλήματα του ανθρώπου, όπως είναι η γνώση του Θεού και η λύτρωση της ψυχής.

Η θρησκευτική αλήθεια προέρχεται από το Θεό και είναι του Θεού. Μπορούμε να πούμε ότι η Αλήθεια είναι ο Θεός αλλά και ο Θεός είναι η Αλήθεια. Στην Άγια Γραφή η λέξη αλήθεια έχει θρησκευτική και ηθική σημασία. Σημαίνει τό ύψιστο άγαθό, τό Πνεύμα, τόν (διο το Θεό).

Ο άνθρωπος αφ' ότου απομακρύνθηκε από τό Θεό δεν έπαψε να τον νοσταλγεί. Κατά τη διάρκεια των αιώνων, μέσα στο σκοτάδι και τήν άγνοια, έψαχνε για τό φως. Τό ανθρώπινο πνεύμα άναζητούσε τήν αλήθεια, γιά νά γεμίσει τό κενό που είχε ανοίξει τό ψέμα. Η ψυχή τού ανθρώπου ήταν ανήσυχη χωρίς ανάπτυση και γαλήνη. Ο κόσμος δεν μπορούσε να την ικανοποιήσει. Ούτε η λογική και η σκέψη βοηθούσαν ψυχικά τόν άνθρωπο.

Όσο περισσότερο ο άνθρωπος νοσταλγούσε την αλήθεια τόσο πιο πολύ ερχόταν κοντά στο Θεό. Και όταν ήρθε «το πλήρωμα του χρόνου» ό Θεός φανέρωσε στους ανθρώπους ὅλη την αλήθεια στο Πρόσωπο του Ιησού Χριστού.

Η αποκάλυψη ως είσοδος του «καινού» στον ανθρώπινο διαλογισμό

Η θρησκευτική αλήθεια δεν είναι κάποιο αισθητό πράγμα, για νά μπορεί ο άνθρωπος νά το αντιληφθεί μόνος του. Ούτε είναι μόνο γνώση για να τη συλλάβει με το νου του. Η αλήθεια είναι υπερφυσική, είναι ο ίδιος ο Θεός. Για το λόγο αυτό δέν ήταν δυνατόν ο άνθρωπος με τις περιορισμένες πνευματικές του δυνάμεις νά γνωρίσει τήν Αλήθεια. Επερπε ο ίδιος ο Θεός νά την αποκαλύψει, νά φανερώσει δηλαδή τον εαυτό του. «Έγινε εις τούτο ἐλήλυθα εις τόν κόσμον, ήνα μαρτυρήσω τήν ἀληθείαν».

(Ιωάν. 18, 37). Ο Θεός γίνεται και άνθρωπος, για να αποκαλύψει στους ανθρώπους την αλήθεια του Θεού.

Ο Θεάνθρωπος Ιησούς με τη θεία και μοναδική διδασκαλία Του έχουσε άπλετο φως σε όλα τα θέματα της σκέψεως και της ψυχής του ανθρώπου. Ο ίδιος υπήρξε η Αλήθεια, η μοναδική και αιώνια Αλήθεια. Όταν κάποτε οι μαθητές Του ζήτησαν να τους δείξει το δρόμο που οδηγεί στο Θεό, ο Κύριος τους απάντησε: «Έγώ είμι ή οδός και ή άλήθεια και ή ζωή». (Ιωάν. 14, 6).

Η χριστιανική αποκαλύψη δεν είναι μόνο μετάδοση θείων αληθειών αλλά και ζωή πνευματική. Είναι η «καινή» κτίση, η πραγματικότητα μιας καινούριας ζωής. Ο Χριστιανισμός έφερε την απολύτρωση. Ο άνθρωπος ξαναγεννιέται σε μια νέα ζωή. Μ' αυτό τον τρόπο έχουμε μια νέα δημιουργία. Το υπερκόσμιο φως της θείας αποκαλύψεως φωτίζει τα σκοτάδια του λογισμού. «Η αποκάλυψη», γράφει ο ορθόδοξος θεολόγος Γ. Φλωρόφσκυ, «ήταν το μονοπάτι του Θεού στην ιστορία». Η γνώση της αλήθειας του Θεού ελευθερώνει τον άνθρωπο από τη δουλεία του κόσμου. «Γνώσεσθε τήν άλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ιωάν. 8, 32).

Η φιλανθρωπία της Αποκαλύψεως και ο θεανθρώπινος χαρακτήρας της. Φυσική και υπερφυσική αποκαλύψη.

Η θεία αποκάλυψη αποτελεί ξεχωριστή εκδήλωση της μεγάλης αγάπης τοῦ Θεού στον άνθρωπο. «Ἐν τούτῳ εφανερώθη η αγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τόν οὐλόν αὐτοῦ τόν μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεός εἰς τόν κόσμον ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ». (Α' Ιωάν., 4, 9).

Ο χαρακτήρας της αποκαλύψεως είναι θεανθρώπινος. Υπάρχει η αλήθεια του Θεού που αποκαλύπτεται και ο άνθρωπος στον οποίο πραγματοποιείται η αποκαλύψη. Το θέλημα του Θεού φανερώνεται στον άνθρωπο, για να γίνει και θέλημα του ανθρώπου. Η θεία αποκάλυψη βρίσκει την τέλεια¹ έκφρασή της στο Πρόσωπο του Θεανθρώπου Χριστού. Ο Θεός έρχεται πρώτος να συναντήσει τον άνθρωπο. Για τό σκοπό αυτό γίνεται και τέλειος άνθρωπος, για να συνδέσει τον άνθρωπο με το Θεό. Έτσι ο πεσμένος άνθρωπος ανορθώνεται και πάίρνει μεγάλη αξία με την ενανθρώπιση του Χριστού.

Σε ευρύτερη έννοια η μία αποκαλύψη μπορεί να διακριθεί σε φυσική και υπερφυσική. Φυσική αποκαλύψη είναι η φανέρωση του Θεού με τη φύση και τα δημιουργήματά του. Παρατηρώντας ο άνθρωπος την αρμονία και την τάξη τού σύμπαντος, τη σκοπιμότητα του φυτικού και ζωικού κόσμου και τή δική του ψυχοσωματική ζωή οδηγείται στό Θεό, ο

οποίος τα δημιούργησε και τά συντηρεί στη ζωή. «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεού, ποίησιν δέ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στέρεωμα». (Ψαλμ. 18, 2).

Υπερφυσική αποκάλυψη είναι η ἀμεση φανέρωση του Θεού στον ἀνθρωπο με διάφορες υπερφυσικές ενέργειες στην Π. Διαθήκη, προπάντων δε με την ιστορική ενανθρώπιση του Υιού και Λόγου του Θεού. Στο Πρόσωπο του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού ο Θεός φανέρωσε στους ανθρώπους το δρόμο που οδηγεί στη λύτρωση και σωτηρία.

Η φυσική αποκάλυψη δεν είναι πλήρης και τέλεια. Μάς βοηθεί όμως να κατανοήσουμε την υπερφυσική, που είναι η τέλεια και ολοκληρωμένη. Η υπερφυσική αποκάλυψη δεν έχει προηγούμενο ούτε και θα έχει συνέχεια. Έγινε μιά για πάντα και για όλη την ἀνθρωπότητα. Ο χαρακτήρας της είναι απόλυτος και καθολικός. Αυτό όμως δεν άναιρει τό γεγονός ότι κάθε ἀνθρωπος έχει ανάγκη να προσοικειωθεί υποκειμενικά αύτή την Αποκάλυψη.

Ερωτήσεις

---

1. Γιατί ἐπρεπε ο ἰδιος ὁ Θεός νά αποκαλύψει την ἀλήθεια;
2. Πώς η φυσική αποκάλυψη ὁδηγεί τον ἀνθρωπο στό Θεό;
3. Γιατί η υπερφυσική αποκάλυψη είναι τέλεια και ολοκληρωμένη;
4. Πώς η θεία αποκάλυψη μπορεί νά γίνει κτήμα του κάθε ἀνθρώπου;

Μάθημα 13ο

ΣΧΕΣΕΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΘΡΗ- ΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Κοινά σημεία

Ο Χριστιανισμός, ως θρησκεία που φανέρωσε στους ανθρώπους ο ίδιος ο Θεός, περιέχει όλη την Αποκάλυψη, τό πλήρωμα της Αλήθειας του Θεού. Τα εξωχριστιανικά θρησκεύματα, ακόμη και έκεινα που δε στηρίζονται στην ιδέα ενός προσωπικού Θεού, έχουν μία σχετική πνευματικότητα, κάποια στοιχεία από τη θεία αλήθεια. Όπως γράφει ο Καθηγητής Λεων. Φιλιππίδης, οι εξωχριστιανικές θρησκείες «φέρουν ίχνη του Πνεύματος, τα ίχνη της αποκαλύψεως του Θεού» εις τους πρώτους ανθρώπους.

Κοινά σημεία σε όλες τις θρησκείες είναι η νοσταλγία του Θεού και η λαχτάρα για λύτρωση και σωτηρία. Όλα τα θρησκεύματα επιδιώκουν να απαλλάξουν τον άνθρωπο από τη θλίψη και να τον φέρουν κοντά στο Θεό. Για να τό πετύχουν τελούν διάφορες λατρευτικές εκδηλώσεις, έχουν ειδικά πρόσωπα για το σκοπό αυτό και χρησιμοποιούν ιερά σκεύη και αντικείμενα.

Περισσότερα κοινά στοιχεία συναντάμε στις μονοθεϊστικές θρησκείες. Σ' αυτές ο Ένας Θεός δεσπόζει στην πίστη και τη λατρεία των πιστών. Η δογματική διδασκαλία είναι συγκροτημένη και σταθερή, η λατρεία πιο πνευματική καί οι ηθικοί κανόνες έχουν καθαρότερες και υψηλότερες ιδέες.

Ούσιαστικές διαφορές

Η Ιστορία των θρησκευμάτων και η Συγκριτική θρησκειολογία επειτα από συστηματική και άντικειμενική μελέτη των θρησκειών έχουν καταλήξει στὸ συμπέρασμα ότι ανάμεσα στο Χριστιανισμό και στά άλλα θρησκεύματα υπάρχουν μεγάλες και ουσιώδεις διαφορές. Οι κυριότερες από αύτές είναι οι εξής:

1) **Ο ιδρυτής.** Στό Χριστιανισμό ιδρυτής είναι ο ίδιος ο Θεός στο πρόσωπο τοῦ Χριστού. Ο Θεός πού γίνεται άνθρωπος γιά να άνεβάσει τον άνθρωπο στο Θεό. Στα εξωχριστιανικά θρησκεύματα έχουμε συνήθως απρόσωπη παράδοση ιδρυτη ἡ κάποιον άνθρωπο, χωρίς θείο κύ-

ρος. Είναι δηλαδή οι θρησκείες αυτές άνθρωπινα κατασκευάσματα. Κανένα άλλο θρήσκευμα δεν έχει να παρουσιάσει Θεάνθρωπο ιδρυτή. Μπορεί βέβαια ορισμένα από αυτά να κάνουν λόγο για θείες ένσαρκώσεις. Σ' αυτές όμως δεν υπάρχει ένανθρώπηση Θεού, ένωση δηλαδή θείας και ανθρώπινης φύσεως, αλλά μια απλή μεταμόρφωση. Ο Θεός εδώ δε γίνεται άνθρωπος άλλα «υποδύεται» τη μορφή ορισμένου ανθρώπου. Γι' αυτό και επαναλαμβάνονται οι μεταμορφώσεις. Έπειτα ή ηθική προσωπικότητα του Χριστού δεν συγκρίνεται με τους ιδρυτές των άλλων θρησκειών. Κανένας ιδρυτής θρησκείας δεν τόλμησε να υποβάλει στους ακροατές του το ερώτημα που υπέβαλε ο Χριστός: «Τις έξ ύμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρτίας;» ('Ιωάν. 8, 46).

2) **Η λύτρωση.** Στα άλλα θρησκεύματα δεν υπάρχει λυτρωτής. Η λύτρωση σ' αυτά αποτελεί αναζήτηση και νοσταλγία της ψυχής που δεν εκπληρώνεται. Υπόσχονται λύτρωση, χωρίς να είναι σε θέση να την προσφέρουν. Στο Χριστιανισμό η λύτρωση του άνθρωπου πραγματοποιείται στο Πρόσωπο του Χριστού, ο οποίος είναι ο Μοναδικός Λυτρωτής, γιατί ενώνει στον εαυτό Του το Θεό και τον άνθρωπο. Έτσι συνδέεται και πάλι ο άνθρωπος με το Θεό και σώζεται.

3) **Η διδασκαλία.** Στις εξωχριστιανικές θρησκείες οι άνθρωποι δε γνωρίζουν τον αληθινό Θεό. Τὸν νοσταλγούν και αναζητούν νὰ τὸν γνωρίσουν. Γι' αυτό και η διδασκαλία αυτών των θρησκειών είναι συχνά ακαθόριστη και άσαφής. Μόνο στη Χριστιανική θρησκεία παρουσιάζεται ο Θεός σε μιά τόσο υψηλή πνευματική έννοια. Αυτή ή πνευματικότητα του Θεού υπάρχει βέβαια και στὸν Ιουδαϊσμό, αλλά δεν είναι πλήρης και τέλεια. Στο Χριστιανισμό υπάρχει η αληθινή θεογνωσία, η πραγματική γνώση του Θεού.

4) **Η ηθική.** Κέντρο και βάση της χριστιανικής ηθικής είναι ἡ «καινὴ εντολὴ» της Αγάπης. Αγάπη στο Θεό και αγάπη στὸν άνθρωπο. Χωρίς καμιά διάκριση να αγαπάμε όλους τους άνθρωπους, ακόμη και τους εχθρούς μας. Το παράδειγμα τὸ έδωσε ο ίδιος ὁ Χριστός, ο οποίος συγχώρησε τοὺς σταυρωτές Του. Στις εξωχριστιανικές θρησκείες δεν υπάρχει η αγάπη οὐτε ως λέξη. Ο Βουδισμός π.χ. αντί για αγάπη έχει την αδρανή συμπάθεια. Στὸν Ιουδαϊσμό η αγάπη έχει διαφορετική έννοια και εκδηλώνεται μόνο σε μερικούς.

5) **Οι άγιοι.** Στα άλλα θρησκεύματα δε θα συναντήσουμε άγίους. Μπορεί νὰ έχουν και ανθρώπους με ἀρετές και καλοσύνη, αγίους όμως δεν έχουν νὰ παρουσιάσουν. Στο Χριστιανισμό ένα πλήθος ανθρώπων

εμπνεύστηκαν από το θεϊκό μεγαλείο του Χριστού και ἔφτασαν σε μεγάλο βαθμό πνευματικότητας.

6) **Η λατρεία.** Ουσιαστική διαφορά ύπαρχει και στο θέμα της λατρείας. Εδώ η λατρεία είναι πνευματική, η ψυχή επικοινωνεί με το Θεό. Έξω από το Χριστιανισμό η λατρεία του Θεού είναι υλική και πραγματοποιείται με ἔξωτερικούς τύπους, ὅπως είναι οι θυσίες των ζώων κ.ά.

7) Σημειώνουμε τέλος ότι υπάρχουν και άλλες ουσιαστικές διαφορές, ὅπως είναι η τριαδικότητα τοῦ Θεού, η μεγάλη αξία που ἔχει γιά το Χριστιανισμό ο ἀνθρωπος, η διδασκαλία για τή μέλλουσσα ζωή κ.ά.

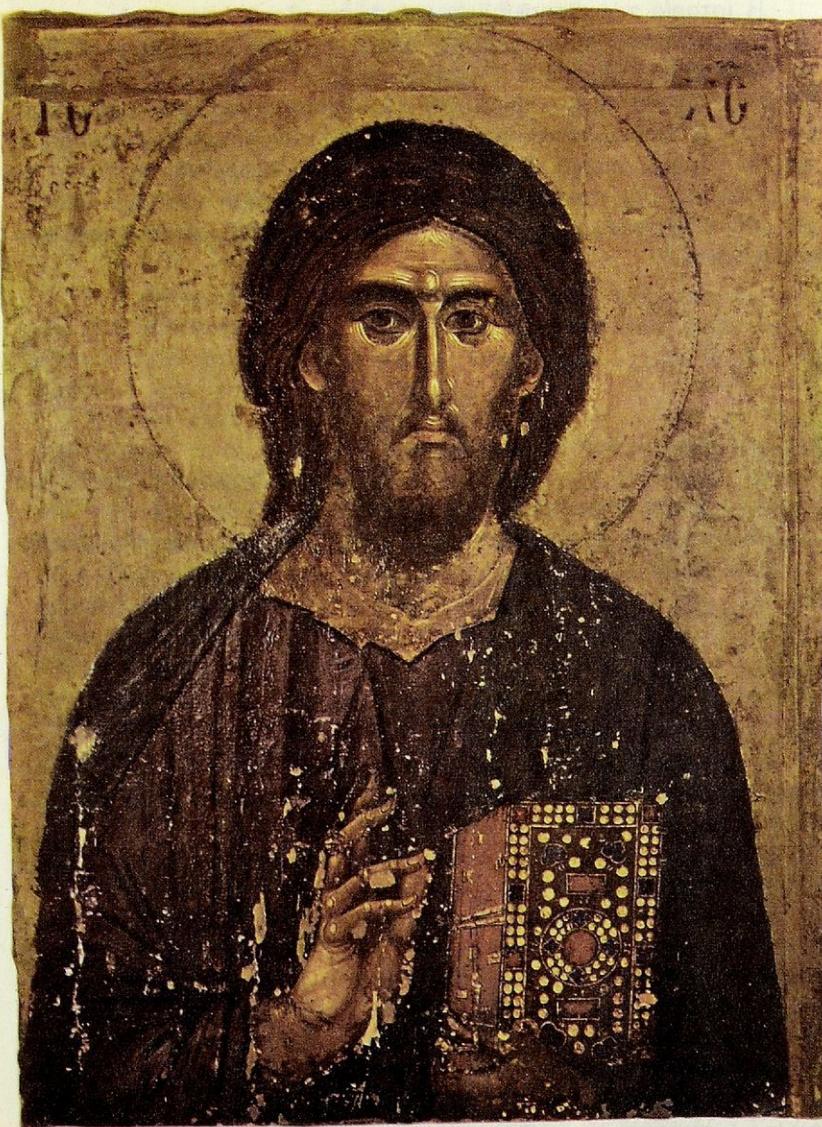
Γενικά στις άλλες θρησκείες ἔχουμε συνήθως πλάνες και μύθους, υπάρχουν ὅμως και μερικά σπέρματα της θείας αλήθειας. Στο Χριστιανισμό ἔχουμε όλη την Ἀλήθεια. Στις εξωχριστιανικές θρησκείες οι ἀνθρώποι μιλούν για το Θεό, στο Χριστιανισμό μιλάει ο ίδιος ο Θεός.

Η υπεροχή του Χριστιανισμού

Από τη σύγκριση τοῦ Χριστιανισμού με τα άλλα θρησκεύματα διαπιστώνεται ή ούσιαστική υπεροχή του. Ο αμερόληπτος και ἀντικειμενικός μελετητής βλέπει καθαρά πόσο υστερούν τα διάφορα θρησκεύματα. Η μοναδικότητα τοῦ Χριστιανισμού ἀναγνωρίζεται ἀκόμη και από ανθρώπους που δεν υπήρξαν ὄπαδοί του ή καὶ τὸν πολέμησαν κάποτε.

Η υπεροχή του Χριστιανισμού βρίσκεται στη μοναδική προσωπικότητα του Ιδρυτή. Κατά κοινή ομολογία ο Χριστός υπήρξε ο απαράμιλλος Διδάσκαλος των αιώνων, ο Θεάνθρωπος που συνέδεσε τον ἀνθρώπο με τό Θεό. Φανέρωσε την αξία του ανθρώπου και τὸν αἰώνιο προορισμό του. Οι ἴδιοι οι εχθροί Του ομολογούσαν: «Ούδέποτε οὕτως εἴδομεν» (Μάρκ. 2, 12) και «οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἀνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἀνθρωπος» (Ἰωάν. 7, 46). Η πραότητα, η ταπείνωση, ἡ ἀγάπη χαρακτηρίζουν τὴν ολοκληρωμένη προσωπικότητα τοῦ Χριστού. Ο φιλόσοφος Καντ γράφει ότι ο Χριστός υπήρξε «τὸ ίεώδες τῆς ηθικῆς τελειότητας, τὸ πρότυπο του ηθικού φρονήματος καὶ ὅλης τῆς ηθικής καθαρότητας».

Καμιά θρησκεία δεν ἔχει να παρουσιάσει τό πνευματικό βάθος και τήν ούσια του Χριστιανισμού. Η διδασκαλία του είναι καθαρή και σαφής και ανταποκρίνεται στις ηθικές και λογικές αξιώσεις του ανθρώπου.

Ο Χριστός. Ιερά Μονή Χιλανδαρίου στο Άγιο Όρος.

Η ιστορία των θρησκευμάτων υποστηρίζει με επιχειρήματα την ανωτερότητα του Χριστιανισμού «υπέρ πάσαν εξωχριστιανικήν θρησκευτικότητα». Κορυφαίοι Έλληνες και ξένοι θρησκειολόγοι τονίζουν κατηγορηματικά τη μοναδικότητα του Χριστιανισμού και υπογραμμίζουν ότι το Πρόσωπο του Χριστού δεν έχει άναλογο στην παγκόσμια ιστορία. Συγκεκριμένα ο Μαξ Μύλλερ, που θεωρείται πατέρας της Ιστορίας των θρησκευμάτων, γράφει ότι ή επιστήμη αυτή έχει αποδείξει «την εξέχουσαν θέσιν του Χριστιανισμού μεταξύ πάντων των θρησκευμάτων».

Ερωτήσεις

1. Τι επιδιώκουν όλα τά θρησκεύματα;
2. Ποια είναι κατά τη γνώμη σου η μεγαλύτερη διαφορά άνάμεσα στό Χριστιανισμό και τά άλλα θρησκεύματα;
3. Ποιες είναι οι υποχρεώσεις των χριστιανών, αφού ανήκουν στην Αληθινή θρησκεία;

Κείμενα

1. α) «Ούκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία: οὐδὲ γὰρ ὄνομά ἔστιν ἔτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις ἐν φόρῳ σωθῆναι ἡμᾶς» (πραξ. 4, 12).

β) «Θεμέλιον γάρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὃς ἔστιν Ἰησοῦς Χριστὸς» (Α' Κορ. 3, 11).

2. Ο κορυφαίος επιστήμονας του 20ού αιώνα Άλμπερτ Αϊνστάιν, όταν ρωτήθηκε αντί «επιηρεασθεί» από τό Χριστιανισμό, έδωσε την ακόλουθη απάντηση: «Είμαι ιουδαίος, αλλά η ακτινοβολούσα εικών του Ναζωραίου μου έκαμεν ισχυράν εντύπωσιν. Κανείς πνευματικώς ευθύς δεν ήμπορεί να επιζητή την καταστροφήν του Χριστιανισμού». Όταν τον έρωτησαν αν παραδέχεται την ιστορική ύπαρξη του Χριστού απάντησε: «Αναμφιβόλως. Κανείς δεν ήμπορεί να διαβάσῃ το Ευαγγέλιον χωρίς να αποκτήσῃ το αἰσθήμα της πραγματικότητος του Ιησού. Η δύναμις της προσωπικότητός του αναβλύζει από κάθε λέξι» (Από τό βιβλίο «Η επιστήμη ομιλεί», Έκδόσεις «Ζωής», Αθήναι).

Μάθημα 14ο

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΣΗΜΕΡΑ

Η εξάπλωση και η διασπορά του Χριστιανισμού

Από την ήμέρα της Πεντηκοστής αρχίζουν οι Απόστολοι το κήρυγμα του Ευαγγελίου. Πιστοί στήν εντολή τοῦ Χριστού «πορευεύντες μαθητεύσατε πάντα τά έθνη» (Ματθ., 28, 19) φέρνουν το άγγελμα της σωτηρίας «έως έσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. 1, 8).

Από την Παλαιστίνη ο Χριστιανισμός έρχεται μὲ τὸν Απ. Παύλο στην Κύπρο, τὴν Μ. Ασία, τὴν Ελλάδα και σ' όλο τὸν ελληνορωμαϊκό κόσμο. Στη συνέχεια ο λόγος του Θεού γίνεται δεκτός στην Αίγυπτο, τὴν Αρμενία, τὴν Περσία, τὴν Αραβία και τὴν Αιθιοπία. Χριστιανικές Εκκλησίες ιδρύονται σε πολλές χώρες της Δύσεως, ὅπως στην Ιταλία, Β. Αφρική, Ισπανία, Βρετανία και Ιρλανδία. Παρά τη σκληρή αντίδραση τῆς πολιτικής εξουσίας και τῶν ειδωλολατρῶν, μέσα σε τρεις αιώνες ο Χριστιανισμός είχε κυριαρχήσει στο μεσογειακό χώρο. Στην επικράτηση της νέας θρησκείας βοήθησαν πολύ καὶ οι ἀπλοί ἀνθρώποι του λαού, εργάτες, ἔμποροι, δούλοι, αιχμάλωτοι κ τ λ.

Σπουδαίο ἔργο στῇ διάδοση της χριστιανικής πίστεως ἔχει πραγματοποιήσει τό Βυζάντιο. Η πιό λαμπρή περίοδος της Βυζαντινής ειραποστολῆς είναι ο 9ος και ο 10ος αἰώνας. Με τη δραστηριότητα των δύο αδελφῶν από τη Θεσσαλονίκη, τοῦ Κυρίλλου και του Μεθοδίου, οι χριστιανικές ἀλήθειες διδάσκονται στοὺς λαούς της Βαλκανικής. Σέρβοι, Κροάτες, Μοραβοί, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Πολωνοί, Ούγγροι γίνονται χριστιανοί και εκπολιτίζονται. Ἀργότερα θα ξεκινήσει από την Κων/πολη μια ομάδα από Ἕλληνες κληρικούς και λαϊκούς και θα διαδώσει το Χριστιανισμό στη Ρωσία. Την ἴδια εποχή το μήνυμα του Ευαγγελίου ἀκούγεται και στὶς Σκανδιναβικές χώρες Δανία, Σουηδία και Νορβηγία.

Από τους χρόνους της Αναγεννήσεως Καθολικοί μοναχοί ανέπτυξαν ιεραποστολική δράση στὶς νέες χώρες. Τότε διαδόθηκε ὁ Χριστιανισμός στὶς Ινδίες, τὴν Ιαπωνία, τὶς Φιλιππίνες, τὸ Μεξικό, τη Βραζιλία κ τ λ. Ἀργότερα στὶς Ήνωμένες Πολιτείες και τὸν Καναδά. Τὸν περασμένο αιώνα χριστιανοί ιεραπόστολοι φέρνουν τὴν χριστιανική ἀλήθεια

στην Αυστραλία, την Ωκεανία και σε περιοχές της Αφρικής.

Η εξάπλωση του Χριστιανισμού στον κόσμο άποτελεί ένα θαυμαστό ιστορικό γεγονός. Χωρίς υλικά μέσα, δίχως κοσμική δύναμη, με διωγμούς και μαρτύρια, τό κέρυγμα της χριστιανικής Αποκαλύψεως άκουστηκε σ' όλη την ανθρωπότητα. Τό γεγονός αυτό πρέπει να αποδοθεί στη θεϊκή προέλευση της Χριστιανικής θρησκείας και στη μεγάλη πίστη των χριστιανών. Το τονίζει χαρακτηριστικά ο Ευαγγελιστής Ιωάννης: «Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικῆσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν» (Α' Ιωάν. 5, 4).

Στατιστικά δεδομένα. Το κέρυγμα του Απ. Πέτρου την ημέρα της Πεντηκοστής (33 μ.Χ.) είχε ως αποτέλεσμα να πιστέψουν και να βαπτιστούν τρεις χιλιάδες ιουδαίοι. Λίγα χρόνια αργότερα γύρω στο 100 μ.Χ., οι τρεις χιλιάδες είχαν γίνει πέντε εκατομ. και η αύξηση συνεχίζεται. Κατά το 1.000 μ.Χ. τα πέντε εκατομμύρια των πιστών έφτασαν τα πενήντα. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία, το 1950 υπήρχαν στον κόσμο 770 εκατομμύρια χριστιανοί. Σήμερα (1983) ο Χριστιανισμός ξεπερνάει σε αριθμό το ένα δισεκατομμύριο σ' όλη τη γη. Ο ευαγγελισμός των ανθρώπων που βρίσκονται μακριά από το Χριστό συνεχίζεται και στην εποχή μας. Χριστιανοί iεραπόστολοι στην Ασία και την Αφρική διδάσκουν τη χριστιανική Αλήθεια και προσελκύουν κάθε μέρα νέα μέλη στην Εκκλησία του Χριστού.

Ο διάλογος του Χριστιανισμού με τα άλλα θρησκεύματα.

Η αρχαία Εκκλησία κράτησε έπιφυλακτική στάση άπεναντί στις άλλες θρησκείες. Και ήταν έπόμενο να συμβεί αυτό, αφού βρισκόταν στά πρωτα της βήματα και είχε να αντιμετωπίσει τόν πόλεμο της είδωλολατρίας. Πρώτοι όμως οι Απολογητές άνοιξαν ένα διάλογο με τις θρησκείες της εποχής τους και είδαν μέση συμπάθεια πολλές ιδέες της Ελληνικής φιλοσοφίας. Ο Ιουστίνος έλεγε ότι οι απόψεις του Πλάτωνα για τό Θεό δεν ήταν πολύ διαφορετικές από έκεινες που ύ Χριστιανισμός διδάσκει. Ο Γρηγόριος ή Θεολόγος έβλεπε στη θρησκευτική ζωή της ανθρωπότητας το χέρι του Θεού που την οδηγούσε σ' Αὐτόν. Τόν 70 αιώνα, όταν έμφανιστηκε τό Ισλάμ, οι χριστιανοί πήραν άπεναντί του δυναμική θέση. Τα νεώτερα χρόνια ο Χριστιανισμός έρχεται σε συχνότερη έπικοινωνία με τα άλλα θρησκεύματα και η ιδέα ένός διαλόγου προβάλλει πάντοτε.

Πάνω στο θέμα του διαλόγου υπάρχουν διάφορες απόψεις. Γενικά ο Χριστιανισμός δεν αρνήθηκε ότι υπάρχουν και στίς άλλες θρησκείες

κάποιες «ακτίνες θείας αλήθειας». Είναι δυνατόν να διακρίνομε και σ' αυτές ίχνη της θείας Πρόνοιας. Ο Θεός δεν εγκατέλειψε κανένα έθνος σε καμιά εποχή χωρίς κάποια αποκάλυψη (Πράξ. 14,17). Ο Απ. Παύλος είχε τονίσει στούς Αθηναίους ότι ο Άγνωστος Θεός που λάτρευαν δεν είναι παρά ο ένας και αληθινός Θεός που φανέρωσε στον κόσμο ο Χριστός.

Στην εποχή μας, που είναι τόσο εύκολη η επικοινωνία των ανθρώπων και τα κράτη αναπτύσσουν μεταξύ τους σχέσεις πολιτιστικές, οι χριστιανοί θα συναντηθούν πολλές φορές με τους οπαδούς εξωχριστιανικών θρησκευμάτων. Ο διάλογος παρουσιάζεται τότε αναπόφευκτος αλλά και αναγκαίος. Οι χριστιανοί πρέπει να δίνουν την αληθινή μαρτυρία της πίστεως και να ζουν «κατά Χριστόν». Γι' αυτό χρειάζεται να γνωρίζουμε καλά τις χριστιανικές αλήθειες, για να μπορούμε και να τις προβάλλουμε και να τις υπερασπιζόμαστε. Παράλληλα είναι ανάγκη να πλησιάσουμε τους άλλους με κατανόηση και αγάπη. Χωρίς να υποτιμούμε τις ουσιώδεις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στη μόνη αληθινή Θρησκεία και τα άλλα θρησκεύματα, θα βρούμε τα κοινά σημεία, για να κάνουμε τον καλόπιστο διάλογο που θα τους βοηθήσει να

Η Ορθοδοξία στην Άπω Ανατολή. Βάπτιση στον Ορθόδοξο Ναό Αγίου Νικολάου στη Σεούλ.

αναγνωρίσουν την πλάνη τους και να γνωρίσουν την Αλήθεια.

Η ορθόδοξη ιεραποστολή στον κόσμο σήμερα

Η ιστορία της όρθοδοξης ιεραποστολής αρχίζει από την αποστολική εποχή, αλλά φτάνει σε μεγάλη ακμή κατά τη βυζαντινή εποχή. «Από τον δο αιώνα Ἑλληνες ιεραπόστολοι κήρυτταν το Χριστιανισμό από τα παράλια της Κριμαΐας ως τον Ἀνω Νείλο, στους πληθυσμούς της Νουβίας και ως τις οάσεις της Σαχάρας» (Ντηλ, Γάλλος βυζαντινολόγος).

Σήμερα η ορθόδοξη Εκκλησία πραγματοποιεί το μεγάλο χρέος της ιεραποστολής σε διάφορες περιοχές της γης: 1) Στή «χώρα του άνατελλοντος ήλιου», την Ιαπωνία, υπάρχει ορθόδοξη Εκκλησία με Αρχιεπίσκοπο, ιάπωνες ιερείς, ναούς, σχολεία κ.τ.λ. 2) Στην Κορέα, τη «χώρα της πρωινής γαλήνης», γίνεται τα τελευταία χρόνια μια αξιόλογη ιεραποστολική προσπάθεια από Έλληνες κληρικούς. 3) Σπουδαίο ιεραποστολικό έργο πραγματοποιούν οι όρθοδοξοι της Αμερικής στην Αλάσκα. Πολλοί Εσκιμώοι και Έρυθρόδερμοι έχουν προσέλθει στην Ορθοδοξία. Σήμερα στην Αλάσκα υπάρχουν 100 ναοί με ιερείς ιθαγενείς. 4) Πυρήνες ορθοδόξων δρουν και στην Κίνα, παρά τα έμποδια που συναντούν από το καθεστώς της χώρας αυτής. Η ορθόδοξη Εκκλησία της Κίνας είναι αυτόνομη και διοικείται από Κινέζους επισκόπους. 5) Εκεί όμως που η Ορθοδοξία δίνει μια ζωντανή ιεραποστολική παρουσία είναι η Αφρική και συγκεκριμένα η Ουγκάντα, το Ζαΐρ και η Κένυα. Ο Έλληνας ιεραπόστολος αρχιμ. Χρυσόστομος Παπασαραντόπουλος που πέθανε πρόσφατα εργάστηκε τα τελευταία 20 χρόνια της ζωής του στις χώρες αυτές. Και σήμερα βρίσκονται εκεί Έλληνες ιεραπόστολοι που δρουν με μεγάλη έπιπτυχία. Πολλοί αφρικανοί ιθαγενείς που σπούδασαν Θεολογία στην Ελλάδα έγιναν αρχιερείς και ιερείς και έργαζονται ιεραποστολικά στη χώρα τους με ζήλο θαυμαστό.

Η Εκκλησία της Ελλάδος έχει αρχίσει πριν από μερικά χρόνια μια οργανωμένη προσπάθεια για την εξωτερική ιεραποστολή. Ιδρυσε Έπιτροπή εξωτερικής ιεραποστολής στην Αποστολική Διακονία. Εξάλλου χριστιανικά σωματεία και σύλλογοι ένισχύουν το έργο των ιεραποστόλων. Κτίζουν ναούς, στέλνουν ιερά σκεύη, τυπώνουν στις ξένες γλώσσες λειτουργικά βιβλία κ.ά. Πρωτοποριακό έργο ιεραποστολής έχει να παρουσιάσει τό ιεραποστολικό Κέντρο «Πορευθέντες...» το οποίο, αν και ιδιωτική και νεανική πρωτοβουλία, παρουσίασε θαυμαστή δραστηριότητα και ενέπνευσε πολλούς νέους ανθρώπους να αφοσιωθούν στην ιεραποστολή.

Ερωτήσεις

---

1. Πού οφείλεται η εξάπλωση του Χριστιανισμού σε σύντομο χρονικό διάστημα;
2. Σ' ένα διάλογο με οπαδούς εξωχριστιανικών θρησκευμάτων ποια πρέπει να είναι η στάση του χριστιανού;
3. Ποιες δυσκολίες συναντούν οι ιεραπόστολοι στο έργο τους;
4. Πώς μπορούμε και μεις να βοηθήσουμε την εξωτερική ιεραποστολή της Εκκλησίας; Ποιους Έλληνες ιεραποστόλους γνωρίζεις;

Μέρος Δεύτερο

Η ΦΑΝΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

Mάθημα 15ο

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Η αναζήτηση του Θεού (Πραξ. 17, 27) και οι δυνατότητες της φυσικής θεολογίας.

Από τα πανάρχαια χρόνια ο άνθρωπος προσπαθεί να διευκρινίσει την ιδέα του Θεού που έχει έμφυτη μέσα του, αποδίδοντας στο Θεό ιδιότητες υπερφυσικές και ικανότητες υπεράνθρωπες. Είναι βεβαιωμένο από την Ιστορία, ότι η πρωταρχική γνώμη του ανθρώπου για το Θεό είναι πως ο Θεός είναι Ἐνας, δημιουργός και κτίστης του σύμπαντος κόσμου και του ανθρώπου, καθώς και όλων όσα υπάρχουν πάνω στη γη. Με το πέρασμα των αιώνων η αρχική αυτή πίστη τού ανθρώπου έπεσε, και ο άνθρωπος προσκολλήθηκε στα φαινόμενα και τις δυνάμεις της φύσεως, που σιγά-σιγά τις θεοποίησε και αφοσιώθηκε στη λα-

τρεία τους με φανατισμό. Η ανθρώπινη ψυχή όμως δεν έπαιψε ούτε στιγμή να αναζητεί τον αληθινό της προορισμό και να φέρεται προς τη σωστή ιδέα για το Θεό. Έτσι δημιουργήθηκε ένα είδος θεολογίας που προσπαθεί να διατυπώσει την ιδέα του Θεού, ξεκινώντας από τις δυνατότητες που έχει η ανθρώπινη διάνοια να επινοεί, να φαντάζεται, να συνδυάζει και να εκφράζεται για τό Θεό. Μοιάζει αυτή η αναζήτηση που γίνεται έξω από την άποκάλυψη με «ψηλάφισμα» μέσα στο σκοτάδι της ανθρώπινης ψυχής, που προσπαθεί να ξαναβρεί το Θεό της. Ήταν όμως ποτέ δυνατόν ο άνθρωπος, μόνος του και αβοήθητος, να φτάσει στήν ιδέα του αληθινού Θεού, χωρίς τη βοήθεια Αυτού του Θεού; Ασφαλώς όχι. Μεγάλα πνεύματα της αρχαιότητας πλησίασαν αρκετά την ιδέα του αληθινού Θεού. Άλλα τα πιο μεγάλα και άποτελεσματικά βήματα τά έκαμε ο άνθρωπος βοηθούμενος από τη θεία αποκάλυψη.

Ο Απόστολος Παύλος που ήταν και βαθύς μελετητής της φιλοσοφίας των αρχαίων Ελλήνων, επισήμανε αυτή την προσπάθεια των φιλοσόφων και μιλώντας στους Αθηναίους τους είπε ότι ο Θεός «... τους φύτευσε και τον πόθο να αναζητούν το Θεό, μήπως και κατόρθωναν να τον ψηλαφίσουν και να τον εύρουν, αν και Αυτός υπάρχει πολύ κοντά σε κάθε ένα από εμάς» (Πράξεων 17, 24-27).

Ο ερχομός του Θεού στην ιστορία. Ο ερχόμενος Θεός της Αγίας Γραφής

Υστερα από αυτά εξηγείται τὸ φαινόμενο που παρατηρείται μέσα στήν ιστορία και μάλιστα σε όλους τους λαούς της γης, χωρίς καμιά σχεδόν εξαίρεση. Δεν υπάρχει δηλαδή λαός που να μη λατρεύει κάποιο θεό και δεν υπάρχει πολιτισμός που νά μη είναι βαθειά επιτρεασμένος από τή θρησκεία του λαού που τον δημιούργησε. Υπάρχουν άρχαιοι πολιτισμοί που δέν έχουν να παρουσιάσουν καμιά σχεδόν πολιτιστική ανάπτυξη, έχουν όμως θεούς, ναούς, θυσίες, τελετές, ιερείς και όλα τα στοιχεία μιας άναπτυγμένης θρησκείας. Οι αρχαίοι λαοί της Αφρικής π.χ. μπορεί να μην έχουν σπίτια νά κατοικήσουν, κάστρα για να προστατευτούν σε ώρα πολέμου, χρήματα για τό εμπόριό τους έχουν όμως ναούς, βωμούς και αφιερώματα στους θεούς τους, που προκαλούν και σήμερα τό θαυμασμό.

Υπάρχουν αρχαίοι λαοί στους οποίους η θρησκευτική διάθεση και επίδοση είναι τόσο έντονη ώστε να νομίζει κανείς πως η θρησκεία τους

ρυθμίζει όλες τις εκδηλώσεις της ζωής τους. Πρώτοι ανάμεσα σ' αυτούς τους λαούς είναι οι αρχαίοι Έλληνες και οι Ισραηλίτες. Η Παλαιά Διαθήκη δεν είναι μόνον το θρησκευτικό βιβλίο των Ισραηλιτών, είναι συγχρόνως και το πιο αυθεντικό και έπισημο βιβλίο της ιστορίας του Ισραήλ. Ο Θεός της Παλαιάς Διαθήκης είναι συγχρόνως και ο Κυβερνήτης του λαού. Στην Π.Δ. προσδιορίζονται με κάθε δυνατή ακρίβεια οι σχέσεις του ανθρώπου με το Θεό, των ανθρώπων μεταξύ τους, άλλα και ολόκληρου του λαού πρός τους άλλους λαούς.

Ο Θεός όμως της Παλαιάς Διαθήκης έχει μία βασική διαφορά από τους άλλους θεούς της ιστορίας. Ενώ όλοι οι άλλοι θεοί «επινοούνται» (κατασκευάζονται) από τους ανθρώπους, ο Θεός της Π.Δ. «αποκαλύπτεται», παρουσιάζεται ο ίδιος και ερμηνεύει τον εαυτό Του στούς ανθρώπους: «έγώ ειμὶ Κύριος ὁ Θεός σου». Είναι δηλαδή η περιοχή της Παλαιοτίνης αφ' ενός και ο πνευματικός χώρος της Π. Διαθήκης αφ' ετέρου ο τόπος που ακούγονται καθαρά «τα βήματα του Θεού που ἔρχεται». Η φράση «ίδοὺ ἔρχομαι» είναι τόσο πολύ συνηθισμένη, που ο λαός πάντοτε περιμένει τον ερχομό και την εμφάνιση του Θεού σέ κάθε περίσταση της ζωής του. Μέσα στο χώρο της Καινής Διαθήκης η αποκάλυψη του Θεού παίρνει διαστάσεις εκπληκτικές και αμέτρητες. Εδώ η τέλεση του υπερφυσικού θαύματος συναγωνίζεται τό θείο Λόγο, γιά να στερεώσουν μέσα στην ανθρώπινη ψυχή την πίστη ότι ο Θεός ήλθε, «έτεχθη ήμιν σήμερον σωτήρ» και αργότερα «ῆγγικε γάρ ή βασιλεία τῶν οὐρανῶν» και ύστερα από λίγο «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ ηύδοκησα». Ο απ. Παύλος βλέπει τις ενέργειες αυτές της θείας Αποκάλυψεως και γράφει στους Γαλάτες: «”Οτε δέ ήλθε τό πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἔξαπέστειλεν ὁ Θεός τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπό νόμον, ἵνα τούς ὑπό νόμον ἔξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολαύωμεν» (Γαλ. 4,4–5).

Η αποκάλυψη ως γεγονός και ως μήνυμα. Καί ενώ στην Π.Δ. η αποκάλυψη του Θεού έχει προπαρασκευαστικό χαρακτήρα, νά προετοιμάσει δηλαδή τους ανθρώπους για την «εν Χριστῷ αποκάλυψη», στην Καινή Διαθήκη ή αποκάλυψη αυτή γίνεται πραγματικότητα, αποκορύφωμα της οποίας είναι η ἐνσάρκωση του Θεού και η γέννηση του Ἰησού Χριστού, η διδασκαλία Του και τό έργο Του, η σταυρική Του θυσία και η «έκ νεκρῶν» ανάσταση Του. Τό αμέτρητο βάθος της άγαπης του Θεού γιά τὸν ἀνθρωπὸν είναι οὐ μόνο γνωστό αλλά και αποδεδειγμένο. Τρία ολόκληρα χρόνια «ὅ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ

Θεοτόκος. 12ος αιώνας, με μεταγενέστερες επιζωγραφήσεις, 95 × 59 εκ. Συλλογή Φανερωμένης, Λευκωσία, Κύπρος.

ζῶντος» συναναστρέφεται με τους ανθρώπους καλώντας στη νέα «έν Χριστῷ» ζωή και αποδεικνύοντας καθημερινά ότι «ούκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ ούδενι ἡ σωτηρία» παρά μόνο διὰ τοῦ Ἰησού Χριστού. Τὸ μεγάλο κάλεσμα τοῦ Λυτρωτῆ ἔχει αὐτή ἀκριβώς τη μεγάλη σημασία, ότι δηλαδή ὁ Θεός εἶναι μαζί μας, πολύ κοντά μας, μας καλεῖ, τὸν ἀκούμε καὶ τὸν ψηλαφίζουμε καὶ φωτίζει μὲ τὴ θεία διδασκαλία. Του ὅχι μόνο τὸν προορισμό τοῦ ανθρώπου πάνω στὴ γη ἀλλά καὶ τὸ αἰώνιο μέλλον του. Με ἄλλα λόγια τὸ ἔργο τῆς ἀποκαλύψεως του Θεού δὲν τελειώνει μὲ τὴν ἑλευση τοῦ Χριστού στη γη. Εἶναι ἀνάγκη ἀπαραίτητη καὶ σπουδαία τὸ να θελήσει ο ἀνθρώπος νὰ ἀποδεχθεῖ τὸ μήνυμα πού φέρνει η θεία παρουσία καὶ νὰ κάμει ὁ, τι εξαρτάται ἀπό αὐτὸν γιά τὴν εκπλήρωση του ἔργου τοῦ Θεού στὴ ζωή του.

Ο ανθρωπος αποδέκτης καὶ συνεργός της ἀποκαλύψεως

Η προσωπική καὶ ἑλεύθερη συγκατάθεση τοῦ ανθρώπου στὴ θεία ἀποκάλυψη εἶναι σῆρος ἀπαραίτητος τῆς επιτυχίας του μεγάλου σκοποῦ τῆς ἀποκαλύψεως. Ο Θεός στη Βασιλεία Του δε θέλει διούλους: «ὅστις θέλει ὅπίσω μου ἀκολουθεῖν» λέγει ο Κύριος. Καὶ ο ἀπ. Παύλος, θέλοντας νὰ τονίσει τὴ μεγάλη σημασία τῆς ἑλευθερίας του ανθρώπου ν' ἀνταποκριθεῖ στὴν πρόσκληση του Θεού, γράφει στοὺς Γαλάτες: «·Υμεῖς ἐπ' ἑλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί!» (Γαλ. 5, 13). Πάντοτε ὁ Θεός μὲ πολλά λόγια καὶ πιστοῦ πολλά ἔργα απέδειξε στὸν ἀνθρώπο τὴν ἀγάπη Του. Απομένει στὸν ἀνθρώπο η τελευταία πράξη γιὰ τὴν ὄλοκλήρωση τῆς σωτηρίας, η ἀποδοχὴ τῆς θείας ἐνεργείας. Γι' αὐτό καὶ εἶναι ἐπείγουσα καὶ ἀπαραίτητη ἡ σπουδὴ τῆς θείας ἀποκαλύψεως από δόλους τους ἀνθρώπους καὶ ιδιαίτερα ἀπό τους μαθητές που μπορούν νὰ διαβάσουν καὶ νὰ ἐρευνήσουν τα ιστορικά στάδια τῆς ἀποκαλύψεως. Τότε θὰ διαπιστωθεῖ πῶς ο Θεός στέκεται ἔξω από τὴν πόρτα τῆς ψυχῆς του κάθε ἀνθρώπου, ζητώντας τὴν τελευταία πράξη ἀπό τὸν ἀνθρώπο γιά τὴν ὄλοκλήρωση του ἔργου Του: νὰ ἀνοίξει η πόρτα τῆς ψυχῆς καὶ νὰ ἀποδέχθει τῇ λυτρωτικῇ οὐσίᾳ τῆς ἀποκαλύψεως Του. «·Ιδού ἔστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω· ἔάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου καὶ ἀνοίξῃ τὴν θύραν καὶ εἰσελεύσομαι πρός αὐτὸν καὶ δειπνήσω μετ' αὐτοῦ καὶ αὐτός μετ' ἐμοῦ» (Αποκ. 3, 20). «Ἐτσι ὁ ἀνθρώπος γίνεται συνεργός τῆς θείας βουλῆς καὶ διαδραματίζει τὸν πιο ἀποφασιστικὸ ρόλο γιὰ τὴ σωτηρία του. Η πράξη ὅμως αυτή τῆς αποδοχῆς εἶναι πράξη μεγάλης ἀρετῆς καὶ μεγάλης ἀγάπης πρὸς τὸ Θεό. Τὸ πιο μεγάλο λάθος που μπορεῖ νὰ κάμει ὁ ἀνθρώπος, εἶναι νὰ γυρίσει τὴν πλάτη του στὴ θεία ἀποκάλυψη, που με τόσους τρόπους καὶ προπαντός με τόση ἀγάπη στέκεται μπροστά σὲ κάθε ψυχή, ἀποκαλύπτοντας τὰ πάντα καὶ

ερμηνεύοντας του Θεού την αγάπη, δείχνοντας «τας χείρας και την πλευράν» του ἀναστημένου Χριστού.

Ερωτήσεις

---

1. Πως αποδεικνύεται ότι η ἀναζήτηση του Θεού από τὸν ἀνθρώπο εἶναι καθολικό φαινόμενο μέσα στην παγκόσμια ιστορία;
2. Αρκεί μόνον η θεία ενέργεια για τὴ σωτηρία του ἀνθρώπου;
3. Μπορείτε νὰ θυμηθείτε γεγονότα που μαρτυροῦν ότι υπάρχει «θεία ἀποκάλυψη»;

Μάθημα 16ο

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΟ

Η αναζήτηση του απολύτου από τὸν ἀνθρώπο

Ο ἀνθρωπος πάντοτε ήθελε να ψηλαφίσει της φύσεως τα μυστικά και τῆς ψυχῆς του τὰ ἀπόκρυφα βάθη. Ο οὐρανός ήταν για πολλούς αἰώνες ἀπλησίαστος, ἀφήνοντας στὸν ἀνθρώπο μικρή μόνο γεύση από τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς αρχιτεκτονικῆς του δομῆς. Η περιέργεια ἀπό τὸ ἔνα μέρος, καὶ η ἀγωνία από τὸ ἄλλο ἐβαλαν τὸν ἀνθρώπο σε πολλές

σκέψεις για τήν αναζήτηση τοῦ ἀληθινού πού κρύβεται πίσω από τα φαινόμενα. Η αναζήτηση αὐτή από τον ἀνθρωπο είναι τόσο ἐντονη, πού δέν είναι υπερβολή ἀν πούμε ότι είναι ἔμφυτη σ' αυτόν. Κατευθύνει τις πιο εύγενικές του σκέψεις και τις πιο τίμιες πράξεις του, μὲ σκοπό τη διαπίστωση μιᾶς αλήθειας, τήν κατάκτηση του απόλυτου. Στήν προσπάθειά του αὐτή διατυπώνει θεωρίες, πού ἀργότερα τίς διορθώνει μὲ ἄλλες πιο ὄρθες ανεβαίνοντας συνεχώς τῇ σκάλᾳ τῶν ἀναζητήσεών του.

Στις θρησκείες των ἀρχαίων λαῶν αλλά καὶ γενικότερα στα λείψανα των πολιτισμῶν τους βρίσκουμε ἐντονη καὶ ἐπίμονη τήν ἀγώνια πάνω στήν προσπάθειά του αυτή. Καὶ ἄλλα πράγματα, φυσικά, ἀπασχόλησαν τους ἀνθρώπους ἐκείνους, ὅμως αὐτή η προσπάθειά τους παρουσιάζεται σάνη η πιὸ ζωηρή πού οδήγησε τις σκέψεις τους στὰ δύσκολα μονοπάτια που πλησιάζουν στό απόλυτο. Στή θέση αυτού του απόλυτου γρήγορα οι ἀνθρωποι τοποθέτησαν τήν ἰδέα του Θεού. Βέβαιο είναι ἀπό την Ἱστορία ότι ὅσο πιὸ γρήγορα οι ἀνθρωποι προχώρησαν στὸν πολιτισμό, τόσο καὶ ἡ ἰδέα του Θεού παρουσιάζεται πιὸ ἐξευγενισμένη. Ποιο θεό ὅμως οι ἀνθρωποι ανέβασαν στὸ ὑψος του απόλυτου καὶ πώς ἥθελαν τὸ θεό ἡ τούς θεούς, για να ἴκανοποιήσουν τις βαθιές ἀνησυχίες της ψυχῆς τους;

Βέβαια πολλοί θεοί καὶ θεές ἐπινοήθηκαν. Γιατί ὅμως δέν ἴκανοποίησαν τὸν ἀνθρωπό;

Ο μεγάλος δάσκαλος καὶ σοφός τῆς ἀρχαιότητας Σωκράτης δέν ἤταν καθόλου εὐχαριστημένος ἀπό το πάνθεο των Ἑλλήνων. Λέγεται πώς με δική του προτροπή λατρεύονταν στήν Αθήνα «ὁ ἀγνωστος Θεός». Μπροστά στὸ βωμό του «ἀγνωστου Θεού» στάθηκε με πολὺ δέος καὶ μεγάλη ἐκπληξη ὁ Ἀπ. Παύλος ὅταν επισκέφθηκε τήν Αθήνα (Πράξ. 17, 23). Ποια ὅμως ἤταν η πρώτη ἰδέα τοῦ ἀνθρώπου για τὸ Θεό; καὶ ἤταν ποτὲ δυνατό να φθάσει ο ἀνθρωπος μόνος του, χωρίς κάποια βοήθεια, στήν ἀληθινή γνώση του Θεού;

Σχετικά μὲ τὸ ερώτημα τούτο διαβάζουμε στή Δογματική τῆς Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας του Π. Τρεμπέλα (Τόμος 1ος σ. 74) ότι «εἰς πολλάς περιπτώσεις συναντώμεν μεταξύ ἀρχαιοτέρων φυλών καὶ εθνών διαυγεστέρας θρησκευτικάς ἀντιλήψεις καὶ ὄρθοτέρας ἰδέας περὶ Θεού, κόσμου καὶ ἀθανασίας παρ' ὅσον εἰς νεωτέρους λαούς. Το φαινόμενον τούτο παραμένει πρόβλημα ἀνεξήγητον, εάν, δεχθώμεν τήν εξελικτικήν θεωρίαν, ενῷ διαυγάζεται καὶ ἐξηγείται πλήρως, εάν θεωρήσωμεν τὸν Μονοθεϊσμόν ως την αρχικήν μορφήν τής θρησκείας καὶ ως τὸν καρπόν αρχεγόνου θείας Ἀποκαλύψεως. Τό τελευταίον

τούτο δεχόμενοι υποστηρίζομεν συγχρόνως, ότι ουχί η πλάνη, αλλ' η αλήθεια ελησμονήθη και εθολώθη κατά την επακολουθήσασαν εις την αρχέγονον πτώσιν διαφθοράν της ανθρωπότητος και ότι ο Μονοθεϊσμός, ο αρχικώς υπό του Θεού διδαχθείς εις τον άνθρωπον, αποκατεστάθη και πάλιν εις υψηλοτέραν τιμήν δια νέας Αποκαλύψεως του Θεού προς τον άνθρωπον».

Οι άνθρωποι φαντάζονται και πλάθουν το Θεό.

Ο Θεός των Φιλοσόφων

Οι άνθρωποι από τα πιο αρχαία χρόνια επινόησαν θεούς που ήταν πέρα από την κρίση τους, αλλά και πέρα από το λογικό τους. Τούτο ήταν πολύ φυσικό, γιατί ο αδύναμος και απροστάτευτος άνθρωπος υποκύπποντας στις δυνάμεις της φύσεως και στερημένος από τεχνικά και επιστημονικά μέσα για την προστασία του φανταζόταν πελώριους θεούς, με πολλά χέρια και μεγάλη δύναμη και έτρεχε να βρεθεί τελικά κάτω από την προστασία αυτών των θεών, για να δαμάσει τα στοιχεία της φύσεως και ό,τι άλλο κακό τον ενοχλούσε. Θεοί που προστατεύουν από πλημμύρες, αλλά και θεοί που στέλνουν τη βροχή. Θεός ο ήλιος που διώχνει τα σκοτάδια της νύχτας, αλλά και θεοί που κατοικοῦν μέσα στα σκοτάδια. Θεοί που κάνουν καλό στους καλούς, αλλά και θεοί που τιμωρούν και εξοντώνουν τους κακούς. Σ' αυτούς τους θεούς οι άνθρωποι έδωσαν υπερφυσικές δυνάμεις και τρέχουν κοντά τους για να πετύχουν κάτι συγκεκριμένο στη ζωή τους. Εκείνο που δεν μπορούν να κάνουν οι άνθρωποι, φαντάζονται πως μπορούν να το κάνουν οι διάφοροι θεοί, τους οποίους παριστάνουν δυνατούς και φοβερούς, ίκανούς να καλύπτουν τα κενά της ανθρώπινης αδυναμίας. Στη μορφοποίηση του Θεού οι άνθρωποι ακολουθούν και μια άλλη πορεία. Η φαντασία βέβαια πλάθει το Θεό, το χέρι όμως άπλωνται για να τον ψηλαφίσει, τα μάτια θέλουν να δουν και προπαντός η καρδιά να νιώσει και να σκιρτήσει.

Έτσι καθορίζεται ο τόπος λατρείας του Θεού, κατασκευάζεται ή λαξεύεται ομοίωμα Θεού. Διαλέγεται μέρος ψηλό και απόμακρο, που να μην είναι εύκολο στον καθένα να πλησιάσει. Τα ταμπού διαφόρων θρησκειών αυτή την ενδόμυχη διάθεση του ανθρώπου εξυπηρετούν. Σ' αυτόν το Θεό πλέον που έχει κάνει μερικά βήματα προς τον άνθρωπο, τρέχουν οι άνθρωποι να υποταχθούν προσφέροντας τις αναρίθμητες λατρείες τους. Οι θυσίες, οι λατρευτικές πράξεις και τα λόγια που απευθύνονται έχουν ένα βαθύ χαρακτηριστικό σκοπό· να εξευμενί-

σουν και ευχαριστήσουν το Θεό ή τους θεούς και σε ανταπόδοση να έχουν οι άνθρωποι την ευμένεια και την προστασία τους, ιδιαίτερα όταν έχουν φταίξει σε κάτι σοβαρό.

Στήν άρχαιά Ελλάδα και μάλιστα στήν έποχή τῶν φιλοσόφων ή ίδεα του Θεού είναι πολύ πιο καθαρή ἀπό ἄλλους λαούς και ἄλλες έποχές, ὥπως και σε ἄλλα μαθήματα εἴδαμε.

“Ολοι οι φιλόσοφοι που διατύπωσαν γνώμες για το Θεό, ἔγραψαν ἀπόψεις σαφεῖς και καθαρές που προκαλούν τήν ἔκπληξη για το πλησίασμα προς την αλήθεια. Κορυφαία και μεγαλόπρεπη μέσα σε όλη τή σοφία της αρχαιότητας εξέχει η γνώμη του μεγάλου Σωκράτη που μπορεί να αποδοθεί με τούτα τα λόγια: «Οἱ ἀνθρώποι ὁ, τι κι αν κάνουν δε θα μπορέσουν ποτέ να φτάσουν στήν ίδεα του Θεού. Μία μόνη λύση βλέπω σε τούτη τη μεγάλη αγωνία του ανθρώπου, πού είμαι βέβαιος πώς από τὸν ουρανὸν ὁ ἀληθινός θεός τῇ βλέπει κι αυτός κάποτε θά στείλει ὅπωσδήποτε ἀπεσταλμένο του από τὸν ουρανὸν νά μας μιλήσει για ὅλα τούτα, δείχνοντας ἐτοι τὴν ἀπειρη αγάπη του γιὰ μας». Η σκέψη του Σωκράτη, όπως μας τη διέσωσε ο Πλάτων στα Βιβλία του, γιά ένα μόνο πράγμα ενδιαφέρεται: για την αλήθεια. Ύστερα θέλει η καθαρή και αμόλευτη συνείδηση να οδηγεί σταθερά τον ἀνθρώπο στην πραγματοποίηση τοῦ ιδανικού και τὴν ἀσκηση τῆς αρετῆς. Δε διστάζει νά εκφράσει και τὴ γνώμη ότι «ἡ συνείδηση είναι η φωνή του Θεού μέσα μας». Για τούτες τὶς τολμηρές του προφητείες ο Σωκράτης ονομάστηκε «πρὸ Χριστού χριστιανός». Είναι απόλυτα βέβαιο πως ο Σωκράτης δεν είχε ακούσει τίποτε γιά τὶς μεσσιανικές προφητείες τῆς Π. Διαθήκης ούτε για το Θεό της Παλ. Διαθήκης, στήν οποία η ίδεα του Θεού είναι διαφορετική από όλες τὶς ἄλλες ιδέες.

Η βιβλική αντίληψη για το Θεό. Ο προσωπικός Θεός

Ο Θεός της Π. Διαθήκης έχει ένα άνεπανάληπτο στην ιστορία χαρακτηριστικό: Είναι ο Ἐνας. Η θρησκεία της Π. Διαθήκης είναι μονοθεϊσμός. Η ίδεα αυτή του Θεού διαποτίζει τὴν κάθε λεπτομέρεια τῆς Βίβλου. «Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου»: υπάρχει και μία κατηγορηματική πληροφόρηση από τὸν ίδιο τὸ Θεό: δεν υπάρχουν ἄλλοι θεοί εκτός από μένα: «οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἔτεροι πλὴν ἐμοῦ». Η ιστορική ἀξία του Μωυσή συγκεντρώνεται στὸ κορυφαίο τούτο κατόρθωμα: ἔδειξε τὸν ένα και μοναδικό Θεό, εβεβαίωσε τὸ λαό ότι ὁ Θεός Αὐτός είναι η μοναδική αλήθεια και σ' Αὐτόν ὁ λαός χρωστά απόλυτη υπακοή σε κάθε λεπτομέρεια τῆς ζωῆς. Γιατί; Αὐτός είναι ο Δημιουργός Θεός τῶν πάντων. Ούρανός και γη και όλα ὄσα υπάρχουν, σ' Αὐτόν ανήκουν.

Ο κόσμος όλος δημιουργείται από το μηδέν και είναι αποτέλεσμα της σοφίας, της δυνάμεως και προπαντός της αγάπης του Θεού.

Μέσα στή διδασκαλία των Προφητών τονίζεται και παρουσιάζεται στο λαό και η μεγάλη ιδιότητα αυτού του Θεού: η δικαιοσύνη Του. Είναι γεμάτη η προφητική διδασκαλία από τις έκδηλώσεις της δικαιοσύνης του Θεού. Τιμωρός κάθε αδικίας και υπερασπιστής κάθε πράξης που συμφωνεί με το νόμο Του. Της δικαιοσύνης αύτής του Θεού προέκταση είναι η μεσσιανική προφητεία. Μέσα σ' αυτήν ο Θεός διαβεβαιώνει το λαό του ότι το πλησίασμα ανάμεσα στό Θεό και τὸν ἀνθρώπο θα πραγματοποιηθεί «εν χρόνῳ» με σκοπό να αποδειχθεί ότι ένας μόνο Θεός υπάρχει. Με το λυτρωτικό του έργο θα αποκαταστήσει τις σχέσεις μεταξύ Θεού και ανθρώπου δια τού Ιησού Χριστού.

Ερωτήσεις

1. Γιατί οι θεοί που επινόησαν οι άνθρωποι δεν ικανοποίησαν τις άναγκες της ανθρώπινης ψυχής;
2. Πώς μπορείτε να χαρακτηρίσετε τη θρησκεία της Π. Διαθήκης;
3. Από πού συνάγεται ότι η ιδέα του Θεού είναι έμφυτη στον άνθρωπο.

Μάθημα 17ο

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΟ

«Πιστεύω εἰς ἔνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα»

Το έμφυτο θρησκευτικό βίωμα του ανθρώπου, που από τα πανάρχαια χρόνια όπως είδαμε κατευθύνει τήν αδιάκοπη πορεία της ανθρώπινης ψυχής πρός το Θεό, δεν ήταν δυνατό να λαθέψει καὶ να μην οδηγήσει κάποτε τὸν ἀνθρώπο μπροστά στὸν προαιώνιο πόθο του που ήταν ὁ ἔνας Θεός Πατέρας καὶ Παντοκράτορας. Ὄπως η πυξίδα, μέσα σε οποιαδήποτε μεγάλη φουρτούνα, δε σταματάει οὔτε στιγμή να δείχνει μια σταθερή πορεία, ἔτσι καὶ η ασύγαστη αὐτή ἐλξη του ανθρώπου πρός την αλήθεια, πρός το Θεό, καθώς οι αιώνες κυλούσαν καὶ ἐφθανε «τὸ πλήρωμα του χρόνου», δέ σταματάει οὔτε στιγμή να ὀδηγεῖ σωστά τὴν ἀνθρώπινη αγωνία στὰ χέρια του Μεγάλου Δημιουργού. Εκείνος, μέσα στους σκοτεινούς αιώνες που πέρασαν ἐστησε τα φωτεινά Του σημάδια, γιά νά κάμει φανερή την παρουσία Του: «Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου», «ἐγώ είμι ὁ ὄν», «οὐκ ἔσονται σοι θεοί ἔτεροι πλὴν ἐμοῦ». Μπορούμε επομένως να πούμε ότι οι ενέργειες αυτές του Θεού, πριν από τὴν παρουσία του Χριστού στη γη, αποτελούν την προκαταρκτική αποκάλυψη του Θεού, που είχε ἔνα μοναδικό σκοπό: να προετοιμάσει τὴν ανθρώπινη ψυχή για τὴν οριστική, τη μεγάλη, τὴν «ἐν Χριστῷ Ἰησού» Αποκάλυψη.

«Οτε δέ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν Αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός... ἵνα τὴν υἱόθεσίαν ἀπολαύμεν. Ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξεπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ υιού αὐτού εἰς τας καρδίας υμῶν κράζον: ἀββά, ο πατήρ» (Γαλ. 4.4-6). Από τότε πού «ἐφόρεσε» τὴν ανθρώπινη σάρκα καὶ συναναστράφηκε μαζί μας, καὶ Τὸν ψηλαφίσαμε καὶ Τὸν είδαμε καὶ Τὸν πιστέψαμε δεν κάνει τίποτε ἄλλο από τό να δείχνει τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἔργο του Πατέρα καὶ τὸ πανάγιο Πνεῦμα του Πατέρα, που θα οδηγήσει τὴν ταλαιπωρημένη ανθρώπινη ψυχή με θεία ἀσφάλεια «εἰς πάσαν τὴν ἀλήθειαν».

Το ακατάληπτο του Θεού. Ενώ όμως ο Πανάγαθος Θεός, Πατέρας καὶ Δημιουργός πάντων ἔδειξε τόση απέραντη αγάπη προς τὸν ἀνθρώπο καὶ της αγάπης αυτῆς τα αποτελέσματα δοκιμάζει πλουσιοπά-

ροχα το ανθρώπινο γένος, εν τούτοις το μυστήριο της θείας υπάρξεως και ουσίας παραμένει «άκατάληπτον» «απειρινότον» και «ανέκφραστον» για το περιορισμένο λογικό του ανθρώπου. Όπως είναι αδύνατο να χωρέσει μέσα σε ένα ποτήρι ο ωκεανός όλος, έτσι είναι αδύνατο να χωρέσει μέσα στο ανθρώπινο λογικό ο άπειρος, ο αιώνιος και ανεξιχνίαστος Θεός. Η πλήρης και τέλεια γνώση του Θεού είναι αδύνατο να πραγματοποιηθεί από τη σχετική και περιορισμένη διάνοια του ανθρώπου. Εντούτοις όμως το ανθρώπινο λογικό είναι αρκετό και ικανό να συλλάβει και να κατανοήσει τόση από τη γνώση της θείας ουσίας, όση θα ήταν απαραίτητη για μια ανώτερη θρησκευτική συμπεριφορά, που να αποδείχνει την άμεση εξάρτηση του ανθρώπου από τον «ακατάληπτο» και «αιώνιο» Θεό. Εκτός όμως από αυτό, ο Θεός είναι «πνεύμα» και είναι «ακατάληπτος» και από τα τελείως πνευματικά του δημιουργήματα, που είναι οι αγγελοι. Πολύ δυσκολότερο θα είναι για τον άνθρωπο, που μετέχει και της υλικής κτίσεως, με το σώμα του, να προχωρήσει πιο πέρα στην κατανόηση και τη γνώση του Θεού από εκεί που θα μπορούσε να φθάσει. Όσα είναι απαραίτητα για την προσέγγιση του Θεού τα έθεσε στη διάθεσή μας η άπειρη αγάπη Του. Όσα όμως από εκείνα που απαιτεί το λογικό για την ικανοποίηση της περιέργειας και μόνο του ανθρώπου δεν είναι απαραίτητα, αυτά ο Θεός τα απέκρυψε. Εδώ ακριβώς βρίσκεται η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στη γνώση του Θεού, που έχουμε σήμερα και σε εκείνη, που θα αποκαλύψει ο Θεός, άλλοτε, σε κάποιους άλλους χρόνους και άλλους καιρούς που τους «έθεσεν εν τη ίδιᾳ αυτού εξουσίᾳ» (Πρ. 1, 7).

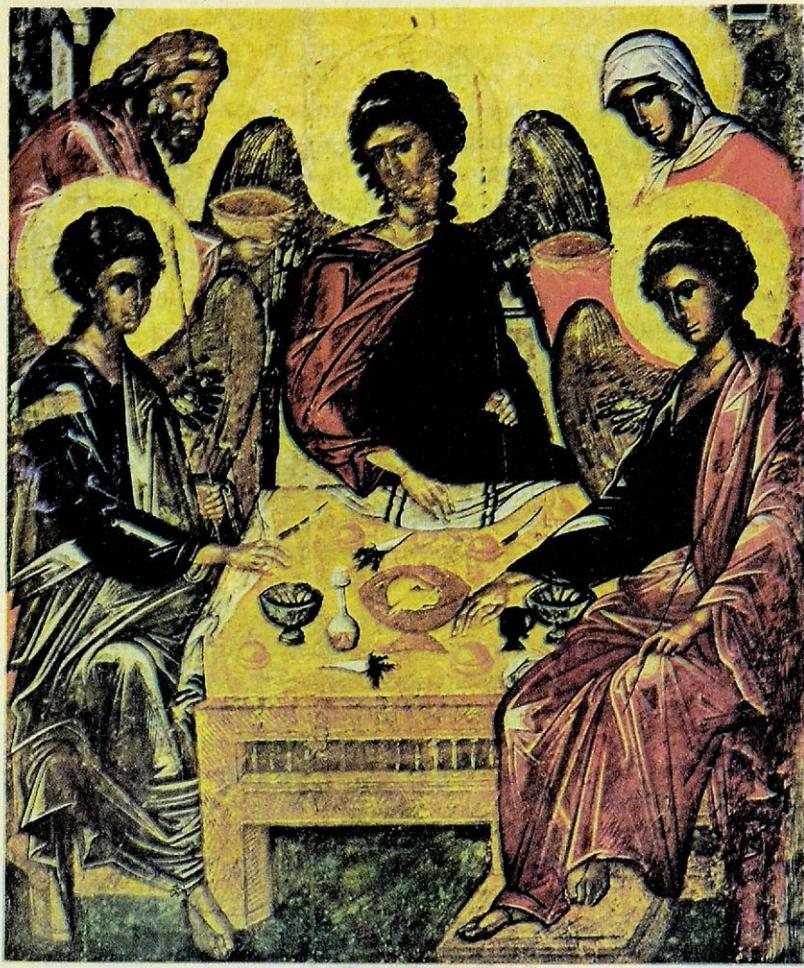
Η αλήθεια για το μυστήριο της Αγ. Τριάδας και η σημασία της

Η αλήθεια για την τριαδικότητα του Θεού αποτελεί βασική διδασκαλία η οποία δε διδάχθηκε από κανέναν άνθρωπο και ούτε θα ήταν ποτέ δυνατόν να επινοηθεί από κανέναν απολύτως, άν δέν τη διατύπωνε σε όλές τις λεπτομέρειές της αυτός ο Θεός. Είναι, επομένως, η γνώση που έχομε για την τριαδικότητα του Θεού από κάλυψη του ίδιου του Θεου που με κάθε απλότητα και σαφήνεια μας τη διατύπωσε. Δε μένει καμία αμφιβολία για παρανόηση ή παρερμηνεία, αλλά και δεν υπάρχει καμία δυνατότητα για τη λογική διερεύνηση του μεγάλου αυτού δόγματος της τριαδικότητας του Θεού. Ο Θεός είναι Ένας. Μια ουσία. Μια φύση· αιώνια, άκτιστη, άναρχη, άπειρη και ανεξιχνίαστη. Αυτή όμως η θεία ουσία «κατοικεί», υπάρχει «ασυγχύτως και άδιακρίτως» ολόκληρη στα τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος: του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Και ο μεν Πατήρ είναι αγέννητος. Ο Υιός «γεννάται»

«προαιωνίως καὶ αἰδίως» «έν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός». Το δε Ἅγιο Πνεῦμα «ἐκπορεύεται προαιωνίως» «έκ τοῦ Πατρός». Μόνον αυτά τα ιδιώματα δέν είναι κοινά μεταξύ των τριών προσώπων της Αγίας Τριάδας.

Προ Χριστού υπάρχουν σαφείς υπαινιγμοί για την Αγία Τριάδα. Γιατί μόνον υπαινιγμοί; Διότι μέσα στον ειδωλολατρικό κόσμο, που αθόρυβα και μυστικά ή προκαταρκτική αποκάλυψη του Θεού ενεργούσε, θά ήταν επικίνδυνο να διατυπωθούν σαφείς χαρακτηρισμοί για την τριαδικότητα της θείας Ουσίας. Μια τέτοια ένεργεια ίσως οδηγούσε σε κάποια πολυθεϊστική εκτροπή μέσα στον κόσμο της Π. Διαθήκης. Στήν Καινή Διαθήκη έχουμε από την πρώτη στιγμή τήν παρουσίαση της Αγίας Τριάδας. Ο Ευαγγελιστής Λουκάς γράφει για τη μπτέρα του Χριστού: «Πνεῦμα "Ἄγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ... καὶ τό γεννώμενον ἄγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ (Λουκα 1, 35). Ο Ευαγγελιστής Ματθαίος περιγράφοντας τη βάπτιση τοῦ Κυρίου μιλάει με τόσες λεπτομέρειες για τὸν Πατέρα, τὸν Υἱό καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο. Ο ίδιος ο Κύριος σε μια στιγμή που ήθελε νὰ διαβεβαιώσει τους μαθητές του για τη μεγάλη Του αγάπη προς αυτούς λέγει: «Ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμίν, ἵνα μένη μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰώνα, τὸ Πνεῦμα τῆς Ἀληθείας, ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται» (Ιωάννου 15, 26). Ο ίδιος πάλι ο Κύριος πρίν αποχωρισθεί τους μαθητές Του, αναθέτοντας σ' αυτούς τη συνέχιση τοῦ λυτρωτικού Του ἔργου, με τούτα τα λόγια τους προτρέπει: «Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τά ἔθνη βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱού καὶ τοῦ Ἅγιου Πνεύματος» (Ματθαίου 28, 19). Σε πολλά χωρία της Κ. Διαθήκης ο Κύριος μιλάει μέ τόση απλότητα ἀλλά και σαφήνεια, γιά τὸν «Πατέρα του» για τὸ «ἔργον τοῦ πέμψαντος Πατρός», για τὴν «ἀγάπη τοῦ Πατρός», καὶ ὅτι τελικά «πορεύεται πρός τὸν Πατέρα Του».

Και ενώ μεν είναι ανερμήνευτο καὶ ἀπερινόητο το πώς συμβαίνει ο Ἐνας Θεός νὰ ἔχει τρεῖς υποστάσεις καὶ ἀκόμα πώς ἡ Τριάς συνθέτει «Μονάδα» τὸν ἑνα Θεό, εν τούτοις είναι τόσο γνωστό καὶ βέβαιο ὅτι αὐτής της ανέκφραστης ἐνότητας καρπός είναι η ανεξερεύνητη επίσης αγάπη τοῦ Θεού πρὸς τὴ Δημιουργία Του καὶ μάλιστα πρὸς τὸν Ἀνθρωπο. Ἀποκορύφωμα δὲ της ἀγάπης αὐτής είναι η «ἐν Χριστῷ Ιησού» ἀπολύτρωση του ανθρώπου από τὴ δουλεία καὶ τὴν ἀλλοτρίωση της αμαρτίας. Μέσα στα ανεξιχνίαστα βάθη της Αγίας Τριάδας καὶ στην ανερμήνευτη συνοχή των τριών υποστάσεων της θείας Ουσίας συντελείται προαιώνια η λυτρωτική πράξη τῆς αγάπης τοῦ Θεού πρὸς τὸ αγαπημένο Του πλάσμα, τὸν ἀνθρωπο.

Η φιλοξενία του Αβραάμ. (Σαφής υπαινιγμός για την τριαδικότητα του Θεού στην Π. Διαθήκη Γεν. 18, 1-2).

Η υπερκοσμιότητα και ταυτόχρονη ενδοκοσμιότητα του Θεού

Η ελεύθερη και αβίαστη ένέργεια του Θεού να δημιουργήσει τον κόσμο εκ του μηδενός, τον οποίο κάλεσε από την ανυπαρξία «εις το είναι», οδηγεί στη διατύπωση αυτής της μεγάλης αλήθειας. 'Οτι δηλαδή

ένω ὁ Δημιουργός Θεός του παντός βρίσκεται ἐπάνω καὶ ἔξω από τὸν κόσμο που δημιούργησε, ὅμως η Πανσοφία Του καὶ η Παντοδυναμία Του. κυρίως δε η Πρόνοια καὶ η ἀπειρη ἀγάπη Του. συνέχουν καὶ διακρατούν τὸν κόσμο Του καὶ ὀδηγούν τὴν δημιουργία Του στὴν πραγματοποίηση του μεγάλου προορισμού που ἔχει από τὸν Παντοδύναμο Θεό. Καὶ η μὲν ἀψυχη κτίση ακολουθεῖ με ακρίβεια τους νόμους του σοφού Δημιουργού της, ο δε λογικός ἀνθρωπος πιστεύοντας στὴν μεγάλη ἀγάπη του Θεού Πατέρα φέρεται αβίαστα καὶ ελεύθερα στὴν πραγματοποίηση του μεγάλου προορισμού του να φθάσει το Θεό. Ἐτσι συμβαίνει αυτό το θαυμαστό καὶ ανερμήνευτο, ενώ ο Θεός είναι η αιτία τῆς δημιουργίας του κόσμου καὶ βρίσκεται ἔξω από αὐτόν, συγχρόνως είναι καὶ ο Μέγας καὶ Πάνσοφος Κυβερνήτης του παντός.

Ἐρωτήσεις

---

1. Ποια είναι η βασική καὶ αμετακίνητη πίστη της χριστιανικής διδασκαλίας γιὰ τὸ Θεό;
2. Γιατί ο Θεός είναι «ακατάληπτος»;
3. Ποια είναι η βαθύτερη σημασία της Τριαδικότητας του Θεού γιὰ τὸν ἀνθρωπο;

Μάθημα 18ο

Η ΑΡΝΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Το φαινόμενο της αθεΐας (αίτια-ουσία)

Αθεΐα είναι το **φαινόμενο** εκείνο, κατά το οποίο ορισμένοι άνθρωποι αρνούνται την ύπαρξη του Θεού και θέλουν να ζουν σαν να μην υπάρχει Θεός. Ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς λέγει ότι άθεος είναι «ο μηνομίζων είναι Θεόν». Η αθεΐα άλλοτε παρουσιάζεται θεωρητικά, ως ιδεολογία και άλλοτε εμφανίζεται στην πράξη ως ένας τρόπος ζωής.

Η αθεΐα δεν είναι φαινόμενο μόνο της εποχής μας. Η πρώτη άρνηση του Θεού γίνεται από τούς πρωτοτιάστους, οι οποίοι με την ανυπακοή τους στο θέλημα του Θεού έδειξαν σημεία ανταρσίας και επιθυμίας να ζήσουν χωρίς Θεό, όπως τούς υποσχέθηκε ξεγελώντάς τους ο διάβολος. «Καὶ ἔσεσθε ὡς Θεοί...» (Γεν. 3, 5). Στην αρχαιότητα είχε κάνει την εμφάνισή της στους κύκλους των Σοφιστών και σε μερικούς προσωκρατικούς φιλοσόφους. Τα νεώτερα χρόνια και κυρίως από την Αναγέννηση και μετά παρατηρείται μεγαλύτερη αθεϊστική κίνηση.

Πολλά είναι τα **αίτια** που οδηγούν τον άνθρωπο στην αθεΐα. Τα περισσότερα βέβαια είναι ύποκειμενικά. Διάφοροι εσωτερικοί παράγοντες ή τό κοινωνικό περιβάλλον ωθούν τον άνθρωπο μακριά από το Θεό. Το κυριότερο αίτιο είναι **ο έγωισμός**. Πολλές φορές ο άνθρωπος, όταν αποκτήσει κάποιες επιστημονικές γνώσεις ή καταλάβει ένα αξίωμα, νομίζει πως δεν είναι απαραίτητη η πίστη στο Θεό. Στην περίπτωση αυτή θεωρεί την πίστη σαν «ένα παιδιάστικο στάδιο της ανθρώπινης συνειδήσεως». Άλλο αίτιο της αθεΐας είναι **η αμαρτία**. Η άτακτη και ανήθικη ζωή οδηγεί συχνά τον άνθρωπο στην άρνηση του Θεού, για να δικαιολογηθεί μ' αυτό τον τρόπο στη συνείδησή του. Ο λόγος του Κυρίου είναι χαρακτηριστικός: «Πᾶς ὁ φαῦλα πράσσων μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται πρός τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ τὰ ἔργα αὐτοῦ» (Ιωάν. 3, 20). Αίτιο της αθεΐας είναι επίσης και **η ασυνέπεια** που υπάρχει άναμεσα στα λόγια και τα έργα πολλών ατόμων που θρησκεύουν. Το γεγονός αυτό σκανδαλίζει τους ανθρώπους που δεν έχουν σταθερή πίστη και τους οδηγεί στην απιστία.

Μορφές του σύγχρονου αθεϊσμού

Η αθεΐα υπάρχει σ' όλες τις εποχές και επομένως δεν είναι κάτι το

νέο. Κάθε φορά αλλάζει μορφή και φαίνεται καινούρια και σύγχρονη, ενώ πρόκειται για τό τιδιο παλιό φαινόμενο. Ίσως στην εποχή μας να εμφανίζεται σε πιο έντονη μορφή. Εκείνο που κυρίως χαρακτηρίζει το σύγχρονο άθεϊσμό είναι το γεγονός ότι συνδέεται και με κάποιο κοινωνικό ή πολιτικό σύστημα.

Μορφές του σύγχρονου άθεϊσμού είναι: 1) **Ο υλισμός**. Βασίζεται στη φιλοσοφική αντίληψη, ότι μόνο η ύλη υπάρχει και τίποτε άλλο. Πνεύμα, Ψυχή, πνευματικός κόσμος, Θεός είναι άνυπαρκτα για τους υλιστές. Τα πάντα εξελίσσονται και υπάρχουν σύμφωνα με τους νόμους της κινήσεως της ύλης. Εκπρόσωποι του υλισμού είναι ο Μπύχνερ, ο Χαίκελ κ.ά. 2) **Ο μηδενισμός**, ο οποίος ύποστηρίζει ότι δεν υπάρχει τίποτε, εκτός από αυτά που βλέπουμε. Για τους οπαδούς του τα πάντα είναι μηδέν. Ζούμε για το μηδέν, λένε, και καταλήγουμε στό μηδέν. 3) **Ο υπαρξιστικός αθεϊσμός**, ο οποίος αρνείται κάθε σχέση της ανθρώπινης υπάρξεως με το Θεό. Υποστηρίζει ότι πάνω από τὸν ἀνθρωπὸν δεν υπάρχει κανένα απόλυτο ον. Ο υπαρξιστικός αθεϊσμός θεοποιεί την ἐλευθερία του ανθρώπου και τοποθετεί τὸν ἀνθρωπὸν στη θέση του Θεού. Εκπρόσωποι αυτού του υπαρξισμού είναι ο Σαρτρ, ο Καμύ κ.ά. 4) **Η θρησκευτική αδιαφορία**. Υπάρχουν ἀνθρωποί πού, χωρίς νά υποστηρίζουν ότι είναι ἀθεοί, ἔχουν στή ζωή τους σαν μοναδικό ἐνδιαφέρον και φροντίδα νά απολαμβάνουν τὰ υλικά αγαθά. Η περίπτωση αυτή είναι μια σιωπηλή ἀρνηση του Θεού.

Τέλος θά μπορούσαμε να πούμε, ότι μορφές αθεϊσμού είναι και ή φιλοσοφία του Νίτσε, η θεωρία του διαλεκτικού ή ιστορικού υλισμού του Μαρξ, η θεωρία του πανσεξουαλισμού του Φρόουντ κ.ά.

Σχέσεις αθεϊας, επιστήμης καί Διαφωτισμού

Ἡ ἀθεΐα προσπάθησε να στηρίξει τις θέσεις της στα δεδομένα της επιστήμης. Ισχυρίστηκε ότι η σημερινή επιστήμη δέν ανακάλυψε τὸ Θεό ούτε οι ἀστροναύτες τὸν συνάντησαν στὸ διάστημα! Υποστήριξαν ακόμη ότι ἡ επιστήμη ἐλυσε όλα τὰ προβλήματα καὶ κατά συνέπεια δέ μας χρειάζεται ο Θεός.

Οι απόψεις αὐτές ἐλέγχονται ως αβάσιμες καὶ αντίθετες μὲ τὴν πραγματικότητα. Ἀντικειμενική ἔρευνα αποδεικνύει, ότι οἱ κορυφαίοι εκπρόσωποι τῶν επιστημῶν, παλαιότεροι καὶ σύγχρονοι, κάτοχοι διεθνῶν βραβείων, ἔφευρέτες κ τ λ. πιστεύουν στὸ Θεό καὶ τονίζουν, ότι δέν υπάρχει αντίθεση μεταξύ πίστεως καὶ επιστήμης. Ο Αϊνστάιν ἔχει πει: «Ποτέ δέ βρήκα τίποτε στην επιστήμη μου, που νά μπορώ νά αντιτάξω στή θρησκεία». Καὶ ο μεγάλος ψυχίατρος Καρλ Γιουγκ ομο-

λογούσε: «Όλα όσα έμαθα μέχρι τώρα με οδήγησαν βήμα πρός βήμα στην άδιάσειστη πεποίθηση ότι υπάρχει Θεός. Τό σπουδαιότερο πράγμα που απέκτησα ποτέ ήταν η γνώση της υπάρξεως του Θεού». Η άποψη του άθεϊσμού, ότι όσο προάγεται η επιστήμη τόσο και υποχωρεί η πίστη, δεν στηρίζεται στην πραγματικότητα. Χαρακτηριστικό είναι αυτό που έλεγε ο Βάκων: «Μόνο η νημάθεια άπομακρύνει από τό Θεό, ενώ η αληθινή επιστήμη οδηγεί πρός αὐτόν». Αλλά και η άντιληψη, ότι η επιστήμη έλυσε όλα τά προβλήματα, δεν είναι σωστή. Παρά τις τόσες άνακαλύψεις και εφευρέσεις, σήμερα υπάρχουν ἄλυτα πιο πολλά προβλήματα απ' όσα έχουν λυθεί.

Διαφωτισμός επικράτησε να λέγεται η πνευματική κίνηση, η οποία ήκμασε κατά τὸν 17ο καὶ 18ο αιώνα και είχε σαν σκοπό να παραμερίσει κάθε αυθεντία και νά λύσει τά προβλήματα του ανθρώπου με τό λογικό. Έκπρόσωποι του Διαφωτισμού θεωρούνται οι ἐγκυκλοπαιδιστές και ο Βολταΐρος. Ο Διαφωτισμός επιδίωξε να διαμορφώσει μιά νέα «Φυσική Θρησκεία». Οι ὄπαδοί του δεν ήταν άθεοι. Πολλοί δέχονταν τὴν ύπαρξη του Θεού, ἀλλ' ὄρισμένοι με ἀκραίες θέσεις ἔφτασαν στόν υλισμό και την αθεία. Παρά τά θετικά στοιχεία που ἔφερε ο Διαφωτισμός (ύποστήριξε τά δικαιώματα του πολίτη και την παιδεία), παρουσίασε και πολλές μονομέρειες, ὅπως τη θεοποίηση τού λογικού, τὴν παραμέληση του συναισθήματος και τῆς βουλήσεως κ.ἄ. Γι' αὐτό και αντέδρασαν και φιλόσοφοι, οι οποίοι επηρεάστηκαν από τό Διαφωτισμό (Κάντ, Ρουσσώ). Συγκεκριμένα ο Κάντ, με τὴν «Κριτική τού καθαρού λόγου», ἔδειξε ότι και στή λογική υπάρχουν ὄρια.

Κριτική τῆς αθείας

Κατά τη γνώμη μερικῶν φιλοσόφων δὲν υπάρχει καθαρή μορφή αθείας ούτε υπήρξαν γνήσιοι αθεοί. Οι πραγματικοί αθεοί είναι λίγοι και αποτελούν μια εξαίρεση στόν κανόνα. Η αθεία λοιπόν είναι σχετική, ἀλλά και ἐπιφανειακή. Ανθρώποι πού παρουσιάζονταν ως αθεοί, ήρθε κάποια ώρα πού πίστεψαν.

Η αθεία, ενώ θέλει να στηρίζεται μόνο στη λογική, την οποία και θεοποιεί, ἔρχεται σε αντίθεση με την ίδια τη λογική. Π.χ. ζητά αποδείξεις για την ύπαρξη του Θεού, τη στιγμή που και σ' αυτά τα Μαθηματικά και τη Φυσική υπάρχουν πράγματα που δεν αποδεικνύονται, αλλά τα δέχεται ως αξιώματα. Παράλογο είναι, το ότι η αθεία απορρίπτει κάθε ιδέα για το Θεό. Η αθεία επιμένει στην ανάγκη αποδείξεων για την ύπαρξη του Θεού, ενώ η ίδια δεν θεωρεί υποχρέωσή της να στηρίξει σε αποδείξεις την ἀρνηση τῆς υπάρξεως του Θεού. Αντίθετα δε έχει θεοποιήσει την τεχνική, τη λογική, τη μαγεία κ.ά.

Ισχυρίζεται ακόμη, ότι ο Θεός είναι δημιούργημα της φαντασίας του ανθρώπου και σαν τέτοιο πρέπει να καταργηθεί. Για να καταργηθεί όμως το δημιούργημα, θα πρέπει να καταργηθεί ο δημιουργός του, ο άνθρωπος! Όσο λοιπόν υπάρχουν άνθρωποι, θα υπάρχει και η πίστη στο Θεό.

Η ως ένα σημείο απομάκρυνση του σύγχρονου ανθρώπου από το Θεό έφερε τό ψυχικό κενό και την υπαρξιακή άγωνία. Αποτέλεσμα το άγχος και η απελπισία. Η άρνηση έπειτα του Θεού οδήγησε στην άρνηση της αγάπης, με επακόλουθο τη μοναξιά και την αυτοκτονία. Ως φυσιολογική διέξοδος παρουσιάστηκε το έγκλημα και η αναρχία. «Αλλά λοιπόν», λέει ο γέρος Καραμαζώφ στο μυθιστόρημα του Ντοστογιέφασκυ, «έαν δεν υπάρχει Θεός, δόλα επιτρέπονται...».

Ο άνθρωπος δέν μπορεί να ζήσει χωρίς Θεό. Ο Γάλλος λογοτέχνης Πεγκύ έλεγε: « Αληθινά χρειάζεται να εξαναγκάσει κανείς τον εαυτό του, για να μη πιστεύει...». Άν λοιπόν άρνηθεί το Θεό, είναι αναγκασμένος να βάλει στη θέση Του κάποιο είδωλο. Για μας τους Έλληνες, που ή ιστορία και η ζωή μας είναι ποτισμένη από την Ορθόδοξη πίστη, ο άθεισμός είναι κάτι πού δεν ταιριάζει στην ψυχοσύνθεσή μας, είναι ξένο σώμα στον οργανισμό μας.

Ερωτήσεις

---

1. Γιατί η αμαρτία είναι ένα από τα αίτια του αθεϊσμού;
2. Ποια παράλογα σημεία εμφανίζει ή αθεῖα;
3. Τι αποτελέσματα έχει η αθεΐα στή ζωή του ανθρώπου και στην κοινωνία;

Κείμενα

ΤΡΕΙΣ ΦΩΝΕΣ

ΠΡΩΤΗ ΦΩΝΗ

Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὑψώσα,
αὐτοὶ δέ με ἡθέτησαν.
ΗΣΑΪΑΣ, α΄, 2

Δέ θά σε πούμε πιά Πατέρα,
δέ θά σε πούμε Πλάστη πιά·

ποιθούμε λευτεριάς αγέρα,
κοντά σε σένα είν' η σκλαβιά.

Θεέ, τραβήξου από μπροστά μας,
σκιάχτρο του νου και της ψυχής.
Για σε τα χείλη τά δικά μας
δεν έχουν λόγια προσευχής.

Θεέ, τραβήξου τα φτερά μας,
γεμάτα δύναμη τρανή,
φτάνουν να βρούμε τη χαρά μας
και της αλήθειας τη φωνή.

Φύγε, Θεέ! ποιος τόπε; πλάνη
πως κυβερνάς τὸν κόσμο εσύ·
ύλη και δύναμη μας φτάνει
για μιά ζωή γλυκιά, χρυσή.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΩΝΗ

Οξείς οι πόδες αυτών εκχέαι αίμα,
σύντριψμα και ταλαιπωρία εν ταις οδοίς
αυτών και οδὸν ειρήνης οὐκ ἔγνωσαν.
ΨΑΛΜ. ιγ', 3

Ἐπέρασ' ο ξολοθρεμός κι ο χαλασμός κι η μπόρα,
φωτιά και ξεθεμέλιωμα και σίδερο στη γη·
και τώρα π' ἀπλωσε η νυχτιά τῆς νέκρας τῇ σιγῇ,
Χάρου κρεβάτι ολόκληρη μοιάζει η μακάβρια χώρα.
Λειψό φεγγάρι, ἀστρα χλωμά κι αχνά και βουρκωμένα,
— κοιμητηριού τρεμόσβηστα κεριά — θαυμοφωτίζουν
των σκοτωμένων τ' ἀταφα κορμιά, π' ἀργοσαπίζουν
στους κάμπους και στις λαγκαδιές και στις πλαγιές σπαρμένα.
Μα πάνω στὸ ματόβρεχτο και νοτισμένο χώμα
ἀνατριχιάζει και ξυπνά κι' ὅρθωνεται δειλά
μέσ' στοὺς νεκρούς κάποιος νεκρός, στὰ πτώματα ἔνα πτῶμα,
και παίρνει σκέψη και ζωή και γλώσσα και λαλιά:

Ω Σατανά, που τόσο σε λατρέψαμε,
μ' ὅ,τι κακό κρύβει η κακή ψυχή σου
μας χτύπησες και ξέβρασες ἀπάνω μας
τις φλόγες και τῇ φρίκῃ τῆς ἀβύσσου.

Ἐταράχθησαν ἔθνη, ἔκλιναν βασιλεῖαι·
ἔδωκε φωνήν αὐτοῦ ὁ Ὑψιστος... Σχολά-
σατε καὶ γνῶτε ὅτι ἐγώ εἰμι δὲ Θεός.
ΨΑΛΜ. με', 7-11

Μα ξάφνου μέσ' στην ταραχή πού δόνας γη κι αέρα,
πύρινη στήλη φάνηκε πέρα μακριά νά χύνη
γλυκό ένα φως, αλλοτινό, ένο στη γήινη σφαιρά,
φώς ίλαρό δόξας θεϊκής, γεμάτο απαλοσύνη.
Κι από τη στήλη κι' απ' το φως κάποια φωνή εκατέβη,
τρανή φωνή πού ἀντίχησε κι ακούστη πέρα ως πέρα.
Κι ήταν σαν σάλπιγγα ουρανού κι ήταν σαν μουσική,
κι έλεε γλυκά κι έλεε ηχηρά φωνή άρχαγγελική:

«Όσοι θνητοί, όσοι ζωντανοί, παιδιά της γης,
ας πάψη πιά το ματοκύλισμά σας.
Υἱοί άνθρώπων! Τάδε λέγει Κύριος
ο Πλαστουργός κι' ο Δυνατός κι ο Βασιλιάς σας:

— Φτωχά παιδιά μου, αιματωμένα, σ' πόνος σας
δικός μου πόνος καὶ δική μου θλίψη.
Όχι, ποτέ δε θά μπορέσῃ σ' θάνατος
ολομεμάς, θεϊκοί βλαστοί, νά σας συντρίψη.

Ελεύθερους κι ἄθανατους σας ἐπλασα,
τού λογισμού σας χάρισα τις δάδες,
σας γέννησα, σας ἐθρεψα, σας τράνεψα,
σας ἐβαλα της πλάστης μου ἀφεντάδες.

Μά φτάνει! Τώρα στης ζωής σας την πηγή
ξαναγυρίστε την αστείρευτη κι αιώνια.
Χρόνια η καρδιά μου σας προσμέν' η πατρική,
όλο στοργή για σας κι αγάπη και συμπόνια».

(Γ. Βερίτη, Απαντα σελ. 72-76)

Μάθημα 19ο

Ο ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΜΑΣ

Η κρίση της μεταφυσικής και η εκκοσμίκευση της θρησκείας

Η λέξη «μεταφυσική» ανάγει την αρχή της στο έργο του μεγάλου φιλοσόφου Αριστοτέλη «Μετά τα Φυσικά» και αναφέρεται στην περιοχή της φιλοσοφίας που εκτείνεται πέρα από την εμπειρία του ανθρώπου και πιο συγκεκριμένα σε θέματα της θρησκείας που ξεπερνάνε τα όρια της λογικής.

Δυστυχώς σήμερα η Μεταφυσική διέρχεται κάποια κρίση. Ο άνθρωπος, θαμπωμένος από τα επιστημονικά επιτεύγματα, έχει πιστέψει πως μόνος του εντελώς, χωρίς καμάτια βοήθεια, μπορεί να επιτύχει την πνευματική και ηθική τελείωσή του. 'Όπως ήταν επόμενο, η αυτοπειθηση αυτή τον έκανε περισσότερο εγωιστή, σε σημείο μάλιστα που να τολμάει ν' αρνηθεί τη Θεία Αποκάλυψη. Εκείνο που τον ενδιαφέρει πιο άμεσα είναι η επίγεια ζωή και όχι η ζωή πέρα από τον τάφο. 'Ετσι περιορίζεται μόνο στον αισθητό κόσμο και σιγά σιγά διαμορφώνει υλόφρονα αντίληψη για τον άνθρωπο. Άλλ· αυτό είναι πλάνη. Ο καθηγητής της Φιλοσοφίας και Ακαδημαϊκός I. Θεοδωρακόπουλος λέει πως η πεποιθηση αυτή δημιούργησε τα υλιστικά φιλοσοφικά συστήματα, - τα οποία, ενώ δεν είναι καθαρή φιλοσοφία, εντούτοις «έχουν μεγάλη διάδοση στο πλατύτερο κοινό και προσδιορίζουν σήμερα πολλά κοινωνικά και πολιτικά ρεύματα. Είναι βέβαιο ότι κάποτε στο μέλλον οι άνθρωποι θα απορήσουν πώς στον αιώνα, που η επιστήμη έθραυσε τα δεσμά της υλιστικής δεισιδαιμονίας, τόσοι πολλοί άνθρωποι μπόρεσαν να πιστέψουν ότι με το λεγόμενο υλισμό βρήκαν την αλήθεια της ζωής».

'Ομως το θρησκευτικό συναίσθημα είναι φυτεμένο στην ανθρώπινη ύπαρξη από το Δημιουργό. Σ' οποιαδήποτε κατάσταση και αν περιέλθει ο άνθρωπος δε θα πάψει να πιστεύει σε κάτι. Γι' αυτό, δεν αδιαφορεί για τη μετά θάνατο ζωή, εξακολουθεί να έχει μια κάποια θρησκεία. Βέβαια για τον αυτόνομο άνθρωπο, δηλαδή τον άνθρωπο που δε θέλει την αυθεντία του Θεού, η θρησκεία μετασχηματίζεται, εκκοσμικεύεται, σύμφωνα με τις προσωπικές του αντιλήψεις. Δεν είναι πια η θρησκεία της Θείας Αποκαλύψεως, όπως την έδωσε ο Θεός, αλλά η θρησκεία που φτιάχνει ο άνθρωπος όπως

τον βιολεύει, μακριά από την Εκκλησία, χωρίς μυστηριακή ζωή, χωρίς το πνεύμα της θυσίας για τους άλλους, με απολαύσεις και διασκεδάσεις, με μηδενιστικές τάσεις, με αδικίες και συμβιβασμούς, δίχως τον πόθο της λυτρώσεως και της σωτηρίας.

Η θέση του ανθρώπου απέναντι στη θρησκεία προσδιορίζει κατά κάποιο τρόπο και τη θέση του απέναντι στο Θεό. Εάν θρησκεύει σωστά, πιστεύει πραγματικά στο Θεό· εάν είναι αδιάφορος θρησκευτικά, κατά κανόνα έχει συγκεχυμένες ιδέες γύρω από το Θεό. Πάντως η αλήθεια πως ο Θεός είναι παντού και ενδιαφέρεται για τα πλάσματά του φαίνεται ότι στενοχωρεί τον άνθρωπο της αυτονομίας. Ένας τέτοιος Θεός επάνω στη γη είναι γι' αυτόν, σαν κατάσκοπος, που παρακολουθεί και δεσμεύει τις υπάρξεις με τις εντολές του. Ανάλογη ήταν η στάση του δαιμονιζομένου Γεργεσηνού απέναντι στον Κύριο. «Τί έμοι καὶ σοί, Ἰησοῦ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ὑψιστου;» του είπε. «Δέομαί σου, μή μέ βασανίσῃς» (Λουκ., 8, 28). Γι' αυτό ο αυτόνομος άνθρωπος νομίζει πως δεν του χρειάζεται ο Θεός και προσπαθεί να τον απομακρύνει. «Θεέ, ἀπόστα ἀπ' ἐμού, ὁδούς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι» (Ιώβ, 21, 14). Κατ' αυτόν τον τρόπο τον εξορίζει στον ουρανό.

Η αντιμετώπιση αυτή έχει σαν άποτέλεσμα τη δημιουργία της πανθεϊστικής αντιλήψεως, πως ο Θεός είναι μια άπρόσωπη δύναμη που αδιαφορεί για τόν κόσμο. Αύτό φυσικά ανταποκρίνεται καλύτερα στην ιδεολογία του αυτόνομου άνθρωπου. Ο άνθρωπος της αυτονομίας πιστεύει πως είναι έλευθερος και ικανός να κινείται πρός κάθε κατεύθυνση. Ξεχνάει ότι η έλευθερία αυτή τις περισσότερες φορές καταντάει άσυδοσία, που αντιτίθεται στις ηθικές επιταγές και χαλκεύει τα δεσμά της δουλείας. Έτσι περνάει στη χωρίς Θεό ζωή. Και τα άποτελέσματα είναι γνωστά: Συνήθως υποδουλώνεται στην άμαρτία και, αντί να επιτύχει την ηθική τελείωση, ζει μέσα στην αντινομία του κακού, που κάνει τη ζωή δυστυχισμένη.

Ο αυτόνομος άνθρωπος και η τραγωδία του άθεου ουμανισμού

Με τόν παραμερισμό του Θεού ο άνθρωπος πίστεψε πως θα ήταν

δυνατό, στηριζόμενος αποκλειστικά στις δυνάμεις του, να γίνει πιό καλός, πιό ολοκληρωμένος, περισσότερο άνθρωπος. «Γένοιο οἶος ἐσσί», δηλαδή να γίνεις αυτός που είσαι, ἔλεγαν οι αρχαίοι πρόγονοί μας. Έτσι δημιουργήθηκε στους χρόνους της Αναγεννήσεως μιά κίνηση που άπεβλεπε στήν ανύψωση και τὸν εξευγενισμό του ανθρώπου από τον ίδιο τὸν άνθρωπο, με βάση τίς κλασικές σπουδές. Η κίνηση αυτή ονομάστηκε **άνθρωπισμός** ή **ουμανισμός**. Μετά τὴν Αναγέννηση πήρε διάφορες μορφές, ανάλογα πάντοτε με τὶς πεποιθήσεις τῶν νεοεμφανίζομένων ανθρωπιστών. Πάντως, αν εξαιρέσουμε τὸν ελληνοχριστιανικό ανθρωπισμό που ἀρχίζει με τοὺς Πατέρες τῆς Εκκλησίας μας και συνεχίζεται κατά κάποιο τρόπο από τους μεγάλους ανθρωπιστές (Έρασμο, Λίβινγκστον, Γαϊκερ), κάθε ἄλλος ανθρωπισμός υποστηρίζει πώς ὁ άνθρωπος είναι αυτόνομος και αυτάρκης, ικανός να πραγματοποιήσει με τὶς δικές του δυνάμεις τὸ θαύμα τῆς ηθικής τελειώσεως. Ό Θεός στὴν προκειμένη περίπτωση ἡ παραμερίζεται ἡ απορρίπτεται.

Ο ἄθεος ούμανισμός είναι ἡ χειρότερη μορφή τοῦ ανθρωπισμού. Και τούτο, γιατί ἀρνείται ἐντελώς τὴν ὑπαρξη τοῦ Θεού. Αυτό ὅμως σημαίνει και ἀρνηση του ανθρώπου σαν προσώπου, ἀφού, ὅπως ξέρομε, ὁ ανθρωπος είναι εἰκόνα του Θεού. Ἀρα ὁ ουμανισμός πού απορρίπτει τὸ Θεό βλέπει τὸν ανθρωπο σαν μηχανή. Παράδειγμα ο Νίτσε πού θυσιάζει τὸν ανθρωπο γιὰ τὸν υπεράνθρωπο του, ὁ Μαρξισμός πού καταπνίγει τὴν ἐλευθερία του ἀτόμου με τὴ δικτατορία του προλεταριάτου, τὸ Ούμανιστικό Μανιφέστο Β' τοῦ Π. Κούρτζ (1973) που τὰ βάζει με τὶς επικρατούσες θρησκείες κτλ. Ὁλοι αυτοί οι «άνθρωπισμοί», αντί νὰ βοηθήσουν τὸν ανθρωπο, τὸν τραυματίζουν θανάσιμα, μια και αγωνίζονται να εξαλείψουν τὸ ἐμφυτο θρησκευτικό συναίσθημα. Και, ὅταν πετύχουν να ξεριζώσουν από τὴν ψυχή τὸ Θεό, τότε μαζί με τὸ Θεό **σκοτώνουν** τὸν ανθρωπο. Το κενό που δημιουργείται από τὸ γεγονός ὅτι ο ανθρωπος εξορίζει τὸ Θεό είναι δυσαναπλήρωτο. Η ζωὴ γίνεται τραγική. Ο ανθρωπος παραπαίει. Δεν ξέρει από πού ἔρχεται, τι θέλει και πού πηγαίνει. Τα πάθη κυριαρχούν. Ο μηδενισμός οργιάζει. Ο κόσμος υποφέρει. Ο πολιτισμός διέρχεται σοβαρή κρίση. Παράδειγμα η αδικία, η εκμετάλλευση, η καταπάτηση τῶν ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η αναρχία, και η δυστυχία.

Τα πράγματα ὅμως θα ἡταν διαφορετικά, αν ὁ ανθρωπος ἐνδιαφέροταν γιὰ τὴν επικράτηση τοῦ ελληνοχριστιανικου ανθρωπισμού, ποὺ συνδυάζει τὴν ελληνική σοφία με τὴ χριστιανική ἀρετή και κάνει τὸν ανθρωπο πραγματικό ανθρωπο.

Ερωτήσεις

1. Είναι μειωτική ή όχι για τον άνθρωπο η εξορία του Θεού στόν ουρανό;
2. Είναι δυνατό να φτάσει μόνος του ο άνθρωπος στην ηθική τελείωση;
3. Γιατί ο άθεος ουμανισμός δυσκολεύει τη ζωή αντί να την καλυτερεύει;

Κείμενα

1. «Άνθρωπός εστι τὸ περισπούδαστον τοῦ Θεοῦ ζῶον· καν δοῦλος ἦ, οὐκ εστι μοι εὔκαταφρόνητος· καν εἰς ἦ, ἄνθρωπός εστι, δι' ὃν οὐρανὸς ἐτανύσθη καὶ ἡλιος φαίνει καὶ σελήνη τρέχει καὶ ἀήρ ἔξεχύθη καὶ πηγαὶ βρύουσι καὶ θάλαττα ἡπλώθη καὶ προφῆται ἐπέμφθησαν καὶ νόμος ἐδόθη· καὶ τί δή πάντα λέγειν; δι' ὃν ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐγένετο. Ο Δεσπότης μου ἐσφάγη καὶ τό αἷμα αὐτοῦ ἔξεχεν ὑπὲρ ἀνθρώπου· κάγω καταφρονῆσαι ἔχω; καὶ ποίαν ἔχω συγγνώμην;» (Ι. Χριστόστομος, *Migne, P.G. 48, 1029*).

2. «Η φιλοσοφία του άνθρωπισμού δεν μπορεί να κάνει για τό χαρακτήρα ό,τι μπορεί να κάνει ο Χριστιανισμός... Είναι ηθική φυσική και όχι ηθική εξ Αποκαλύψεως» (Ρ. Λίβινγκστον, *Ελληνικά ιδανικά και σύγχρονη ζωή, Αποστολική Διακονία, Αθήναι, σελ. 82*).

3. «Κι είπ’ ο Χριστός στό πλάσμα του: – Τι θες, παιδί τ’ ἀνθρώπου; Φως και χαρά; Γλυκούς καρπούς ευλογημένου κόπου; Έλα κοντά μου. Τι ποθείς; Ψυχής γλυκιά γαλήνη;... Κι είπεν αυτός: «Οσα ποθώ μακριά ’πο σε θα τάβρω. Και τράβηξε κάποιο στρατί και κάποιο μονοπάτι, και διάλεξε μέσ’ στης τρελής χαράς του τό μεθύσι, και του φαινόταν πως εκεί λουλούδιζαν κι οι βάτοι....
... Μά μέρα με τη μέρα...

Μαύρο σκοτάδι πλάκωσε και τούφραξε τό δρόμο.

Μέσα του, ολόγυρά του,
όλα γεμάτα απελπισιά και παγωνιά θανάτου,
κι όλα γεμάτα τρόμο...

Μά μέσα στό στροβίλισμα και στην ανεμοζάλη,
σά μακρινός ἀντίλαλος, απ’ της ψυχής τα βάθη
αναδεύτηκαν τοῦ Χριστού κείνα τα λόγια πάλι,
ἀρμονικά, γλυκά, απαλά. Και τάκουσε κι εστάθη...» (Από τό ποίημα «Ο γυρισμός» του Γ. Βερίτη, «Άπαντα», Αθήναι 1958, σελ. 68).

Μάθημα 20ο

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ

Οι δυνατότητες της πίστεως στην εποχή μας. Είναι γενικά παραδεκτό ότι σήμερα ο άνθρωπος ζει μέσα σε μια σύγχυση. Παρ' όλη την πρόοδο, που παρατηρείται στον τεχνικό πολιτισμό, αντιμετωπίζει καθημερινά ένα σωρό προβλήματα, που τον αναγκάζουν να χτυπάει διάφορες πόρτες, ιδιαίτερα της φιλοσοφίας και της έπιστημης, πιστεύοντας ότι κάπου θα βρει διέξοδο. Όμως το άγχος έπιπτείνεται περισσότερο. Γιατί άραγε; Γιατί ο άνθρωπος κάνει ένα σοβαρό λάθος· παραμερίζει τη θρησκευτική πίστη.

Αλλά τι είναι πίστη; Πίστη σημαίνει εμπιστοσύνη, πεποίθηση, βεβαιότητα που στηρίζεται σε αξιόπιστες μαρτυρίες. Στην εργασία, στο σχολείο, στην επιστήμη, παντού η πίστη κατέχει την πρώτη θέση. Αν δεν πιστέψει ο άνθρωπος, είναι αδύνατο να προχωρήσει. Αλλά πρέπει να υπογραμμισθεί πως αυτή η πίστη, ενώ παιζει πρωταρχικό ρόλο σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, δεν μπορεί να τον βοηθήσει ν' ανακαλύψει μια κάποια δίοδο σε όλα τα αδιέξοδα. Έτσι εξακολουθούν να παραμένουν πολλά προβλήματα άλυτα και ιδιαίτερα τα λεγόμενα μεγάλα προβλήματα της ζωής, όπως: Πώς έγινε ο κόσμος, ποιος είναι ο προορισμός του ανθρώπου, γιατί ο πόνος στη ζωή, τι υπάρχει πέρα από τον τάφο κ τ λ. Βέβαια οι φιλόσοφοι και οι επιστήμονες έρχονται να δώσουν κάποιες απαντήσεις, αλλά η πολυγνωμία και η ασυμφωνία τους δημιουργούν την εντύπωση πως αδυνατούν να δώσουν μια ικανοποιητική απάντηση. Έτσι ο άνθρωπος υποχρεώνεται από τα πράγματα να ξαναστραφεί προς άλλη κατεύθυνση, προς τη θρησκεία, την οποία ιδεολογικά είχε παραμερίσει.

Θρησκείες, όπως ξέρομε, υπάρχουν πολλές. Αλλ' είναι παράξενο πως, ενώ μεταξύ τους υπάρχουν μεγάλες διαφορές, στις οποίες τους έπάνω στα μεγάλα προβλήματα παρατηρείται όμοφωνία. Διακρίνονται, επί παραδείγματι, πως το σύμπαν δημιουργήθηκε από το Θεό, πώς προορισμός του άνθρωπου είναι να φτάσει το τέλειο, πως ο πόνος είναι τιμωρία ή παιδαγωγία, πως η ζωή συνεχίζεται και πέρα από τον τάφο. Όπως φαίνεται, εδώ τον πρώτο λόγο τον έχει η θρησκευτική πίστη, η πεποίθηση δηλαδή που στηρίζεται όχι στη γνώση και τη λογική απόδειξη, αλλά στο θρησκευτικό βίωμα και την εσωτερική πείρα. Και η

πίστη αυτή είναι καθολική. Την καθολικότητά της την αντλεί από τη θεόσδοτη ηθική συνείδηση, που υπάρχει στον κάθε άνθρωπο. Είναι ακόμα και ένεργος. Εκτός από τις απαντήσεις στα μεγάλα προβλήματα, θα μπορούσαμε ν' αναφέρουμε ενδεικτικά δύο σημαντικά κεφάλαια της ζωής, την αλήθεια και την αγάπη, που είναι καρποί της. Αύτές οι δύο βασικές αρχές προσανατολίζουν τον άνθρωπο και τον βοηθούν να βρει τον δρόμο της δικαιοσύνης, της λυτρώσεως και της ευτυχίας.

Η χριστιανική πίστη και το νόημα του ορθόδοξου δόγματος. Η πίστη μέσα στο Χριστιανισμό είναι κάτι το διαφορετικό. Τον ορισμό μας τον δίνει ο Απόστολος Παύλος: «Ἐστὶ δέ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων» (Εβρ. 11, 1). Με άλλα λόγια, πίστη είναι η ακλόνητη πεποίθηση στην πραγματική και βέβαιη ύπαρξη αγαθών που ελπίζουμε κάποτε να αποκτήσουμε, όπως η μέλλουσα ζωή· ακόμα, πίστη είναι η απόδειξη και βεβαιότητα για πράγματα άρσα, όπως ο Τριαδικός Θεός. **Χριστιανική πίστη** λοιπόν είναι η απόλυτη βεβαιότητα για όσα διδάσκει η Εκκλησία μας, βεβαιότητα που στηρίζεται στην αξιοπιστία του Θεού. Κατ' αυτόν τον τρόπο ερχόμαστε σε επικοινωνία με τον πνευματικό κόσμο και γινόμαστε γνώστες των χριστιανικών αληθειών. Αυτές οι αλήθειες είναι τα δόγματα.

Αλλά τί ακριβώς είναι το **δόγμα**; Δόγμα στους εθνικούς σημαίνει νόμος και διαταγή, στην Αγία Γραφή διάταγμα ή εντολή ή απόφαση. Στην έκκλησιαστική ορθόδοξη γλώσσα δόγματα λέγονται οι αλήθειες εκείνες που αναφέρονται σε ζητήματα πίστεως, είναι καταχωρισμένες στην Αγία Γραφή και την Ιερά Παράδοση, αναπτύχθηκαν από τους μεγάλους Πατέρες της Εκκλησίας μας και επικυρώθηκαν από τις εφτά Οικουμενικές Συνόδους. Περιττό να υπογραμμισθεί πως τα δόγματα αναφέρονται σε υπερφυσικές αλήθειες και γι' αυτό ξεπερνούν την αντιληπτική ικανότητα του νου. Αλλά δεν είναι αντίθετα προς τη λογική. Απόδειξη πως η λογική είναι όργανο της διατυπώσεως των δογματικών αληθειών. Ο Λάιμπνιτς λέει σχετικά. «Τα μυστήρια ξεπερνούν το λογικό μας, γιατί περιέχουν αλήθειες που δεν μπορεί να τις συλλάβει. Δεν είναι όμως αντίθετα προς το λογικό μας ούτε σε καμιά αλήθεια από εκείνες, στις οποίες μπορεί το λογικό να μας οδηγήσει».

Πίστη και γνώση. Η πίστη, και μάλιστα η θρησκευτική πίστη, συντελεί πολύ στη διεύρυνση της γνώσεως. Εκείνος που πιστεύει είναι βέβαιος για όντα και καταστάσεις, που αγνοεί εντελώς ο άπιστος. Ξέρει για τόν πνευματικό κόσμο τι είναι και ποιος είναι ο σκοπός του.

Επίσης γνωρίζει πως ο άνθρωπος είναι όχι μονάχα υλικό ον, αλλά και πνευματικό, πράγμα που βοηθάει στη σωστή θεώρηση της υπάρξεώς του. Ακόμα, ο πιστός χριστιανός έρει πού πρέπει να πατήσει και πώς να βαδίσει, για να καταστεί μέτοχος στη θεία Αποκάλυψη, και να φτάσει στη θέωση. Κατά συνέπεια η χριστιανική πίστη είναι «το υπερέχον της γνώσεως» (Φιλιπ. 3, 8).

Η **γνώση** είναι έννοια στενότερη από την πίστη. Βέβαια είναι αλήθεια πως κινείται πρός κάθε κατεύθυνση. Δίχως όμως τα φτερά της πίστεως δεν μπορεί να πετάξει στους ουρανούς του πνευματικού κόσμου. «Έτσι αναγκάζεται να περιορισθεί στα όρια της λογικής και συγκεκριμένα στη φιλοσοφία και στήν επιστήμη. Άλλα και εδώ ύπαρχει κάτι το θεόσδοτο. Ο Θεός έδωσε στον άνθρωπο πνεύμα «σοφίας και συνέσεως και επιστήμης» (Εξ. 31, 3).

Ακριβώς γι' αυτό ο χριστιανός οφείλει να παίρνει απέναντι στη γνώση την πρέπουσα θέση. Ούτε να την υποτιμάει ούτε να την υπερτιμάει. Η γνώση στό χώρο της τεχνικής έχει κάνει θαύματα· άλλα στο χώρο της μεταφυσικής είναι άδύνατο να εισιδύσει. Τα εδάφη είναι ξένα. Είναι περιοχή κυρίως της πίστεως. Όσοι το έχουν καταλάβει αυτό αποδείχθηκαν περισσότερο ρεαλιστές, πράγμα πού ωφέλησε και τους ίδιους και την κοινωνία γενικότερα. «Ούτε ή γνώσις ἄνευ πίστεως, οὐθ' ή πίστις ἄνευ γνώσεως», λέει ο Κλήμης ο Αλεξανδρέας (ΒΕΠΕΣ, τόμ. 8, σελ. 110, στίχ. 9).

Στοιχεία άσχετα προς τη χριστιανική πίστη. Είναι παρατηρημένο πως, όταν εξασθενίσει η χριστιανική πίστη, εισβάλλουν στον άνθρωπο διάφορα υποκατάστατα, που συνήθως ωθούν σε πρωτόγονες, γελοίες, αλλά και επικινδυνες ενέργειες. Πρόκειται για τη δεισιδαιμονία και το φανατισμό.

Δεισιδαιμονία είναι η αποδοχή σκέψεως που είναι έξω από όσα παραδέχεται η θρησκεία και αρνείται να στηριχθεί στην επιστημονική εξήγηση των φυσικών νόμων. Είναι αλόγιστη πίστη, που σαν αντικείμενο ασχολίας έχει τα διάφορα δαιμονικά και κανιβαλικά έθιμα, τα όνειρα, τη σπλαγχνοσκοπία, την αστρολογία, τις μαγείες και τα δμοια. Ο Πλούταρχος αποκαλεί τη δεισιδαιμονία «πάθος ἐκ ψευδοῦς λόγου γεγενημένον».

Φανατισμός είναι ο υπέρμετρος ζήλος για τη θρησκεία ή για το κόμμα ή για κοινωνικές ιδέες, ζήλος που συνήθως μετατρέπεται σε έχθρα εναντίον των αντιπάλων. Δυστυχώς το κακό πού κάνει είναι μεγάλο, γιατί παραμερίζει εντελώς την άγαπη προς τον πλησίον.

Η δεισιδαιμονία, και ο φανατισμός, οπουδήποτε εμφανισθούν, νοθεύουν την αλήθεια και παρασύρουν στην πλάνη. Κατά συνέπεια κάθε άνθρωπος, που ενδιαφέρεται να ζήσει μακριά από το ψέμα και την απάτη, πρέπει να αγκαλιάσει τη χριστιανική πίστη· γιατί η χριστιανική πίστη, καταυγαζόμενη από το φως της αλήθειας, φωτίζει το νου, εμποδίζει τα υποκατάστata να εισβάλουν στην καρδιά και κατευθύνει τη βούληση στο δρόμο που οδηγεί στη λύτρωση και τη σωτηρία.

Ερωτήσεις

---

1. Είναι αναγκαία η χριστιανική πίστη και για ποιους λόγούς;
2. Γιατί δεχόμαστε το δόγμα, ενώ αδυνατούμε να το καταλάβουμε;
3. Πώς είναι δυνατό να προφυλάξει κανένας την πίστη του από τη δεισιδαιμονία, τό φανατισμό και την ιδεολογία, που είναι υποκατάστata της θρησκείας;

Κείμενα

---

1. «Απάντων πραγμάτων ή πίστις προηγεῖται... Ποίαν δέ τέχνην ἡ ἐπιστήμην δύναται τις μαθεῖν, ἔὰν μὴ πρῶτον ἐπιδῷ ἑαυτὸν καὶ πιστεύσῃ τῷ διδασκάλῳ;» (Θεοφίλου Αντιοχείας, *Migne*, P.G. 6, 1036).

2. «Οἱ Προφῆται ὡς εἰδόν, οἱ Ἀπόστολοι ὡς εδίδαξαν, ή Ἐκκλησία ὡς παρέλαβεν, οἱ Διδάσκαλοι ὡς ἐδογμάτισαν, ή Οἰκουμένη ὡς συμπεφύνηκεν, ή Χάρις ὡς ἔλαμψε, τό ψεῦδος ὡς ἀπελήλαται, ή Σοφία ὡς ἐπαρρησιάσατο, δὲ Χριστὸς ὡς ἐβράβευσεν· οὕτω φρονοῦμεν, οὕτω λαλοῦμεν, οὕτω κηρύσσομεν... Αὕτη η πίστις τῶν Ἀποστόλων, αὕτη η πίστις τῶν Πατέρων, αὕτη η πίστις τῶν Ὁρθοδόξων, αὕτη η πίστις τὴν Οἰκουμένην ἐσπήριξε» (Συνοδικὸ τῆς Κυριακῆς της Ορθοδοξίας).

Μάθημα 21ο

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Το πρόβλημα των σχέσεων της χριστιανικής πίστεως και επιστήμης. Ό,τι είπαμε για την πίστη και τη γνώση ισχύει και για τη χριστιανική πίστη και την επιστημονική έρευνα. Όμως εδώ υπάρχει ένα πρόβλημα: είναι η υποτιθέμενη σύγκρουση ανάμεσα στη θρησκεία και την επιστήμη. Μα υφίσταται σύγκρουση ή μήπως πρόκειται για κάποια προσωπική διαφωνία;

Εάν εξετάσουμε το ζήτημα σοβαρά, θα διαπιστώσουμε πως ο Χριστιανισμός δε συγκρούεται με την επιστήμη. Τόσοι αιώνες κύλησαν αφότου ο Ιησούς έγκαθίδρυσε την Εκκλησία Του στη γη και εκατομμύρια πιστών εντάχθηκαν κάτω από τη σημαία Του, χωρίς ν' αμφιβάλλουν για τη διδασκαλία Του.

Μια μικρή έντονοτες μερίδα από την πρώτη κιόλας στιγμή εξέφρασε αντιρρήσεις σ' ορισμένα ζητήματα, επαληθεύοντας έτσι την πρόβλεψη του Συμεών, πως ο Χριστός, και στο πρόσωπό Του φυσικά ο Χριστιανισμός, θά ήταν **σημείο αντιλεγόμενο** (Λουκ. 2, 34). Υπήρχαν λοιπόν στο παρελθόν και υπάρχουν και τώρα όρισμένοι, που υποστηρίζουν ότι υφίσταται σύγκρουση ανάμεσα στη χριστιανική πίστη και την επιστήμη. Και τη σύγκρουση αυτή την επεκτείνουν άπό τα θρησκευτικά και επιστημονικά θέματα και σ' ολόκληρη την ηθική και κοινωνική ζωή. Έξαιτίας της αρνητικής θέσεως της μειοψηφίας αυτής των «αντιφρονούντων», από την πλευρά του Χριστιανισμού εξεγείρονται μερικοί ζηλωτές, που διαμαρτύρονται για την παραποίηση της αλήθειας από τούς «επιστήμονες». Δυστυχώς εσφαλμένα δημιουργήθηκε η έντύπωση ότι υφίσταται πρόβλημα σχέσεων ανάμεσα στη χριστιανική πίστη και την επιστήμη. Και αύτό δίχως να ληφθεί υπόψη πως δύο διαφωνούν δεν έκπροσωπούν παρά μονάχα τὸν εαυτό τους.

Τα αίτια των παρεξηγήσεων. Άλλα, αν δεν υπάρχουν διαφορές μεταξύ του Χριστιανισμού και της επιστήμης, τότε πού σφείλεται η παρεξήγηση που προαναφέρθηκε; Οπωσδήποτε αίτια υπάρχουν. Πέρα από την προκατάληψη και τὸ συμφέρον, που μπορεί κανένας να επισημάνει, είναι τρεις οι βασικοί λόγοι, που δημιουργούν την παρεξήγηση:

Η θέση απέναντι στην αλήθεια, η υπέρβαση των όριων της επιστήμης και η φοβία μερικών ολιγόψυχων πιστών.

1. Η αλήθεια είναι μια, αλλά' έχει δύο όψεις, τή θρησκευτική και την έπιστημονική, όπως π.χ. η αλήθεια για το Θεό· γιά τή λογική, ο Θεός είναι μια απλή Μονάδα· για τή χριστιανική πίστη, ο Θεός είναι Μονάδα τριαδική. Αν κανένας βλέπει μόνο τή μια όψη, είναι έπομενο ν' αγνοεί την άλλη. Αυτό ακριβώς οδηγεί στή σύγκρουση.

2. Υπέρβαση των όριων της επιστήμης κάνουν οι έπιστημονες εκείνοι που δεν περιορίζονται μονάχα στον αισθητό κόσμο, αλλά άσχολούνται και με τον ύπερβατικό, με μεθόδους μάλιστα που ταιριάζουν στην έπιστημη. Όμως τούτο το ένδιαφέρον, ενώ δικαιολογείται σαν περιέργεια ή σαν ατομική αναζήτηση ένός «πιστού», δεν έχει θέση στην έπιστημη, που στηρίζεται άποκλειστικά στο πείραμα, στην παρατήρηση και τό μαθηματικό λογισμό. Βέβαια ένας έπιστημονας είναι φυσικό να έχει μεταφυσικές άνησυχίες· άλλα στην περίπτωση αυτή ή γνώμη του δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν συμπέρασμα της έπιστημης.

3. Η φοβία μήπως οι επιστημονικές ανακαλύψεις κλονίσουν τό κύρος του Χριστιανισμού είναι αδικαιολόγητη και δείχνει όλιγοπιστία. Οι αλήθειες της πίστεως, εφόσον πηγάζουν από τη θεία αποκάλυψη, δεν είναι δυνατό να κλονισθούν. Η χριστιανική πίστη δέν κινδυνεύει από την έπιστημονική έρευνα· αντίθετα ωφελείται, γιατί όσο περισσότερο προχωρεί η έρευνα στην ανακάλυψη της αλήθειας τόσο έρχεται ο άνθρωπος κοντά στό Θεό.

Για μια γόνιμη συνεργασία Χριστιανισμού και επιστήμης. Ο Χριστιανισμός ενδιαφέρεται κυρίως γιά την πνευματική πρόοδο του ανθρώπου, γιατί πιστεύει πως έτσι μονάχα μπορούν νά λυθούν όλα τά προβλήματα της ζωής. Η επιστήμη ενδιαφέρεται προπάντων για τήν ψυλική πρόοδο, γιατί παραδέχεται πως η επάρκεια των άγαθών δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για μια ζωή πιο άνετη. Πάντως όπως και άν έχουν τά πράγματα, μια είναι η αλήθεια, πως άν έναρμονισθούν σωστά, τα αποτελέσματα θα είναι καλύτερα.

Ο Χριστιανισμός, ως θρησκεία της αλήθειας και τής άγάπης, δίνει λύση σε όλα τά μεγάλα προβλήματα της ζωής. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, γιατί βοηθάει τον άνθρωπο νά προσανατολίζεται σωστά στή ζωή και νά ξέρει από που έρχεται, τι γυρεύει και πού πηγαίνει. Παράλληλα όμως υποδεικνύει και τις αρχές που όφειλε να εφαρμόσει ο άνθρωπος στη ζωή του, για να προσαρμοσθεί και έναρμονισθεί καλύτερα στήν κοινωνία. Οι αρχές αυτές, προερχόμενες από τη θεία Αποκάλυψη,

οδηγούν πάντα στην αρετή. "Ετσι ο ἀνθρωπος ανεβαίνει με σιγουριά τη σκάλα της προόδου. Με τη βοήθεια μάλιστα του Θεού επισημαίνει τά ελαττώματά του, απελευθερώνει τον εαυτό του από τα πάθη και γίνεται ένας ηθικά ολοκληρωμένος ἀνθρωπος.

Η επιστήμη βοηθάει τον ἀνθρωπο κυρίως στον υλικό τομέα. Με την ἔρευνα ανοίγει το δρόμο προς την ἀλήθεια και ανακαλύπτει τις σχέσεις που διέπουν τα ὄντα και τα φαινόμενα. Αυτό συντελεί πολύ στη λύση των προβλημάτων που σχετίζονται με τις υλικές ανάγκες του ἀνθρώπου. Ὁμως η επιστήμη μόνη της είναι ανεπαρκής. «Δεν μπορεί να μας δώσει ό,τι δεν πειρίχει, όπως την καλοσύνη, τήν αυταπάρνηση και την ἔθελοιθυσία» (Κ. Μαλτέζος, Ακαδημαϊκός και Καθηγητής της Μηχανικής και της Φυσικής στο Πανεπιστήμιο και στο Πολυτεχνείο Αθηνών). Μια κοινωνία, για νά επιζήσει και ευτυχήσει δέν πρέπει μονάχα νά λύσει τα υλικά της προβλήματα, αλλά χρειάζεται και τη σωστή ηθική καλλιέργεια των μελών της, ἔτσι ώστε να διέπουν τις μεταξύ τους σχέσεις η αγάπη και ο σεβασμός. Άλλ' αυτό είναι ἔργο της θρησκείας.

Ο Χριστιανισμός λοιπόν και η επιστήμη, εάν συνεργασθούν, θα βοηθήσουν τον ἀνθρωπο να γίνει καλύτερος και να λύσει τα προβλήματα τῆς ζωῆς του. Ἔτσι φυσικά θά είναι περισσότερο ευτυχισμένος.

Λοιπόν, «τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; Δειξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς τά ἔργα αὐτοῦ». Δηλαδή, ποιος μεταξύ σας είναι αληθινά σοφός ἀνθρωπος, φωτισμένος από το Θεό; Ας το δείξει όχι μονάχα με τὰ λόγια του, αλλά και με τα ενάρετα ἔργα της καλής του ζωῆς (Ιακ. 3, 13).

Ερωτήσεις

1. Γιατί δεν είναι δυνατό να συγκρούεται η επιστήμη με το Χριστιανισμό;
2. Πού οφείλεται η παρεξήγηση όσον ἀφορά τη συμφωνία θρησκείας και επιστήμης; Μπορείς νά βρεις μόνος σου ἄλλα αἴτια;
3. Πώς είναι δυνατό ο Χριστιανισμός μαζί με την επιστήμη να συντελέσουν στη δημιουργία μιας καλύτερης κοινωνίας;
4. Ξέρεις τίποτα για τη θρησκευτικότητα κανενός επιστήμονα από αυτούς που περιλαμβάνονται στόν παρακάτω πίνακα;

ΟΝΟΜΑΤΑ ΔΙΑΣΗΜΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

1. Ισ. Νεύτων, 1643-1727, πατέρας της φυσικής και της ουράνιας μηχανικής.
2. Γ. Β. Λάιμπνιτς, 1646-1717, ο πολυμαθέστερος άνδρας μετά τον Αριστοτέλη.
3. Α. Αμπέρ, 1775-1836, πασίγνωστος μαθηματικός, φυσικός και φιλόσοφος.
4. Κ. Γκάους, 1777-1855, ο μεγαλύτερος μαθηματικός όλων των αιώνων.
5. Λ. Παστέρ, 1822-1895, χημικός και βιολόγος, η δόξα της Γαλίας.
6. Τζ. Μάξγουελ, 1831-1879, σπάνια μεγαλοφυΐα στο χώρο της φυσικής.
7. Μαξ Πλανκ, 1858-1947, θεμελιωτής της σύγχρονης φυσικής, βραβείο Νόμπελ.
8. Αλ. Καρρέλ, 1873-1944, διάσημος χειρούργος και βιολόγος, βραβείο Νόμπελ.
9. Κ. Γιουγκ, 1875-1961, διακεκριμένος ψυχίατρος και ψυχολόγος, κορυφή στην ψυχολογία του βάθους.
10. Αρθ. Κόμπτον, 1892-1962, μεγάλας και γνωστός φυσικός, βραβείο Νόμπελ.
11. Β. Χάιζεμπεργκ, 1901-1976, ατομικός φυσικός και φιλόσοφος, βραβείο Νόμπελ.
12. Β. Μπράουν, 1912-1977, μηχανικός, πατέρας των πυραύλων, ειδικός στις διαστημικές πτήσεις.
13. Κ. Βαϊτοζαίκερ, 1912, διακεκριμένος φυσικός, μαθηματικός και αστρονόμος.
14. Γκρ. Σμιθ, 1923, ραδιαστρονόμος, Δ/ντής του αστεροσκοπείου Γκρήνουίτς.

Μάθημα 22ο

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Δυνατή και ωφέλιμη η συνύπαρξη Χριστιανισμού και πολιτισμού. Ο Χριστιανισμός είναι φορέας ύψιστων πνευματικών και πολιτιστικών αξιών. Αυτό ακριβώς ήταν εκείνο που συνέτεινε στην άθηση και ανάπτυξη του πολιτισμού μέσα στο χριστιανικό χώρο. Γι' αυτό πολύ σωστά είπαν πώς ο **Χριστιανισμός είναι η ψυχή του πολιτισμού.**

Λίγο πριν έρθει ο Χριστός στον κόσμο ο πολιτισμός είχε γνωρίσει την πιο μεγάλη παρακμή του. Ο χρυσός αιώνας του Περικλή είχε πάψει από καιρό ν' ακτινοβολεί. Οι συγγραφείς ως έπι το πλείστον ασχολούνταν με τα «μυίας και ψιττακού και κώνωπος εγκώμια». Τα περίφημα αγάλματα της έποχής του Φειδία γκρεμίζονταν και αποκεφαλίζονταν. Το καθεστώς της δουλείας περιέσφιγγε όλο και περισσότερο τους ανθρώπους. Και ο παράφρων Καλλιγούλας θεωρούσε τους βασιλείς ως θεούς και το λαό ως ζώα και επιθυμούσε νά είχαν όλοι οι υπήκοοι του ένα κεφάλι, για να μπορέσει να τους το κόψει διαμιάς. Γι' αυτό ο Σαταμπριάν έλεγε πως, «αν ο Χριστός ερχόταν λίγο αργότερα στή γη, δε θα έβρισκε παρά μόνο το πτώμα της κοινωνίας».

Άλλα με την ενανθρώπηση του Κυρίου «ό λαός ο καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα» (Ματθ. 4, 16). Σε πολύ σύντομο χρόνο η διδασκαλία του Χριστού μεταμόρφωσε τόν κόσμο και είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία του **χρυσού αιώνα της Εκκλησίας**. Και συνεχίστηκε η ανάπτυξη αυτή πρός όλες τις κατευθύνσεις, πρώτα στο Βυζάντιο, ύστερα στην Ευρώπη και στη συνέχεια σ' όλη τη γη.

Η χριστιανική πίστη υπήρξε η πιο μεγάλη ημερωτική, προοδευτική και **εκπολιτιστική δύναμη**. Ως θρησκεία προσφέρει όχι μονάχα τη λύτρωση, αλλά και τή σωτηρία. Και ως ηθική κατέχει την πρώτη θέση. Έξαλλου η χριστιανική τέχνη έχει νά παρουσιάσει μεγάλα ονόματα, όπως το Ρωμανό το Μελαδό, τον Πανσέληνο, τον Ελ Γκρέκο, το Λεονάρδο Ντα Βίντσι, το Ραφαήλ, το Ντοστογιέφσκι, τον Πωλ Κλωντέλ κ.ά. Επίσης η επιστήμη έχει να επιδείξει ανάμεσα στους εργάτες της και πολλούς κληρικούς, οι οποίοι από τη μια μεριά αναλώνονταν στην έρευνα και από την άλλη υπηρετούσαν με ευλάβεια στο θυσιαστήριο του Ύψιστου, όπως ο φυσικομαθηματικός Ευγένιος Βούλγαρης, ο αστρονόμος Κοπέρνικος, ο βιολόγος Μέντελ, ο κοσμολόγος Λεμαίτρη, ο παιδαγωγός Κομμένιος, ο

λεξικογράφος Λίντελ – συντάκτης μαζί με το Σκωτ του περίφημου λεξικού της αρχαίας ελληνικής γλώσσας – κ.τ.λ.

Η συνύπαρξη λοιπόν Χριστιανισμού και πολιτισμού είναι όχι μονάχα **δυνατή**, αλλά και **αφέλιμη**. Ο άνθρωπος, κάτω από την έμπνευσμένη καθοδήγηση της χριστιανικής πίστεως, μαθαίνει να ιεραρχεί τις αξίες και γίνεται πιο συνειδητός και πιο δραστήριος. Αύτο άκριβώς έκανε τον Γκαίτε να αποφανθεί πως «ο άνθρωπος είναι δημιουργικός μονάχα εφόσον είναι θρησκευτικός».

Οι ακρότητες που μπορεί νά παρουσιασθούν και από τις δυο πλευρές. Μερικές φορές είναι δυνατό νά παρουσιασθούν ανάμεσα στη χριστιανική πίστη και στο πολιτισμό **αντιθέσεις**, λόγω των ακραίων θέσεων όρισμένων ατόμων.

Καμιά φορά στον πολιτιστικό χώρο έχομε εκδηλώσεις που προσβάλλουν τη θρησκεία. Στο θέατρο, επί παραδείγματι, μπορεί μια σκηνή νά διακωμαδεί πρόσωπα ιερά της πίστεώς μας. Στην τεχνολογία επίσης είναι δυνατό μερικοί θαυμαστές της νά παραμερίζουν το Θεό και να θεοποιούν τη μηχανή.

Αλλά και από τό μέρος του Χριστιανισμού μπορεί νά έμφανισθούν ανάλογες περιπτώσεις. Είναι ενδεχόμενο νά υπάρξουν πιστοί, οι οποίοι παίρνουν έχθρική στάση απέναντι σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, με τη δικαιολογία πως οι εκδηλώσεις αυτές υποσκάπτουν τά θεμέλια της ηθικής και διαφθείρουν την κοινωνία.

Κάτι τέτοια έκαναν πολλούς, όπως το Ρουσσώ, τον Τολστόι, και τον Καρλ Μπαρθ, νά νομίζουν πως ο Χριστιανισμός διάκειται εχθρικά απέναντι στον πολιτισμό. Άλλ' αυτό δεν είναι σωστό. Ο Χριστιανισμός, ως θρησκεία της αλήθειας και της αγάπης, παίρνει θέση **κριτική** και όχι έχθρική. «Αν ύποτεθεί όμως πως σε μερικές πολιτιστικές εκδηλώσεις κυριαρχεί το κακό, τότε ο Χριστιανισμός έχει υποχρέωση να αντιδράσει. Υπάρχουν έργα «τέχνης», που διαφθείρουν, όπως συμβαίνει με τις κινηματογραφικές ταινίες του σεξ και της βίας ή τά τραγούδια που εξυμνούν τα πάθη και το έγκλημα. Όλα όσα κάνουν κακό, επειδή εξαγριώνουν την ψυχή, ο Χριστιανισμός τά απορρίπτει.

Ο πολιτισμός έχει σχέση με τό **καλό** και τήν **πρόοδο** και όχι με τό κακό και τήν οπισθοδρόμηση. Σκοπός του είναι νά πραγματώνει τις αξίες του ευάρεστου, της υγείας, της αλήθειας, του ωραίου, του αγαθού και του αγίου. Αν μερικά έργα είναι συνυφασμένα με τό κακό, τότε αυτά δεν μπορεί να θεωρούνται έργα πολιτισμού· γιατί, αντί να προάγουν ψυχικά τόν άνθρωπο, τροφοδοτούν τά ζωώδη ένστικτά του

και τὸν οδηγούν στην εξαγρίωση. Γι' αυτό **αληθινός πολιτισμός είναι εκείνος του οποίου ψυχή είναι η καλλιέργεια της ψυχής.**

Για ένα χριστιανικό πολιτισμό. Γενικά ο πολιτισμός παρουσιάζεται ως πνευματικός και ως τεχνικός. Ο **τεχνικός πολιτισμός** στις ημέρες μας καλλιεργήθηκε ιδιαίτερα και γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη. Αντίθετα, ο **πνευματικός πολιτισμός** παραμελήθηκε πολύ και γι' αυτό κατάντησε ατροφικός και αναιμικός. Η ανισομερής όμως αυτή ανάπτυξη είχε ως αποτέλεσμα τη διατάραξη της κοινωνικής ισορροπίας, με θλιβερές επιπτώσεις σ' ολόκληρο τον κόσμο. Αυτός είναι ο λόγος που σήμερα η ανθρωπότητα πληρώνει πολλά δεινά, όπως είναι η μόλυνση του περιβάλλοντος, η πείνα και οι επιδημίες στην Ασία και την Αφρική, η καθημερινή απειλή ενός πυρηνικού πολέμου και η καταπάτηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε όλη την υφήλιο.

Αλλά πως θα εξέλθει ο κόσμος από αυτή την εμπλοκή; Ασφαλώς είναι κάτι το πολύ δύσκολο. Ο Χριστιανισμός όμως, που ενδιαφέρεται για την επικράτηση της αλήθειας και της αγάπης, μπορεί να βοηθήσει πολύ τον κόσμο. Ως θρησκεία είναι «**η κράτιστη και υπέρτατη αξία**». Κατά συνέπεια έχει τη δύναμη να εμποτίζει και να κατευθύνει όλες τις βιολογικές, θεωρητικές, καλλιτεχνικές και ήθικές αξίες, με την προϋπόθεση βέβαια πως θα θελήσει να άποδεχθεί ο άνθρωπος τις χριστιανικές υποδείξεις.

Το παρελθόν έχει να παρουσιάσει πολλά και λαμπτρά έπιτεύγματα της χριστιανικής πίστεως. Η βυζαντινή τέχνη, με πρώτο και καλύτερο έργο της το απαράμιλλο αριστούργημα του Ναού της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως, είναι κατά τον Ντηλ «μυσταγωγός της οικουμένης». Η μουσική επίσης με τα κλασικά της έργα, όπως το «Μεσσία» του Χαΐντελ, την Ενάτη Συμφωνία του Μπετόβεν, τον «Πάρσιφαλ» του Βάγνερ και το «Μέγα ρωσικό Πάσχα» του Κόρσακωφ, είναι για το Μπαχ η «γλυκόνη όμονοί που τιμά τό Θεό».

Ο Χριστιανισμός λοιπόν ωθεί τον άνθρωπο όχι μονάχα να απολαμβάνει τα πολιτιστικά άγαθά, αλλά και να συμμετέχει παραγωγικά ως εργάτης του πολιτισμού. Μα, για να είναι θετικά τα αποτελέσματα, απαιτείται πάνω από όλα η **καλλιέργεια της ψυχής**. Τότε μονάχα θα γίνει ο άνθρωπος «άρτιος», **ολοκληρωμένος**, και θα μάθει να σέβεται το συνάνθρωπό του. Από εκεί και πέρα ό,τι γίνεται θα αποβλέπει πάντα στο καλό. Ετσι ο τεχνικός πολιτισμός, συνδυασμένος με τον πνευματικό, δε θα είναι απειλή, αλλά ευλογία Θεού. Επομένως σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, μας χρειάζεται ένας τέτοιος πολιτισμός, δηλαδή ένας καθαρά **χριστιανικός πολιτισμός**.

Ερωτήσεις

---

1. Πώς βλέπεις την αλληλεπίδραση στην συνύπαρξη της χριστιανικής πίστεως και του πολιτισμού; Είναι θετική ή άρνητική και γιατί;
2. Σε ποιους λόγους αποδίδεις τις ακραίες θέσεις που παίρνουν ορισμένοι μέσα στόν πολιτιστικό χώρο σε βάρος του Χριστιανισμού;
3. Δικαιολογείς τις διαμαρτυρίες των χριστιανών για ορισμένα έργα «τέχνης», που βλάπτουν ηθικά τον άνθρωπο;
4. Ποια γνωρίσματα κατά τη γνώμη σου πρέπει να έχει ο χριστιανικός πολιτισμός;

Κείμενα

---

1. «Τίς ἔδωκεν ἡμῖν ριζῶν καὶ βοτάνων διάγνωσιν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ποιοτήτων μάθησιν; Τίς τὴν ποιητικὴν τῆς ύγείας ἰατρικὴν συνεστήσατο; Τίς ἀνήκεν ἐκ τῆς γῆς θερμῶν ὑδάτων πηγὰς ἴωμένας; Οὔτος (ό Θεός) ἔξεϋρε πάσαν ὄδὸν ἐπιστήμης» (Γρηγόριος, Νύσσης, Migne, P.G. 46, 464).

2. «Τὰ μέν καλά, τὰ δέ κακὰ τοῖς ἀνθρώποις νομίζεται, οὐδὲν αὐτῶν κακὸν ὃν τῷ ιδίῳ λόγῳ· κατὰ δέ τὴν χρῆσιν, εἴτε κακὰ κυρίως, εἴτε ἀγαθὰ εὑρίσκεται. Καλὴ ἡ γνῶσις τῇ φύσει· όμοίως δέ καὶ ἡ ύγεία· ἀλλὰ τάναντία τους πολλοὺς ἥπερ ταῦτα ὄντης (ώφελησαν). Τοῖς γάρ φαύλοις οὐκ εἰς καλὸν ἡ γνῶσις συμβαίνει, εἰ καὶ τῇ φύσει, ὡς εἴρηται, ἐστὶ καλή». (Μάξιμος ὁ Ομολογητής, Migne, P.G. 90, 1017).

Μάθημα 23ο

Ο ΚΟΣΜΟΣ

Το μεγαλείο του φυσικού κόσμου. Η ανθρώπινη σκέψη δεν μπορεί να συλλάβει από πού ξεκινάει και πού φτάνει το σύμπαν. Η ραδιοαστρονομία λέει πως εκτείνεται σέ χώρο ακτίνας 10-15 δισεκατομμύρια ετών φωτός. Καταπληκτικός πράγματι άριθμός, όταν λάβουμε υπόψη μας πώς το έτος φωτός είναι περίπου 10 τρισεκατομμύρια χιλιόμετρα. Άλλα τό καταπληκτικότερο είναι ότι το σύμπαν απαρτίζεται από μερικά τρισεκατομμύρια γαλαξίες, καθένας απ' τούς όποιους περιλαμβάνει 100-200 δισεκατομμύρια άστρα!

Μα δεν είναι μονάχα **ο μακρόκοσμος** που έκπλήσσει: είναι και **ο μικρόκοσμος**, τα πολύ-πολύ μικρά σωματίδια, που μας είναι γνωστά ως άτομα. Κάθε άτομο, με τον πυρήνα του και τα άεικινητα ήλεκτρόνια γύρω απ' αυτόν, μοιάζει με πλανητικό σύστημα. Το πιο σπουδαιό όμως είναι η ενέργεια που περικλείουν. Οι ειδικοί λένε πως από μιά σταγόνα νερού με τη διάσπαση των άτόμων της ελευθερώνεται ποσό ενέργειας ικανό νά κινήσει 4 λεωφορεία μέρα και νύχτα επί ένα χρόνο!

Μπροστά στον κόσμο που μας περιβάλλει δεν μπορούμε παρά να σταθούμε με δέος, νά στοχαστούμε τήν πανσοφία και τήν παντοδυναμία του Δημιουργού και ν' αναφωνήσουμε μαζί με το Δαβίδ: «Μέγας Κύριος καὶ αἰνετός σφόδρα καὶ τῆς μεγαλωσύνης αύτοῦ οὐκ ἔστι πέρας (= ὄριο)» (Ψάλ. 144,3).

Ο κόσμος ως δημιουργία. «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τόν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Είναι η πρώτη φράση της Αγίας Γραφής, που αναφέρεται στη δημιουργία του σύμπαντος. Ο Θεός δημιούργησε τόν κόσμο. Και τόν δημιούργησε **πνευματικό και υλικό**. Η λέξη «ουρανός» αυτή τη σημασία έχει εννοεί τον άόρατο αγγελικό κόσμο και το ορατό υλικό σύμπαν. Κίνητρο η άγαπη του Δημιουργού.

Είναι γνωστό από την Αγ. Γραφή πως ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο από το **μηδέν μονάχα με το λόγο Του σε έξι δημιουργικές ημέρες**. Το «μηδέν» σημαίνει πως δεν υπήρχε προηγουμένως τίποτα. Ο «λόγος» φανερώνει την αίδια προϋπαρξη, άλλα και τη θέληση και την ενέργεια του Δημιουργού· και οι «έξι δημιουργικές ημέρες» την «εν χρόνῳ» δημιουργία του σύμπαντος και ίδιαίτερα τη διαμόρφωση της γης. Οι «ημέρες» της κοσμογονίας είναι «δημιουργικές», δηλαδή χρο-

νικά διαστήματα ακαθόριστης διάρκειας. Έτσι η βιβλική διήγηση δε θίγεται από όποιες δήποτε επιστημονικές θεωρίες που αναφέρονται στο θέμα. Άλλωστε και στην Επιστήμη συμβολικά ονομάζονται «γεωλογικοί αιώνες». Όλα τούτα γράφονται από το Μωυσή με πολλή παραστατικότητα και σαφήνεια στο πρώτο κεφάλαιο της Γενέσεως. Και ουσιαστικά συμφωνούν απόλυτα με όσα δέχεται η έπιστημη, αν και υπάρχουν διάφορες απόψεις επιστημόνων που προσπαθούν να εξηγήσουν το πώς έγινε ο κόσμος. Δικαιολογημένα ο μεγάλος Αμπέρ έλεγε: « Ο Μωυσής ή είχε τόση βαθιά πολυμάθεια στις επιστήμες όση είναι του αιώνα μας ή ήταν θεόπτευστος».

Βέβαια υπάρχουν επιστήμονες που ταλαντεύονται ανάμεσα στις τρεις θεωρίες ερμηνείας του σύμπαντος της «μεγάλης εκρήξεως», της «σταθερής καταστάσεως» και του «παλλομένου σύμπαντος». Όμως σήμερα υποστηρίζεται κυρίως η θεωρία της «μεγάλης εκρήξεως», που συγκεντρώνει και τις περισσότερες ενδείξεις και συμφωνεί γενικά και με τη χριστιανική αποκάλυψη (Βλέπε Δ.Δ. Κωτσάκη, Καθ. Πανεπ. Αθηνών, Νέοι οριζόντες της αστρονομίας, Αθήναι 1977, σελ. 316). Και ο Λεμαίτρ, ο εισιτηρής της θεωρίας αυτής, λέει ότι «μέσα στη δημιουργία ο νους του ανθρώπου διαβλέπει τα ίχνη του Θεού και η καρδιά του διαισθάνεται πως ζει σε μια θεία ατμόσφαιρα...» Και καταλήγει με το γραφικό χωρίο: «...Πάντα δι' αυτοῦ ἐγένετο και χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν ᾧ γέγονεν» (Ιω. 1,3).

Θεωρίες γύρω απ' την ύλη και τον κόσμο. Υπάρχει μια γνωστή σε όλους θεωρία, που πιστεύει στην αυθυπαρξία και αιωνιότητα της ύλης, δηλ. ο υλισμός. Ο **υλισμός** άρχισε τον 5ον αιώνα π.Χ. με το Λεύκιππο και το Δημόκριτο, πού έλεγαν ότι το σύμπαν είναι υλικό, αιώνιο, άπειρο και άφθαρτο· εμφανίστηκε πάλι το 180 αιώνα μ.Χ. με τους Λαμετρί, Ντιντερό και Χόλμπαχ, που υποστήριζαν τη μηχανοκρατία, την απόρροια της σκέψεως από την ύλη και την «αφ' εαυτής» κίνηση της ύλης· και συνεχίστηκε τον 19ο αιώνα με τους Μαλεσσώτ, Μπύχνερ και Φόυερμπαχ, πού επαναλαμβάνοντας τα ίδια περίπου, ισχυρίστηκαν πώς τον κόσμο τον αποτελούν η δύναμη και η ύλη και πως ο άνθρωπος είναι ο δι, τρώει. Παράλληλα έχομε το **διαλεκτικό υλισμό** με τον **ιστορικό υλισμό** των Μαρξ και Έγγελς, που στηρίζονται στο δόγμα πως «ουσία της ύλης είναι η κίνηση» και διακρύσσουν ότι η διανόηση, η σκέψη και ο πνευματικός βίος είναι αντανάκλαση των οικονομικών συνθηκών. Τέλος είναι ο **υλιστικός μονισμός** του Χαίκελ, που υποστηρίζει πως η φύση αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο, το **Μόνο**, πού υπάρχει και κατευθύνει τα πάντα· και ο **ενεργητικός μονισμός** του Όστβαλντ, πού λέει πώς η ύλη πρέπει ν'

αντικατασταθεί με την ενέργεια, διότι η ενέργεια είναι η μόνη πραγματικότητα.

Σήμερα οι οπαδοί του υλισμού αγωνίζονται να στηρίξουν τις θεωρίες τους κυρίως πάνω στο αξίωμα της αφθαρσίας της ύλης του Λαβουαζιέ. Αλλά, πέρα από το ότι ο Λαβουαζιέ ήταν πιστός άνθρωπος, το αξίωμα αυτό με τη διάσπαση του ατόμου έπαψε να έχει καθολική ισχύ. Ακόμα έχει αποδειχτεί πως στο μικρόκοσμο δεν ισχύει η **αρχή της αιτιοκρατίας**, αλλά η **αρχή της αβεβαιότητας**. Λοιπόν «τι είναι ύλη», ρωτάει ο κάτοχος του βραβείου Νόμπελ φυσικός Στρύντιγγερ, και απαντάει ο ίδιος: «Οι αντιλήψεις μας γύρω απ' την ύλη είναι πολύ λιγότερο υλιστικές, παρ' όσον ήταν το πρώτο μισό του 19ου αιώνα». Και ο θεωρητικός φυσικός και αστρονόμος καθηγητής Έντινγκτον σημειώνει πως ο ανθρώπινος εγκέφαλος σκέφτεται «με τη δύναμη εκείνης της φύσεως που μένει και θα μένει από τη Φυσική ανεξερεύνητη... Είμαστε περισσότερο βέβαιοι πως υπάρχει πνεύμα, παρά πως υπάρχει ύλη».

Όλα όσα προαναφέρθηκαν δε σημαίνουν πως ο Χριστιανισμός αρνείται την ύλη· διότι και αυτή είναι δημιούργημα τού Θεού. «Έργα των δακτύλων Σου είσιν οι ουρανοί» (Ψαλ. 101, 26). Δεν πρέπει όμως να θεοποιείται η ύλη, γιατί δεν είναι αιώνια, αλλά φθείρεται και αλλάζει. Ας αναλογιστούμε πώς άρχισε ο κόσμος και πού έφτασε. Σε 20 περίπου δισεκατομμύρια έτη υπολογίζεται η ηλικία του σύμπαντος· σε 5 περίπου δισεκατομμύρια έτη η ηλικία της γης. Και άρχισε η γη μας σαν πύρινη σφαίρα, έγινε υδρόγειος και γέμισε από ζωή κάτω από τη σκέπη και την πνοή της Θείας Πρόνοιας.

Η θέση του ανθρώπου μέσα στον κόσμο. Μέσα σ' αυτόν τον απέραντο κόσμο έχει φυσικά τη θέση του και ο άνθρωπος. Δημιουργήθηκε τελευταίος από όλα τα πλάσματα και είναι αντιπροσωπευτικό ον του πνευματικού και του υλικού κόσμου, γιατί είναι **υλική και πνευματική ύπαρξη**. Κανένα άλλο από τα γνωστά όντα δε διαθέτει τα προσόντα και τις ικανότητές του. Στη γη δάμασε τα ζώα, ανακάλυψε τους νόμους της φύσεως, δημιούργησε πολιτισμούς και κυριάρχησε σε όλα τα γεωγραφικά μήκη και πλάτη. Στο διάστημα κάνει περιπάτους και έρευνες. Ήδη έστειλε ερευνητικές διαστημικές βολίδες σε πλανήτες. Πάτησε επανειλημμένα το πόδι του στη σελήνη. Και αισιοδοξεί πως θα πάει ακόμα πιο ψηλά. Όμως παρ' όλα αυτά δεν έχασε το Δημιουργό του. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός της διαστημικής προσευχής του αστροναύτη Κούπερ μέσα απ' το διαστημόπλοιο «Πίστη 7» προς τον Παντοκράτορα Θεό: «Κύριε, Σ' ευχαριστώ ιδιαίτερα που μού επέτρεψες να πραγματοποιήσω αυτή την αποστολή. Σ' ευχαριστώ για το προ-

νόμιο να βρίσκομαι σ' αυτή τη θέση στό θαυμαστό Σου σύμπαν και νά βλέπω τά υπέροχα έργα της δημιουργίας Σου...»

Ἐρωτήσεις

---

1. Στο μακρόκοσμο και στο μικρόκοσμο βλέπεις καθαρά το δάκτυλο του Θεού;
2. Υπάρχει σκοπιμότητα στον κόσμο και ποια είναι αυτή;
3. Πώς εξηγείς την προέλευση των φυσικών νόμων;
4. Η τάση που έχει ο άνθρωπος μέσα του να κυριαρχήσει στον κόσμο έχει καμία σχέση με την ξεχωριστή θέση του ανάμεσα στα άλλα δημιουργήματα;

Κείμενα

---

1. «Μέγας εī, Κύριε, καὶ θαυμαστὰ τά ἔργα Σου καὶ οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσει πρός ὑμνον τῶν θαυμασίων Σου» (απὸ την ευχὴ του Αγιασμού τῶν Φώτων).

2. «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις. Αἰνεῖτε αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἥλιος καὶ σελήνη, αἰνεῖτε αὐτὸν πάντα τά ἄστρα καὶ τὸ φῶς. Αἰνεῖτε αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. Αἰνεσάτωσαν τό ὄνομα Κυρίου, δτὶ αὐτός εἴπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν» (Ψαλ. 148, 1-5).

3. «Ἐὰν ἔπρεπε νά συνοψίω σέ σαράντα γραμμὲς τά πιό αύθεντικά δεδομένα τῆς γεωγονίας, θά ἀντέγραφα τό κείμενο τῆς Γενέσεως, δηλαδὴ τὴν ἱστορία τῆς Δημιουργίας, ὅπως τὴν ἔγραψε ὁ Μωυσῆς». (Αλ. Λαππαράν, Γάλλος καθηγητής τῆς γεωλογίας, μόνιμος γραμματεὺς τῆς γαλλικῆς Ακαδημίας τῶν Επιστημῶν).

Μάθημα 24ο

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Καταγωγή, φύση και κατάσταση. Στο θέμα της προελεύσεως του ανθρώπου η θεία αποκάλυψη είναι σαφής και κατηγορηματική· ό άνθρωπος προέρχεται από το Θεό. Αλλά, ενώ για όλα τα άλλα όντα, εἴτε έχουν ζωή είτε όχι, ο Δημιουργός «είπε και εγενήθησαν», για τον άνθρωπο συνήργησε ως Τριαδικός Θεός, πράγμα που δείχνει τη μεγάλη σημασία που έδωσε στο νέο πλάσμα Του. Έτσι έφερε στον κόσμο το τελειότερο από όλα τα δημιουργήματά Του.

Είναι αλήθεια πώς την καταγωγή του ανθρώπου πολλοί τη βλέπουν με σκεπτικισμό. Έχοντας υπόψη τις διάφορες «θεωρίες της εξελίξεως» των Λαμάρκ, Ντάρβιν και Ντε Βριτ, θέλουν να πιστεύουν πως ο άνθρωπος προήλθε από τον πίθηκο. Έτσι παραμερίζουν εντελώς το Θεό, ανεξάρτητα από το ότι οι πρωτεργάτες της θεωρίας της εξελίξεως πίστευαν στο Θεό. Αλλά, και ακόμα αν δεχτούμε πως ο άνθρωπος πραγματικά προήλθε από κάποιο ζώο, πρέπει οπωσδήποτε να παραδεχτούμε μια εξέλιξη που ίσχυε βάσει τών φυσικών νόμων· επομένως μια εξέλιξη που προόρισε και κατεύθυνε ο ίδιος ο Δημιουργός. Άλλοιως είναι άδυντο να δικαιολογήσουμε τις μεγάλες διαφορές που παρατηρούμε ανάμεσα στά ζώα και στον άνθρωπο, ιδιαίτερα στο πνευματικό μέρος. Μια τέτοια εξέλιξη, κατευθυνόμενη από το Θεό, υποστηρίζουν οι περισσότεροι από τους ειδικούς επιστήμονες, μεταξύ των οποίων ο Γάλλος ζωολόγος Σαιντ-Ιλαίρ, ο Ρώσος βιολόγος Βαβίλωφ και ο Άγγλος καθηγητής της φυσικής Τζων Φλέμιγκ. Ο τελευταίος μάλιστα λέει πώς στην υπόθεση της εξελίξεως «χρειαζόμαστε μια κατευθυντήρια διάνοια, κι αυτή δεν μπορεί να είναι άλλη από τη διάνοια του Δημιουργού». Επομένως, και στην ύπόθεση αυτή, θά καταλήγαμε αναγκαστικά στο Δημιουργό.

Η δημιουργία του κόσμου, και φυσικά του ανθρώπου, είναι αποτέλεσμα της **Διάνοιας** του Πανάγαθου και Πάνσοφου και Παντοδύναμου Θεού, που αγαπάει, σκέφτεται και δημιουργεί μ' έναν απλό λόγο ή με κάποιο σοφό σχέδιο, όπως έγινε με τον άνθρωπο. «Καί εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ήμετέραν καὶ καθ' ὅμοιώσιν... Καὶ ἔπλασεν ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπό τῆς γῆς καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοήν ζωῆς καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχήν ζῶσαν» (Γέν. 1,26 - 27). Οι φράσεις αυτές, αφού ο Θεός είναι πνεύμα,

είναι χωρίς άλλο ανθρωπομορφικές· μας απακαλύπτουν όμως μια βασική αλήθεια, διότι ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο από σώμα και ψυχή, αφού του έδωσε ορισμένες ξέχωρες ιδιότητες, που τον διαφοροποιούν και τον καθιστούν ανώτερο από τα άλλα πλάσματα της γης, επιδεκτικό μάλιστα προόδου και τελειότητας.

Οι δύο πρώτοι άνθρωποι, που φέρνουν τα συμβολικά ονόματα **Αδάμ** (= χωμάτινος) και **Εύα** (= ζωή), στην αρχή ζούσαν μια ζωή παραδείσια. Οι σκέψεις τους, οι ενέργειές τους και γενικά το είναι τους ήταν προσαρμοσμένα απόλυτα στο θείο θέλημα. Η επικοινωνία τους με το Θεό ήταν πλήρης· η κυριότητά τους στη φύση θαυμαστή· το κακό τελείως άγνωστο· και η κατάκτηση της αθανασίας και αφθαρσίας στις δυνατότητές τους. Όμως το μεγαλείο αυτό, που είναι γνωστό ως «**αρχέγονη δικαιοσύνη**», θρυμματίστηκε και διαλύθηκε από το μισόκαλο διάβολο, που πέτυχε να κλονίσει την εμπιστοσύνη των Πρωτοπλάστων πρός το Δημιουργό και να στρέψει το ενδιαφέρον τους προς τον εαυτό τους. Ήταν παραμέρισαν το Θεό και συντάχτηκαν με το κακό, που τους περιόρισε τα προπτωτικά αγαθά. Κατ' αυτόν τον τρόπο νεκρώθηκαν πνευματικά, γνώρισαν το θάνατο, σκοτίστηκε το λογικό τους, εξασθένισε η βιούλησή τους και εγκαθιδρύθηκε στην καρδιά τους μια μόνιμη αμαρτητική κατάσταση, που δυστυχώς από τότε κληροδοτείται σε όλους τους απογόνους ως **προπατορικό αμάρτημα**, κι αυτό γιατί στο πρόσωπο του Αδάμ αμάρτησαν όλοι οι άνθρωποι.

Άνδρας και γυναίκα. Ένα άλλο σημείο που πρέπει να προσέξουμε είναι πως ο Θεός δε δημιούργησε μόνον έναν πρώτον άνθρωπο, αλλά δύο, «ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς» (Γέν. 1,27). Βέβαια πρώτα έπλασε τον άνδρα και μετά τη γυναίκα. Πάντως η Αγία Γραφή αποκλείει την εμφάνιση ενός τρίτου ανθρώπου, που να μην προήλθε από τους Πρωτόπλαστους.

Πολύ παραστατικός είναι ο τρόπος της δημιουργίας της γυναίκας, όπως μας τον παρουσιάζει η Αγία Γραφή: «Καί εἶπε Κύριος ὁ Θεός· οὐ καλὸν εἶναι τόν ἄνθρωπον (= ἄνδρα) μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αυτόν.. Καί ἐπέβαλεν ὁ Θεὸς ἔκστασιν τῷ Ἀδὰμ καὶ ὑπνωσε· καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ... Καί ϕοδόμησεν ὁ Θεὸς τὴν πλευράν, ἦν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Αδάμ, εἰς γυναῖκα» (Γέν. 2, 18-22). Πρέπει να ξαναπούμε πως όλες αυτές οι εκφράσεις είναι ανθρωπομορφικές, που στην προκειμένη περίπτωση θέλουν να μας παρουσιάσουν κατά τρόπο εποπτικό από τη μια μεριά τη στενή συγγένεια ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα κι από την άλλη την αλληλεξάρτηση και αλληλοσυμπλήρωσή τους.

Πραγματικά, η φράση «ποιήσωμεν βοηθὸν κατ' αὐτόν», ενώ με την πρώτη ματιά μας δίνει την εντύπωση πως η γυναίκα πλάστηκε για βοηθός του άνδρα, αν καλοεξετάσουμε, βλέπουμε πως μας αποκαλύπτει κάτι περισσότερο, ότι δηλαδή ο ρόλος της γυναίκας είναι **ισότιμος** και **άναλογος** του ρόλου του άνδρα. Η λέξη **βοηθός** δέν έχει απλώς τη σημασία της υπηρεσίας, αλλά της συνδρομής που αναλώνεται στη φλόγα της αγάπης. Άλλα και ή φράση «**κατ' αὐτὸν**» σημαίνει πως η γυναίκα δημιουργήθηκε όμοια και ίση κατά πάντα με τον άνδρα, αφού και σ' αύτήν δόθηκε το «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὄμοιώσιν». Καμιά λοιπόν διάκριση υπεροχής ή ελλείψεως άναμεσα στους δύο, που τιμήθηκαν ιδιαίτερα από το θείο Δημιουργό νά γίνουν συνδημιουργοί Του στό ιερό έργο της διαιωνίσεως του ανθρώπινου γένους.

Η ενότητα του ανθρώπινου γένους. Μιά και όλοι οι άνθρωποι βιολογικά αναγόμαστε στο πρώτο ζευγάρι, εξυπακούεται πως στις φλέβες μας τρέχει τό ίδιο αίμα. «Ἐποίήσε τε ἔξ ἐνὸς αίματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τῷ πρόσωπον τῆς γῆς» (Πράξ. 17, 26), είπε πάνω στὸν Ἀρειο Πάγο πρός τους Αθηναίους ο Απόστολος των Ἐθνῶν. Επομένως είναι κοινή η καταγωγή μας. Προπάτορές μας ὁ Αδάμ και η Εὔα. «Καί ἐκάλεσεν Ἀδὰμ τό ὄνομα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ζωὴν, ὅτι αύτη μήτηρ πάντων τῶν ζῶντων» (Γεν. 3, 20). Και ο Αδάμ εκτός από τον Κάιν και Ἀβελ, που τούς ξέρουμε με τὰ ονόματά τους «ἐγέννησεν υἱούς καὶ θυγατέρας» (Γεν. 5,4), δηλαδή απέκτησε και ἄλλα παιδιά, χωρίς νά ξέρουμε τὸν ἀριθμὸν ή τα ονόματά τους. Ἐτοι ξεκίνησε το άνθρωπινο γένος, που σήμερα ἀριθμεῖ δισεκατομμύρια ψυχές.

Είναι αλήθεια πως υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ τῶν ἀνθρώπων κυρίως ως πρός το χρώμα, τῇ γλώσσα καὶ τῇ θρησκείᾳ. Ὁμως οι ἀνθρωπολογικές επιστήμες (ἀνθρωπολογία, βιολογία, Ψυχολογία, Θρησκειολογία, εθνολογία) πιστεύουν ότι ὑπῆρξε ἐποχή κατά την οποία οι ἀνθρωποί ἦταν συγκεντρωμένοι στο ίδιο μέρος, μιλούσαν τὴν ἴδια γλώσσα και είχαν τὴν ἴδια πίστη. Επομένως οι διαφοροποιήσεις ἔγιναν με τὴ διασπορά και φυσικά υπό την επίδραση πολλών παραγόντων, ιδιαίτερα κλιματολογικών.

Πάντως, όπως και ἀν έχει η υπόθεση, μια είναι η αλήθεια, πως όλοι εμείς οι ἀνθρωποί ἔχομε κοινή καταγωγή και είμαστε πνευματοϋλικές υπάρξεις. Στον πλανήτη μας είμαστε ὄντα ἀνώτερα από κάθε ἄλλο, γιατί πλαστήκαμε «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὄμοιώσιν του Θεού». Και όσο και αν μας πείραξε η αμαρτία, δέν παύουμε να διατηρούμε μέσα

ΠΙΝΑΚΑΣ

συσχετισμού των «δημιουργικών ημερών» της Αγ. Γραφής και των
«γεωλογικών αιώνων» της Επιστήμης.

ΔΗΜ. ΗΜΕΡ.	ΤΙ ΛΕΓΕΙ Η ΑΓ. ΓΡΑΦΗ	ΓΕΩΛΟΓΙΚΟΙ ΑΙΩΝΕΣ	ΤΙ ΓΑΡΑΔΕΧΕΤΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ
1η	Ἐν δρχῇ ἐποίησεν δὲ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν (Γεν. 1,1).	Κοσμικός 14.500 εκ. έτη.	Δημιουργία του σύμπαντος.
2η	Καὶ εἶπεν δὲ Θεός· γενηθήτω στερεῶμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος (Γεν. 1,6).	Αρχαικός η Ἄξωνικός 1000 εκ. έτη.	Σχηματισμός της γης.
3η	Καὶ εἶπεν δὲ Θεός· βλαστησάτω ἡ γῆ βιοτάννην χόρτου (Γεν. 1,11).	Πρωτερο- ζωικός η Αρχαιοζω- ικός 2.900 εκ. έτη.	Παγετώνες. Άλλωνές κλιμάτων. Τα πρώτα φυτά.

Μεγάλα φυτά. Λεπιδόδεντρα (Η ανάπτυξη των φυτών και η εμφάνιση των δέντρων προϋποθέτουν μεγάλη ηλιοφανεία).	Παλαιόω-ικός ἥ- πρωτο-γενής 400 εκατ. έτη.	Θηλαστικά δεινόσαυροι, πτηνά, οστείχθύες.	Εκρηκτική ανάπτυξη των θηλαστικών. Πλούσια βλάστηση. Η εμφάνιση του ανθρώπου.
Καὶ εἶπεν ὁ Θεός γενθῆτασσαν φωτίηρες ἐν τῷ στερεόλιπτο τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαύσιν ἑπι τῆς γῆς (Γεν. 1,14. Εννοεῖτην εμφάνιση των αστερίων αφού προηγουμένως διαλύθηκαν τα πυκνά σύννεφα).	Μεσοζω-ικός ἥ- δευτερο-γενής 135 εκ. έτη.	Καινοζω-ικός (Παρούσα ζωή) 65 εκατ. έτη.	Καινοζω-ικός ποδα..και θηρια..και ἐποιησεν ὁ Θεός τὸν ἀνθρωπὸν..ἄρσεν και θηλὺ ἐποίησεν αὐτοὺς (Γεν. 1,24-27).
4η	5η	6η	111

μας άσβεστη τη σπίθα τής πίστεως πως όλοι έχομε τὸν ἴδιο πατέρα, τὸ Θεό.

Ερωτήσεις

---

1. Τι είναι έκεινο που κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ διαφέρει από το ζωό;
2. Πώς βλέπεις τὸ ἔτερο φύλο; ἀνώτερο, κατώτερο ή ίσο καὶ γιατί;
3. Ποιες υποχρεώσεις μᾶς επιβάλλει απέναντι στοὺς ἄλλους η συναίσθηση πως η καταγωγὴ μας είναι κοινὴ;

Κείμενο

«Καὶ τὸν βραχὺν τοῦτον καὶ τρίπηχυν καὶ τοσούτῳ τῶν ἀλόγων ἐλάττονα κατά τὴν τοῦ σώματος ἰσχύν, ὑψηλότερον πάντων ἐποίησε, λογικήν ψυχὴν αὐτῷ χαρισάμενος, ὅπερ ἐστὶ μάλιστα τιμῆς τεκμήριον. Διά γάρ τούτου καὶ πόλεις ὥκοδόμησε καὶ θάλατταν ἔτεμε καὶ γῆν ἐκαλλώπισε καὶ τέχνας μυρίας δεξεύρε καὶ τὸν ἀγριωτέρων ἀλόγων περιεγένετο καὶ τὸ δῆ πάντων μέγιστον καὶ πρῶτον τὸν ποιήσαντα αὐτὸν ἐπέγνω Θεόν καὶ πρὸς ἀρετὴν ἔχειραγωγήθη καὶ ἔγνω τί μὲν καλόν, τί δέ οὐ τοιοῦτον, Θεῷ προσεύχεται τῶν ὄρωμένων μόνος· ἀποκαλύψεων ἀπέλαυσε, καὶ τοῦτο μόνος πάλιν· δὶ' αὐτὸν γῆ, δὶ' αὐτὸν οὐρανός, δὶ' αὐτὸν ἥλιος καὶ ἀστέρες· δὶ' αὐτὸν σελήνης δρόμοι καὶ ὥρῶν καὶ τροπῶν διαφοραί· δὶ' αὐτὸν ἡμέρα καὶ δὶ' αὐτὸν νύξ· δὶ' αὐτὸν ἀπόστολοι καὶ προφῆται ἐπέμφθησαν, δὶ' αὐτὸν ἀγγελοι πολλάκις ἀπεστάλησαν. Τί δεῖ τά πολλά λέγειν; Οὐδέ γάρ δυνατόν ἀπαντα ἐπελθεῖν. Δι' αὐτὸν δὲ μονογενῆς Υἱός τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος γέγονε καὶ εσταυρώθη καὶ ἐτάφη καὶ τὰ φρικώδη θαύματα ἔκεινα μετά τὴν ἀναστασιν δὶ' αὐτὸν γέγονε». (Ιω. Χρυσοστόμου, από τὸ λόγο στὸν 480 ψαλμό, Migne P. G. 55, 220-221).

Μάθημα 25ο

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

Στή δημιουργία του ανθρώπου, όπως δείχτηκε στό προηγούμενο μάθημα, έχει ίδιαίτερη βαρύτητα η φράση «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ήμετέραν καὶ καθ' ὅμοιώσιν»· γιατί ὁ ἄνθρωπος ἀπό τη στιγμή τῆς ἐμφανίσεώς του ξεχώρισε ἀνάμεσα στά ἄλλα ὄντα και κατέλαβε τὴν πρώτη θέση. Άλλα τι ακριβώς είναι το «κατ' εἰκόνα» και τι το «καθ' ὅμοιώσιν»;

Ο εἰκονισμός του Θεού στόν ἄνθρωπο. «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός τόν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν» (Γεν. 1, 27). Είναι χαρακτηριστικό τό ότι η Αγία Γραφή επιμένει στο «**κατ' εἰκόνα**». Ο Θεός δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο ὁμοίο με τὸν ἔαυτό Του. Τί σημαίνει ἀραγε αὐτό; Αναφέρεται στὸ σώμα ἡ στὴν ψυχῇ καὶ στὰ δύο; Γιά ν' ἀπαντήσουμε στὰ ἔρωτήματα αὐτά, πρέπει νὰ πάρουμε τὰ πράγματα μὲ τὴ σειρά. Αν τὸ ερμηνεύσουμε κατά λέξη, τότε ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ είναι ἡ φωτογραφία τοῦ Θεοῦ. Ὁμως ὁ Θεός δὲν είναι ὑλικό ον, ἀλλὰ πνευματικό. «Πνεύμα ὁ Θεός», είπε ο Κύριος στὴ Σαμαρείτιδα (Ιω. 4, 24). Επομένως ο εἰκονισμός τοῦ Δημιουργού ἀναφέρεται στὴν ψυχῇ καὶ ὥχι στὸ σώμα. Άλλ' αὐτή ἡ ἀποτύπωση, εφόσον ὁ Θεός είναι ἀπειρος καὶ ο ἄνθρωπος πεπερασμένος, περιορίζεται χωρίς ἄλλο στὴν ἐννοια τῆς **ὅμοιότητας**.

Οἱ Πατέρες τῆς Εκκλησίας μας, ἀναλύοντας τὸ «κατ' εἰκόνα», λένε πῶς πρόκειται για πνευματικές ίδιότητες, ποὺ ἔχει ὁ Δημιουργός καὶ τὶς ἔδωσε καὶ στὸν ἄνθρωπο. Είναι δὲ αὐτές οι ίδιότητες τὸ λογικό, ἡ ἐλεύθερη βούληση, ἡ αγάπη, καὶ τὸ «εξουσιαστικό» στοιχεῖο. Η κοσμογονία τῆς Γενέσεως συνδυάζει τὸ «κατ' εἰκόνα» με τὴν κυριαρχία στὴ φύση. «... Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς» (Γεν. 1, 26). Τέτοια ἐρμηνεία δίνουν καὶ πολλοὶ Πατέρες τῆς Εκκλησίας. Αυτό ὅμως ἔχει τὴ σημασία πῶς ἐκφραστὴ καὶ εκδήλωση τῆς θείας εἰκόνας είναι ἡ εξουσία τοῦ ἄνθρωπου στὴ φύση. Τὸ «κατ' εἰκόνα» λοιπόν θὰ μπορούσε νὰ περιοριστεί κυρίως στὴ **νοητική** καὶ **ηθική φύση** τοῦ ἄνθρω-

που. Ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός το περιορίζει στο λογικό και στό αύτεξούσιο. Πάντως με το λογικό, την ελεύθερη βούληση και την αγάπη πρέπει να συνυπολογιστούν και η συνείδηση, οι ηθικές ορμές και γενικά οι δημιουργικές δυνάμεις της ψυχής του ανθρώπου.

Το σώμα, κατά την ώραία ἔκφραση τού Αποστόλου Παύλου, είναι **ναός** της ψυχής. Με άλλα λόγια πλάστηκε έτσι, ώστε νά εξυπηρετεί την ψυχή και ν' ανταποκρίνεται στις πνευματικές ανάγκες του ανθρώπου, ακριβώς όπως συμβαίνει με τον ιερό ναό, που όλη η κατασκευή του προσαρμόζεται στον πνευματικό σκοπό και στις λατρευτικές ανάγκες των πιστών.

Η έννοια και η σημασία του προσώπου. Τα κύρια στοιχεία του «κατ' εικόνα» που άναφέραμε, δηλ. το λογικό, η ελεύθερη θέληση και η αγάπη προσδίδουν στον ανθρώπο, συγκριτικά με τα άλλα όντα, κάτι το ξεχωριστό. Πρόκειται για το **πρόσωπο**. Ο ανθρωπος είναι πρόσωπο, ενώ το ζώο δεν είναι.

Αλλά **τί είναι πρόσωπο;** Στη φιλοσοφία η λέξη «πρόσωπο» έχει διάφορες σημασίες, που λίγο πολύ συγκλίνουν στα τρία κύρια γνωρίσματα του κατ' εικόνα». Για το Θωμά τὸν Ακυνάτο είναι η ατομική υπόσταση που έχει φύση λογική. Για τον Κάντιο είναι τό μποκείμενο, του οποίου οι πράξεις είναι επιδεκτικές καταλογισμού. Οπωσδήποτε το πρόσωπο είναι ένα υποκείμενο που σκέφτεται σωστά, κινεῖται έλευθερα, ενεργεί συνειδητά, έπικοινωνεί με τα άλλα λογικά όντα και θέτει πνευματικούς σκοπούς, τους οποίους και πραγματώνει.

Από τα παραπάνω φαίνεται πως η σημασία του προσώπου είναι μεγάλη. Πρώτα πρώτα ο ανθρωπος ως πρόσωπο δεν παύει να φέρνει μέσα του τη θεία πνοή που τον ανεβάζει σε ξεχωριστή θέση. Ο προπτωτικός μάλιστα ανθρωπος ήταν ανώτερος, αφού, όπως είναι γνωστό, είχε επιπλέον τα χαρίσματα της **ἀρχέγονης δικαιοσύνης**, δηλαδή την κυριαρχία στη φύση, την αυτογνωσία και τη γνώση τού κόσμου και του Θεού, την απάθεια τού σώματος και τη δυνατότητα της αφθαρσίας και της αθανασίας. Έπειτα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και τό ότι η ιδιότητα τού προσώπου παρέχει στον ανθρωπο την ευχέρεια να επικοινωνεί με τα άλλα πρόσωπα. Και πρώτα την επικοινωνία με το κατ' εξοχήν πρόσωπο, τό Θεό, προς τόν οποίο στρέφεται ο ανθρωπος, για ν' αναπέμψει διοξολογία ή να εκφράσει τήν ευγνωμοσύνη του ή νά προσανατολίσει το είναι του ή νά ζητήσει τή θεία αρωγή Του. Υστερα τήν επικοινωνία με τους άλλους ανθρώπους, που είναι και αύτοί πρόσωπα και από τους οποίους έλκεται και δημιουργεί κοινωνικές σχέσεις, που

έχουν σαν αποτέλεσμα την αλληλοσυμπλήρωση και αλληλοενίσχυση καθώς και την πνευματική και υλική ευημερία της κοινωνίας.

Προορισμός τού ανθρώπου. Ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο όχι μονάχα «κατ' εικόνα» αλλά και «**καθ' όμοιώσιν**». Το «καθ' ομοιώσιν» είναι εντελώς διαφορετικό από το «κατ' εικόνα», αναφέρεται στον προορισμό του ανθρώπου. Κατά συνέπεια, προκειμένου να δούμε ποιος είναι ο προορισμός του ανθρώπου, πρέπει να διευκρινίσουμε τήν έννοια του «καθ' ομοιώσιν».

Το λογικό, η ελεύθερη βούληση, η αγάπη, μαζί και τα χαρίσματα της αρχέγονης διακαιοσύνης που έδωσε ο Θεός στον άνθρωπο, δε δόθηκαν σε τέλειο βαθμό. Η εùθυτητα επί παραδείγματι που είχαν οι Πρωτόπλαστοι στον παράδεισο δεν ήταν πλήρης αγιότητα και δικαιοσύνη· και η θέλησή τους, που στρεφόταν βέβαια προς το αγαθό, δεν είχε εμπεδωθεί, ώστε ν' άποκλείεται η παρέκκλιση προς το κακό. Δηλαδή ο άνθρωπος ήταν ευθύς και άκακος, αλλά όχι δίκαιος και άγιος. Γι' αυτό ο Παναγάθος Δημιουργός μαζί με το «κατ' εικόνα» έβαλε στην ψυχή του άνθρωπου και τό «καθ' ομοιώσιν», με άλλα λόγια τη συνείδηση του προορισμού του, πού έγκειται στην κατάκτηση του τελείου. Η εντολή που έδωσε ο Θεός «ἀπό δέ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλόν καὶ πονηρόν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ» (Γέν. 2, 17) σε τούτο ακριβώς άπέβλεπε. Δηλαδή έπρεπε ο άνθρωπος νά δραστηριοποιηθεί από μόνος του, γιατί τότε μόνο η αρετή θα είχε άξια. «Τό καθ' όμοιώσιν ἐκ προαιρέσεως κατορθοῦμεν», λέει ὁ Γρηγόριος ο Νύσσης (Λόγ. I, Migne 44, 273). Ενεργώντας λοιπόν ο προπτωτικός άνθρωπος σύμφωνα με την τετράγωνη λογική του, την καθαρή καρδιά του και την ελεύθερη βούλησή του, θα μπορούσε, βοηθούμενος και από τη θεία χάρη, νά φτάσει στην εξομοιώση με το Θεό.

Ο Μ. Βασίλειος λέει ότι «τό κατ' εικόνα είναι τό καθ' όμοιώσιν δυνάμει» και «τό καθ' όμοιώσιν τό κατ' εικόνα ένεργείᾳ». Θέλει μ' αυτό να πει πώς άν ο άνθρωπος, πού δημιουργήθηκε έτσι ώστε να εξομοιωθεί με τό Θεό, πρόσεχε τά πνευματικά προσόντα που του δόθηκαν και τ' άνέπτυσσε κανονικά, θα έφτανε οπωσδήποτε μιά μέρα στην τελειότητα. Κατ' αύτόν τον τρόπο θα πετύχαινε τη **θέωση**, πού στην πραγματικότητα είναι ο προορισμός του. Βέβαια με τα χριστιανικά δεδομένα τελικός σταθμός του ανθρώπου είναι η «εν Χριστῷ» πνευματική ζωή, ώστε ο άνθρωπος να μπορέσει ν' απαλλαγεί από τις ελλείψεις, νά προστηλωθεί στο αγαθό και νά βρίσκεται σε διαρκή επικοινωνία με το Θεό. Συμπερασματικά θα λέγαμε πώς για τον προπτωτικό άνθρωπο, όπως και για το μεταπτωτικό, **προορισμός είναι η πραγμάτωση του**.

«καθ' ομοίωσιν» ἡ καλύτερα η εξομοίωση του ἀνθρώπου με τό Θεό,
«κατά τό δυνατόν ἀνθρώπου φύσει», δηλαδή ὅσο αὐτό είναι δυνατό
στή φύση τού ἀνθρώπου.

Ερωτήσεις

---

1. Πώς μπορεί ο ἀνθρωπός νὰ ἀναπτύξει σωστότερα τα χαρίσματα τού «κατ' εικόνα», που ἔχει από τό Θεό;
2. Πώς θὰ ἔπρεπε να είναι οι σχέσεις ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους, ώστε νὰ συμφωνούν με την υπόστασή τους ως πρόσωπα;
3. Ο προορισμός του ἀνθρώπου στην προπτωτική κατάσταση ἡταν η πραγματοποίηση του «καθ' ομοίωσιν». Ο σημερινός ἀνθρωπός ποιον προορισμό πρέπει να ἔχει;

Κείμενα

---

1. Τό μέν κατ' εἰκόνα τό νοερὸν δῆλοι καὶ αὔτεξούσιον, τό δέ καθ' δμοίωσιν τὴν τῆς ἀρετῆς κατά τό δυνατόν δμοίωσιν... Ἐποίησεν οὖν δ Θεός τόν ἄνθρωπον ἄκακον... βασιλέα τῶν ἐπί τῆς γῆς, βασιλευόμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον καὶ οὐράνιον... Ἐποίησε δέ αὐτόν φύσει ἀναμάρτητον καὶ θελήσει αὔτεξούσιον... ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ φύσει τό ἀμαρτάνειν ἔχοντα, ἐν τῇ προαιρέσει δέ μᾶλλον» (Ιωάννης Δαμασκηνός, 11, 29).

2. «Ἴνα τοῖς ἀνθρώποις ἐνικήν τὴν τριλαμπῆ Σου δηλώσης Θεότητα, πλάσας πρὶν τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν Σὴν εἰκόνα διεμόρφωσας, νοῦν αὐτῷ καὶ λόγον καὶ πνεῦμα δοὺς ως Φιλάνθρωπος» (Μεσονυκτ., τριαδ. κανόνας α' ἥχου).

Μάθημα 26ο

ΤΟ ΠΑΡΑΛΟΓΟ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ

Η ηθική πτώση του ανθρώπου. Είναι γνωστό πώς οι Πρωτόπλαστοι δεν έμειναν στην άρχική θέση που τους ἔβαλε ο Δημιουργός. Ἐκαναν κακή χρήση της ελευθερίας, αμάρτησαν και ἐπεσαν. Η πτώση των ανθρώπων αυτών είναι μια συγκινητική ιστορία, που ωστόσο περιλαμβάνει τραγικά γεγονότα: την παρότρυνση του διαβόλου, τὸν κλονισμό της εμπιστοσύνης προς τὸ Θεό, τὴ στροφή προς τὸ ἑγώ και τὴν παράβαση τῆς θείας εντολής. Ἔτσι οι σχέσεις ανάμεσα στο Θεό και τὸν ἀνθρωπὸ διαταράχτηκαν, ἡ τροφοδοσία ἀπό τὸ «ξύλον τῆς ζωῆς» σταμάτησε και ἡ θεία χάρη λιγόστεψε. Μερικά χαρίσματα τῆς ἀρχέγονης δικαιοσύνης χάθηκαν, ὅπως ἡ ἀπάθεια του σώματος και ἄλλα περιορίστηκαν, ὅπως ἡ κυριαρχία στὴ φύση. Τὸ «κατ’ εἰκόνα» αμαυρώθηκε και ἡ ροπή πρὸ τὸ κακό ἔγινε μόνιμη κατάσταση.

Τὸ παράλογο είναι τὸ πρώτο χαρακτηριστικό που θα μπορούσε να διακρίνει κανένας στὸ μεταπτωτικό ἀνθρωπὸ. Οἱ Πρωτόπλαστοι πίστεψαν ὅτι μπορούσαν νὰ φτάσουν στὸ τέλειο μὲ τὴν παράβαση και ὅχι μὲ τὴν τήρηση τῆς θείας εντολής. Αλλ’ αὐτὸ ἦταν ἀντίθετο μὲ τὴ φυσικὴ καταβολὴ τους και ἀρα αφύσικο. Γι’ αὐτὸ και ἡ ὑπαρξὴ τους κλονίστηκε συθέμελα, τὸ μυαλό τους θόλωσε και ὁ νοῦς τους ἀρχισε να παραλογίζεται

Ἡ ἀγωνία είναι τὸ δεύτερο θλιβερὸ επακόλουθο τῆς πτώσεως. Ὁ Αδάμ και ἡ Εὔα μετά τὴν παράβαση ἔτρεξαν νὰ κρυφτούν, γιατί, λέει, «ῆκουσαν τὴς φωνῆς τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ». Τους ἔτυπτε ἡ συνείδηση και δέν μπορούσαν νὰ ησυχάσουν. Ἡ ψυχὴ τους είχε κατακλυστεῖ ἀπὸ τὸ φόβο και τὴν ἀγωνία. Ἀναμφισβήτητα, ἡ ἀμαρτία δημιούργησε τὶς σοβαρές αυτές διαταραχές.

Ο θάνατος είναι τὸ τρίτο ἀπό τὰ ἀποτελέσματα τῆς πτώσεως. Οἱ Πρωτόπλαστοι, μόλις διέκοψαν τὶς σχέσεις τους μὲ τὸ Θεό, ἔχασαν τὴν πηγὴ που τους ζωογονοῦσε και νεκρώθηκαν πνευματικά. Αὐτὸ κατ’ ἀρχήν φαίνεται ἀσήμαντο· είναι ὄμως σημαντικότατο, διότι, ὅταν ὁ ἀνθρωπὸς κόβει τὶς σχέσεις του μὲ τὸ Δημιουργό, που είναι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, παραδίνει τὸν ἔαυτὸ του στὴ φθορά του ηθικού κακού, τὸ ὅποιο προσβάλλει τὴν ψυχὴ. Αλλ’ ἡ ψυχὴ επιδρά τὸσο πολύ στὸ σῶμα, που, ἀνάλογα μὲ τὸ ποιόν της, ἡ τονώνει και τὸ ζωογονεῖ ἡ το μαραίνει και τὸ σκοτώνει. Ἔτσι από τὸ ηθικό κακό ἔχομε τὸ φυσικό και κατὰ συνέπεια και τὸ θάνατο. Ο θάνατος, πνευματικός και σωματικός, είναι

αποτέλεσμα της αμαρτίας. «Εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ὃ (= διότι) πάντες ἡμαρτον», διακηρύσσει ο Ἀπόστολος των Εθνών (Ρωμ. 5,12).

Τό τραγικό στοιχείο της ανθρώπινης ύπαρξεως. Έφ' όσον το ανθρώπινο γένος προέρχεται από τον Αδάμ και την Εύα, είναι φυσικό να έχει κληρονομήσει κάθε καταβολή, καλή ή κακή, των Προπατόρων. Τούτο σημαίνει πως και η αμαρτητική κατάσταση, που είναι γνωστή ως προπατορικό αμάρτημα, πέρασε σε όλους τους ανθρώπους. «Τίς καθαρός ἀπὸ τοῦ ρύπου;» ρωτάει ο Ιώβ· και απαντάει ο ίδιος· «ούδεις, ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ επὶ τῆς γῆς» (14,4). Γι' αυτό, εξάλλου, «ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τά πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ» (Γέν. 8,21). Και το παράξενο είναι πως πολλές φορές ο ἀνθρωπος κάνει εκείνο που δε θέλει, με τραγικές συνέπειες και για τον ίδιο και για τους άλλους.

Είχαμε πει πώς ο Δημιουργός ἔδωσε στούς πρώτους ανθρώπους τό «κατ' εικόνα» και «καθ' ομοίωσιν», δηλαδή τους κατέστησε κυρίαρχους στη γη και κληρονόμους στόν ουρανό. Επομένως οι ἀνθρωποι αυτοί, λογικά ἐνεργώντας, ἐπρεπε ν' αφήσουν το είναι τους νά ξεχειλίσει ἀπό εύγνωμοσύνη πρός το δωρεοδότη Κύριο. Όμως συνέβη το αντίθετο· παραλογίστηκαν και ὅρθωσαν το ανάστημά τους εναντίον του Θεού. Στη συνέχεια μέ την παράβαση της θείας εντολής συμπλήρωσαν την ύβρη τους. Άπο τότε η τακτική αυτή δεν ἐπαφε να επαναλαμβάνεται μέσα στους αιώνες.

Ο ἀνθρωπος λοιπόν με τις παρανομίες του και τις αμαρτίες του ούσιαστικά δεν κάνει τίποτα άλλο παρά να υβρίζει το Δημιουργό του. Είναι γνωστό πως επιχείρησε να κατακτήσει τη θέωση κατά τρόπο ἀντικανονικό. Με το ίδιο πνεύμα κατά τη μυθολογία ενήργησε και ο Προμηθέας, που πήρε τη φωτιά κρυφά ἀπό το Δία και την ἔδωσε στους ανθρώπους. 'Αλλ' ύστερα πλήρωσε ἀκριβά. Αυτή ακριβώς την τακτική του προμηθεύσμού, δηλαδή της εναντιώσεως και της παρανομίας ἀπέναντι στό θεό, τή συναντάμε λίγο-πολύ σε όλες τις γενιές.

Η αλλοτρίωση του ανθρώπου. Αφότου ο ἀνθρωπος διέκοψε τίς σχέσεις του με το Θεό, νοιώθει σαν ξένος· κατά κανόνα δε θέλει ν' ἀναγνωρίσει το Δημιουργό του, ἀποκρούει τη θεία χάρη και ἀπορρίπτει το νόμο του Θεού. Και όμως ο Θεός «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. 2,4).

Άλλ' η αποξένωση από τό Θεό είχε ως συνέπεια και την αλλοτρίωση του ανθρώπου από τόν ἔαυτό του. Ο ἀνθρωπος δεν είναι πια όπως βγήκε ἀπό τα χέρια του Δημιουργού. Κατά την ἐκφραση του ιε-

ρού ψαλμωδού, «εξιμοιώθηκε με τα ζώα» (Ψάλμ. 48, 13). Έτσι ε-
ξηγούνται πολλές ενέργειές του, όπως ο νόμος της ζούγκλας, που έπι-
κρατεί ακόμα και σε «πολιτισμένους» λαούς.

Ένα παράθυρο στον ουρανό. Η κατάσταση λοιπόν που δημιουρ-
γήθηκε γενικά με την πτώση του ανθρώπου είναι αφόρητη. Ένα πλέγ-
μα ενοχής συνέχει τη συνείδηση. «Θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν
ψυχήν» (Ρωμ. 2,9). **Αγωνία** και **ἄγχος** γεμίζουν την ύπαρξη. Ήως που
όμως θα τραβήξει τούτο το κατρακύλισμα; Ο άνθρωπος ασφυκτιά,
κοντεύει νά εκραγεί. Είναι ανάγκη επομένως νά επανέλθει στο φυσιο-
λογικό του ρυθμό. Πρέπει νά απαλλαγεί από τά δίχτυα του κακού, νά
ξαναβρεί τον προσανατολισμό του και νά πάρει το δρόμο της επιστρο-
φῆς, όπως ο άσωτος της παραβολής (Λουκ. 15,11-32).

Είναι ελπιδοφόρο τό γεγονός πως η νοσταλγία της λυτρώσεως
συνέχει τις περισσότερες ανθρώπινες καρδιές. Ο άνθρωπος, όσο και
άν υποδουλώθηκε στήν αμαρτία, δὲν ἔπαψε νά διατηρεί μέσα του τη
σπίθα της θείας πνοής. Είναι στιγμές που η συνείδησή του εξεγείρεται
και στρέφεται νοσταλγικά προς τὸν ουρανό. Υπάρχει εκεῖ πάνω ένα
παράθυρο, που άνοιξε με τό πρωτευαγγέλιο η αγάπη του Δημιουργού.
Ο Θεός ώς πατέρας δὲν μπορεί παρά νά σπεύσει σε βοήθεια. Είναι
ο μόνος που συγχωρεί, λυτρώνει και σώζει, γιατί: «οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ
οὐδενὶ ἡ σωτηρία» (Πρ. 4,12).

Ερωτήσεις

---

1. Πώς αντιλαμβάνεσαι την πτώση του ἀνθρώπου;
2. Ποῦ οφείλεται τό ἄγχος που ἔχει σήμερα ο ἀνθρωπος;
3. Πώς βλέπεις την ἀποξένωση του ἀνθρώπου ἀπό το Θεό;
4. Από ποῦ πρέπει νά ἀναμένει τὴ βελτίωσή του ο ἀνθρωπος;

Κείμενα

---

1. «Νούς γάρ ἀποστὰς τοῦ Θεοῦ ἡ κτηνώδης γίνεται ἡ δαιμονιώ-
δης, καὶ τῶν ὅρων ἀποστὰς τῆς φύσεως ἐπιθυμεῖ τῶν ἀλλοτρίων» (Μ.
Βασίλειος. Ομιλ. εις Ψαλμ. 51).

2. «Ἐκάθισεν Ἀδάμ ἀπέναντι του Παραδείσου καὶ τὴν ἰδίαν γύ-
μνωσιν θρηνῶν ὠδύρετο· Οἵμοι, τὸν ἀπάτη πονηρῷ πεισθέντα καὶ κλα-

πέντα καὶ δόξης μακρυνθέντα! Οἶμοι, τὸν ἀπλότητι γυμνόν, νῦν δε
ἡπορημένον! Ἀλλ' ὡς Παράδεισε, οὐκέτι σου τῆς τρυφῆς ἀπολαύσω,
οὐκέτι ὅψομαι τὸν Κύριον καὶ Θεόν μου καὶ Πλάστην· εἰς γῆραν ἀπε-
λεύσομαι, ἐξ ἣς καὶ προσελήφθην. Ἐλεῆμον, Οἰκτίρμον, βοῶ σοι, ἐλέη-
σόν με τὸν παραπεσόντα» (Ὕμνος του Εσπερινού τῆς Κυριακῆς της
Τυροφάγου).

Μάθημα 27ο ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΛΥΤΡΩΤΗ

Η απελπιστική κατάσταση, στην οποία βρέθηκε ο άνθρωπος μετά την πτώση, ήταν επόμενο να οδηγήσει στην αναζήτηση κάποιας βοήθειας. Έτσι η ελπίδα γρήγορα στράφηκε προς την αγάπη και τη συγκατάβαση του Πλάστη. Άλλωστε υπήρχε έμμεση υπόσχεση πως θα συντριβόταν το κεφάλι του διαβόλου, που φυσικά ήταν ο αίτιος της συμφοράς. Είχε πει ο Δημιουργός, όταν καταριόταν τό φίδι: «"Ἐχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικός, ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτός σου τηρήσει τὴν κεφαλὴν καὶ σύ τηρήσεις αὐτού πτέρναν» (Γέν. 3, 15). Στα λόγια αυτά, που αποτελούν το λεγόμενο πρωτευαγγέλιο, περικλείοταν συνοπτικά το δράμα, αλλά και ἡ ελπίδα του ανθρώπου για λύτρωση. Από τότε η ελπίδα αυτή πέρασε σ' όλους σχεδόν τους λαούς.

Οι μεσαιανικές προσδοκίες και το «πλήρωμα του χρόνου». Οι Εβραίοι διατήρησαν την ελπίδα της λυτρώσεως πολύ έντονα. Στα προφητικά βιβλία της Π. Διαθήκης, που γράφτηκαν εκαποντάδες χρόνια πριν έρθει ο Χριστός, βρίσκονται καταχωρισμένες πολλές σχετικές **προφητείες**. Ο πατριάρχης Ιακώβ προφήτεψε πως ο Μεσσίας θα προερχόταν απ' την γενιά του Ιούδα (Γέν. 49, 10). Ο προφήτης Δανιήλ προσδιόρισε με ακρίβεια το χρόνο της θείας ενανθρωπήσεως (Δαν. 9, 25-27). Ο Μιχαίας αποκάλυψε ως τόπο γεννήσεως του Κυρίου τη Βηθλεέμ (5, 1). Ο Ησαΐας προείπε τη γέννηση του Ιησού από την Παναγία, (7, 14), προφήτεψε το πλήθος των θαυμάτων του Χριστού (35, 5-6) και μάλιστα τα άγια πάθη Του, (53, 1 κ.έ.). Ο Δαβίδ προφήτεψε στούς ψαλμούς του την προδοσία του Ιούδα (40, 10), τό πότισμα του Ιησού με ξίδι απ' τους σταυρωτές (68, 22), το μοίρασμα των ένδυμάτων του Κυρίου απ' τούς Ρωμαίους στρατιώτες (21, 18), τή μετάβαση τού Θεανθρώπου στὸν Ἀδη, καθώς και τήν ένδοξη άναστασή Του (15, 10).

Προσδοκίες για τήν έλευση θείου Λυτρωτή ύπαρχουν και σ' άλλους λαούς. Οι Κινέζοι περίμεναν τὸν Κιούν-τσαού, τὸν «ποιμένα και ἀρχοντα», που θα έρχόταν να συμφιλώσει τὸν οὐρανό με τὴ γῆ, ἐγκαθιδρύοντας στὸν κόσμο τὴν ἀσφάλεια και τὴν ειρήνη. Οι Ρωμαίοι νοσταλγούσαν τὴ χρυσή ἑποχή που είχε χαθεῖ ὁ Βιργίλιος μάλιστα στὴν 4η Εκλογή του κάνει λόγο γιὰ τὸ θεῖο Παιδί, που θα ἐπανέφερε σύντομα τὴ χρυσή ἐκείνη περίοδο. Οι Αμερικανοί τῶν προκολομβιανῶν χρόνων πίστευαν ὅτι ὁ Πουρού θὰ ἔστελνε τὸ Γιο του ἀπ' τὸν οὐρανό νὰ σκοτώσει τὸ τρομερό φίδι, που ἦταν ἡ αἰτία τοῦ κακού. Παρόμοιες παραδόσεις είχαν οἱ Ινδοί, οἱ Πέρσες, οἱ Αιγύπτιοι και οἱ Σκανδιναυοί.

Αλλ' εκείνοι που καλλιεργούσαν ιδιαίτερα στὰ κείμενά τους τὴν προσδοκία τού Λυτρωτή ἦταν οι αρχαίοι Ἕλληνες. Σχετικά σ' ἄναφέρουμε μιὰ περίπτωση ἀπ' τὰ ὄσα ὁ Αἰσχύλος περιλαμβάνει στὴν τραγωδίᾳ του «Προμηθεύς Δεσμώτης»: Ενώ ο Προμηθέας καρτερεῖ δεμένος στὸ βράχο του Καύκασου το Λυτρωτή, που θα τὸν ελευθέρωνε από τὰ βάσανα, ξαφνικά εμφανίζεται ο Ερμῆς, και προφητεύει πως δεν πρέπει να περιμένει τὸ τέλος τῶν δεινῶν του, πρὶν τὸν διαδεχτεί στὸ μαρτύριο κάποιος θεός, που θα κατεβεῖ ακόμα και στὰ κατασκότεινα τάρταρα του Ἀδη: «Τοιοῦδε μόχθου τέρμα μή τι προσδόκα, πρὶν ἄν θεῶν τὶς διάδοχος τῶν σῶν πόνων φανῇ, θελήσῃ τ' εἰς ἀναύγητον μολεῖν "Ἄδην, κνεφαῖα τ' ἀμφὶ ταρτάρου βάθη"» (στ. 1026).

Αύτά ὅλα ὅμως δὲ δείχνουν μονάχα τὴν «προσδοκία τῶν ἔθνῶν» καὶ τὶς προφητείες που υπήρχαν γύρω από τὸ Μεσσία δείχνουν και τὴν **προετοιμασία για τὴν ύποδοχή τού θείου Λυτρωτή**. Επρεπε να ωριμά-

Ο προφήτης Ησαίας. Μωσαϊκό εξαιρετικής τέχνης. (Από τον ιερό Ναό της Παναγίας στο Παλέρμο.)

σει αρκετά η ιδέα της προσμονής, ώστε οι άνθρωποι να φτάσουν στο σημείο όχι απλώς να δεχτούν, αλλά κυριολεκτικά ν' αγκαλιάσουν το Σωτήρα τους. Και αυτό έγινε την εποχή της ρωμαϊκής κυριαρχίας. Τότε οι άνθρωποι είχαν άηδιάσει από την πληθώρα των θεών και από την ανηθικότητα της ζωής. Το καθεστώς της δουλείας έπαιρνε όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις. Η αδικία πλεόναζε. Η πορνεία έβρισκε προστασία κάτω από τη στέγη των ναών. Το έγκλημα όργιαζε. Ο άνθρωπος υπέφερε και ξεπούσε σε ικετήρια κραυγή: «Έλα, πολύτιμε Γιε του Θεού, μεγάλε Γιε του Υψίστου... Ρίξε τό βλέμμα σου στην ανθρωπότητα, που κλονίζεται από το βάρος της δυστυχίας» (Βιργίλιος, Αΐνειάδα 4η Εκλογή). Αυτό είναι το ωρίμασμα, «το πλήρωμα τοῦ χρόνου», όπως το ονομάζει ο Απόστολος των Εθνών. Έτσι, «ὅτε ἤλθε τό πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἔξαπέστειλεν ὁ Θεός τόν οἰόν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπό νόμουν, ἵνα τούς ὑπό νόμον ἔξαγορθάσῃ» (Γαλ. 4, 4-5).

Η δόξα και τό μυστήριο της σαρκώσεως. Ο Θεός έστειλε στή γη το Μονογενή Υἱό Του, για να σώσει τούς ανθρώπους. **Αλλά γιατί νά ἔρθει ο Θεός στη γη;** Δεν μπορούσε μονάχα με το λόγο Του να λυτρώσει το ανθρώπινο γένος; Και βέβαια μπορούσε. Όμως, αν έκανε κάτι τέτοιο, θα καταργούσε την ελευθερία που ο ίδιος έδωσε στόν ανθρωπο. Έξαλλου η σωτηρία του ανθρώπου, αν ήταν αποτέλεσμα άναγκαστικής νομοτέλειας, ουσιαστικά δε θα είχε ηθική αξία. Με άλλα λόγια, ο Θεός συνέλαβε ένα τέτοιο σχέδιο, ώστε και η ελευθερία του ανθρώπου να διατηρηθεί και ο άνθρωπος νά σωθεί.

Και ο **τρόπος** που έπέλεξε ο Κύριος για τή θεία ενσάρκωσή Του είναι σοφός, γιατί ως Λυτρωτής συνδύασε άριστα τό υπερφυσικό στοιχείο με το φυσικό, όπως φαίνεται στον εύαγγελισμό της Θεοτόκου. Όταν η Παναγία ρώτησε τον άρχαγγελο Γαβριήλ, που τής είχε φέρει τό μήνυμα πώς θα γεννήσει τό Χριστό, «πώς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπει τὸν δῆρα οὐ γινώσκω», έλαβε την απάντηση ότι «Πνεῦμα Ἀγιον ἐπελεύσεται ἐπί σέ καί δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι» (Λουκ. 1, 34-35). Κατ' αυτόν τον τρόπο λύθηκε το πρόβλημα και ήρθε στή γη ο Κύριος ήμων Ιησούς Χριστός ως πραγματικός Θεός και πραγματικός άνθρωπος. Έτσι «ὁ λόγος σάρξ ἐγένετο» (Ιω. 1, 14).

Ο Θεάνθρωπος Κύριος. Λυτρωτής λοιπόν του κόσμου είναι ο Χριστός. Ως Θεός γεννήθηκε από τον Πατέρα «πρό πάντων των αιώνων». Ως άνθρωπος γεννήθηκε «ἐκ Πνεύματος Ἀγίου και Μαρίας της Παρθένου» σε ορισμένο χρόνο.

Μέ την ένωση των δύο φύσεων στό πρόσωπο του Χριστού, έχομε

και την **αντίδοση των ιδιωμάτων** δηλαδή τη μετάδοση ιδιαιτερων γνωρισμάτων από τη μια φύση στην άλλη μόνο που η θεία φύση είναι αυτή που μεταδίδει, ενώ η ανθρώπινη αυτή πού παίρνει. Παράδειγμα η **γνώση**, που με την υποστατική ένωση απαλλάσσεται από την πλάνη και ευρύνεται και στην ανθρώπινη φύση του Χριστού χωρίς όμως η γνώση αυτή νά μεταβάλλεται σέ παγγυνωσία, προσόν που προσιδιάζει μονάχα στη θεία φύση. Επίσης η **αναμαρτησία** του Κυρίου· Ως ανθρωπος ο Χριστός ήταν όμοιος κατά πάντα με τους άλλους ανθρώπους, «χωρίς αμαρτίας»: είχε τα λεγόμενα αδιάβλητα πάθη (πείνα, δίψα, κόπο, πόνο), αλλά δεν είχε αμαρτίες, γιατί η θεία φύση κατέστησε αναμάρτητη την ανθρώπινη. Στην αντίδοση των ιδιωμάτων οφείλεται ακόμα η δύναμη του Ιησού Χριστού να έπωμίζεται τις αμαρτίες όλων των ανθρώπων, χωρίς με αυτό να γίνεται αμαρτωλός.

Αυτός είναι ο Θεάνθρωπος Λυτρωτής. Σύμφωνα με τη διδασκαλία της Εκκλησίας μας είναι ένα Πρόσωπο με δυο φύσεις, τη θεία και την ανθρώπινη, αδιαίρετα, άτρεπτα και ασύγχυτα ενωμένες. Έχει επίσης δυο θελήσεις, θεία και ανθρώπινη· μόνο που η ανθρώπινη θέληση ύποτάσσεται στη θεία. Έτσι ο Θεάνθρωπος Κύριος είναι τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε πώς Λυτρωτής και Σωτήρας, πού περίμεναν οι άνθρωποι, είναι ο ίδιος ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός, που γεννήθηκε απ' την Υπεραγία Θεοτόκο ως τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος, γεμάτος από άπειρη αγάπη προς τους αμαρτωλούς, ο μόνος «δυνάμενος σῶσαι» (Ιακ. 4, 12).

Ερωτήσεις

1. Μπορεί να γίνει συσχετισμός ανάμεσα στις προφητειες του ιουδαισμού και στις προσδοκίες των ειδωλολατρών για το θειο Λυτρωτή;
2. Έχεις υπόψη σου κανένα περιστατικό από τη ζωή του Χριστου πάνω στη γη, στο οποίο να φαίνεται πώς οι δύο φύσεις, η θεία και η ανθρώπινη, συνεργάζονται αρμονικά;
3. Πώς δικαιολογούνται τα λεγόμενα αδιάβλητα πάθη του Κυρίου, τή στιγμή που ο ίδιος ήταν Θεός;
4. Ο Μ. Αθανάσιος λέει πως ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός «ένηνθρώπησεν, ίνα ήμεις θεοποιηθώμεν». Είναι δυνατόν να γίνει τούτο πραγματικότητα και πώς;

Κείμενα

1. «Ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων... ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφήν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων... γενόμενος ὑπῆκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δέ σταυροῦ» (Φιλ. 2, 6.7.8).
2. «Ομολογεῖν ἐν τῷ ἐνὶ καὶ τῷ αυτῷ Χριστῷ δύο φύσεις καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως, ἀμερίστως, ἀσυγχύτως· καὶ δύο μὲν φυσικὰ θελήματα οὐχ ὑπεναντία, ἀλλ’ ἐπόμενον τό ανθρώπινον αὐτοῦ θέλημα καὶ μὴ ἀντιπίπτον ἡ ἀντιπαλαίον, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ὑποτασσόμενον τῷ θείῳ αὐτοῦ καὶ πανσθενεὶ θελήματι» (απόφασις τῆς Στ΄ Οἰκ. Συνόδου).

Μάθημα 28ο

Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΙΗΣΟΥΣ

Το ερώτημα-πρόκληση. Είναι ένα απλό ερώτημα, που έκανε ο Χριστός στους μαθητές Του: «Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;» (Ματθ. 16,13). Αυτό δείχνει πώς ο Κύριος ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για τη γνώμη τού κόσμου γύρω από το Πρόσωπό Του. Τούτο δεν πρέπει να θεωρείται εγωιστικό, γιατί η θέση που παίρνει κανένας απέναντι στόν Ιησού σχετίζεται στενά με τό ζήτημα της λυτρώσεως και επομένως ένδιαφέρει άμεσα τὸν ἀνθρώπο.

Ο λαός της Παλαιστίνης έβλεπε γενικά τον Ιησού σαν **προφήτη**. Η αρετή Του, η διδασκαλία Του και τα θαύματά Του τους έκαναν να πιστεύουν πώς αυτός ήταν ο Μεσσίας. Βέβαια η πίστη τους ήταν συγκεχυμένη. Οι πιο πολλοί περίμεναν το Μεσσία σαν κοσμικό ηγέτη. Πάντως θεωρούσαν τον Κύριο σοφό, τον αποκαλούσαν υιό του Δαβίδ και μερικές φορές του άπειδαν βασιλικές τιμές, όπως συνέβη κατά τη θριαμβευτική Του είσοδο στα Ιεροσόλυμα, λίγο πριν από τα άγια πάθη Του.

Οι μαθητές εξάλλου είχαν πιστεψει από την αρχή πως ο Ιησούς ήταν ο άναμενόμενος **Μεσσίας**. Δεν είχαν όμως και αυτοί ξεκαθαρισμένες ιδέες. Γι' αυτό πολλές φορές παρουσίασαν σημεία δυσπιστίας. Ύστερα βέβαια τα πράγματα άλλαξαν μόλις Τον γνώρισαν καλά, Τον θεωρούσαν πια Δάσκαλο σταλμένο από το Θεό. Έφτασαν μάλιστα, όταν είδαν να δαμάζει την αγριεμένη φύση, να παραδεχτούν και τη Θεότητά Του, πράγμα που τους έγινε πεποίθηση ακράδαντη μετά την Ανάσταση.

Είναι αλήθεια πως δεν έλειπαν οι αντίθετες περιπτώσεις. Οι Γραμματείς και Φαρισαίοι, τυφλωμένοι από το φθόνο, δε δίσταζαν να προγραμματίζουν τη σταύρωσή Του. Μα και ο ένας από τους δύο ληστές και οι Ρωμαίοι στρατιώτες, που χρησιμοποιήθηκαν σαν δήμιοι, την ίδια θέση πήραν. Όμως ο εκατόνταρχος, που ήταν υπεύθυνος αξιωματικός για την εκτέλεση, ακούοντας το «τετέλεσται» του Ιησού και βλέποντας τη γη να σείεται, πίστεψε πως «**άληθως Θεοῦ υἱός ήν ούτος**».

Αυτά πίστευαν και έλεγαν οι άνθρωποι για τον Ιησού Χριστό. Άλλοι θετικά, με κίνητρο την αγνή προσάρεση, και άλλοι αρνητικά, παρακινούμενοι από το μίσος ή την πλάνη. Από τότε η σάστη αυτή απέναντι στο Χριστό συνεχίστηκε και από τις επόμενες γενιές. Πολλοί είναι εκείνοι που στέκονται με σκεπτικισμό μπροστά στον Ιησού.

Πως είδαν το Χριστό οι γενιές των ανθρώπων. Με την Πεντηκοστή η εμπιστοσύνη των πιστών στο Πρόσωπο του Χριστού ενισχύθηκε ιδιαίτερα. Οι **Απόστολοι** μάλιστα άνελαβαν το ιεραποστολικό τους έργο με ζήλο. Δίδαξαν τις χριστιανικές αλήθειες, ίδρυσαν κατά τόπους εκκλησίες και συνέγραψαν τα ιερά βιβλία. Γι' αυτούς ο Χριστός ήταν «ο πρώτος και ο έσχατος, η αρχή και το τέλος» (Αποκ. 22,13), τό παν. Δεν αμφέβαλλαν πια ούτε για την ανθρώπινη ούτε για τη θεία υπόστασή Του. Υπήρξαν «αυτόπται», «αυτήκοοι», «εωρακότες», «θεασάμενοι» και «μάρτυρες». Κατά συνέπεια μονάχα αυτοί μπορούσαν να παρουσιάσουν την αλήθεια όπως ήταν, όπως γράφει ο Ευαγγελιστής Ιωάννης: «Ο ήν άπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐωράκαμεν τοῖς οφθαλμοῖς

ήμῶν, δέ ἔθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ήμῶν ἐψηλάφησαν... μαρτυροῦμεν καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν... (Αἱ λαύν. 1,1-2).

Πληροφορίες για τον Ιησού όχομε και από μη χριστιανούς συγγραφείς. Ο Ιουδαίος ιστορικός **Ιώσηπος** (37-95 μ.Χ.), που σχετιζόταν με τις οικογένειες των αρχιερέων Ἀννα και Καϊάφα, αναφέρει στην «Ιουδαική Αρχαιολογία» του πως ο Χριστός ήταν σοφός ἀνδρας, με καταπληκτική θαυματουργική δύναμη (XVIII 3,3). Ο Ρωμαίος ιστορικός **Τάκιτος** (55-120 μ.Χ.) στα «Χρόνικά» του γράφει πως ο Νέρωνας, για να κατασιγάσει την κοινή γνώμη, που είχε εξεγερθεί εξαιτίας τής φωτιάς που έκαψε μέρος της Ρώμης, υπέδειξε σαν ἔνοχους τους χριστιανούς, αρχηγός των οποίων ήταν ο Χριστός, που σταυρώθηκε, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Τιβέριος (XV 38,44). Τον Ιησού αναφέρουν επίσης το Ταλμούδ, ο Σουετώνιος, ο Πλίνιος ο νεαρότερος και άλλοι.

Από το 2ο αιώνα όχομε τά **απόκρυφα ευαγγέλια**, που γράφτηκαν κυρίως από αιρετικούς και περιέχουν γύρω από τη ζωή και το έργο του Κυρίου πολλές και διάφορες φανταστικές αφηγήσεις. Μα και οι **εθνικοί** από τη δική τους σκοπιά διακωμαδούσαν με τα συγγράμματά τους το ιερό Πρόσωπο του Ιησού. Άλλα όλους αυτούς τους αντιμετώπιζαν οι αντιαιρετικοί συγραφείς και οι απολογητές ή τους απέκρουε η Εκκλησία με τις συνόδους, τα σύμβολα και τον κανόνα της Καινής Διαθήκης.

Όμως οι βίοι του Ιησού, είτε με τον έναν είτε με τον άλλο τρόπο, συνεχίστηκαν ως την εποχή μας. Δυστυχώς υπήρξαν ορισμένοι, κυρίως από το 180 αιώνα και εδώ, που υ διαστρέβλωσαν με τήν προκατάληψή τους την αλήθεια. **Μαθητές του Εγέλου** υποστήριζαν πως ο Ιησούς είναι προσωποποίηση του Θείου. Ο Γάλλος **Ντιπουί** έλεγε πως ο Χριστός με τους δώδεκα μαθητές είναι σύμβολο του ήλιου με τα δώδεκα ζώδια. Τα ίδια περίπου ισχυρίζονταν και άλλοι, παρομοιάζοντας τὸν Κύριο με τον Απόλλωνα ή με άλλα μυθικά πρόσωπα. Ο Γερμανός **Μπρούνο Μπάουερ** και ο Γάλλος **Πωλ-Λουί Κουσού** υποστήριζαν πως ο Ιησούς δεν μπορούσε να είναι υπαρκτό πρόσωπο. Τέλος ο σοσιαλιστής **Κάουτσκυ** δεχόταν το Χριστό σάν ιστορικό πρόσωπο, αλλά τον ήθελε πηγέτη μιας δήθεν κινήσεως των καταπιεζόμενων μαζών. Κοντά σ' αυτά πρέπει νά προστεθούν και οι βίοι του Ιησού των **Στράους**, **Ρενάν** και άλλων ομοϊδεατών, που παραχαράζουν τά γεγονότα και αλλοιώνουν τήν πραγματικότητα.

Όλα αύτά όμως είναι κακόβουλες θεωρίες που διαστρεβλώνουν την αλήθεια σε βαθμό απαράδεκτο. Οι ισχυρισμοί ότι ο Ιησούς συμβολίζει φυσικά φαινόμενα ή ότι αποτελεί προσωποποίηση του Θείου ή ότι είναι μυθικό πρόσωπο, κρίνονται το λιγότερο ως αφελείς. Αντίθετα, ο

Ιησούς είναι ιστορικό Πρόσωπο. Η εμφάνισή Του στη γη συνδέεται με γνωστά ονόματα της ιστορίας, όπως του Οκταβιανού, του Τιβερίου, του Ήρωδη, του Πιλάτου και άλλων. Άλλ' ούτε ηγέτης κινήσεως των καταπιεζόμενων μαζών υπήρξε ο Χριστός, αφού ήταν « Ἰουδαίοις μέν σκάνδαλον, Ἑλλησι δέ μωρία» (Α Κορ. 1,23). Πρέπει επιτέλους να καταλάβουμε πως ο **Κύριος δεν μπορεί να είναι άλλος από Εκείνον που περιγράφουν τά βιβλία της Κ. Διαθήκης**.

Χριστός ο νέος Αδάμ. Ο Απόστολος Παύλος και οι Πατέρες της ^{εκκλησίας} μας παραλληλίζουν το Χριστό με τον Αδάμ, τον προπάτορά μας. Ο Αδάμ πλάστηκε από το Θεό «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν». ο Ιησούς ήταν ο ίδιος ο Θεός, που πήρε την άνθρωπη φύση. Ο άνθρωπος στον παράδεισο δεν είχε άμαρτίες, αλλ' ούτε και την ηθική τελείωση· ενώ ο Χριστός ήταν άναμάρτητος και κατά πάντα τέλειος. Ο παλαιός Αδάμ έπεσε στήν άμαρτία και μαζί του παρέσυρε ολόκληρο το ανθρώπινο γένος· ο νέος Αδάμ ήρθε στή γη, γιά να σηκώσει πάνω Του τις άμαρτίες όλων των ανθρώπων. «Ωσπερ γάρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσι, ούτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται» (Α Κορ. 15,22).

Η «ἐν Χριστῷ» ὅμως **ζωοποίηση**, δηλ. η πνευματική άναγέννηση, εξαρτάται από τη θέση που παίρνει ὁ άνθρωπος ἀπέναντι στὸν Ιησού. Ο Πιλάτος στη διαδικασία για τὴν ἐπικύρωση της θανατικής ποινῆς παρουσίασε το Χριστό εξουθενωμένο μπροστά στοὺς Εβραίους λέγοντας: «Ἔιδε δ ἀνθρωπος». Μα ο αχάριστος όχλος ζητούσε επίμονα νὰ Τὸν σταυρώσει. Υπάρχουν λοιπόν πολλοί που εθελοτυφλούν μπροστά στο Πρόσωπο τού Κυρίου. Άλλ' η Εκκλησία, η ιστορία και η συνείδηση δε θὰ σταματήσουν να υπηρετούν με συνέπεια την αλήθεια και νὰ προβάλλουν τη ζωή τού Χριστού όπως τὴν παρουσιάζουν τα ιερά μας κείμενα.

Ερωτήσεις

1. Πώς βλέπεις την παρουσία του Ιησού στη γη;
2. Στο περιβάλλον σου «τίνα λέγουσιν οἱ ἀνθρωποι εἶναι τόν Χριστόν»;
Και συ ποια θέση παίρνεις απέναντι τους;
3. Ποιες πληροφορίες για τον Ιησού θεωρείς σπουδαιότερες, των χριστιανών ή των μη χριστιανών συγγραφέων, και γιατί;
4. Τι κοινά σημεία και τι διαφορές βρίσκεις ανάμεσα στον Αδάμ και το Χριστό;

1. «Πορευθέντες οἱ μαθηταὶ... ἤγαγον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω αὐτῶν τὰ ἴματια αὐτῶν καὶ ἐπεκάθισεν (ὁ Ἰησους) ἐπάνω αὐτῶν. Ὁ δέ πλειστος ὅχλος ἔστρωσαν ἐπάνω τὰ ἴματια ἐν τῇ ὁδῷ, ἄλλοι δέ ἔκοπτον κλάδους ἀπό τῶν δένδρων καὶ ἔστρωννυον ἐν τῇ ὁδῷ. Οἱ δέ ὅχλοι οἱ προάγοντες καὶ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον λέγοντες· ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνόματι Κυρίου· ὡσαννὰ ἐν τοῖς υψίστοις. Καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις λέγουσα· τίς ἔστιν οὗτος; Οἱ δέ ὅχλοι ἔλεγον· οὗτός ἔστιν ὁ Ἰησοῦς ὁ προφήτης ὁ ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας» (Ματθ. 21,6-11).

2. «Ὦσπερ γάρ διά τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου ἀμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ διά τῆς υπακοῆς τοῦ ἐνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί» (Ρωμ. 5,19).

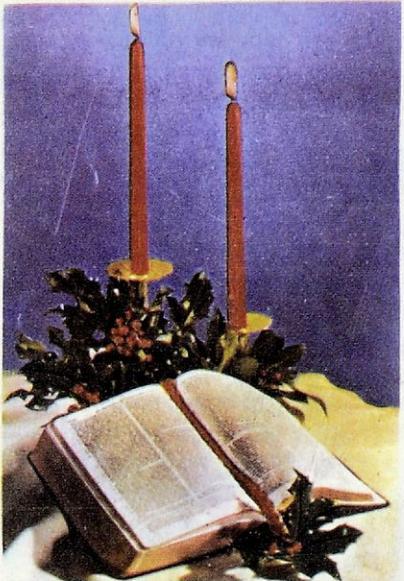

Μάθημα 29ο

ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ

Η ιερότητα των συγγραφέων της Βίβλου

Κάθε συγγραφέας οποιουδήποτε βιβλίου αφήνει να φανούν μέσα στο σύγγραμμά του αν όχι όλα, τα περισσότερα ιδιαίτερα γνωρίσματα του χαρακτήρα του και γενικότερα της προσωπικότητάς του. Τούτο συμβαίνει και με όλους τους συγγραφείς των βιβλίων της Αγίας

Η Αγία Γραφή.

Θεός και με εύλαβεια παρουσιάζει τις ταπεινές του αντιρρήσεις. Ο Απ. Παύλος απορεί πως ο Θεός τον αγάπησε τόσο πολύ και τὸν ἀνέδειξε «σκεύος εκλογῆς» Του, ενώ αυτός πιστεύει γιά τον εαυτό του ότι είναι ὁ πιο ἀχρηστός από όλους τους αμαρτωλούς, «ῶν πρῶτος εἰμὶ ἐγώ», διότι «ἐδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ». Ο ευαγγελιστής Ιωάννης δὲ θέλει να παρουσιάζεται το ὄνομά του στὴν ιερή ιστορία του Ιησού Χριστού που καταγράφει στὸ Εὐαγγέλιο του και αποκρύβει το ὄνομά του με τόση θαυμαστή επιμέλεια και προσοχή γράφοντας γιά τον εαυτό του «ὁ μαθητής ὃν ἤγαπα ὁ Ιησοῦς», «ὁ μαθητής εκείνος», «ὁ ἄλλος μαθητής», «ὁ ἀναπεσών εἰς τὸ στήθος τοῦ Ιησοῦ» κ.τ.λ. Εκτός ὅμως από τὰ κείμενά τους είναι και η ζωή τους που μαρτυρεῖ και πληροφορεῖ για τὴν ιερότητα τῆς ζωῆς τους και τὴν ἀκεραιότητα του χαρακτήρα τους. Στίς μεγάλες στιγμές τῆς ζωῆς τους ή «βουλή του Θεού» ἥταν ο γνώμονας γιά τις ἀποφάσεις τους.

Η πρόθυμη ἀποδοχή της προσταγής του Θεού χαρακτηρίζει ὅλες τις πράξεις τους. Όταν ο Απ. Παύλος θέλησε να περιγράψει τὴν ταπεινοφροσύνη και αυτοθυσία του Μωυσῆ μπροστά στὸ θέλημα του

Γραφής. Εκείνο που ἀνακαλύπτει ὁ αναγνώστης τῆς Βίβλου ἀπό τὴν πρώτη στιγμή μέσα στὰ ιερά κείμενα είναι η ιερότητα και η ευσέβεια, τὸ δέος και η προσοχή με τὴν οποία ο συγγραφέας αποφασίζει νὰ καταγράψει τὶς ιερές γραμμές του κειμένου του. Η ταπεινοφροσύνη από τὸ ἔνα μέρος αλλά και η συναίσθηση τῆς ευθύνης από τὸ ἄλλο κάνουν τοὺς συγγραφεῖς νὰ παρουσιάζουν τὴν «μεγάλην βουλήν» του Θεού με ἀνεπιτήδευτη ευγένεια ἀλλά και θαυμαστή ἀκρίβεια και σαφήνεια. Όταν πρόκειται νὰ μιλήσουν γιά τον εαυτό τοὺς και νὰ γράψουν τὸ ὄνομά τους πλεονάζει ἐνας αγαπημένος χαρακτηρισμός «δούλος Θεού» ή «δούλος Κυρίου». Ο μέγας Μωυσῆς θεωρεῖ τὸν εαυτόν του ακατάλληλο γιά τὸ μεγάλο ἔργο που του ἀναθέτει ὁ

Θεού, με τούτα τα λόγια την περιέγραψε: «Πίστει Μωϋσῆς μέγας γενόμενος ἡρνήσατο λέγεσθαι υἱός θυγατρός Φαραώ, μᾶλλον ἐλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν». (Εβρ. 11, 24).

Από αυτήν ακριβώς τη συμπεριφορά των συγγραφέων της Βίβλου εξηγείται από το ένα μέρος η θεοπνευστία της Αγ. Γραφής και από το άλλο η διατήρηση του προσωπικού τους χαρακτήρα.

Ο προσωπικός χαρακτήρας των συγγραφέων και η θεοπνευστία της Αγ. Γραφής

Λέγοντας θεοπνευστία τής Αγ. Γραφής εννοούμε την καθοδήγηση και την ιδιαίτερη χειραγώηση και έμπνευση του Αγίου Πνεύματος προς τους ιερείς συγγραφείς της Βίβλου, για να καταγράψουν με κάθε ακρίβεια και απλότητα τις μεγάλες αλήθειες που ο Θεός θέλησε να παρουσιάσει στους ανθρώπους. Πώς όμως συνέλαβαν και κατέγραψαν αὐτές τις αλήθειες, που ἀν τις κρίνει κανείς με το κοινό λογικό τις βρίσκει ανεξήγητες; Ο Ησαΐας π.χ. γράφει τόσους αιώνες π.Χ. «'Ιδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσεις τό ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ». (Ησ. 7, 14). Πώς το γνωρίζει τούτο ο Ησαΐας; Τούτο δε γράφεται με όσες γνώσεις και εμπειρίες κοσμικές και αν ἔχει ο συγγραφέας. Είναι αδύνατο λογικά να φθάσει ο συγγραφέας στη διατύπωση τέτοιων αληθειών χωρίς την ολοφάνερη ἔμπνευση του θείου παράγοντα. Αν μάλιστα σκεφθούμε ότι είναι τόσες πολλές αιτές οι «εμπνεύσεις» σε διαφορετικά πρόσωπα και σε διαφορετικούς καιρούς, που απέχουν αιώνες μεταξύ τους και ζουν τα πρόσωπα αυτά, κάτω από διαφορετικές συνθήκες, άγνωστα μεταξύ τους, γράφουν όμως για το ίδιο πράγμα ἡ διαφορετικές απόψεις του ίδιου πράγματος, τότε οπωσδήποτε βρισκόμαστε μπροστά σε μιά ανεξήγητη, ιστορική όμως, πραγματικότητα που μαρτυρεί τόσο καθαρά τή θεοπνευστία των ιερών κειμένων της Αγίας Γραφής. «Οἱ προφῆται κατ' ἔκστασιν τῶν ἐν αὐτοῖς λογισμῶν, κινήσαντος αὐτούς τοῦ θείου Πνεύματος, ἡ ἐνηργοῦντο ἔξεφώνησαν, συγχρησάμένου τοῦ πνεύματος, ὃς εἴ καί αὐλητής αὐλόν ἐμπνεύσαι» (Αθηναγόρας ο Αθηναίος, Πρεσβεία 9).

Εκτός όμως από αυτό παρατηρείται στα ιερά κείμενα και τούτο το αξιοπρόσεκτο. Η θεοπνευστία είναι αναμφισβήτητη, ο προσωπικός όμως χαρακτήρας των συγγραφέων μένει ανεπηρέαστος και απαραβίαστος. Συμβαίνει δηλαδή να συμπίπτει η αλήθεια και το περιεχόμενο των γραφομένων από τους συγγραφείς, να διαφέρει όμως το ύφος και ὁ ξεχωριστός τρόπος με τον οποίο έκφραζεται ο κάθε συγγραφέας. Με

άλλα λόγια οι ιεροί συγγραφείς διατηρούν τον προσωπικό τους χαρακτήρα, εκφράζονται με το δικό τους ύφος ενώ εμπνέονται και οδηγούνται από το αυτό Πανάγιο Πνεύμα στη διατύπωση και αποκάλυψη της μιας αγίας και σωτήριας αλήθειας που ο Θεός θέλει να παρουσιάσει στους ανθρώπους.

Η αρχαιολογική σκαπάνη και η Βίβλος.

Εκτός όμως από την ιερότητα των συγγραφέων και την μαρτυρημένη θεοπνευστία της Αγίας Γραφής, υπάρχει και η αρχαιολογική σκαπάνη, που έρχεται να επιβεβαιώσει την αλήθεια που κρύβουν μέσα τους τάξιδια κείμενα. Έτσι τοποθεσίες, τάφοι, ναοί, έπιγραφές, χειρόγραφα και τόσα άλλα αρχαιολογικά εύρηματα που έφεραν στην έπιφάνεια οι αρχαιολογικές έρευνες, απέδειξαν την αλήθεια που κρύβεται μέσα στην Αγία Γραφή. Πρέπει να σημειωθεί έδω ότι έκεινοι που άμφισσαν την αλήθεια της Αγ. Γραφής, επειδή δέν είχαν τάξιδια αρχαιολογικά τεκμήρια, έσωπασαν μόλις η αρχαιολογική έπιστημη παρουσίασε τότε ένα μετά το άλλο τα αρχαιολογικά πειστήρια της αξιοπιστίας των Γραφών. Στοιχεία που ήταν θαμμένα μέσα στη γη, άλλα και στά βάθη των αιώνων, καθώς έρχονται στο φως, επιβεβαιώνουν τη μοναδική παρουσία που είχαν ως τότε μέσα στην Αγία Γραφή.

Η πορεία του Αβραάμ προς την Παλαιστίνη από την άγνωστη Μεσοποταμία. Η μετακίνησή του προς την Αίγυπτο. Η έξιδος από την Αίγυπτο των Ισραηλιτών, η εγκατάστασή τους στη γη της Επαγγελίας. Όλη η ιστορία των Ισραηλιτών στην Παλαιστίνη μέχρι του Ιησού Χριστού. Η έλευση του Κυρίου. Η διασπορά των μαθητών. Οι πορείες του Απ. Παύλου και η μέχρι σήμερα ιστορική αλήθεια της Εκκλησίας του Χριστού, όλα αυτά αποκαλύπτονται από τα αδιάφευστα αρχαιολογικά ευρήματα που έρχονται να επιβεβαιώσουν με καταπληκτική και άξιοθαύμαστη ακρίβεια την αξιοπιστία της Αγίας Γραφής.

Ερωτήσεις

---

1. Πώς αποδεικνύεται η ιερότητα των συγγραφέων της Αγίας Γραφής;
2. Πώς οι αρχαιολογικές ανασκαφές επιβεβαιώνουν την αξιοπιστία της Αγίας Γραφής;
3. Πώς οι προφήτες αποδεικνύουν τη θεοπνευστία της Αγίας Γραφής;

Μάθημα 30ο

ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟ

Η μαρτυρία της Καινής Διαθήκης. Τά ιερά Ευαγγέλια περιέχουν τις πιο πολλές και πιο σπουδαίες πληροφορίες γύρω από τη ζωή του Κυρίου. Ο Ιησούς γεννήθηκε στη Βηθλεέμ, όταν βασίλευε στήν Ιουδαία ο Ηρώδης ο Μέγας και κυβερνούσε τη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία ο Ὀκταβιανός Αύγουστος. Μεγάλωσε όμως στή Ναζαρέτ της Γαλιλαίας, ασχολούμενος με την ξυλουργική. Στά τριάντα Του χρόνια άρχισε το έργο της απολυτρώσεως. Με δώδεκα Μαθητές «περιήγη τας πόλεις πάσας και τάς κώμας διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν και κηρύσσων το ευαγγέλιον τῆς βασιλείας και θεραπεύων πάσαν νόσον» (Ματθ. 9,35). Άλλ' ή δράση Του προκάλεσε το φθόνο των αρχιερέων, οι οποίοι γι' αυτό και Τὸν συνέλαβαν και Τὸν σταύρωσαν, όταν διοικητής στα Ιεροσόλυμα ἤταν ο Πιλάτος και καίσαρας στή Ρώμη ο Τιβέριος. Τρεις ήμέρες μετά τό θάνατο Του ἀναστήθηκε και σαράντα μέρες κατόπιν ἀναλήφθηκε στούς ούρανούς.

Άλλα και στα άλλα βιβλία της Καινής Διαθήκης ύπαρχουν στοιχεία σχετικά με τή ζωή του Ιησού. Στίς Πράξεις των Ἀποστόλων ὁ Πέτρος παρουσιάζει τό Χριστό ως «ἀνδρα ἀπό Θεού αποδεδειγμένον», με ύπερφυσικές δυνάμεις και καταπληκτικά σημεία και θαύματα (Πράξ. 2,22). Ο ίδιος στήν Α΄ Επιστολή του ἐπιβεβαιώνει τήν πληροφορία πως ο Κύριος «τάς ἀμαρτίας ήμῶν ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπί ξύλον» (Α΄ Πέτρου 2,24).

Ο Απόστολος Παύλος, πού από τρομερός διώκτης τών χριστιανών ἔγινε ύπέρμαχος ζηλωτής του Χριστιανισμού, στίς περίφημες επιστολές του περιλαμβάνει τόσες λεπτομέρειες γύρω από τό Χριστό, που, αν τίς βάζαμε στή σειρά, θα είχαμε ἔνα ἄκομα ευαγγέλιο. Συγκεκριμένα αναφέρεται στη θεία ἐνανθρώπηση και ύπογραμμίζει ίδιαίτερα πώς ο Ιησούς ανήκε στο ιουδαϊκό ἔθνος, καταγόμενος από τή γενιά του Δαβίδ. Λέει επίσης πως, αν και ἤταν Θεάνθρωπος ο Ιησούς, δέχτηκε νά ύποταχθεὶ στό μωσαϊκό νόμο. Ἐτσι επιδόθηκε στήν ιεραποστολική Του δράση· μιά δράση γεμάτη αυταπάρνηση, ἀνεξικακία και ἀγάπη, που δυστυχώς ἀνταμείφθηκε με τό ἀντίτιμο της σταυρώσεως. Άλλ' ο Κύριος νίκησε το θάνατο και «ἀνέστη τριήμερος ἐκ τάφου». Από τότε ἔνας είναι ο «μεσίτης Θεοῦ και ἀνθρώπων», ο «ἄν-

Θρωπος Χριστός 'Ιησούς» (Α' Τιμ. 2,5), «ό ών επὶ πάντων Θεὸς» (Ρωμ. 9,5).

Η εικόνα του Χριστού λοιπόν ξεπροβάλλει μέσα από τις σελίδες τῶν ιερῶν βιβλίων τῆς Καινής Διαθήκης. Καὶ εἶναι μια εἰκόνα με-γαλειώδης. Από την αρχή ως το τέλος ὁ Ιησούς παρουσιάζεται κατά πάντα τέλειος. Τέτοιο ιδανικό πρόσωπο δεν έχει εμφανισθεί άλλο στην ιστορία. Οι σκέψεις Του, ο λόγος Του, η συμπεριφορά Του, όλα είναι θεῖα.

Η βεβαιότητα της Εκκλησίας. Για την Εκκλησία η ιστορικότητα του Ιησού Χριστού ήταν και είναι κάτι το υπερβέβαιο. Άς δούμε μερικές σχετικές περιπτώσεις:

1. Συνεχιστές του ἔργου του Κυρίου υπήρξαν οι Ἀπόστολοι. Αὐτοί, ὅπως ξέρομε, ἐγκατέλειψαν τις οἰκογένειές τους και τις ἐργασίες τους και πήραν το δύσκολο δρόμο τῆς ιεραποστολῆς. Ήταν αυτόπτες μάρτυρες της ἀλήθειας. Καὶ για τὴν ἀλήθειαν ἐδωσαν ἀκόμα καὶ τὴν ζωὴν τους. Έτσι μετέφεραν το Χριστιανισμό σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο.

2. Με την εξάπλωση τοῦ Χριστιανισμού όμως ἔχουμε από το τέλος κιόλας τοῦ 1ου αἰώνα τὴν εμφάνιση τῶν αιρετικῶν καὶ μάλιστα των δοκητῶν. Αὐτοί ἐλεγαν πως ὁ Ιησούς ήταν ανώτερο πνεύμα, πού παρουσιάσθηκε με σῶμα φαινομενικό καὶ όχι πραγματικό. Η Εκκλησία ἀντέδρασε σ' αὐτή τὴν κακοδοξίαν. Ο Ἰγνάτιος ο Θεοφόρος, ο Τερτυλιανός καὶ ο Ἀγιος Ειρηναῖος ἀναίρεσαν με τα συγγράμματά τους τὸ δοκητισμό καὶ διακήρυξαν πως ο Ιησούς ήταν πραγματικός ἀνθρωπος, γιατί πήρε σάρκα καὶ οστά, γεννήθηκε ως ἀνθρωπος, ύπεστη τὴν περιτομή, περιβλήθηκε τὰ ἀδιάβλητα πάθη, μισήθηκε, βασανίσθηκε καὶ σταυρώθηκε.

3. Άλλά τον Δ' αἰώνα ο επίσκοπος Λαοδικείας Ἀπολινάριος, ακολουθώντας τὴν πλατωνική θεωρία, ὅτι ο ἀνθρωπος αποτελείται από σῶμα, ψυχή καὶ πνεύμα, υποστήριξε πως ο Χριστός δεν είχε ὄλοκληρη τὴν ανθρώπινη φύση. Τούτο, λέει, συνέβαινε, γιατί ναι μὲν είχε σῶμα καὶ ἀλογίη ψυχή, δεν είχε όμως λογική ψυχή, επειδή τη θέση της τὴν είχε καταλάβει η Θεότητα. Τὴν κακοδοξία αὐτή τὴν ἀναίρεσαν με τα συγγράμματά τους οι Πατέρες της Εκκλησίας Μ. Ἀθανάσιος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης καὶ Κύριλλος ὁ Αλεξανδρείας· καὶ ἐπί πλέον τὴν καταδίκασε η Β' Οἰκουμενική Σύνοδος, η οποία καὶ ἀποφάνθηκε πως ο Χριστός είχε λογική ψυχή καὶ επομένως ήταν τέλειος ἀνθρωπος. Έτσι ἐκλεισε το θέμα, ενώ συγχρόνως αποδείχτηκε η ἀδιάσειστη θέση της Εκκλησίας στην ιστορικότητα του

Χριστού. Το ίδιο έγινε και αργότερα, όταν διάφορες πλάνες και αιρέσεις γύρω από το πρόσωπο του Χριστού αντιμετωπίστηκαν από τήν Εκκλησία αποτελεσματικά, γιατί πίστευε ακράδαντα ότι ο Χριστός είναι «διά πάντων ποιητής καὶ Θεὸς καὶ Σωτῆρος» (Ισίδωρος Πηλουσιώτης, Επιστολαί 1,460).

Η πίστη στο Χριστό και το μέλλον του κόσμου. Από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω συνάγεται πως ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ είναι ιστορία αναντίρρητη. Δεν πρέπει όμως να μας διαφεύγει πως ο Χριστός είναι ο Σωτήρας μας. Αυτή η πίστη είναι πού συντελεῖ στην καλυτέρευση τής ζωής μας.

Αν ρίξουμε μια ματιά στό παρελθόν, θα δούμε πόσο αύτή η πίστη στον Ιησού αφέλησε την ανθρώποτητα. Κατά γενική σύμολογία σήμερα ο κόσμος είναι πιο καλός από ό,τι ήταν πριν έρθει ο Χριστός. Η δουλεία εξαφανίστηκε. Η ισότητα έχει κερδίσει την παγκόσμια υποστήριξην. Δυσούχιαδες τώρα χρόνια ο κόσμος, παρά την πληθώρα των φιλοσοφικών θεωριών, υιοθέτησε γενικά τις ηθικές αρχές του Χριστιανισμού. Και έγινε πράγματι καλύτερος.

Η διαπίστωση αυτή μας κάνει νά ελπίζουμε σε καλύτερες ημέρες. Αν η ανθρωπότητα στραφεί πραγματικά στο Χριστό, θα βρει όπωσδήποτε το σωστό προσανατολισμό. Τότε η αγάπη θα επηρεάζει πιο πολύ τις ανθρώπινες καρδιές, το άγχος θα σταματήσει, η δυστυχία θα περιορισθεί, τό πολιτιστικό επίπεδο θ' ανεβεί και ο κόσμος θα ζεί καλύτερα. «Ἐγώ είμι ἡ Θύρα», λέει ο Κύριος, «δι' ἐμοῦ, ἐάν τις εἰσέλθῃ σωθήσεται καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἔξελεύσεται καὶ νομὴν εύρήσει» (Ιω. 10,9).

Ερωτήσεις

1. Γιατί ο Απόστολος Παύλος είναι αξιόπιστη μαρτυρία για τη ζωή και τό έργο του Κυρίου;
2. Γιατί οι δοκητές δεν έχουν δίκαιο, όταν υποστηρίζουν τη φαινομενική ένανθρώπηση του Ιησού;
3. Όταν διαβάζεις το 2ο κείμενο, τι συμπέρασμα βγάζεις για τη ζωή του Χριστού;
4. Πώς βλέπεις να διαγράφεται τό μέλλον τής ανθρωπότητας χωρίς Χριστό και πώς με τό Χριστό;

Κείμενα

1. «Ο ών γίνεται· καὶ ὁ ἄκτιστος κτίζεται... καὶ ὁ πλουτίζων πτωχεύει πτωχεύει γάρ τὴν ἐμήν σάρκα, ἵν' ἔγω πλουτήσω τὴν αὐτοῦ θεότητα» (Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Migne P.G. 36, 633).

2. «Καὶ γενομένου σαββάτου ἤρξατο ἐν τῇ συναγωγῇ διδάσκειν. Καὶ πολλοὶ ἀκούοντες ἐξεπλήσσοντο καὶ ἔλεγον· Πόθεν τούτῳ ταῦτα; καὶ τίς ἡ σοφία ἡ δοθεῖσα αὐτῷ; Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων, ὁ οὐλὸς Μαρίας;» (Μάρκ. 6,1-3)... Ἀποροῦντες οἱ Ναζαρινοὶ πῶς ὁ γνωστός των συμπολίτης, ὁ ὅποιος δέντρον ἐξεπαιδεύθη πουθενά, ὁ τέκτων, ὁ ξυλουργὸς του χωριού, παρουσιάζεται τώρα σοφώτατος. Πόθεν τά λόγια ταῦτα τά θαυμαστά; ἔρωτούν. Πού την εύρηκε τὴν τοιαύτην σοφίαν ὁ τέκτων, ὁ οὐλὸς τῆς Μαρίας; Εἳναν ὁ Χριστὸς εἶχε ἀπομακρυνθῆ καὶ ἐλάχιστον χρόνον ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ, διὰ νά σπουδάσῃ ἄλλοι, θά το ἥξευραν πολὺ καλὰ οἱ συγχωριανοί του καὶ δέντρον ἐξεπαιδεύσσοντο, ὅταν τὸν ἄκουσαν να διδάσκη ὡς πεπαιδευμένος σοφός. Μίαν ημέραν νά φύγῃ κανεὶς ἀπὸ τὸ χωριό του θά γίνη γνωστὸν εἰς δόλο τό χωριό. Θά ἐθεώρουν πολὺ φυσικὸν ὅτι, ἀφοῦ ἐσπούδασεν, ἐπρεπε καὶ νά διδάσκῃ σάν σοφὸς ραββίνος. Εἶναι λοιπὸν μωρὰ ἡ ίδεα, ἀπὸ φευδολόγους ἡ ἀπὸ μή ἀναγνώσαντας ποτὲ τά εὐαγγέλια προερχομένη, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐσπούδασεν ἄλλοι» (Αρχιμ. Σεραφείμ Παπακώστα, Ο Κύριος ως Νέος, ἐκδ. 2α, «Ζωή», Αθηναὶ 1952, σελ. 101-102).

Μάθημα 31ο

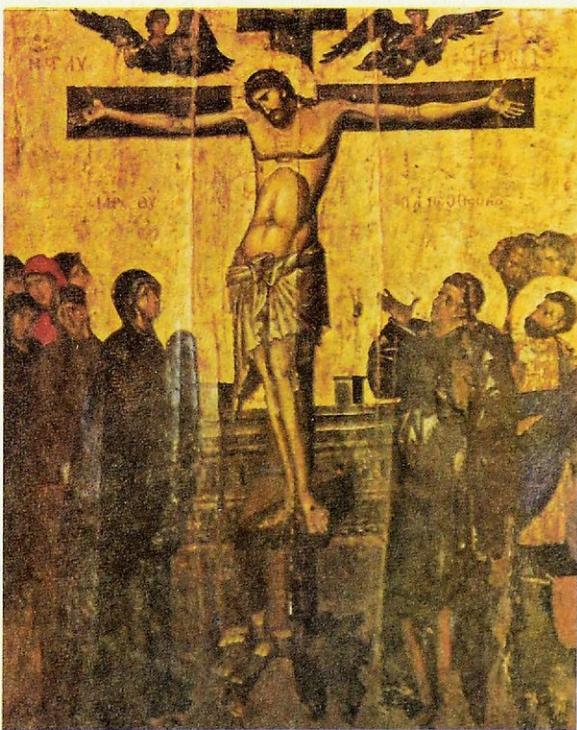
ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΛΥΤΡΩΤΗ

Διδασκαλία και θαύματα. Ο Χριστός επί τριά χρόνια περιόδευε στην Παλαιστίνη, κήρυξε το θέλημα του Θεού και παρουσίαζε στον κόσμο την αλήθεια. Μίλούσε «ώς ἐξουσίαν ἔχων καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς» (Ματθ. 7, 29). Χιλιάδες ἄνθρωποι καθηλώνονταν ώρες ολόκληρες στο ύπαιθρο, για να Τον ακούσουν. Διδασκε, νομιθετούσε, προφήτευε. Καλούσε τους ανθρώπους να μετανοήσουν και να προσέλθουν στη βασιλεία του Θεού, ώστε να σώσουν την ψυχή τους, που έχει ανυπολόγιστη αξία. Συνιστούσε την πίστη στο Θεό, την ταπεινοφροσύνη, τη δικαιοσύνη, την εγκράτεια, την πραότητα, την ανεξικακία και ιδιαίτερα την αγάπη. Και παρουσίαζε τη διδασκαλία του με τόση χάρη, που έκανε τους ακροατές Του να ομολογούν πως «ούδέποτε ἐλάλησεν οὕτως ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος» (Ιω. 7, 46). Ο Χριστός, αποκαλύπτοντας στους ανθρώπους την αλήθεια για το Θεό, τον κόσμο και τον ἄνθρωπο μπορούσε δικαιολογημένα να διακηρύξει: «Ἐγώ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα» (Ιωάν. 12, 46).

Αλλά ο Κύριος, παράλληλα με τη διδασκαλία, έκανε και **θαύματα**. Γι' αυτό οι πονεμένοι και δυστυχισμένοι έτρεχαν συνεχώς κοντά Του. «Καί προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τούς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις καὶ βασάνοις συνεχομένους, καὶ δαιμονιζομένους καὶ σεληνιαζομένους καὶ παραλυτικούς, καὶ ἔθεράπευσεν αὐτοὺς» (Ματθ. 4, 24). Κατ' αυτό τον τρόπο τυφλοί ανέβλεπαν, χωλοί περπατούσαν, λεπροί καθαρίζονταν, κωφοί αποκτούσαν την ακοή τους και νεκροί ἀναστάνονταν. Όλα αυτά γίνονταν με έναν ἀπλό λόγο· και φυσικά μπροστά στα μάτια ὀλων. Οι Φαρισαίοι όμως από αντίδραση απέδιδαν τα θαύματα στη σύμπραξη του Βεελζεβούλ, δηλ. του ἀρχοντα των δαιμονίων. Αντίθετα ο απλός λαός, που είχε ευεργετηθεί από τὸν Ιησού, διακήρυξε πως «ἐπεσκέψατο δὲ Θεός τὸν λαὸν αὐτοῦ» (Λουκ. 7, 16).

Η σταυρική θυσία του Χριστού. Αλλά ο Κύριος προχώρησε πολύ πιο πέρα από τους λόγους και τα θαύματα. Ανέβηκε στο σταυρό και **θυσιάστηκε** για τις αμαρτίες των ανθρώπων.

Συνήθιζαν τότε οι ἄνθρωποι να προσφέρουν ζωοθυσίες, ἐπειδή πίστευαν πως οι αμαρτίες τους μεταβιβάζονταν στα θυσιαζόμενα ζώα και ἔτσι ἔχαλείφονταν. Αλλά «ἀδύνατον αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαι-

Μονεμβασία. Εικόνα της Σταυρώσεως, 14ου αιώνα.

ρειν ἀμαρτίας» (Εβρ. 10, 4). Εφόσον ο ἀνθρωπος αιμάρτησε κανονικά ἐπρεπε να πληρώσει ο ἴδιος με τη ζωή του. Μια τέτοια θυσία όμως θα ήταν ἀχρηστη, αφού ο ἀνθρωπος θα είχε πεθάνει. Τι ἐπρεπε επομένως να γίνει; Απλούστατα ἐπρεπε να βρεθεί μια ἄλλη λύση. Γι' αυτό ακριβώς η σοφία του Θεού επέλεξε τη θυσία του αναμάρτητου Ιησού.

Όταν πέθανε ο Ιησούς, η Θεότητα ενωμένη μέ την ψυχή Του **κατήλθε στον Άδη** και κήρυξε την αλήθεια σε όλες τις ψυχές των νεκρών που βρίσκονταν εκεί: ενώ το σώμα κρεμόταν καταματωμένο στο σταυρό, μέχρις ότου το βράδυ της ἴδιας μέρας δυο κρυφοί Μαθητές, ο Ιωσήφ και ο Νικόδημος, πήγαν, το κατέβασαν και το ἔθαψαν.

Η σταυρική θυσία του Χριστού έχει μεγάλη σημασία για τον ἀνθρωπο, γιατί ήταν θυσία αντιπροσωπευτική και εξιλαστήρια. Ήταν θυσία **αντιπροσωπευτική**, γιατί ο Ιησούς περιλάμβανε στην ανθρώπινη φύση Του όλους τους ανθρώπους και σήκωνε πάνω Του όλες τις αιμαρτίες. Ήταν και **θυσία εξιλαστήρια**, γιατί με το αἷμα που χύθηκε στο

σταυρό διαγράφτηκε η ύβρη, που είχε δημιουργήσει η ανυπακοή του ανθρώπου στο Θεό, και απαλείφθηκε η ενοχή, που βάραινε σαν κατάρα την ανθρώπινη ψυχή.

Όμως η θυσία του Κυρίου δε σταμάτησε στο Γολγοθά. Από τότε επαναλαμβάνεται συχνά μέσα στην Εκκλησία με το μυστήριο της θείας Εύχαριστίας «εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον». Όποιος πιστεύει ειλικρινά και προσέρχεται επάξια στη θεία Κοινωνία λυτρώνεται και σώζεται.

Η Ανάσταση του Χριστού και η ανάπλαση του κόσμου. Τρεις ημέρες μετά το θάνατο πάνω στο σταυρό ο Χριστός «ήγερθη ἀπό τῶν νεκρῶν» (Ματθ. 28, 7), γεγονός που δείχνει καθαρά τη θεανδρική υπόστασή Του. Μετά την ανάστασή του ο Χριστός παρουσιάστηκε στη Μαρία τη Μαγδαληνή, στις Μυροφόρες, στὸν Πέτρο, σε δυό Μαθητές που πήγαιναν στους Εμμαούς, στους δέκα Μαθητές που ήταν κλεισμένοι στο υπερώο – χωρίς το Θωμά, στους έντεκα Μαθητές – μαζί με το Θωμά, στους εφτά Μαθητές που ψάρευαν στη λίμνη της Γεννησαρέτ, στους Μαθητές πάνω στο όρος της Γαλιλαίας, σε πεντακόσιους «αδελφούς», στον αδελφόθεο Ιάκωβο, σε όλους ξανά τους Μαθητές στο όρος των Ελαιών λίγο πριν από την Ανάληψη και στον Απόστολο Παύλο.

Η ανάσταση τού Χριστού ἀλλάξει τον κόσμο. Ο Χριστός αποδείχθηκε πια **κύριος της ζωῆς και του θανάτου**, που έφερε στον κόσμο το φως και τη χαρά. Με τη θεία Του χάρη βοήθησε τον ἀνθρωπον' απαλλαγεί από τα δεσμά του κακού και να επιδοθεί στην πνευματική αναγέννηση και προκοπή. Ήδη με το βάπτισμα, που καθόρισε ο ίδιος ο Κύριος, πεθαίνει ο ἀνθρωπος της αμαρτίας και αναγεννιέται ο ἀνθρωπος της χάριτος. «Οσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε» (Γαλ. 3, 27). Έτσι ο κόσμος στο σύνολό του γίνεται διαφορετικός, αναπλάθεται. Δεν είναι πια ο παλιός κόσμος, αλλά ένας ἀλλος, νέος, που αποστρέφεται τό κακό και θέλγεται από το καλό, είναι η «καινή κτίσις».

Η εκπλήρωση της θείας οικονομίας. Θεία οικονομία είναι η παρέμβαση του Θεού στην πορεία της ζωής, ώστε ο ἀνθρωπος να επιθυμήσει και νὰ βρει τη λύτρωση και τη σωτηρία του. «Ἀνάκλησίς ἐστιν ἀπό τῆς ἐκπτώσεως», λέει ο Μ. Βασίλειος, «καὶ ἐπάνοδος εἰς οἰκείωσιν Θεοῦ» (Migne, P.G. 32, 128). Επομένως, αν λάβουμε ύπόψη τη ζωή του Χριστού, μπορούμε να πούμε πως με τη θεία ενανθρώπηση, τη διδασκαλία, τα θαύματα, τη σταυρική θυσία, την Ανάσταση και την Ανάληψη, η θεία οικονομία έχει εκπληρωθεί.

· Εν τούτοις χρειάζεται να γίνει ακόμα κάτι, όχι όμως από μέρους του Θεού, αλλά από μέρους του ανθρώπου. Ο άνθρωπος που επιθυμεί τη λύτρωση, πρέπει, αφού πρώτα συναισθανθεί την αμαρτωλότητά του, να πάρει σάν άλλος άσωτος το δρόμο της επιστροφής στο Θεό. Με τη μελέτη της Αγ. Γραφής, την εφαρμογή της εντολής της αγάπης και τη συμμετοχή στα μυστήρια της Εκκλησίας μας μια μέρα θα φθάσει στον εξαγιασμό και στη θέωση.

Ο Θεός μας αγαπάει και θέλει οπωσδήποτε να μας σώσει. Πρέπει όμως να θέλουμε κι εμείς να σωθούμε. Πάντως, αν πράγματι επιθυμούμε τη σωτηρία, δεν έχουμε παρά ν' ανταποκριθούμε στην άγάπη του Θεού, ν' αποδεχθούμε ανεπιφύλακτα το άγιο θέλημά Του και να συνδέσουμε την ψυχή μας διαπαντός με τη θεία χάρη Του.

Ερωτήσεις

---

1. Γιατί σχετίζονται τα θαύματα τού Κυρίου με τη λύτρωση καὶ τή σωτηρία του ανθρώπου;
2. Ο Χριστός πέθανε πάνω στο σταυρό ως άνθρωπος ή ως Θεός ή ως Θεάνθρωπος; Να δικαιολογήσεις την απάντησή σου.
3. Γιατί δεν μπορεί να υπάρξει χριστιανός χωρίς την πίστη στην ανάσταση του Χριστού;
4. Τι χρειάζεται για να σωθεί ένας άνθρωπος, πέρα από τις προϋποθέσεις που δημιούργησε η ενανθρώπηση του Κυρίου;

Κείμενα

---

1. « Υποθέτομε πως έχομε ένα ρολόι με σιδηρένιο εκκρεμές, που λειτουργεί πολύ καλά. Η λειτουργία του ρολογιού, όπως ξέρομε, καθορίζεται από τους νόμους της κινήσεως και της βαρύτητας. Ας υποθέσουμε τώρα πως ξαφνικά η λειτουργία του ρολογιού σε διάστημα μιας ή δυο ωρών επιβραδύνθηκε, ύστερα όμως αποκαταστάθηκε και έγινε κανονική από την εξεπίτηδες προσθήκη π.χ. κάτω από το ρολόι ισχυρού μαγνήτη, που μετά πάλι τον αφαίρεσαν. Η επιτάχυνση και επιβράδυνση εδώ έγινε όχι με την αναστολή των νόμων της κινήσεως ή της βαρύτητας, αλλά με την πρόσκαιρη επέμβαση στη λειτουργία του ρολογιού ξέχωρης δυνάμεως, που δεν έθιξε καθόλου τους νόμους της κινήσεως και της βαρύτητας... Λέγοντας αυτά έχω υπόψη το ζήτημα τού

δυνατού των θαυμάτων. Εάν παραδεχθείτε την ύπαρξη προσωπικού Θεού, μαζί με αυτό θα παραδεχθείτε αμέσως και το δυνατό του θαύματος. Εάν οι φυσικοί νόμοι έχουν την αρχή της υπάρξεώς τους στη βούληση του Θεού, Εκείνος πού θέλησε να δώσει τους νόμους αύτούς, μπορεί να θελήσει και την αναστολή τους και την κατάπauση τής ενέργειάς τους» (Στώξ, διάσημος φυσικός. E. Hettinger, *Apologétique*, σελ. 311).

2. «Κατελθών διά τοῦ σταυροῦ εἰς τὸν Ἀδην, ἵνα πληρώσῃ ἑαυτοῦ τά πάντα, ἔλυσε τάς ὡδίνας τοῦ θανάτου· καὶ ἀναστάς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ὁδοποιήσας πάσῃ σαρκὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καθ' ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι ὑπὸ τῆς φθορᾶς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ἐγένετο ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα ἡ αὐτὸς τά πάντα ἐν πάσῃ πρωτεύων» (Εὐχὴ τῆς θείας λειτουργίας του M. Βασιλείου).

Μάθημα 32^ο

«ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ»

Η «απουσία» του Παρακλήτου ως την Πεντηκοστή. Στο χώρο της Αγίας Γραφής, που εκτείνεται από τη δημιουργία του κόσμου ως την ίδρυση της Εκκλησίας, η παρουσία του Τριαδικού Θεού είναι ολοφάνερη. Όμως, παρ' όλο που τα Πρόσωπα της Αγίας Τριάδας είναι ο Ένας Θεός, ο Πατέρας παρουσιάζεται περισσότερο στην Παλαιά Διαθήκη, ο Υιός πιο πολύ στην Καινή Διαθήκη και το Άγιο Πνεύμα εμφανίζεται κυρίως μετά την Πεντηκοστή.

Η απογεία αυτή του Παρακλήτου, δηλ. του Αγίου Πνεύματος, ως την Πεντηκοστή δεν είναι πραγματική άλλα φαινομενική, γιατί, όπως λέει ο Μ. Αθανάσιος «ό Πατήρ δι' Υιοῦ ἐν Ἅγιῳ Πνεύματι ποιεῖ τὰ πάντα» (Ἐπιστ. προς Σεραπ. Α' 28). Επομένως σε κάθε δημιουργική ενέργεια του Θεού πρέπει με τον Πατέρα και τον Υἱό να συνυπολογίζεται και το Ἅγιο Πνεύμα. Εκτός από αυτό υπάρχουν χωρία στην Ἅγια Γραφή που αναφέρονται μόνο στο τρίτο Πρόσωπο της Ἅγιας Τριάδας.

Στην **Παλαιά Διαθήκη** γίνεται λόγος ειδικά για το «Πνεύμα του Θεού». Ο Μωυσής στην κοσμογονία λέει πως, όταν διαμορφώνοταν η γη, «Πνεύμα Θεού ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὄντος» (Γεν. 1, 2). Ο Δαβὶδ ἐξάλλου, αἰσθανόμενος νά κλονίζεται από το βάρος της αμαρτίας, παρακαλούσε το Θεό να τον στηρίξει «Πνεύματι ἡγεμονικῷ» (Ψαλμ. 50, 14). Και ό προφήτης Ιωήλ προφητεύει την επιφοίτηση του Πνεύματος του Θεού στους Ἀποστόλους κατά την ἡμέρα της Πεντηκοστῆς (3, 1-2).

Στά **ιερὰ Ευαγγέλια** τα σημεία που αναφέρονται στον Παράκλητο είναι περισσότερα. Στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου ο ἀρχάγγελος Γαβριήλ ἀπεκάλυψε στην Πάναγια πως η θεία ενσάρκωση θά πραγματοποιόταν με την επέλευση του Ἅγιου Πνεύματος (Λουκ. 1, 35). Κατά τη βάπτιση του Ἰησού παρουσιάστηκε το Πνεύμα το Ἅγιο «ώσει περιστερά» (Ματθ. 3, 16). Στη διδασκαλία Του ο Χριστὸς είχε ἐπανειλημένα ὑποσχεθεί στους Μαθητές Του ότι θα παρακαλούσε τον Πατέρα νά τους στείλει και ἄλλον Παράκλητο, «το Πνεύμα της αληθείας, ο παρά του Πατρός εκπορεύεται» (Ιω. 14, 16, 15, 26, 16, 13). Και μετά την Ανάστασή Του, όταν λίγο πριν από την Ανάληψη τους ἐστελνε να κηρύξουν τη νεα πίστη, τους ἔδωσε εντολή να βαπτίζουν τους πιστούς «εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός και τοῦ Υιοῦ και τοῦ Ἅγιου Πνεύματος» (Ματθ. 28, 19).

Όπως φαίνεται λοιπόν η «απουσία» του Παρακλήτου ως τήν Πεντηκοστή δεν άναφέρεται στην ύπαρξή Του, άλλα στην παρουσία Του ως ξεχωριστού Προσώπου στο έργο της απολυτρώσεως.

Το Πρόσωπο και το έργο του Παρακλήτου. Το Ἅγιο Πνεύμα ἔκανε αισθητή την **παρουσία** Του δέκα μέρες μετά τήν ἀνάληψη του Κυρίου. Οι Ιουδαίοι είχαν τη μεγάλη γιορτή της Πεντηκοστῆς και οι Μαθητές ήταν πάλι κλεισμένοι στο γνωστό υπερώο. Τότε, όπως αφηγείται ο ευαγγελιστής Λουκάς, «ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἥχος ὡσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας καὶ ἐπλήρωσε τόν ὄλκον οὐ ἡσαν καθήμενοι· καὶ ὥφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἔνα ἔκαστον καὶ ἐπλήσθησαν ἄπαντες Πνεύματος Ἅγιου καὶ ἦρ-

ξαντο λαλεῖν ἐτέραις γλώσσαις, καθὼς τό Πνεύμα ἐδίδου αυτοῖς ἀποφθέγγεσθαι» (Πρ. 2, 2-4).

Οἱ Μαθητές ἡταν με τὸν Κύριο τρία περίπου χρόνια, ἀλλά πολλά ἀπό εκείνα που ἐβλεπαν καὶ ἀκουαν δὲν μπορούσαν να τα καταλάβουν. Ὁμως ὑστερα από τὴν επιφοίτηση τοῦ Αγίου Πνεύματος, οἱ αγράμματοι ψαράδες τῆς Γαλιλαίας ἔγιναν Απόστολοι τῆς Οικουμένης, με αγιότητα βίου και με καταπληκτικές θαυματουργικές ικανότητες, προσόντα που τους βοήθησαν νὰ επιβληθούν στα δύσκολα εκείνα χρόνια σε Ιουδαίους και Εθνικούς και να συντελέσουν ἐτσι στην εξάπλωση του Χριστιανισμού.

Από την ημέρα της Πεντηκοστής το Ἅγιο Πνεύμα **παρέμεινε** πια στην Εκκλησία, για να τη φωτίζει, την καθοδηγεί και την κατευθύνει στην αλήθεια. Με ἄλλα λόγια, τὸ τρίτο πρόσωπο της Αγίας Τριάδας ανέλαβε τη συνέχιση του ἑργου τῆς ἀπολυτρώσεως. Με όργανα τους χαρισματούχους πιστούς και με μέσα τα ιερά μυστήρια διεργάζεται ἀπό τότε τη λύτρωση και τη σωτηρία κάθε καλοπροσάρετης ψυχῆς. Ἐτσι εκείνο που γινόταν από τὸν Κύριο στὴν Παλαιστίνη μὲ τὸ λόγο, τὰ θαύματα και τὴ σταυρική θυσία, επιτελείται τώρα από τὸ Ἅγιο Πνεύμα σε ὅλο τὸν κόσμο με τὸ φωτισμό, την καθοδήγηση και τὸν εξαγνισμὸν τῶν πιστῶν.

Η παρουσία του Αγίου Πνεύματος στην Εκκλησία. Κάθε ἐκδήλωση της Εκκλησίας ἔχει τὴ σφραγίδα του Ἅγιου Πνεύματος. Το κήρυγμα, οι ιεροτελεστίες, η διαποίμανση του λαού, ὅλα, ὅταν στηρίζονται στὸ ορθόδοξο συλλογικό φρόνημα, κατευθύνονται από τὸν Παράκλητο. Γι' αὐτό η απόφαση τῆς Αποστολικῆς Συνόδου ἀρχισε με τὴ φράση «ἔδοξε τῷ Ἅγιῳ Πεύματι καὶ ἡμῖν» (Πρ. 15, 28). Και στα **ιερά μυστήρια** είναι καταφανής η ενέργεια του Αγίου Πνεύματος, ὅπως στὸ βάπτισμα η ἀπάλειψη του προπατορικού αμαρτήματος, στὸ χρίσμα η ενίσχυση της νέας ζωῆς, στὴν εξομολόγηση η ἀφεση των αμαρτιῶν, στὴ θεία Κοινωνίᾳ ἡ ἐνώση με τὸ Χριστό, στὸ ευχέλαιο η ίαση του σώματος και τῆς ψυχῆς κ.τ.λ. Ὁμως τὸ Πνεύμα του Θεού πνέει ὅπου θέλει. Γι' αὐτό ἐνεργεῖ καὶ χωρίς τὰ ιερά μυστήρια, ὅπως στὴν προσευχή, στὸ κήρυγμα, στη μελέτη τῆς Αγίας Γραφῆς, στὴν κατανόηση των ἀληθειῶν τῆς πίστεως, στὴν παραδοχή του Χριστού ως Λυτρωτὴ και Σωτήρα του κόσμου. Ἐτσι «ούδεις δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μή ἐν Πνεύματι Ἅγιῳ» (Α' Κορ. 12, 3).

Τὸ Ἅγιο Πνεύμα εκδηλώνεται κυρίως με τὰ **χαρίσματα** που παρέχει στοὺς πιστούς. Είναι πράγματι «θησαυρός τῶν ἀγαθῶν». Φωτίζει τὸν ἀνθρώπο στὴ γνώση γύρω από τὸ Θεό και τὸν πλουτίζει με εξαίρε-

Η Πεντηκοστή. (Ι. Μονή Σταυρονικήτα του Αγίου Όρους).

τους πνευματικούς καρπούς. «Ο δέ καρπός τοῦ Πνεύματος», λέει ο Απόστολος Παύλος, «εστίν ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλ. 5,22-23). Ακόμα, σε ορισμένους πιστούς, που έχουν ιδιαίτερη κλήση από το Θεό να υπηρετήσουν τους άλλους στις λατρευτικές τους ανάγκες, παρέχει **ειδικό χάρισμα**, δηλαδή το αξίωμα της ιεροσύνης, και τους καθιστά συνεργάτες Του Ικανούς να διοικούν την Εκκλησία, να κηρύσσουν το θείο λόγο και να τελούν τα ιερά μυστήρια, συντελώντας έτσι τα μέγιστα στο θεάρεστο και υπέροχο έργο της λυτρώσεως και σωτηρίας των ανθρώπων.

Ας σημειωθεί πως από την ημέρα της Πεντηκοστής η ιστορία επηρεάσθηκε πολύ από την παρουσία του Παρακλήτου στη γη. Τούτο φαίνεται κυρίως από τη θαυμαστή εξάπλωση του Χριστιανισμού σε ολόκληρη την υφήλιο και από την πνευματικότητα των Αγίων Πατέρων και Διδασκάλων της Εκκλησίας μας. Γενικά δε θα ήταν υπερβολή, αν λέγαμε πως η μεταμόρφωση του κόσμου από την κατάσταση της αγριότητας στην κατάσταση της εξημερώσεως υπήρξε αποτέλεσμα της παρουσίας και της διεργασίας του Αγίου Πνεύματος μέσα στην Εκκλησία· γιατί, όπως λέει ένας ύμνος της Κυριακής της Πεντηκοστής, «πάντα χορηγεῖ τό Πνεῦμα τό «Άγιον, βρύει προφητείας, ιερέας τελειοί, ἀγράμματους σοφίαν ἐδίδαξεν, ἀλιεῖς Θεολόγους ἀνέδειξεν, ὅλον συγκροτεῖ τόν θεσμόν τῆς 'Εκκλησίας».

Ερωτήσεις

1. Από πού προέρχεται η λέξη «Παράκλητος», τι σημαίνει και γιατί αποδίδεται στο Άγιο Πνεύμα;
2. Σε τι οφείλεται η «απουσία» του Παρακλήτου ως την ημέρα της Πεντηκοστής;
3. Ποιο έργο επιτελεί το Άγιο Πνεύμα μέσα στην Εκκλησία;
4. Πώς είναι δυνατό να έρθει ο ἄνθρωπος σε επικοινωνία με το Άγιο Πνεύμα;

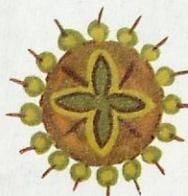
Κείμενα

1. «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, δ Θεός, καὶ πνεῦμα εύθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μού. Μή ἀπορρίψης με ἀπὸ τοῦ προσώπου

σου καὶ τό πνεῦμα σου τό ἄγιον μή ἀντανέλης (= αφαιρέσεις) ἀπ' ἔμοῦ.
Ἄπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ
στήριξόν με» (Ψαλμ. 50, 12-14).

2. «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, δὲ Θεός ἡμῶν, δὲ τὴν σὴν εἰρήνην δεδωκὼς
τοῖς ἀνθρώποις καὶ τὴν τοῦ Παναγίου Πνεύματος δωρεάν, ἔτι τῷ βίῳ καὶ
ἡμῖν συμπαρών, εἰς κληρονομίαν ἀναφαίρετον τοῖς πιστοῖς ἀεὶ παρέ-
χων..., Σύ οὖν γνώρισόν μοι ὅδὸν ἐν ᾧ πορεύσομαι. Πνεῦμα σοφίας σου
τοῖς ἔμοις παράσχου διαλογισμοῖς, Πνεῦμα συνέσεως τῇ ἀφροσύνῃ
μου δωρούμενος· Πνεῦμα φόβου σου τοῖς ἔμοις ἐπισκίασον ἔργοις· καὶ
πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου· καὶ Πνεύματι ἡγεμο-
νικῷ τὸ τῆς διανοίας μου στήριξον διλισθηρόν· ἵνα καθ' ἐκάστην ἡμέ-
ραν, τῷ Πνεύματί σου τῷ ἀγαθῷ πρός τὸ συμφέρον ὁδηγούμενος,
καταδιωθὼ ποιεῖν τάς ἐντολάς σου» (Ευχὴ γονυκλισίας από τὸν εσπε-
ρινὸν τῆς Πεντηκοστῆς).

3. «Τό Πανάγιον Πνεῦμα, τό προϊὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ δι' Υἱοῦ ἐν-
δημῆσαν τοῖς ἀγραμμάτοις μαθηταῖς, τούς σὲ Θεὸν ἐπιγνόντας σῶσον,
ἀγίασον πάντας» (Από τὴν υμνολογία τῆς Πεντηκοστῆς).

Μάθημα 33^ο

ΕΚΚΛΗΣΙΑ: Η ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τι είναι η Εκκλησία. Η λέξη «εκκλησία» προέρχεται από τη λέξη
«έκκλητος», που σημαίνει τον πολίτη που ἔχει εκλεγεί, για νά δικάσει ή
ν' αποφασίσει για κάποιο ζήτημα σαν διαιτητής. Στους αρχαίους Έλλη-

νες η εκκλησία έχει τη σημασία της συνελεύσεως των πολιτών και στην Παλαιά Διαθήκη τη σημασία της συγκεντρώσεως του λαού. Στην Καινή Διαθήκη όμως εκκλησία σημαίνει τη νέα κοινωνία των οπαδών του Χριστού.

Στη θρησκεία μας η λέξη **Εκκλησία** είναι πολυσύνθετη έννοια, που δύσκολα μπορεί να ορισθεί. Όπως είναι γνωστό, ιδρύθηκε από τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό, όταν συγκέντρωσε τους δώδεκα Μαθητές, αλλά επισημοποιήθηκε την ήμερα της Πεντηκοστής με τη «σφραγίδα» του Αγίου Πνεύματος. Κατά συνέπεια η Εκκλησία δεν είναι ένα σωματείο ή ένας απλός οργανισμός, αλλά μια **Θεανθρώπινη κοινωνία**, που έχει μέσα της το θείο, αλλά και το ανθρώπινο στοιχείο. Το θείο γεμίζει ολόκληρη την υπαρξή της. Πρόκειται για τον **Τριαδικό Θεό**, δηλαδή τον Πατέρα που θέλησε την ίδρυσή της, τον Υιό που την πραγματοποίησε και το Πνεύμα το Άγιο που την ενεργοποίησε. Άλλα στον ιερό της χώρο συγκαταλέγονται και οι **άγγελοι**, που μεταφέρουν τα μηνύματα του ουρανού στη γη. Ιδιαίτερα όμως η Εκκλησία περιλαμβάνει τους **πιστούς όλων των αιώνων**, είτε έχουν πεθάνει είτε είναι ζωντανοί. Οι νεκροί βρίσκονται στον ουρανό ως ψυχές και περιμένουν την ήμερα της κρίσεως. Οι ζωντανοί αγωνίζονται ν' απαλλαγούν από τα δεσμά του κακού και να ζήσουν σύμφωνα με την ορθόδοξη διδασκαλία, έτοις άστε, βοηθούμενοι και από τη θεία χάρη, να μπορέσουν να σωθούν. Και, ενώ το κύριο μέλημα είναι η σωτηρία, με τη λατρευτική ζωή τους, «εικονίζοντες» τα χερούβειμ, αινούν και δοξολογούν τὸν Τριαδικό Θεό. Δεν είναι λοιπόν κάτι απλό η Εκκλησία. Κατά τον Απόστολο Παύλο είναι «**σώμα Χριστού**» και κατά τον ιερό Αυγουστίνο είναι ο Χριστός παρατεινόμενος στους αιωνες.

Πολύ συνοπτικά θα λέγαμε ότι η Εκκλησία είναι θεανθρώπινη κοινωνία, που έχει τον Ιησού Χριστό ως κεφαλή και τους ορθοδόξους πιστούς όλων των αιώνων ως μέλη, και αποβλέπει στη λύτρωση, τη σωτηρία και την ευτυχία του ανθρώπου, αλλά και στη δόξα του Τριαδικού Θεού.

Η Εκκλησία ως μυστήριο. Αφού ο Ιησούς Χριστός είναι η κεφαλή της Εκκλησίας και οι πιστοί τα μέλη της, είναι «ηλίου φαεινότερον» πως έχομε ένα σώμα με δυο φύσεις, τη θεία και την ανθρώπινη. Αν ληφθεί υπόψη, σύμφωνα με όσα έχουν λεχθεί, πως στο πρόσωπο του Κυρίου έχομε τον Τριαδικό Θεό και πως οι πιστοί δεν είναι μονάχα όσοι βρίσκονται στη ζωή, αλλά και όσοι «έκοιμήθησαν ἐν Κυρίῳ», καταλήγομε στο συμπέρασμα ότι η Εκκλησία στο σύνολό της είναι ένα πραγματικό **μυστήριο**: γιατί έχομε στο ίδιο σώμα το άπειρο και το πεπερασμένο ενωμένα μεταξύ τους, χωρίς όμως το ένα να εξαφανίζει

το άλλο. Το θείο όμως, με την ελεύθερη συγκατάθεση του ανθρώπου, επιδρά ευεργετικά στο ανθρώπινο στοιχείο, δημιουργώντας όλες εκείνες τι προϋποθέσεις που απαιτούνται για τον αγιασμό και τη θέωση.

Μυστηριώδης είναι και η συνύπαρξη τού **φθαρτού** και του **άφθαρτου** στην Εκκλησία, τόσο στο ίδιο της το σώμα όσο και στα μέσα που χρησιμοποιεί. Οι πιστοί, ως άνθρωποι, έχουν το σώμα που είναι φθαρτό, γιατί πεθαίνει και διαλύεται.. Μα έχουν και την ψυχή που είναι άφθαρτη, γιατί ως πνεύμα δεν πεθαίνει. Άλλα το φθαρτό και το άφθαρτο συνυπάρχουν και στα ιερά μυστήρια, τα κύρια αγιαστικά μέσα της Εκκλησίας. Ενέχουν και αυτά υλικό και πνευματικό μέρος, όπως συμβαίνει στο Βάπτισμα που έχομε το νερό, τη θεία χάρη και την αναγέννηση του ανθρώπου, ή στη θεία Ευχαριστία που έχομε το ψωμί και το κρασί, τα οποία μεταβάλλονται σε Σώμα και Αίμα Χριστού και ενώνουν τον άνθρωπο με το Θεό. Περιττό να υπογραμμισθεί πως σε όλες τις μυστηριακές θαυματουργικές διεργασίες το σπουδαιότερο ρόλο παίζει η θεία χάρη.

Η **θεία χάρη** είναι η ιδιαίτερη αγάπη και εύνοια του Θεού προς τον άνθρωπο, που εκδηλώνεται σαν αγιαστική δύναμη, η οποία διοχετεύεται με τα ιερά μυστήρια στους πιστούς, για να μπορέσουν έτσι να βρουν τη λύτρωση και τη σωτηρία. Ας σημειωθεί ότι παρέχεται γενικά σε όλους τους ανθρώπους. Για να σωθεί όμως ο άνθρωπος, πρέπει να το θέλει ο ίδιος. Τούτο σημαίνει πως, άν αποδέχεται τη θεία χάρη, πρέπει να παρουσιάσει έργα θεάρεστα, τα οποία φυσικά θα είναι προσωπικά του επιτεύγματα. Η ορθόδοξη αυτή διδασκαλία είναι αντίθετη στον απόλυτο προορισμό, που ισχυρίζεται πως ο άνθρωπος σώζεται μόνο με τη θεία χάρη, και στον πελαγινισμό, που λέει πως ο άνθρωπος σώζεται μόνο με τα καλά του έργα. Το σωστό όμως είναι πως η σωτηρία του ανθρώπου είναι αποτέλεσμα δύο παραγόντων, της θείας χάριτος και της ανθρώπινης θελήσεως. Η θεία χάρη προηγείται, γιατί ο Θεός θέλει να σωθούν όλοι οι άνθρωποι: «Πάντας άνθρωπους θέλει σωθῆναι» (Α' Τιμ. 2,4). Όσοι λοιπόν επιθυμούν τη λύτρωση και τη σωτηρία δεν έχουν παρά ν' ανταποκριθούν στην κλήση του Θεού με την αποδοχή της θείας χάριτος και την επιτέλεση έργων αγαθών.

Η **αποστολή της Εκκλησίας**. **Σκοπός** της Εκκλησίας είναι ο καταρτισμός των πιστών «εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομήν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ» (Εφ. 4, 12). Στην πραγματικότητα πρόκειται για τη συνέχιση του απολυτρωτικού έργου του Κυρίου. Όπως ο Χριστός επιτέλεσε το έργο Του με τη θεία διδασκαλία Του, τη σταυρική θυσία Του

και τη βασιλική εξουσία Του, έτσι και η Εκκλησία επιτελεί το έργο της με το κήρυγμα, τον αγιασμό και την ποιμαντική διακονία. Το κήρυγμα αναφέρεται στήν παρουσίαση των αληθειών της πίστεως· ο αγιασμός στην πνευματική αναγέννηση· και η ποιμαντική διακονία στην καθοδήγηση των πιστών. Όλα αυτά επιτελούνται από τους χαρισματούχους πιστούς και κυρίως από τὸν ιερό κλήρο, με βάση πάντοτε την Αγία Γραφή και τὴν Ἱερά Παράδοση.

Είναι γεγονός πως μὲ τὸ διδακτικό, τὸ αγιαστικό και τὸ ποιμαντικό ἔργο τῆς Εκκλησίας τὸ «κατεστημένο» τῆς αμαρτίας ὑποχωρεῖ και ο ἀνθρωπὸς ενώνεται μὲ τὸ Θεό. Από τὴν στιγμὴν αυτῆν μιὰ νέα δημιουργία συντελεῖται, ἐνας **νέος ἀνθρωπὸς** αναγεννιέται. «“Ωστε εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις”· δηλαδή, ὅποιος είναι ενωμένος με τὸ Χριστὸν ἔχει γίνει καινούρια ὑπαρξη, «καινὴ κτίσις» (Β' Κορ. 5, 17). Πράγματι η Εκκλησία αναθερμαίνει και αναζωογονεῖ τὰ μέλη τῆς με τις αιώνιες ἀρχές τῆς ἀλήθειας και της ζωοπάροχη πνοή του Αγίου Πνεύματος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ο ἀνθρωπὸς τῆς αμαρτίας γίνεται **ἀνθρωπὸς τῆς χάριτος**. Έτσι ο ἀνθρωπὸς αλλάζει. Η κακία που φύλαζε στὴν καρδιὰν του απομακρύνεται. Αντὶ του εγωισμοῦ και του μίσους, εγκαθίσταται μέσα του η ταπεινοφροσύνη και η αγάπη. Το καλό κυρίως σκέφτεται και το καλό θέλει να κάνει. Σὰν υπόδειγμα έχει τὸν Κύριο. Προσπαθεῖ νὰ ζήσει όπως Εκείνος. Νιώθει πιὰ νέος, γιατὶ πράγματι είναι νέος στὴν ψυχὴν.

Είχε δίκιο ο Απόστολος Παύλος, ὅταν υπενθύμιζε στους Κορινθίους ὅτι η Εκκλησία ἡταν κάτι τὸ καινούριο. Με τὸ αναγεννητικὸν και ἀναδημιουργικὸν ἔργο τῆς παραμέρισε κάθε παλιό και δημιούργησε μιὰ νέα κατάσταση. «Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἴδού γέγονε καινά τὰ πάντα» (Β' Κορ. 5, 17). Πράγματι η Εκκλησία, αγιασμένη από τη διαρκή παρουσία του Τριαδικού Θεού, είναι μιὰ **νέα κοινωνία**, δυναμική, προοδευτική και δημιουργική.

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί η Εκκλησία είναι θεανθρώπινη κοινωνία και όχι ένα σωματείο ή ἐνας απλός ὄργανισμός;
2. Γιατί ἀπαιτείται η συγκατάθεση του ἀνθρώπου στὸ ζῆτημα τῆς προσωπικῆς του σωτηρίας, τὴν στιγμὴν πού ὁ Θεός θέλει νὰ σωθούν ὄλοι οι ἀνθρώποι;
3. Μέ ποιούς συγκεκριμένους τρόπους πραγματοποιεί η Εκκλησία τὴν ἀποστολή της;
4. Πῶς ανανεώνεται ο ἀνθρωπὸς μέσα στὴν Εκκλησία;

«Τις γάρ τοιούτος λιμήν, οἰος ἡ Ἐκκλησία; Τις τοιούτος παράδεισος, ὡς ἡ σύνοδος ἡ υμετέρα; Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα ὄφις ἐπιβουλεύων, ἀλλ’ ὁ Χριστὸς μυσταγωγῶν· οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα φύλλα δένδρων, ἀλλ’ ὁ καρπός τοῦ πνεύματος· οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα φραγμὸς ἀκανθῶν, ἀλλ’ ἅμπελος εὔθηνοῦσα. Ἐὰν δὲ ἀκανθῶν εὕρω, εἰς ἐλαίαν μεταφέρω· οὐ γάρ ἀπορίᾳ φύσεως τὰ ἐνταῦθα, ἀλλ’ ἐλευθερίᾳ προαιρέσεως τετίμηται· ἐὰν δὲ λύκον εὕρω, πρόβατον ποιῶ, οὐ τὴν φύσιν μεταβάλλων, ἀλλὰ τὴν προαιρεσίν μεταφέρων. Διά τουτο οὐκ ἀν ἀμάρτοι τις τῆς κιβωτού τὴν Ἐκκλησίαν μείζονα προσειπών. Ἡ μὲν γάρ κιβωτὸς παρελάμβανε τὰ ζῶα καὶ ἐψύλαττε ζῶα. ἡ δέ Ἐκκλησία παραλαμβάνει τὰ ζῶα καὶ μεταβάλλει. Οἶόν τι λέγω· Εἰσῆλθεν ἐκεὶ ἵεραξ καὶ ἐξῆλθεν ἵεραξ· εἰσῆλθε λύκος καὶ ἐξῆλθε λύκος· εἰσῆλθε τις ἵεραξ ἐνταῦθα καὶ ἐξέρχεται περιστερά· εἰσέρχεται λύκος καὶ ἐξέρχεται πρόβατον· εἰσέρχεται ὄφις καὶ ἐξέρχεται ἄρνιον, οὐ τῆς φύσεως μεταβαλλομένης, ἀλλά τῆς κακίας ἐλαυνομένης» (Ι. Χρυσόστομος, *Migne*, P.G. 49,335-337).

Μάθημα 34^ο

ΙΕΡΑ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Όταν λέμε **Ιερά Παράδοση** εννοούμε την προφορική διδασκαλία του Κυρίου και των Αποστόλων, που παραδόθηκε στην πρώτη Εκκλησία και καταγράφηκε αργότερα στις αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων και εκφράστηκε με τα συγγράμματα των Πατέρων. Η Αποστολική αυτή Παράδοση είναι ισόκυρη με την Αγία Γραφή και έχει χαρακτήρα αλάθητο, γιατί αποτελεί μέρος της θείας Αποκαλύψεως. Η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι η Εκκλησία της Παραδόσεως. Κρατεί και συνεχίζει μέχρι σήμερα την Αποστολική διδασκαλία, χωρίς καμία παραχώρηση και αλλοίωση. Γι’ αυτό και πολύ σωστά θεωρείται και είναι η Μία Καθολική και Αποστολική Εκκλησία.

Πατέρων. Η Αποστολική αυτή Παράδοση είναι ισόκυρη με την Αγία Γραφή και έχει χαρακτήρα αλάθητο, γιατί αποτελεί μέρος της θείας Αποκαλύψεως. Η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι η Εκκλησία της Παραδόσεως. Κρατεί και συνεχίζει μέχρι σήμερα τήν Αποστολική διδασκαλία, χωρίς καμία παραχώρηση και αλλοίωση. Γ' αυτό και πολύ σωστά θεωρείται και είναι η Μία Καθολική και Αποστολική Εκκλησία.

Εκτός από την Ιερή Παράδοση που προέρχεται από τους Αποστόλους υπάρχουν και οι ανθρώπινες παραδόσεις που διαμορφώθηκαν στην Εκκλησία κατά τη διάρκεια των αιώνων. Οι παραδόσεις αυτές είναι διάφορες μεταβολές σε θέματα λατρείας κυρίως και έγιναν για να βοηθηθεί ο άνθρωπος περισσότερο. Είναι χαρακτηριστικοί οι λόγοι του Απ. Παύλου: «Τοῖς πᾶσι γέγονα τά πάντα, ἵνα πάντως τινάς σώσω» (Α Κορινθ. 9,22). Η ανανέωση όμως αυτή δεν σημαίνει αλλοίωση ή μεταβολή των χριστιανικών αληθειών. Ο Χριστός είναι «χθές και σήμερον δ αυτός και εἰς τούς αἰῶνας» (Εβρ. 13,8).

Η Παράδοση δεν είναι ένα σύνολο τύπων, ούτε μια σχολαστική και τυποποιημένη χριστιανική ζωή. Είναι μια ζωντανή πνευματικότητα, δυνατή και ακμαία. Η Ορθόδοξη Παράδοση είναι ζωή δημιουργική, πνευματική κίνηση και δράση συνεχής. Η Παράδοση για την Εκκλησία άποτελεί μια δύναμη. Είναι «η δύναμις της πνευματικής πείρας, η συνέχεια της πνευματικής οδού» (Β. Μπερντιάεφ). Η Ορθόδοξη Εκκλησία παραμένει σταθερή στην πίστη που της παρέδωσαν οι Απόστολοι. Και αυτή ακριβώς η εμμονή στην Παράδοση διαφύλαξε την Εκκλησία.

Παρεξηγήσεις και υπερβολές

Μερικοί χριστιανοί βλέπουν με ανησυχία κάθε προσπάθεια για ανανέωση τής Εκκλησίας. Είναι επιφυλακτικοί σε οποιαδήποτε μεταβολή. Άλλοι πάλι θεωρούν την εμμονή στην Παράδοση σαν μια απόδειξη αρχαΐσμού και τυπολατρίας. Υποστηρίζουν ότι η Εκκλησία ύστερει σε δημιουργικότητα. Για το λόγο αυτό ζητούν μεταρρυθμίσεις, έκσυγχρονισμό, αλλαγές κ.τ.λ.

Η ανανέωση όμως της Εκκλησίας δεν είναι και τόσο εύκολο πράγμα. Χρειάζεται ορισμένες προϋποθέσεις. Διαφορετικά είναι δυνατόν να οδηγήσει σε παρεξηγήσεις και υπερβολές. Τα νεώτερα χρόνια έγιναν μερικές ανανεωτικές προσπάθειες, αλλά δεν βοήθησαν την Εκκλησία στην ανανέωσή της. Στην προσπάθεια να καταπολεμηθούν τα υλιστικά συστήματα έφτασαν σε μονομέρειες και υπερβολές. Εταύτιζαν τη χριστιανική πίστη με τον ιδεαλισμό και τις φιλοσοφικές αξίες ή θεωρούσαν την καλή πίστη στο Χριστό σαν μια κοσμοθεωρία. Άλλοι πάλι ακολούθησαν μορφές χριστιανι-

κής ζωής που είχαν για βάση τους αποκλειστικά το συναίσθημα, τονίζοντας τη λαϊκή ευσέβεια, το στοιχείο του μυστικισμού κ.ά. αγνοώντας την ορθόδοξη Θεολογία, χωρίς την οποία ούτε ζωή χριστιανική μπορεί πραγματικά να υπάρξει.

Θεολογικά και έκκλησιαστικά πλαίσια για Παράδοση και ανανέωση

Η Ορθόδοξη Εκκλησία με την καθοδήγηση του Αγίου Πνεύματος εκφράζει τήν ορθή πίστη και συνεχίζει το έργο των Αποστόλων. Στις αλήθειες της πίστεως καμιά αναθεώρηση δεν έγινε και ούτε είναι δυνατόν να γίνει. «Ο ούρανός και ή γη παρελεύσονται, οι δέ λόγοι μου ού μή παρέλθωσι» είπε ο Κύριος (Μτθ. 24, 35).

Η Εκκλησία όμως ως θεανθρώπινος ὄργανισμός έχει και το ανθρώπινο στοιχείο, εκτός από το θεϊκό. Αποτελεί και κοινωνία ανθρώπων, η οποία έχει την εξέλιξη «ως αναγκαίον και αναπόφευκτον στοιχείον του ιστορικού της βίου». Για το λόγο αυτό η Εκκλησία δεν απομακρύνεται από τον κόσμο. Έρχεται προς τον κόσμο, για να συμπαρασταθεί στα πνευματικά και ηθικά προβλήματα του ανθρώπου και να τον βοηθήσει να λυτρωθεί και να σωθεί.

Η Εκκλησιαστική Ιστορία μάς διδάσκει ότι η Εκκλησία, για να πραγματοποιήσει το σκοπό της, δε δίστασε να προβεί σε ορισμένες μεταβολές, που άποτελούν ενέργειες για την ανανέωσή της. Έτσι δέχτηκε την ελληνική φιλοσοφία για να διατυπώσει τα δόγματά της, αντικατέστησε εορτές των ειδωλολατρών με χριστιανικές, έκανε αλλαγές σε μερικά μυστήρια (βάπτισμα, χρίσμα) κ.ά. Η λατρεία της Εκκλησίας δεν υπήρξε ποτέ στατική, άλλα διαμορφώθηκε βαθμαία. Στους πρώτους χριστιανικούς χρόνους η κάθε τοπική Εκκλησία εξέφραζε την πίστη στη δική της γλώσσα και με το δικό της λειτουργικό τύπο.

Κάθε ανανεωτική προσπάθεια για να έχει επιτυχία χρειάζεται σωστή θεολογική τοποθέτηση και έκκλησιαστική βάση. Θά πρέπει να ξεκινάει με ορισμένες προϋποθέσεις: 1) Η ανανέωση πρέπει να γίνεται από την Εκκλησία και μέσα στο χώρο της Εκκλησίας. 2) Κριτήριο για κάθε ανανέωση πρέπει να είναι ο σκοπός της Εκκλησίας, που δεν μπορεί να είναι άλλος από τη σωτηρία του ανθρώπου. 3) Κάθε ανανεωτική κίνηση πρέπει να γίνεται στο πλαίσιο μιας πραγματικής επιστροφής στις πηγές, στη ζωή και στο παράδειγμα της πρώτης Εκκλησίας. 4) Να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες και οι συνθήκες της εποχής. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι δυνατόν να δημιουργήσουν μια πνευματική άναγεννηση. Έτσι η Εκκλησία θα παραμένει πάντοτε νέα και δημιουργική.

Η Παράδοση και η ανανέωση στην Εκκλησία σήμερα

Στο χώρο της Εκκλησίας έχει αρχίσει σήμερα να ωριμάζει η ιδέα για μια εκκλησιαστική ανανέωση. Όλοι αναγνωρίζουν ότι δεν πρέπει η Εκκλησία να περιμένει τήν επιστροφή των ανθρώπων σ' αυτή, αλλά η ίδια να προστρέξει και να βοηθήσει το σύγχρονο άνθρωπο. Σ' ένα κόσμο τραγικό και δυστυχισμένο μέσα στις άνεσεις του, είναι ανάγκη η Εκκλησία να πλησιάσει τον πονεμένο άνθρωπο της εποχής μας και να του προσφέρει τη λύτρωση που αποζητά. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να βρει νέους λειτουργικούς και ποιμαντικούς τρόπους εκφράσεως, για να μπορέσει να συνδιαλεχθεί με το σημερινό άνθρωπο και μάλιστα το νέο.

Για να ξεκινήσει λοιπόν ένας διάλογος της Εκκλησίας με τον κόσμο προτείνουν ανάμεσα στα άλλα και τη συντόμευση της θείας Λειτουργίας, τη μετάφραση ορισμένων ύμνων, τὸν περιορισμό των ημερών της νηστείας, τη μεταβολή στήν αμφίεστη των κληρικών. κ.ά. Οι ανανεωτικές αυτές τάσεις έχουν συμπεριληφθεί ως θέματα γιά την Πανορθόδοξο Σύνοδο που ετοιμάζεται να συνέλθει αργότερα. Γενικά όμως η ανανέωση της Εκκλησίας δεν γίνεται από τη μια στιγμή στην άλλη, με εξωτερικές αποφάσεις, αλλά με την ανανέωση της ζωής των πιστών μέσα στήν Εκκλησία.

Ερωτήσεις

1. Γιατί δεν μπορεί να υπάρξει καμιά μεταβολή στην Αποστολική Παράδοση της Εκκλησίας;
2. Ποιες ανανεωτικές άλλαγές άναφέρει η Εκκλησιαστική Ιστορία;
3. Ποιες προϋποθέσεις απαιτούνται για μια επιτυχημένη εκκλησιαστική ανανέωση;
4. Πώς κρίνεις τις ιδέες που προτείνονται σήμερα για την ανανέωση της Εκκλησίας;

Μάθημα 35ο

Η ΕΛΠΙΔΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΕΡΧΟΜΕΝΟΣ

Η προσωρινότητα του κόσμου. Ο κόσμος στον οποίο ζούμε είναι προσωρινός. Τόσο η θεία Αποκάλυψη όσο και η Επιστήμη λένε πως μια μέρα το σύμπαν θα πάψει να είναι αυτό που είναι· θα ανακαινισθεί και θα αλλάξει εντελώς.

Ο Δαβίδ με το προφητικό του χάρισμα είχε συλλάβει την αλλαγή αυτή του κόσμου και είχε προφητεύσει πως οι ουρανοί «παλαιωθήσονται... καὶ ἀλλαγήσονται» (Ψαλμ. 101,27). Ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός εξάλλου, αναφερόμενος στα μέλλοντα να συμβούν, αποκάλυψε πως ο ουρανός και η γη κάποτε θα παρέλθουν (Ματθ. 24, 35). Ο Απόστολος Παύλος επίσης, σε συστάσεις του προς τους Κορινθίους για τη ματαιότητα και την προσωρινότητα των ουλικών αγαθών, σημειώνει πως η εξωτερική μορφή του κόσμου φεύγει ασυγκράτητα. «Παράγει γάρ τό σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου» (Α' Κορ. 7,31).

Τα ίδια περίπου με άλλα λόγια λέει και η Επιστήμη. Κοσμολόγοι αστρονόμοι και φυσικοί κάνουν λόγο για το «**θερμικό θάνατο**» του ουλικού κόσμου, σύμφωνα με τον οποίο, εφόσον το σύμπαν είναι κλειστό, μια μέρα δεν θα υπάρχει ανώτερη ενέργεια, αλλά μονάχα κατώτερη που θα διαδίδεται παντού ομοιόμορφα και ισοβάθμια, οπότε στη φύση δε θα είναι δυνατή καμμία μεταβολή. Άλλοι υποστηρίζουν την «**κατάρρευση του σύμπαντος**», κατά την οποία τα αστέρια κάποτε θα συγκρουσθούν, η αστρική ύλη θα μεταβληθεί σε αέριο, η θερμοκρασία θα ανέλθει σε εκατομμύρια βαθμούς και ύστερα θα συγχωνευθούν όλα σε μια τεράστια «**μελανή όπή**», δηλαδή σε ένα σώμα που θα ήταν αδύνατο να το δει ο άνθρωπος, που θα είναι και η τελική κατάσταση του σύμπαντος (Δ. Κωτσάκη, Νέοι ορίζοντες στην Αστρονομία. Αθήναι 1977, σελ. 321-323).

Ο Απόστολος Πέτρος, φωτισμένος από το 'Άγιο πνεύμα, έγραφε μπροστά από δυο χιλιάδες περίπου χρόνια: «Οἱ οὐρανοί ροιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα καυσούμενα λυθήσονται καὶ ἡ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται». Αλλά στη συνέχεια διαβλέπει και την αναδημιουργία, γι' αυτό λέει πως περιμένομε «καινούς ούρανούς καὶ καινήν

γῆν», σύμφωνα με την ύπόσχεση που ἔδωσε ο Θεός (Β' Πέτρ. 3, 10.12.13).

Το τέλος και η τελείωση. Το τέλος λοιπόν του κόσμου δεν είναι η έξαφάνιση αλλά ή **ἀλλαγή και αναδημιουργία**. Τούτο συμβιβάζεται κατά πάντα με την τελείωση και τη δόξα του ανθρώπου.

Για τον κάθε άνθρωπο τό τέλος της εδώ ζωής είναι η στιγμή του θανάτου· είναι όμως και η ἀρχή της άλλης ζωής, «καθ' ὅσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἄπαξ ἀποθανεῖν, μετά δέ τοῦτο κρίσις» (Εβρ. 9,27). Το σώμα ως ύλικό στοιχείο διαλύεται, αλλ' η ψυχή περνάει σε μια μέση κατάσταση, τη λεγόμενη **μερική κρίση**, όπου, ανάλογα με την πίστη και τα ἔργα της ἐπίγειας ζωής, προγεύεται τη χαρά ή την οδύνη. Σε τούτη την κατάσταση θά παραμείνει ως την **τελική κρίση** που θα γίνει με τη Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου.

Η πίστη στην ύπαρξη της άλλης ζωής έχει μεγάλη σημασία για τον άνθρωπο. Ο χριστιανισμός δε δέρνεται πια από την αμφιβολία για το τι υπάρχει πέρα από τον τάφο. Πιστεύει και διακηρύσσει ότι προσδοκά την ανάσταση των νεκρών και τη μέλλουσσα ζωή. Και η προσδοκία αυτή τον κάνει να ζει πιο φυσιολογικά, αφού σύμφωνα με αυτή κανονίζει τη ζωή του. «Οὐ γάρ ἔχομεν ὥδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν». (Εβρ. 13, 14).

Ανθρώπινες ελπίδες και ουτοπίες. Δυστυχώς πολλοί δε θέλουν να πιστεύουν στη θεία Ἀποκάλυψη, αλλά κατέχονται από ύλιστικές δοξασίες. «Εδώ είναι ο παράδεισος, έδω είναι και ή κόλαση», λένε. Γι' αύτό κύριο σκοπό έχουν τὴν κατάκτηση της εὐδαιμονίας, προς τὴν όποιαν στρέφουν όλες τις ελπίδες τους. Όμως, άντι να λύσουν τά προβλήματά τους, συνήθως τα πολλαπλασιάζουν και φθάνουν έτσι στό ἀδιέξοδο, πράγμα που προκαλεῖ τὴν ἀηδία και ὁδηγεῖ στὴ δυστυχία, καμιά φορά και στην αυτοκτονία!

Άλλα πόσο διαφορετικά είναι τα πράγματα στὸ Χριστιανισμό! Ο χριστιανός **ἐλπίζει** σὲ μια καλύτερη ζωή στὸν ἄλλο κόσμο. Και ή ἐλπίδα αὐτή τὸν γεμίζει πάντα με σιγουριά και αισιοδοξία. Αὐτό ἐξάλλου είναι εκείνο που τὸν κάνει νὰ προχωρεῖ περήφανα «ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Φιλιπ. 3, 14).

Η παρουσία του Χριστού. Η **Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου** είναι μια από τὶς θεμελιώδεις χριστιανικές ἀλήθειες. Ο Χριστός θάρθει οπωσδήποτε μιά μέρα νὰ κρίνει ζωντανούς και νεκρούς. Στην Πα-

λαιά Διαθήκη υπάρχουν σχετικές προφητείες αρκετές (Ησ. 66, 15 εξ., Ιωλ. 2,29 εξ. Μαλ. 4,1, Σοφ. 1, 14 εξ.). Και στην Καινή Διαθήκη ο Χριστός επανειλημμένα κάνει λόγο για την **ήμέρα τής κρίσεως** (Ματθ. 25, 31 εξ. Λουκ. 21, 27, Μαρκ. 13, 24 εξ.)· και οι Απόστολοι πολλές φορές αναφέρονται στην «**ήμέραν Κυρίου τήν μεγάλην καὶ ἐπιφανήν**», προτρέποντας τους πιστούς να είναι πάντα έτοιμοι (Πρ. 2,20. 10, 42. 17,31. Ρωμ. 2, 3, 5 εξ. Β' Θεσ. 1, 5).

Αλλά **πότε θά γίνει** η Δευτέρα Παρουσία του Χριστού; Τούτο είναι **άγνωστο**. Μερικά μονάχα γεγονότα, που θά προηγηθούν, έχουν αποκαλυφθεί. Και συγκεκριμένα: Το Ευγγέλιο θά κηρυχθεί σε όλο τον κόσμο· θά κυριαρχήσει ο αντίχριστος και τό κακό· και θά γίνουν έξοντωτικοί πόλεμοι μεταξύ των λαών και καταστροφές και αναστατώσεις σ' όλοκληρη τη φύση (Ματθ. 24, 6.9.14 Λουκ. 21, 11, Ιω. 19,37. Ρωμ. 11, 25-26).

Ο Ιησούς Χριστός θα έρθει πλέον ως **κριτής**. Θα προηγηθεί όμως η συντέλεια των αιώνων, θα άναστηθούν οι νεκροί και θ' αλλαγούν τα σώματα όλων όσοι θα βρίσκονται στη ζωή. Τότε θα εμφανισθεί ο Χριστός με όλο το μεγαλείο Του και όλη τη δόξα Του. «Καί συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τά ἔθνη καὶ ἀφοριεῖ αὐτούς ἀπ' ἄλληλων». Η κρίση θά γίνει με βάση τὴν πίστη και τὰ ἔργα. «Δεῦτε οἱ εὐλόγημένοι τοῦ Πατρός μου», θα πει ο Κύριος, «κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ...’Επείνασα γάρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν...Πορεύεσθε ἀπ' ἔμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον...’Επείνασα γάρ καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν» (Ματθ. 25, 31-46). ‘Οσοι θα έχουν ζήσει στην επίγεια ζωή σύμφωνα με το νόμο του Θεού θα μπορούν ν' ατενίζουν το φως της ἀκτιστης δόξας του Θεού, πράγμα που θα τούς κάνει να ζουν μέσα στην αἰώνια χαρά και ευτυχία. **Αύτός είναι ο Παράδεισος**. Αντίθετα, όσοι στην επίγεια ζωή θα έχουν απορρίψει τό νόμο του Θεού και θα έχουν ζήσει μέσα στην ἀπιστία και τὴν κακία, αυτοί το ἴδιο τὸ φῶς τῆς ἀκτιστης δόξας του Θεού θα το αισθάνονται ως «πῦρ καταναλίσκον» ή ως «σκότος ἐξώτερον». Δηλαδή στην πραγματικότητα θα πρόκειται για αύτοκαταδίκη και όχι για τιμωρία του Θεού. **Αύτή είναι η κόλαση**. Ο άνθρωπος δεν πρέπει να έχει καμά αμφιβολία γιά τὴν προσωρινότητα του κόσμου, τη μέλλουσα ζωή και τὸν ἐρχόμενο Κύριο. «΄Ημῶν τό πολίτευμα ἐν ούρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλιπ. 3,20). **Η πατρίδα**

μας είναι στόν ουρανό, εκεί που επικρατεί η αιώνια χαρά, μαζί με τους αγγέλους και κοντά στον Τριαδικό Θεό.

Ερωτήσεις

1. Ποια γνώμη έχεις για την προσωρινότητα του κόσμου στον οποίο ζούμε;
2. Τα μνημόσυνα, που τελούνται στις εκκλησίες μας, τα θεωρείς ως μέσα επικοινωνίας ή εκδηλώσεις σεβασμού προς τους νεκρούς μας;
3. Όταν η ελπίδα για την ευτυχία δε στηρίζεται στο Θεό, μπορεί να εμπνέει σιγουριά;
4. Ποιες διαφορές βρίσκεις ανάμεσα στή θεία ενανθρώπηση και στη δεύτερη παρουσία του Κυρίου;

Κείμενα

1. «*Εἰ γάρ πιστεύομεν ὅτι Ἱησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καί δ Θεὸς τούς κοιμηθέντας διά τοῦ Ἱησοῦ ἄξει σύναυτῷ (=θα τους αναστήσει και θά τους πάρει μαζί Του στην αιώνια ζωή). Τούτο γάρ ύμιν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τήν παρουσίαν τοῦ Κυρίου οὐ μή φθάσωμεν τούς κοιμηθέντας (=εμεῖς που θά βρισκόμαστε στη ζωή δε θα προφθάσουμε τους νεκρούς επειδή αὐτοί θα ἔχουν πρώτα αναστηθεῖ): ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ’ οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον, ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἄμα σύν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα καὶ οὕτω πάντοτε σύν Κυρίῳ ἐσόμεθα» (Α' Θεο. 4, 14-17).*

2. «*Ως ἄνθος μαραίνεται καὶ ὡς ὄναρ παρέρχεται καὶ διαλύεται πᾶς ἄνθρωπος· πάλιν δέ ἡχούσης τῆς σάλπιγγος νεκροὶ ὡς ἐν συσσεισμῷ ἀναστήσονται πρός τήν σήν ύπαντησιν, Χριστὲ δ Θεός. Τότε, Δέσποτα, οὓς μετέστησας ἐξ ἡμῶν ἐν ταῖς τῶν ἀγίων σου κατάταξον σκηναῖς, τά*

πνεύματα τῶν σῶν δούλων ἀεί» (Δοξαστικό των Αίνων του Σαββάτου της Απόκρεω).

3. «Ἡ ἐλπίς μου ὁ Πατήρ, καταφυγὴ μου ὁ Υἱός, σκέπη μου τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, Τριάς Ἅγια, δόξα Σοι» (Εὐχὴ του Αποδείπνου).

Ψηφιδωτό 5ου αιώνα από την Παναγία Αχειροποίητο Θεσσαλονίκης

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

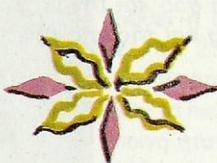
1. Πιστεύω εἰς Ἰησον Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, δόρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.
2. Καί εἰς Ἑντονόν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρό πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, όμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τά πάντα ἔγένετο.
3. Τὸν δι' ἡμᾶς τούς ἀνθρώπους καὶ διά τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.
4. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.
5. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τάς Γραφάς.
6. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.
7. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, Οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

8. Καὶ εἰς τό Πνεῦμα τό Ἀγιον, τό κύριον, τό ζωοποιόν, τό ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τό σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τό λαλῆσαν διά τῶν Προφητῶν.
9. Εἰς Μίαν, Ἅγιαν, Καθολικὴν καὶ Αποστολικὴν Ἐκκλησίαν
10. Ὁμολογῶ ἐν Βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν.
11. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.
12. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰώνος. Ἄμήν.

Μέρος Τρίτο

ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

Μάθημα 36ο

Ο ΔΕΚΑΛΟΓΟΣ

(Εξόδου 20, 1 - 18)

Ο Δεκάλογος είναι καταχωρισμένος στην Παλαιά Διαθήκη και συγκεκριμένα στην Έξοδο, κεφάλαιο 20, στίχοι 1-17, και πιο εκτενέστερα στο Δευτερονόμιο 5,6-21. Η ονομασία προέρχεται από τον αριθμό των εντολών, «τους δέκα λόγους», όπως λέει χαρακτηριστικά ο Μωάσης (Έξ. 24, 28). Στην αρχή γράφτηκε πάνω σέ δυο πλάκες, που τοποθετήθηκαν στην Κιβωτό της Διαθήκης. Το κείμενο νοηματικά θα μπορούσε να χωριστεί σε δυο μέρη. Το ένα μέρος, με τις τέσσερες πρώτες εντολές, καθορίζει τα καθήκοντα του ανθρώπου προς το Θεό. Το άλλο, μέτις υπόλοιπες εξι, αναφέρεται στα καθήκοντα του ανθρώπου προς τον πλησίον.

Κείμενο

1η Στίχ. 2 Έγώ είμι Κύριος ὁ Θεός σου. 3 Ούκ ἔσονται σοι θεοὶ ἔτεροι πλην ἐμοῦ.

2η 4 Ού ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα... **5** Ού προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς...

3η 7 Ού λήψει τό ὄνομα Κυρίου του Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ οὐ γάρ μὴ καθαρίσῃ Κύριος ὁ Θεός σου τὸν λαμβάνοντα τό ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.

4η 8 Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν. **9** Ἐξ ἡμέρας ἔργα καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· **10** τῇ δέ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου· οὐ ποιήσεις ἐν αὐτῇ πᾶν ἔργον...

5η 12 Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, ἡς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι.

6η 13 Ού μοιχεύσεις.

7η 14 Ού κλέψεις.

8η 15 Ού φονεύσεις.

9η 16 Ού ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοὺς πλησίους σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

10η 17 Ούκ ἐπιθυμήσεις ὅσα τῷ πλησίου σου εστί.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

Έγγονος Κύριος ὁ Θεός σου = μιλάει ο Θεός και απευθύνεται στους ανθρώπους ως πρόσωπο προς πρόσωπα. εἰδωλον = παράσταση, μορφή, άγαλμα. Το ειδωλο παριστάνει φανταστικά όντα, όπως π.χ. οι κένταυροι. Όμοίωμα = εικόνα. Το ομοίωμα αναφέρεται σε υπαρκτά όντα, όπως είναι ο ήλιος, το μοσχάρι κτλ. προσκύνησις = σεβασμός, τιμή. λατρεία = απόλυτη αφοσίωση και υποταγή στο Θεό. οὐ λήψει τό ὄνομα Κυρίου του Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ = δε θα πάρεις στο στόμα σου τό ὄνομα του Θεού μάταια, χωρίς λόγο σοβαρό. οὐ μὴ καθαρίσῃ = δε θα θεωρηθεί καθαρό, ηθικό. μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν = θυμήσου ν' αφιερώνεις την ημέρα του Σαββάτου σε μένα και να τηρείς την ημέρα αυτή αγία. ἔργα = θα εργάζεσαι. σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου = θ' αναπαύεσαι αφιερώνοντας το χρόνο σου στη λατρεία του Θεού. τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου = η παρακοή των τέκνων ήταν (καὶ είναι) μεγάλη αμαρτία: αν μάλιστα έφτανε στην ύβρη και τη βιαιοπραγία, τιμωρίαν αυστηρά, ακόμα και με θάνατο (Εξ. 21, 15-17. Λευΐτ. 20, 9). εὖ σοι γένηται = για να ευτυχήσεις. ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς εννοεί τη Χαναάν. οὐ μοιχεύσεις = δε θα διαπράξεις μοιχεία (ή πορνεία), συνάπτοντας παράνομες σχέσεις με ξένη γυναικά. Τη μοιχεία τη θεωρούσαν βαρύ παράπτωμα και οι μοιχοί καταδικάζονταν σε θάνατο (Δευτ. 22, 22 Λευΐτ. 18, 20,

Ο Μωύσης και ή καιόμενη βάτος.

λοταν στὸν αδικούμενο (Δευτ. 19, 16-20). πλησίον είναι ο ομοεθνής, ο ομόφιλος, ο ομόθρησκος, άλλα καὶ ὁ προσήλυτος, που ἔμενε μόνιμα στὴν Παλαιστίνη.

Βασικές αλήθειες.

Ο Δεκάλογος είναι ἔνα κείμενο θρησκευτικό και ηθικό. Είναι θρησκευτικό, γιατί μας ἀποκαλύπτει θεμελιώδεις θρησκευτικές ἀλήθειες. Είναι ηθικό, γιατί μας παρουσιάζει μιᾶς σειράς από βασικές ηθικές αρχές. Ἐτσι δέ θὰ ἡταν υπερβολικό, ἂν λέγαμε πῶς στοὺς δεκάδις στίχους του ἔχομε συνοπτικά ολόκληρη θρησκεία, που ἀποτέλεσε τὴν αρχὴ του Ιουδαϊσμού και τῇ βάσῃ του Χριστιανισμού. Βέβαια καὶ στη μια καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση ἐγίναν πολλές συμπληρώσεις, αναθεωρήσεις καὶ επεκτάσεις από τοὺς Προφῆτες καὶ μάλιστα από τὸν Κύριο ημῶν Ιησού Χριστό.

10). οὐ κλέψεις· καὶ η κλοπὴ υπαγόταν στα βαριά αμαρτήματα, γι' αυτό καὶ οι κυρώσεις ἦταν αυστηρές. Ο κλέφτης υποχρεωνόταν ν' αποδώσει το κλοπιμαίο ή το αντίτιμο του από το διπλάσιο ως το εφταπλάσιο. Αν αδυνατούσε να το καταβάλει σε είδος, ἦταν υποχρεωμένος να εργασθεί στην υπηρεσία αυτού που αδίκησε μέχρις ότου συμπληρωθεί η αξία τῆς αποζημιώσεως (Εξ. 21, 37, 23, 3). οὐ φονεύσεις· το φόνο που γινόταν από πρόθεση τὸν θεωρούσαν το πιο μεγάλο αμάρτημα, γι' αυτό η ποινή ἦταν πάντα θάνατος, στην οποία μάλιστα απέδιδαν τὴν ιδιότητα του εξαγνισμού του εγκλήματος που είχε διαπραχθεί (Ἐξ. 21, 12-14. Λευΐ. 24, 17. Δευτ. 21, 1-9). οὐ ψευδομαρτυρήσεις = δε θα καταθέσεις ψεύτικη μαρτυρία ἐναντίον του πλησίον σου. Καὶ η ψευδομαρτυρία ἦταν παράπτωμα σοβαρό. Ως ποινή ὥριζόταν εκείνη που ἐπιβλήθηκε ή θα ἐπιβάλ-

Ο άνθρωπος στα πρώτα στάδια της ζωής του πίστευε σε ένα Θεό. Όταν το ανθρώπινο γένος πληθύνθηκε, οι απόγονοι του Αδάμ αρχισαν να ξεχνούν την αρχική τους πίστη και να παρασύρονται στην ειδωλολατρία. Ωστόσο υπήρξαν εξαιρέσεις φωτεινών ανθρώπων, που κράτησαν την πίστη στον ένα Θεό. Ακριβώς τις εξαιρέσεις αυτές, που ήταν ασήμαντη μειοψηφία, ήρθε να ενισχύει η αυτοαποκάλυψη του Θεού με το Δεκάλογο. Γι' αυτό και τονίζεται ιδιαίτερα ο μονοθεϊσμός. Ο Θεός είναι ένας. «Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεός σου» Υπήρχε όμως περίπτωση αυτός ο ένας Θεός να εκληφθεί ως ο πρώτος ανάμεσα σε άλλους Θεούς, όπως συνέβαινε στην ειδωλολατρία με το Δία, που τον θεωρούσαν πατέρα των θεών και των ανθρώπων. «Οὐκ ἔσονται σοι θεοί ἔτεροι». Οχι, ο Θεός είναι ένας και μοναδικός. Και είναι άναρχος, πανάγαθος, πάνσοφος, παντοδύναμος, δημιουργός του σύμπαντος, προνοητής και συντηρητής του κόσμου, με ιδιαίτερη ευαισθησία και αγάπη στον άνθρωπο. «Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεός σου, Θεός ζηλωτής... καὶ ποιῶν ἔλεος... τοῖς ἀγαπῶσι με καὶ τοῖς φυλάσσουσι τά προστάγματά μου».

Μια κοινωνία ανθρώπων, για να μπορέσει νὰ επιζήσει, χρειάζεται πρώτα από όλα ορισμένες βασικές αρχές, που θα ρυθμίζουν αρμονικά τις σχέσεις των μελών της. Βασικότατη δε αρχή είναι ο σεβασμός. Στο Δεκάλογο η αρχή αυτή του σεβασμού προς τον άνθρωπο αποτελεί τη διήκουσα έννοια. Σεβασμός προς τα Θεία, σεβασμός και προς τα ανθρώπινα. «Τίμα τὸν πατέρα σου και τη μητέρα σου». Αρχίζει από τὴν οικογένεια και συνεχίζει στο κάθε ἄτομο, αδιάκριτα ποῦ ζει. Οι εντολές που απαγορεύουν τη μοιχεία, την κλοπή, τό φόνο, τή ψευδομαρτυρία, τὴν επιθυμία των ξένων πραγμάτων, καθορίζουν τις κοινωνικές σχέσεις μὲ βάση τὸν ἀμοιβαίο σεβασμό. Όταν ο άνθρωπος σέβεται τὸ συνάνθρωπό του, δεν κατέχεται από ἀρπακτικές διαθέσεις. Τον ἄλλο τον βλέπει ως εικόνα του Θεού, ὅπως ἄλλωστε είναι και ο ἴδιος.

Στό Χριστιανισμό οι εντολές όχι μονάχα συμπληρώθηκαν, αλλά και εδραιώθηκαν επάνω στον ψυχικό κόσμο, δηλ. στην ανεξιακία, τη συγχώρηση και μάλιστα τὴν αγάπη. «Ὕκούσατε ὅτι ἐρρέθη, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου... Ἐγὼ δέ λέγω ὑμῖν, ἀγαπᾶτε τοὺς ἔχθρούς ὑμῶν» (Ματθ. 5, 43-44). Και είναι γνωστό πως ο Κύριος ημῶν Ιησούς Χριστός έφάρμοσε τὴν αγάπη αυτή κατά γράμμα. Κατ' αυτόν τον τρόπο η αρχή του σεβασμού βρήκε μόνιμο και στέρεο θεμέλιο τὴν αγάπη. «Οσοι τὸ ἔχουν καταλάβει αυτό και το προσέχουν στην προσωπική τους ζωή προσφέρουν στὴν κοινωνία ἔργο θετικό και θεάρεστο.

Ερωτήσεις

1. Ποιά σημασία έχει ο Δεκάλογος στη θρησκευτική, ηθική και κοινωνική ζωή του ανθρώπου;
2. Ποια μεγάλη αλήθεια διακηρύσσει η δέκατη εντολή;
3. Ποιες βασικές άρχες, χρήσιμες για τη ζωή, βγαίνουν από τη μελέτη του Δεκαλόγου;
4. Τι σημασία έχει το χωρίο «ό νόμος διά Μωυσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διά Ἰησοῦ Χριστού ἐγένετο» (Ιω. 1, 17);

Μάθημα 37ο

ΤΟ ΠΡΟΝΟΜΙΟ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

(Γρηγορίου Νύσσης, Περί κατασκευής του ανθρώπου

J.P. Migne, E.P. 44, σελ. 184-185, αποσπάσματα)

Ο Γρηγόριος Νύσσης έζησε τον 4ο αιώνα μ.Χ. και ανήκει στους φιλοσόφους πατέρες της Εκκλησίας. Ήταν νεώτερος αδελφός του Μ. Βασιλείου και είχε χειροτονηθεί από τον ίδιο επίσκοπο Νύσσης, που ήταν μια μικρή πόλη της Καππαδοκίας. Διακρίθηκε για τη θεωρητική του κατάρτιση και τη βαθιά θεολογική του σκέψη. Σπουδαία ήταν και η συμβολή του στην ασκητική θεολογία.

Διασώθηκαν πολλά έργα του. Ένα από αυτά είναι και το ερμηνευ-

τικό «Περί κατασκευής του ανθρώπου». Γράφτηκε με σκοπό να συμπληρώσει τις ομιλίες του Μ. Βασιλείου στην Εξαήμερο και ερμηνεύει τη φράση της Αγ. Γραφής «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὅμοιῶσιν» (Γεν. 1, 26). Στα δυο αποσπάσματα που παραθέτουμε τονίζει τη θεία καταγωγή του ανθρώπου και την ξεχωριστή θέση του μέσα στον κόσμο της Δημιουργίας.

Κείμενο

Θεός τῇ ἑαυτοῦ φύσει πᾶν ὅτι περ ἔστι κατ' ἔννοιαν λαβεῖν ἀγαθόν, ἐκεῖνό ἔστι μᾶλλον δὲ παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ νοούμενου τε καὶ καταλαμβανομένου ἐπέκεινα ὥν, οὐ δι' ἄλλο τι κτίζει τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, ἢ διὰ τὸ ἀγαθός εἰναι. Τοιοῦτος δὲ ὥν, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν δημιουργίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὄρμήσας, οὐκ ἄν ἡμιτελὴ τὴν τῆς ἀγαθότητος ἐνεδείξατο δύναμιν, τό μέν τι δούς ἐκ τῶν προσόντων αὐτῷ, τοῦ δὲ μὴ φθονήσας τῆς μετουσίας ἀλλὰ τὸ τέλειον τῆς ἀγαθότητος εἰδος ἐν τούτῳ ἔστιν, ἐκ τοῦ καὶ παραγαγεῖν τὸν ἀνθρωπὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς γένεσιν, καὶ ἀνενδεῆ τῶν ἀγαθῶν ἀπεργάσασθαι. Ἐπει δὲ πολὺς τῶν καθ' ἔκαστον ἀγαθῶν ὁ κατάλογος, οὐ μὲν οὐν ἔστιν ἀριθμῷ ραδίως τοῦτον διαλαβεῖν, διὰ τοῦτο περὶληπτικὴ τῇ φωνῇ ἀπαντὰ συλλαβῶν ὁ λόγος ἐσήμανεν, ἐν τῷ εἰπεῖν, κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενῆσθαι τὸν ἀνθρωπὸν. Ἰσον γάρ ἔστι τοῦτο τῷ εἰπεῖν, ὅτι παντὸς ἀγαθοῦ μέτοχον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐποίησεν. Εἰ γάρ πλήρωμα μὲν ἀγαθῶν τὸ Θεοῖν, ἐκείνου δὲ τοῦτο εἰκὼν ἄρ' ἐν τῷ πλήρεις εἶναι παντὸς ἀγαθοῦ, πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἡ εἰκὼν ἔχει τὴν ὁμοιότητα. Οὐκοῦν ἔστιν ἐν ἡμῖν παντὸς μὲν

Ο ἀγιος Γρηγόριος ο Νύσσης. (Τοιχογραφία του Φώτη Κόντογλου. Ἀγιος Νικόλαος Αχαρνών- Αθήνα).

καλού ιδέα, πᾶσα δὲ ἀρετὴ καὶ σοφία, καὶ πᾶν ὅτι πέρι ἐστι πρὸς τὸ κρείττον νοούμενον. "Ἐν δὲ τῶν πάντων καὶ τὸ ἔλευθερον ἀνάγκης εἶναι καὶ μὴ ὑπεξεῦχθαι τινὶ φυσικῇ δυναστείᾳ· ἀλλ' αὐτεξούσιον πρὸς τὸ δοκοῦν ἔχειν τὴν γνώμην. Ἀδέσποτον γάρ τι χρῆμα ἡ ἀρετὴ καὶ ἐκουσίον, τὸ δὲ κατηναγκασμένον καὶ θειασμένον ἀρετὴ εἶναι οὐ δύναται..."

"Ωσπερ τοίνυν ὁ τίς ἄνθρωπος τῷ κατά τὸ σῶμα ποσῷ περιείργεται, καὶ μέτρον αὐτῷ τῆς ὑποστάσεως ἡ πηλικότης ἐστίν, ἡ συναπαρτιζόμενη τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ σώματος· οὕτως οἷμαι καθάπερ ἐν ἐνὶ σώματι ὅλον τὸ τῆς ἄνθρωπότητος πλήρωμα τῇ προγνωστικῇ δυνάμει παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων περισχεθῆναι, καὶ τοῦτο διδάσκειν τὸν λόγον τὸν εἰπόντα, ὅτι καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Οὐ γάρ ἐν μέρει τῆς φύσεως ἡ εἰκὼν, οὐδὲ ἐν τινὶ τῶν καθ' αὐτὸν θεωρουμένων ἡ χάρις· ἀλλ' ἐφ' ἄπαν τὸ γένος ἐπίσης ἡ τοιαύτη διήκει δύναμις. Σημεῖον δέ, ὅτι πᾶσιν ὠσαύτως ὁ νοῦς ἐγκαθίδρυται πάντες τοῦ διανοείσθαι καὶ προβουλεύειν τὴν δύναμιν ἔχουσι, καὶ τά ἄλλα πάντα, δι' ὧν ἡ θεία φύσις ἐν τῷ κατ' αὐτὴν γεγονότι ἀπεικονίζεται. Ὁμοίως ἔχει ὁ τε τῇ πρώτῃ τοῦ κόσμου κατασκευῇ σύναναδεχθεὶς ἄνθρωπος, καὶ ὁ κατὰ τὴν τοῦ παντὸς συντέλειαν γενησόμενος, ἐπίσης ἐφ' ἔσωτῶν φέρουσι τὴν θείαν εἰκόνα.

Ελεύθερη απόδοση

Ο Θεός στη Θεία του φύση είναι ὁ, τι αγαθό μπορεί κανείς νά συλλάβει με το μυαλό του. Επειδή δε ο Θεός είναι πέρα από κάθε αγαθό που μπορεί ο ἄνθρωπος να εννοήσει καὶ νά καταλάβει, γι' αυτό δεν δημιουργεί την ανθρώπινη ζωή για ἄλλο λόγο, παρά μόνο από αγαθότητα. Επειδή δηλαδή ο Θεός είναι αγαθός, γι' αύτό προχώρησε στη δημιουργία του ανθρώπου· ἔδειξε δε ο Θεός ὅλη του τὴν αγαθότητα αφ' ενός μὲν γιατί μετέδωσε στον ἄνθρωπο από τὰ προσόντα του, αφ' ετέρου δε γιατί δε δυσαρεστήθηκε γι' αυτή τη μετάδοση. Η τελειότητα ὅμως της θείας αγαθότητας φάνηκε στο γεγονός ὅτι δημιούργησε τον ἄνθρωπο ἀπό το μηδέν καὶ τον ἔκαμε τόσο τέλειο, ὥστε νά μη του λείπει κανένα πνευματικό αγαθό. Επειδή δόμως είναι πολλά τὰ πνευματικά προσόντα, με τα οποία ο Θεός προίκισε τὸν ἄνθρωπο καὶ είναι δύσκολο να τα απαριθμήσει κανείς, γι' αυτό η Αγία Γραφή τα περιέλαβε ὅλα περιληπτικά στη φράση «Ο ἄνθρωπος ἔγινε κατά τὴν πνευματική εἰκόνα τοῦ Θεοῦ». Ο λόγος αυτός σημαίνει, ὅτι ὁ Θεός ἔκαμε τὸν ἄνθρωπο συμμέτοχο σε κάθε αγαθό. Εάν λοιπόν ο Θεός

είναι το πλήρωμα της αγαθότητας και ο άνθρωπος ή εικόνα του, σημαίνει ότι ο άνθρωπος με το να έχει όλα τα αγαθά, ως εικόνα του Θεού μοιάζει με τό πρωτότυπο, δηλ. το Θεό. Υπάρχει λοιπόν μέσα μας η ιδέα τού καλού, κάθε αρετή και σοφία και ό, τι είναι δυνατό να σκεφθεί ο άνθρωπος προς το ανώτερο. Ένα δέ από όλα είναι και τό προσόν να είναι ο άνθρωπος έλευθερος από κάθε άνάγκη και νά μήν υποτάσσεται σε καμιά φυσική έξουσία, άλλα νά έχει έλευθερή τη γνώμη του, όπως νομίζει. Γιατί ή αρετή είναι πράγμα έλευθερο άπο τό κάθε δεσποτεία: εκείνο δε που γίνεται με καταναγκασμό και βία δέν μπορεί νά είναι αρετή...

Όπως λοιπόν ο κάθε άνθρωπος περικλείεται από τό μέγεθος τού σώματος και μέτρο τής σωματικής του ύποστάσεως είναι τό σωματικό μέγεθος, που καθορίζεται από το εξωτερικό περίγραμμα του σώματος, έτσι νομίζω ότι έχουν περικλεισθεί μέσα στο σώμα, με την προγνωστική δύναμη του Θεού, όλες οι πνευματικές και θηικές δυνάμεις τού άνθρωπου. Και αυτό νομίζω ότι έννοει η φράση της Παλ. Διαθήκης «Έποιησεν ό Θεός τόν ἄνθρωπον» και «κατ' εικόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν». Γιατί ή εικόνα του Θεού δεν υπάρχει μόνο σ' ένα σημείο της ανθρώπινης φύσεως, ούτε δόθηκε η δωρεά αυτή σ' ορισμένους άνθρωπους, άλλα σε όλο γενικά το ανθρώπινο γένος υπάρχει αυτή η πνευματική δύναμη. Απόδειξη δέ είναι το γεγονός ότι σε όλους τους ανθρώπους έχει φυτευθεί ο νους. Όλοι έχουν τή δύναμη νά σκέπτονται και νά θέλουν και γενικά όλα τα άλλα χαρίσματα με τά οποία η θεία φύση απεικονίζεται στόν άνθρωπο που έχει δημιουργηθεί σύμφωνα με αυτή. Κατά τόν ίδιο τρόπο και ό άνθρωπος που θά γεννηθεί κατά τή συντέλεια του κόσμου θά φέρει μέσα του τήν εικόνα του Θεού, όπως και ο άνθρωπος που πλάστηκε κατά τη δημιουργία του κόσμου.

Η υποτίμηση τού ανθρώπου στήν εποχή μας

Έρχονται συχνά στιγμές που ο άνθρωπος με τή θεία καταγωγή και τόν υψηλό προορισμό του αμαυρώνει μέσα του τή λαμπρότητα τής εικόνας του Θεού. Τα χαρίσματα, με τά οποία προικίστηκε από τό Δημιουργό του, τά χρησιμοποιεί για τήν υποδούλωσή του στίς δυνάμεις τού σκότους και τής αμαρτίας. Έτσι ξεπέφτει από τόν προορισμό του και ο ίδιος παραδίνει τόν εαυτό του στήν καταστροφή.

Στήν εποχή μας τά ποικίλα γεγονότα και προβλήματα έχουν έκμηδενίσει τήν προσωπικότητα του ανθρώπου και τόν κρατούν σε μια μόνιμη αγωνία για το μέλλον. Ο φόβος από τήν απειλή ένός πυρηνικού πολέμου, η αύξηση τής ραδιενέργειας, η άναρχία, η καταπάτηση τών

ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η έκλυση των ήθων, η πλύση εγκεφάλου με τήν προπαγάνδα, άπειλούν νά εξαφανίσουν τις ανθρώπινες αξίες και το νόημα της ζωής του άνθρωπου. Ο μεγάλος ανθρωπιστής τού αιώνα μας Αλβέρτος Σβάϊτσερ γράφει: « Η κοινωνία σήμερα έπαψε ν' αναγνωρίζει σε όλους τους ανθρώπους καθ' εαυτούς ανθρώπινη αξία και αξιοπρέπεια. Αντίθετα μάλιστα ένα τμήμα της ανθρωπότητος έχει κατάντησει στά βλέμματα και στην εκτίμηση των άλλων άπλως και μόνον ανθρώπινο υλικό και ανθρώπινο πράγμα». Μέσα στο θόρυβο των μηχανών ο άνθρωπος έχασε την ψυχή και ευθυγράμμισε τη ζωή του με τις εκδηλώσεις της μάζας. Έτσι πέρασε στο ανώνυμο πλήθος, έγινε ένας άριθμός, κάποιο νούμερο.

Η ευθύνη του ανθρώπου απέναντι της κοινωνίας και του εαυτού του

Σ' αυτή τη γενική σύγχυση των ιδεών και σκοπών που υπάρχει στην κοινωνία της εποχής μας, σ' αυτό τό γενικό ξεπεσμό του ανθρώπου, είναι άναγκη να ορθώσουν το πνευματικό τους ανάστημα εκείνοι που πιστεύουν στις αξίες του πνεύματος και στο θείο προορισμό του ανθρώπου. Αυτοί που άποτελούν τήν πνευματική ήγεσία τού λαού, έχουν υποχρέωση ιερή νά μη παρασυρθούν άπό τό ρεύμα, αλλά να σταθούν ορθοί και εδραίοι στις επάλξεις του χρέους. Άλλα και κάθε άνδρας και γυναίκα έχει μια ευθύνη. Ιδιαίτερα όσοι πιστεύουν στο Σταυρωμένο Θεό της Αγάπης έχουν μεγάλη ευθύνη. Καλούνται να δώσουν τη γνήσια και ζωντανή μαρτυρία της πίστεως και να δειξουν την άγαπη, την έλπιδα, την αξιοπρέπεια, την ειλικρίνεια, την τιμιότητα. Έχουν ευθύνη απέναντι του Θεού και της κοινωνίας. Δεν πρέπει νά συμβιβάζονται με τους πολλούς, αλλά να γίνονται οδηγοί των πολλών. Πρέπει κάποτε νά μάθουν οι άνθρωποι, ότι μαζί με τα δικαιώματα υπάρχουν και καθήκοντα. Στη σημερινή κοσμογονική εποχή που ζούμε, η κοινωνία έχει άναγκη από σωστούς ανθρώπους. Από άνθρωπους που θα νοιώθουν το χρέος τους και θα αξιοποιήσουν τά προσόντα με τα οποία ο Δημιουργός προίκισε τον κάθε άνθρωπο.

Ερωτήσεις

---

1. Ποια πνευματικά χαρίσματα έδωσε ο Θεός στον άνθρωπο, όταν τὸν δημιούργησε κατ' εικόνα του;

2. Ποια είναι η ευθύνη των πνευμάτικών ανθρώπων άπέναντι της κοινωνίας;
3. «Τό κατηναγκασμένον και βεβιασμένον ἀρετή είναι οὐ δύναται», λέει ο ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης. Γιατί;

Μάθημα 38ο

ΤΑ ΜΕΓΑΛΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ (Ψαλμός 103)

Ο 103 Ψαλμός είναι ένα από τα καλύτερα ποιήματα του Δαβίδ. Έχει χαρακτηρισθεί αριστούργημα της λυρικής βιβλικής ποιήσεως. Το περιεχόμενό του αποτελεί ύμνο και δοξολογία στην πανσοφία και παντοδυναμία του θείου Δημιουργού, για όσα θαυμάσια υπάρχουν στον κόσμο και ιδιαίτερα στη γη. Είναι γνωστός με το όνομα «προοιμιακός», γιατί έχει συμπεριληφθεί στην αρχή της ακολουθίας του Εσπερινού.

Ο φαλμός χωρίζεται σε πέντε μέρη. Στο πρώτο, στίχ. 1-4, που είναι και σαν πρόλογος, ο φαλμώδος υμνολογεί και δοξολογεί γενικά το θείο Δημιουργό. Στο δεύτερο, στίχ. 5-18, εξυμνεί τα έργα της τρίτης δημιουργικής ημέρας και ιδιαίτερα την ευεργετική επίδραση του νερού στη γη. Στο τρίτο μέρος, στίχ. 19-23, αναφέρεται στους δυο φωστήρες, στο «φωστήρα τὸν ελάσσω» και στο «φωστῆρα τὸν μέγα», δηλ. στη σελήνη και στον ήλιο. Στο τέταρτο, στίχ. 24-30, κάνει λόγο για τον κόσμο της θάλασσας. Και στο πέμπτο μέρος, στίχ. 31-35, που έχει και θέση επιλόγου, επανέρχεται και κλείνει με τη δοξολογία του παντοδύναμου Θεού.

Κείμενο

- 1 Εύλόγει, ἡ ψυχή μου, τὸν Κύριον. Κύριε ὁ Θεός μου, ἐμεγαλύνθης σφόδρα! Ἐξομολόγησιν καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐνεδύσω
- 2 ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἴματιον, ἔκτείνων τὸν οὐρανὸν ὥσει δέρπιν·
- 3 ὁ στεγάζων ἐν ὕδαις τὰ υπερῷα αὔτοῦ, ὁ τιθείς νέφη τὴν ἐπίβασιν αὔτοῦ, ὁ περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων·
- 4 ὁ ποιῶν τούς ἄγγελους αὔτοῦ πνεύματα καὶ τούς λειτουργούς αὐτοῦ πυρός φλόγα.
- 5 ὁ θεμελιώντην γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς οὐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.
- 6 Ἀβυσσος ὡς ἴματιον τὸ περιβόλαιον αὔτοῦ, ἐπὶ τῶν δρέων στήσονται ὕδατα·
- 7 ἀπὸ ἐπιτιμήσεώς σου φεύξονται, ἀπὸ φωνῆς βροντῆς σου δειλιάσουσιν.
- 8 Ἀνεβαίνουσιν ὅρη καὶ καταβαίνουσι πεδία εἰς τὸν τόπον, ὃν ἐθεμελίωσας αὐτά·
- 9 Ὁριον ἔθου, ὁ οὐ παρελεύσονται οὐδὲ ἐπιστρέψουσι καλύψαι τὴν γῆν.
- 10 Ὁ ἔξαποστέλλων πηγὰς ἐν φάραγξιν, ἀνὰ μέσον τῶν δρέων διελεύσονται ὕδατα·
- 11 ποτιούσι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, προσδέξονται ὄναργοι εἰς δίψαν αὐτῶν·
- 12 ἐπ αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσει, ἐκ μέσου τῶν πετρῶν δώσουσι φωνήν.
- 13 Ποτίζων ὅρη ἐκ τῶν υπερῷων αὔτοῦ, ἀπὸ καρποῦ τῶν ἐργῶν σου χορτασθήσεται ἡ γῆ.
- 14 Ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἔξαγαγειν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς·
- 15 καὶ οἶνος εύφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου τοῦ ἵλαρῦναι πρόσωπον ἐν ἔλαιῳ καὶ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει.
- 16 Χορτασθήσονται τάξιλα τοῦ πεδίου, αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου, ἀς ἐφύτευσας.
- 17 Ἔκεī στρουθία ἐννοσσεύσουσι, τοῦ ἐρωδιοῦ ἡ κατοικία ἡγεῖται αὐτῶν.
- 18 Ὅρη τά ύψηλά ταῖς ἐλάφοις, πέτρα καταφυγὴ τοῖς λαγωοῖς.
- 19 Ἐποίησε σελήνην είς καιρούς, ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ.

- 20 Ἔθου σκότος, καὶ ἐγένετο νύξ· ἐν αὐτῇ διελεύσονται πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ.
- 21 Σκύμνοι ὡρυόμενοι τοῦ ἀρπάσαι καὶ ζητῆσαι παρὰ τῷ Θεῷ βρῶσιν αὐτοῖς.
- 22 Ἀνέτειλεν δὲ ἥλιος, καὶ συνήχθησαν καὶ εἰς τὰς μάνδρας αὐτῶν κοιτασθήσονται.
- 23 Ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τό ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἔως ἐσπέρας.
- 24 Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, ἐπληρώθη δὲ γῆ τῆς κτίσεώς σου.
- 25 Αὕτη δὲ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εύρυχωρος, ἐκεῖ ἐρπετά, ὃν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ζῷα μικρὰ μετὰ μεγάλων·
- 26 Ἐκεῖ πλοῖα διαπορεύονται, δράκων οὗτος, ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῇ.
- 27 Πάντα πρός σέ προσδοκῶσι δοῦναι τὴν τροφὴν αὐτοῖς εἰς εὔκαιρον.
- 28 Δόντος σου αυτοῖς συλλέξουσι, ἀνοίξαντός σου τὴν χείρα, τὰ σύμπαντα πλησθήσονται χρηστότητος.
- 29 Ἀποστρέψαντος δέ σου τὸ πρόσωπον ταραχθήσονται· ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αυτῶν, καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσι.
- 30 Ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.
- 31 Ἡτα δόξα Κυρίου εἰς τὸν αἰῶνα, εύφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ·
- 32 ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, ὁ ἀπόμενος τῶν ὄρέων καὶ καπνίζονται.
- 33 Ἀσω τῷ Κυρίῳ ἐν τῇ ζωῇ μου, ψαλῶ τῷ Θεῷ μου ἔως ὑπάρχω.
- 34 Ἡδυνθείη αὐτῷ δὲ διαλογή μου, ἐγὼ δέ εύφρανθήσομαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ.
- 35 Ἐκλίποιεν ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἀνομοὶ, ὥστε μή ὑπάρχειν αὐτούς. Εὔλόγει, δέ ψυχή μου, τὸν Κύριον.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις.

Στίχ. 1-4: Εὔλόγει = δόξαζε. ἐξόμολόγησις = δόξα. ἀναβαλλόμενος· του ἀναβάλλομαι = ρίχνω τὸ πανωφόρι πάνω μου δὲ πίσω μου. ἐξομολόγησιν... ἴματιον· παραστατική καὶ ωραία εικόνα, που παρουσιάζει τὸ Θεό να περιβάλλεται τη δόξα καὶ τῇ λαμπρότητα σαν ιμάτιο. ὡσεὶ

δέρριν = σαν δερμάτινη σκηνή. **ύπερῳα** = τα άνωτερα μέρη του στερεώματος του ουρανού. **ό τιθείς νέφη τήν ἐπίβασιν αύτοῦ** = πού έκανε τα σύννεφα άρμα, πάνω στο οποίο ανέβηκε. **ό περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων** = πού περπατάει με τα φτερά των ανέμων. Εδώ ο ποιητής, με το να φαντάζεται τό Θεό ότι κατοικεί σε ουράνια ανάκτορα και ότι φέρεται από τα σύννεφα καὶ τούς ανέμους, θέλει να τονίσει το μεγαλείο του Δημιουργού.

Στίχ. 5-18: **ἀσφάλεια** = βάση. **κλίνομαι** = κάμπτομαι, μετακινούμαι δεξιά ή αριστερά, ταλαντεύομαι. **περιβόλαιον** = περιβολή, στολή, ενδυμασία. **ἄβυσσος ὡς ἴματον τό περιβόλαιον αύτοῦ**: η εικόνα είναι παρμένη από το χωρί της Γενέσεως 1, 2, σύμφωνα με το οποίο κάποτε τα νερά σκέπαζαν ολόκληρη την έπιφάνεια της γης. **ἀναβαίνουσιν ὅρη καὶ καταβαίνουσι πεδία** = καθώς φεύγουν τα νερά, αναδύονται τα βουνά και ξεσκεπάζονται οι πεδιάδες. **ὅριον ἔθου = ἐβαλες σύνορο ανάμεσα στη θάλασσα και την Ἑηρά**. Τό όριο δείχνει τη σοφία, τη δύναμη και την κυριαρχία του Θεού στη φύση. **ποτιούσι** = θά ποτίσουν. **προσδέξονται ὅναγροι εἰς δίψαν αύτῶν** = θα πιουν μ' ευχαριστηση τα αγριογάιδουρα, για να σβήσουν τη δίψα τους. **ἔκ μέσου τῶν πετρῶν δώσουσι φωνὴν** = από τις τριγύρω πέτρες θ' αναδώσουν το χαρωπό κελάδημά τους σάν ύμνο στον Προνοητή Θεό. **ἀπό καρποῦ τῶν ἔργων σου** = από τη βροχή που είναι καρπός των έργων σου. Τα έργα εδώ αντιστοιχούν με τους φυσικούς νόμους. **ὁ ἔξανατέλλων** = αυτός που κάνει να φυτρώσει από τη γη. **τῇ δουλεΐᾳ** = για την εξυπηρέτηση. **τοῦ ἔξαγαγεῖν** = ώστε να βγάλει. **τοῦ ἱλαρῦναι πρόσωπον ἐν ἔλαιῳ** = ώστε νά κάνει με το λάδι χαρούμενο το πρόσωπό του. Το ψωμί, το κρασί και τό λάδι είναι τρεις βασικές τροφές του ανθρώπου, θεόσδοτα πραγματικά δώρα. **ξύλα = δέντρα. ἐκεῖ στρουθία ἐννοσσεύουσι** = εκεί, στα κλαδιά των δέντρων, μικρά σπουργίτια στήνουν τις φωλιές τους. **ἐρωδιός = εἰδος πελαργού**, που είναι γνωστό ως ψαροφάγος ή τσικνιάς. Οι Ισραηλίτες τον συγκατέλεγαν στα ακάθαρτα ζώα (Λευτ. 11, 19. Δευτ. 14, 18). **τοῦ ἐρωδιοῦ ἡ κατοικία ἥγεται αὐτῶν** = του ψαροφάγου η φωλιά προεξέχει κτισμένη στα ψηλότερα. **ὅρη τά ὑψηλά ταῖς ἐλάφοις = ὄρισε τα ψηλά βουνά ως τόπο διαμονής των ελαφιών. πέτρα = βράχος.**

Στίχ. 19-23: **καιρός** = χρόνος, εποχή, γιορτή. **ό ἥλιος ἔγνω τήν δύσιν αύτοῦ**: προσωποποίηση του ήλιου. **δρυμός = δάσος. σκύμνοι = λιονταράκια**. Και αυτά ακόμα βρίσκονται κάτω από την Πρόνοια του Θεού. **μάνδρα = σπηλιά. κοιτασθήσονται παθητ. μέλ. του κοιτάζομαι = κατακλίνομαι, κοιμάμαι. ἔργον = γεωργία.**

Στίχ. 24-30: **έρπετά· όλα τα θαλάσσια ὄντα. δράκων· πρόκειται για**

θαλάσσιο κήτος, γνωστό με το όνομα «Λευϊάθαν», που έμοιαζε με φάλαινα (Ιώβ 3, 8. 40, 25. Ψαλμ. 73, 14). εἰς εὔκαιρον = στην κατάληη στιγμή. πάντα πρός σέ προσδοκῶσι = όλα από σένα, Θεέ μου, περιμένουν. δόντος σου αὐτοῖς συλλέξουσι = όταν συ τούς δώσεις τροφή, θα τρέξουν να τη μαζέψουν. ἀντανελεῖς = θά τους αφαιρέσεις. πνεύμα = ζωτική πνοή. πρόσωπον = όψη.

Στίχ. 31-35: ήτω· αντί του ἔστω ή εἰη = ας είναι. δ ἀπόμενος τῶν δρέων καὶ καπνίζονται = αυτός που εγγίζει τα βουνά και αμέσως αυτά καπνίζουν από τις εκρήξεις των ηφαιστείων. ἡδυνθείη αύτῷ ἡ διαλογή μου = είθε ν' αρέσει σ' αυτόν το ποίημά μου. ἐγώ δέ εύφρανθήσομαι ἐπί τῷ Κυρίῳ = και εγώ θα ευχαριστούμαι ιδιαίτερα, καθώς θα δοξολογώ τον Κύριο και θά επικοινωνώ μαζί του.

‘Υμνος και Δοξολογία στο Δημιουργό.

Ρίχνοντας ο ποιητής ένα βλέμμα στον κόσμο, συλλαμβάνει τό απέραντο μεγαλείο του Θεού και αφήνει να ξεχειλίσει από την καρδιά του η δοξολογία: «Εύλογει, ή ψυχή μου, τὸν Κύριον». Το μέγεθος του κόσμου μεγαλύνει ακόμα περισσότερο το Δημιουργό. Δεν υπάρχουν λέξεις να εκφράσει εκείνο που θέλει να πει. Πολλά χρόνια αργότερα ο Μ. Βασίλειος θα γράψει: «Ιστήσι μου τὸν λόγον τὸ θαύμα» (P.G. 29, 5).

‘Υστερα ο ιερός ψαλμωδός αινεί και δοξολογεί τη φροντίδα του Θεού για τὸν κόσμο. Για όλα φρόντισε ὁ Πάνσοφος Θεός με τὴν τέλεια διάταξη και τῇ σοφῇ σκοπιμότητα των ὄντων. «Ἄγαπάς γάρ τά ὄντα πάντα και ούδεν βδελύσσῃ, ὃν ἐποίησας», λέει η Σοφία Σολομώντος (11, 24).

Ο ουρανός με τὰ αναρίθμητα ἀστρα, η γη με τα οργανικά και ἀνόργανα ὄντα, τα πάντα, σαν εξαίσιο πανόραμα, γεμίζουν την καρδιά του ποιητή με απέραντο θαυμασμό, που πλημμυρίζει ολόκληρο το είναι του και ξεχύνεται σαν ένα από τα μουσικότερα και ωραιότερα επιφωνήματα: «Ως ἐμεγαλύνθη τά ἔργα Σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.»

Η σκέψη του ανθρώπου όμως δεν αντέχει να μένει πολύ στα δυσθεώρητα πνευματικά ύψη. Γ' αυτό και ο ψαλμωδός αφήνει το θαυμασμό του να χαμηλώσει στην απεραντοσύνη τῆς θάλασσας και' να χαρεί τη ζωή του στα χέρια του Θεού. Αυτό ακριβώς τον κάνει ν' αναλογισθεί τη συντήρηση του ἐμβριού κόσμου από τον Προνοητή Δημιουργό. Δικαιολογημένα ο Χρυσόστομος θα ρωτάει: «Πῶς ἂν διέμεινεν ἐπὶ τοσοῦτον ἀδιάπτωτον (= αδιάκοπον) χρόνον χωρίς προνοίας τινός;» (P.G. 49, 114).

Τελειώνοντας ο Δαβίδ κάνει την εξηγηση συχή: «Εἴθε öλα τά öντα νά δοξάζουν τόν "Υψιστο ἀκατάπαυστα". Αυτή την ευχή μάλιστα τη βλέπει ως υποχρέωση στον εαυτό του. Γι' αύτό και προσθέτει με πάθος: «Ασω τῷ Κυρίῳ ἐν τῇ ζωῇ μου, ψαλῶ τῷ Θεῷ μου ἔως ὑπάρχω». Και κλείνει τὸν ωραίο ψαλμό με την ίδια φράση πού άρχισε: «Εὐλόγει, ή ψυχή μου, τόν Κύριον».

Ερωτήσεις

1. Ποιά είναι η κεντρική ιδέα του ψαλμού;
2. Ποιες φράσεις σου φαίνονται πιο χτυπητές και χαρακτηριστικές μέσα σ' όλόκληρο τὸν ψαλμό;
3. Σε ποιούς στίχους τοῦ ψαλμού βρίσκεις αντίστοιχα νοήματα πρός τὰ κύρια σημεία τῆς κοσμογονίας τῆς Γενέσεως (1, 1-27);
4. Ποια διδάγματα μπορεί νά πάρει κανένας από τὸ τελευταῖο μέρος του ψαλμοῦ (στίχ. 31-35);
5. Οι σύγχρονες οικολογικές τάσεις για τὴν προστασία τοῦ περιβάλλοντος μπορούν νά θεμελιωθούν στὸν 103 ψαλμό;

Μάθημα 39ο

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΕΣ – ΥΜΝΟΣ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΓΟΝΟΥΣ

(Σοφία Σειράχ 32, 1-6 και 44, 1-15)

Το βιβλίο της Π. Διαθήκης, «Σοφία Σειράχ» τὸ ἔγραψε το 180 π.Χ. ὁ λόγιος συγγραφέας Ιησούς «υἱός Σειράχ» που εγκαταστάθηκε τὰ τελευταία χρόνια της ζωῆς του στην Ιερουσαλήμ. Σκοπός του είναι να προφυλάξει τους Ιουδαίους από την επίδραση της ειδωλολατρίας και να τους βοηθήσει στην έφαρμογή της διδασκαλίας της Παλαιάς Διαθήκης. Είναι ένας πρακτικός οδηγός για εξάσκηση στην αρετή. Απευθύνεται σ' όλες τις ηλικίες καθώς και στους αρχηγούς των Ιουδαίων της πόλεως εκείνης.

Για τους άρχοντες

Κείμενο

ΠΕΡΙ ΗΓΟΥΜΕΝΩΝ. Ήγούμενόν σε κατέστησαν, μή ἐπαίνου· γίνου ἐν αυτοῖς ὡς εἰς ἔξ αὐτῶν, φρόντισον αὐτῶν καὶ οὕτω κάθισον. καὶ πᾶσαν τὴν χρείαν σου ποιήσας ἀνάπεσε, ἵνα εὑφρανθῆς δι' αὐτούς καὶ εὔκοσμίας χάριν λάθης στέφανον. λάλησον, πρεσβύτερε, πρέπει γάρ σοι, ἐν ἀκριθεὶ ἐπιστήμῃ καὶ μή ἐμποδίσῃς μουσικά. ὅπου ἀκρόαμα, μή ἐκχένης λαλιάν καὶ ἄκαιρως μή σοφίζου. σφραγίς ἄνθρακος ἐπί κόσμῳ χρυσῷ, σύγκριμα μουσικῶν ἐν συμποσίῳ οἴνου. ἐν κατασκευάσματι χρυσῷ σφραγίς σμαράγδου, μέλος μουσικόν ἐφ' ἡδεῖ οἴνῳ.

(Σοφία Σειράχ 32, 1-6)

Σχόλια

ήγούμενον: αρχηγόν. κατέστησαν: όρισαν, ετοποθέτησαν ἢ και με φήφι σε διάλεξαν. μή ἐπαίρου: μην περηφανεύεσαι, μη φέρεσαι εγωϊστικά, γίνου ἐν αὐτοῖς: να συναναστραφής μαζί τους ὡς εἰς: σαν ένας από αυτούς. Ὄμοιος με αυτούς. καὶ οὕτω: ἔχει χρονική σημασία, και μετά κάθισε, αφού φροντίσεις για όλους. ἀνάπεσε: κατακλίσου, κάθισε κοντά τους, φάγε μαζί τους, δι' αὐτούς: επειδή αυτοί θά χαρούν. εύκοσμίας: καλή τακτοποίηση της συγκεντρώσεως ἢ του συμποσίου. ἐν

άκριβει ἐπιστήμη: με σωστή σκέψη, με σύνεση, μή ἐμποδίσης μουσικά: χωρίς να δυσκολέψεις τη μουσική. (Πρόκειται για συμπόσιο - σύναξη, που έχει σκοπό τη χαρά αλλά και την πνευματική ανάταση). ἀκρόαμα: μουσικό κομμάτι. ἀκαίρως μή σοφίζου: μη μιλάς για πνευματικά τη στιγμή που ακούγεται μουσική, σε στιγμή που δεν πρέπει. σφραγίς ἄνθρακος: πετράδι από πολύτιμη πέτρα, ἐπί κόσμῳ χρυσῷ: σε χρυσό κόσμημα (δαχτυλίδι). σύγκριμα: ἔτσι μοιάζει (συγκρίνεται) μουσικών: η συναυλία των μουσικών.. ἐν συμποσίῳ οἶνου: σε συμπόσιο που κερνέται κρασί. ἐν κατασκευάσματι χρυσῷ: σε χρυσό κόσμημα. σφραγίς σμαράγδου: πέτρα σμαραγδένια, ἐφ' ἡδεῖ οἶνῳ: με ευχάριστο κρασί. (ἡ ἔννοια: όπως φαντάζει το πολύτιμο πετράδι πάνω σε ένα χρυσό δαχτυλίδι, ἔτσι να είναι η θέση μου και η ζωή του άρχοντα).

Ερμηνεία

Ξεκινώντας ο συγγραφέας από ένα περιστατικό που είναι τόσο συνηθισμένο (ένα συμπόσιο, μια συναναστροφή) καταλήγει από τους πρώτους έξι στίχους του κεφαλαίου σε μεγάλα και πολύ διδακτικά συμπεράσματα. Απευθύνεται στον αρχηγό μιας ανθρώπινης κοινότητας και με πολλή ευγένεια προσπαθεί να του εξηγήσει για ποιό λόγο η συμπεριφορά του πρέπει να είναι άψογη και να χαρακτηρίζεται από ανωτερότητα και καλοσύνη προς τους νεώτερους. Στους πρώτους δυο στίχους φαίνεται να χειραγωγεί ο συγγραφέας τον άρχοντα, με πολλή προσοχή, μέσα στον κύκλο της χαράς που οι καλεσμένοι έχουν συγκροτήσει. «Μή ἐπαίρου... φρόντισον αὐτῶν». Μεγάλες συμβουλές που πρέπει να οδηγούν κάθε άρχοντα. Θυμίζουν την ταπεινοφροσύνη του Ιησού Χριστού που στο Μυστικό του εκείνο Δειπνο. με τόση ταπεινοφροσύνη εφρόντισε για τα κουρασμένα, από τη μακρινή οδοιπορία. πόδια των μαθητών του.

Ο καλός άρχοντας δε φροντίζει για τη δική του χαρά τόσο, όσο πρέπει να φροντίζει για τη χαρά των άλλων «ἴνα εύφρανθῆς δι' αὐτούς». Χαρά του άρχοντα είναι η χαρά του λαού. Το «κλαίειν μετά κλαιούντων» είναι τόσο εύκολο, ενώ το «χαίρειν μετά χαιρόντων», πολλές φορές και για πολλούς σχεδόν αδύνατο. Ο φωτισμένος και ικανός άρχοντας δε θέλει να «υπηρετείται», αλλά να «υπηρετεί» και δεν επιθυμεί τίποτε άλλο περισσότερο όσο τη χαρά και την ευτυχία των φίλων του. «ούκ ἡλθον διακονηθῆναι ἀλλά διακονῆσαι» «ἴνα ἔχωσι τὴν χαράν τὴν ἐμήν πεπληρωμένην ἐν αὐτοῖς». Ο προσεκτικός άρχοντας πρέπει να ξέρει καλά πότε θα μιλήσει και τι θα πει, για να μη καταστρέψει την ωραία ατμόσφαιρα της καλής συντροφιάς «ἀκαίρως μή σοφίζου».

Υμνος στους προγόνους.

Κείμενο

ΠΑΤΕΡΩΝ ΥΜΝΟΣ. Αἰνέσωμεν δὴ ἄνδρας ἐνδόξους καὶ τοὺς πατέρας ἡμῶν τῇ γενέσει. πολλὴν δόξαν ἔκπισεν ὁ Κύριος, τὴν μεγαλωσύνην αὐτοῦ ἀπ' αἰώνος. κυριεύοντες ἐν ταῖς βασιλείαις αὐτῶν καὶ ἄνδρες ὄνομαστοί ἐν δυνάμει· βουλεύοντες ἐν συνέσει αὐτῶν, ἀπηγγελκότες ἐν προφητείαις· ἡγούμενοι λαοῦ ἐν διαβουλίοις καὶ συνέσει γραμματείας λαοῦ, σοφοί λόγοι ἐν παιδείᾳ αὐτῶν· ἐκζητοῦντες μέλη μουσικῶν καὶ διηγούμενοι ἐπη ἐν γραφῇ. ἄνδρες πλούσιοι κεχορηγημένοι ἰσχύῃ, ειρηνεύοντες ἐν παροικίαις αὐτῶν· πάντες οὗτοι ἐν γενεαῖς ἐδοξάσθησαν, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν καύχημα. εἰσὶν ὅν οὐκ οἱ κατέλιπον ὄνομα τοῦ ἐκδιηγήσασθαι ἐπαίνους· καὶ εἰσὶν ὅν οὐκ ἔστι μνημόσυνον καὶ ἀπώλοντο ὡς οὐχ ὑπάρχαντες καὶ ἐγένοντο ὡς οὐ γεγονότες καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν μετ' αὐτούς. ἀλλ᾽ ή οὗτοι ἄνδρες ἐλέους, ὅν αἱ δικαιοσύναι οὐκ ἐπελήσθησαν· μετά τοῦ σπέρματος αὐτῶν διανεμεῖ ἀγαθή κληρονομία, ἔκγονα αὐτῶν· ἐν ταῖς διαθήκαις ἔστη σπέρμα αὐτῶν καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν δι' αὐτούς· ἔως αἰώνος μενεῖ σπέρμα αὐτῶν, καὶ ή δόξα αὐτῶν οὐκ ἐξαλειφθήσεται· τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ειρήνῃ ἐτάφη, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ζῆ εἰς γενεάς· σοφίαν αὐτῶν διηγήσονται λαοί, καὶ τὸν ἐπαινον ἔξαγγέλλει ἐκκλησία.

(Σοφία Σειράχ 44, 1-15)

Σχόλια

αἰνέσωμεν: ἀς επαινέσουμε. πατέρας: ἐννοεῖ όλους τους προπάτορες. τῇ γενέσει: από τους οποίους καταγόμαστε, ἔκπισε: ἐδωσε, επεφύλαξε (προς τους προπάτορες). τὴν μεγαλωσύνην αὐτοῦ: το μεγαλείο του. κυριεύοντες: υπήρξαν συνετοί και πανίσχυροι ἀρχοντες. ἐν δυνάμει: για τή δύναμη τους. βουλεύοντας: συμβουλεύοντας. ἀπηγγελκότες: αναγγέλλοντας το θέλημα του Θεού. ἐν διαβουλίοις: με τις συμβουλές τους. καὶ συνέσει γραμματείας λαοῦ: και με τη συνετή διδασκαλία τους. σοφοί λόγοι αὐτῶν: με τα σοφά τους λόγια εδίδασκαν ἐκζητοῦντες: καλλιεργώντας (τη μουσική: Δαιδ, Σολομών) ἐπη εν γραφῇ: γράφοντας ποιήματα επικά που ιστορούσαν κατορθώματα. κεχορηγημένοι ἰσχύῃ: γεμάτοι με δύναμη, πάνοπλοι και παντοδύναμοι. ἐν παροικίαις: στις κατοικίες τους και στη χώρα τους. ἐν γενεαῖς: από τους ανθρώπους της δικής τους ἐποχής. καύχημα: δόξα και τιμή. εἰσὶ αυτῶν: ανάμεσα σ' αυτούς υπάρχουν. Οἱ: εκείνοι οι οποίοι. κατέλιπον:

άφησαν (άφησαν σαν κληρονομιά, φήμη). ὃν ούκ εστὶ μνημόσυνον: εκείνοι που μετά τὸ θάνατό τους κανείς δέν τους θυμάται πλέον. ἀπώλοντο: χάθηκαν, σβήστηκε τὸ ὄνομά τους. ως ου γεγονότες: σαν νά μην είχαν γεννηθεί ποτέ. μετ' αὐτούς: μετά ἀπό αὐτούς (είχαν την ἴδια τύχη και τα παιδιά τους ύστερα ἀπό αυτούς, δηλαδή και τα παιδιά τους εχάθηκαν). ἀλλ' ἡ οὐτοὶ ἀνδρες: πρέπει νά εννοηθεί το ρήμα, ἔζησαν, υπῆρξαν, ἔζησαν ὅμως και ἀνδρες. ούκ ἐπελήσθησαν: δεν ἐλησμονήθηκαν ούτε οι απόγονοί τους. διαθήκαις: συμφωνίες με το Θεό. ἔστη σπέρμα αὐτῶν: παρέμειναν πιστοί οι απόγονοι. δι' αὐτούς: για χάρη τους. Επειδή οι προπάτορες ήταν πρόσωπα συνετά και αξιόπιστα, στα οποία είχαν εμπιστοσύνη οι απόγονοι. μενεῖ σπέρμα αὐτῶν: θά εξακολουθούν να ζουν οι απόγονοι. Ούκ ἔξαλειφθήσεται: δεν θά εξαλειφθεί, δεν θά σβήσει ποτέ. ἐν εἰρήνῃ ἑτάφη: ἑτάφηκαν σε καιρό ειρήνης. Ἡταν δέ πολύ ιερή και σοβαρή υπόθεση για τούς Ιουδαίους η ταφή τού νεκρού. Δείγμα της ιδιαίτερης ευνοίας του Θεού ήταν η ταφή σε καιρό ειρήνης. ἐκκλησία: σύναξη του λαού.

Ερμηνεία

Εάν ο Πανάγαθος Θεός δημιούργησε όλα τα δημιουργήματά Του «καλά λίαν» πολύ περισσότερο ενδιαφέρθηκε για τὸν ἀνθρώπο τον ὅποιο και στόλισε με πολλά χαρίσματα. Ανάμεσα ὅμως στους ἀνθρώπους ὁ Θεός κάνει κάποια ιδιαίτερη εκλογή όταν θέλει νά ἀναθέσει σ' αυτούς ἔνα δύσκολο και υπεύθυνο ἔργο. Στον Ἀβραάμ π.χ. χαρίζει μαζί με πολλές ἄλλες ἀρετές και τὴν ἀκλόνητη πίστη στὶς υποσχέσεις που ο Θεός του ἔδωσε. Μέ αὐτή τὴν πίστη ο Ἀβραάμ ἐκπληρώνει το ἔργο Του. Τὸ ίδιο γίνεται αργότερα και μὲ τὸν Μωϋσῆ, όταν ο Θεός του ἀνάθεσε τὸ δύσκολο ἔργο τῆς «ἔξόδου τοῦ Ἰσραὴλ» από τὴν Αἴγυπτο. Αὐτό ὅμως επαναλαμβάνεται πολλές φορές μέσα στὴν Ιστορία. Δεν είναι υπερβολή αν λεχθεί ὅτι τὴν Ιστορία τη γράφουν οι μεγάλοι ἀνδρες. Σ' αὐτούς αναφέρεται ο ὑμνος τού 44ου κεφαλαίου. Οι Πατέρες και οι ἀρχοντες μὲ δύναμη και σύνεση, μα πιστού μὲ ἀγάπη, κατόρθωσαν να τελειώσουν τόσο μεγάλο ἔργο που ο Θεός τους ἀνάθεσε. Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς συμπεριφοράς των πατέρων αυτών πρὸς τους ἄλλους ἀνθρώπους είναι η «ειρήνη» (στίχος 6) «είρηνεύοντες ἐν παροικίαις αὐτῶν». Οι απόγονοί τους θυμούνται και μιμούνται τους Πατέρες. Οι απόγονοι τους καυχώνται για τους προγόνους τους. Ὑπάρχει καλύτερη και μεγαλύτερη περιουσία για ἔναν πατέρα ἀπό τα καλά του παιδιά; και υπάρχει πιο γλυκιά ανάμνηση για τα παιδιά από το μνημόσυνο του καλού πατέρα; ἀσφαλώς ὥχι.

Όταν ο Ἀπ. Παύλος στήν προς Ἐβραίους επιστολή του (κεφ. 11ο) κάνει το προσκλητήριο των Πατέρων γιά να τους ἀποδώσει τὴν τιμὴ και τὸν ἐπαινο, καταγράφει τα ιερά τους ὄνόματα μὲ την αρετή του καθενός χωριστά επαινώντας τὸν ἀνθρωπο και ὑπογραμμίζοντας την αρετή του. Ο ίδιος ο Ἀπ. Παύλος στην ἴδια επιστολή του (κεφ. 13, 7) παραγγέλνει «μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς, μιμεῖσθε τὴν πίστιν».

Ερωτήσεις

---

1. Ποιεις είναι οι βασικές αρετές του ἀρχοντα;
2. Πώς συμπεριφέρονται οι καλοί πατέρες;
3. Γιατί είναι μεγάλη η ηθική υποχρέωση τῶν ἀνθρώπων νά τιμούν τους γονείς τους και γενικά τους προγόνους τους;

Μάθημα 40ο

Η ΧΑΡΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

(Ησαΐου Κεφάλ. 35, αποσπάσματα)

Ο προφήτης Ησαίας γεννήθηκε στα Ιεροσόλυμα το 765 π.Χ. και πέθανε μετά το 700 με το μαρτύριο του πριονισμού την εποχή του βασιλιά Μανασσή του 4ου (βασιλ. 21, 16). Καταγόταν από την αριστοκρατική οικογένεια του Ιούδα καί στα κείμενά του παρουσιάζεται πολύ μορφωμένος. Το προφητικό του έργο αρχίζει γύρω στο 740 π.Χ. με κηρύγματα, λόγους και αποκαλύψεις. Πολλές από τις προφητείες του αναφέρονται στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού (την Γέννησή του, το έργο του, το θάνατο και την Ανάστασή του). Άλλες προφητείες του πραγματοποιήθηκαν στην εποχή του. Στο κεφ. 35 περιγράφει με ανεπανάληπτες φράσεις τη χαρά, για την επιστροφή από την αιχμαλωσία της Βαβυλώνας φαινομενικά, στην πραγματικότητα όμως το κεφαλαιο τούτο είναι από την αρχή ως το τέλος Μεσσιανικό (προφητεύει την έλευση και το έργο του Μεσσία) και βρίσκει την υπέροχη εκπλήρωσή του με την παρουσία του Χριστού στη γη, οκτώ περίπου αιώνες μετά την εποχή που ο Ησαίας έγραψε τα προφητικά λόγια του 35ου κεφαλαίου του.

Κείμενο

Εύφρανθητι ἔρημος διψώσα, ἀγαλλιάσθω ἔρημος καὶ ἀνθήτω ὡς κρίνον,² καὶ ἔξανθήσει καὶ ὄλοχαρήσει καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ἱορδάνου· καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιθάνου ἐδόθη αὐτῇ καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμήλου, καὶ ὁ λαός μου ὀψεται τὴν δόξαν Κυρίου, καὶ τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ.³ ίσχύσατε, χειρες ἀνειμέναι καὶ γόνατα παραλέλυμένα.⁴ παρακαλέσατε, οἱ ὄλιγοψυχοι τῇ διανοίᾳ ίσχύσατε, μή φοβεῖσθε· ίδού δὲ Θεός ήμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσι καὶ ἀνταποδώσει, αὐτός ἡξει καὶ σώσει ήμᾶς.⁵ τότε ἀνοιχθήσονται ὄφθαλμοι τυφλῶν, καὶ ὀτα κωφῶν ακούσονται.⁶ τότε ἀλεπται ὡς ἔλαφος ὁ χωλός, τρανή δέ ἔσται γλώσσα μοιγλάλων, διτι ἐρράγη ἐν τῇ ἔρήμῳ ὕδωρ καὶ φάραγξ ἐν γῇ διψώσῃ.⁷ καὶ ἔσται η ἄνυδρος εἰς ἔλη, καὶ εἰς τὴν διψώσαν γῆν πηγή ὕδατος ἔσται· ἐκεῖ ἔσται εὐφροσύνη ὀρνέων, ἐπαύλεις καλάμου καὶ ἔλη.⁸ ἐκεῖ ἔσται ὄδός καθαρά καὶ ὄδός ἀγία κληθήσεται, καὶ

ού μή παρέλθη ἐκεī ἀκάθαρτος, ούδέ ἔσται ἐκεī ὄδός ἀκάθαρτος· οἱ δέ διεσπαρμένοι πορεύσονται ἐπ' αὐτῆς καὶ οὐ μή πλανηθῶσι⁹ καὶ οὐκ ἔσται ἐκεī λέων, ούδέ τῶν πονηρῶν θηρίων οὐ μή ἀναβῇ ἐπ' αὐτήν, ούδέ μή εύρεθῇ ἐκεī, ἀλλά πορεύσονται ἐν αὐτῇ λελυτρωμένοι¹⁰ καὶ συνηγμένοι διά Κύριον· καὶ ἀποστραφήσονται καὶ ἥξουσιν εἰς Σιών μετ' εύφροσύνης, καὶ εύφροσύνη αἰώνιος ὑπέρ κεφαλῆς αὐτῶν· ἐπὶ γάρ τῆς κεφαλῆς αυτῶν, αἴνεσις καὶ ἀγαλλίαμα καὶ εύφροσύνη καταλήψεται αυτούς. ἀπέδρα ὅδύνη, λύπη καὶ στεναγμός.

(Ησαϊου κεφ. 35)

Ἐρμηνευτικές παρατηρήσεις

Σχόλια: Στὸ κεφ. 35 του Ἡσαΐα περιγράφεται καὶ προφητεύεται ἡ χαρά της λυτρώσεως του λαού από τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Εὔφρανθητι, ἀγαλλιάσθω: αἱ ευφραίνεται καὶ αἱ ἀγάλλεται. ύλοχαρήσει: θά γεμίσει ἀπό πλούσια πρασινάδα καὶ βλάστηση. ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου: Το πιο ὁμορφο τοπίο τῆς Παλαιστίνης ἦταν ὁ Λιβανός κατάφυτος ἀπό τὰ ὡραία κέδρα του. καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμήλου. Μπροστά στὸ Κάρμηλο ὅρος ἀπλώνεται ἡ πλούσια πεδιάδα μέχρι την Ιόππη. Ὁ λαός μου ὅψεται: Ο λαός μου ἐπιτέλους θα ἴδει καὶ θα ἀπολαύσει. καὶ τὸ ὄψος τοῦ Θεοῦ: Τὴν μεγαλειότητα του Θεού. *Ισχύσατε:* δυναμωθήτε καὶ κρατηθήτε. χειρες ἀνειμέναι: χέρια εξασθενημένα. γόνατα παραλελυμένα: γόνατα (πόδια) παράλυτα. Ἐτσι περιγράφονται ἐδώ οἱ Εβραίοι στην αιχμαλωσία τῆς Βαβυλώνας. *παρακαλέσατε:* πάρτε θάρρος. *Οἱ* ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ: ἐκείνοι που ἔχουν λιγοψυχήσει, που από τὸ φόβο τους εδείλιασαν. *Ισχύσατε:* πάρτε δύναμη, θάρρος, αισιοδοξία. κρίσιν ἀνταποδίδωσι: κάνει δίκαια κρίση. αὐτός ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς: αυτός θα ἐλθει καὶ θά μας σώσει.

Οἱ στίχοι 1-4 ἀναφέρονται στην αρχή της χαράς, ἀπό τὴν ἀπολύτρωση που ἔρχεται. Μὲ τούς στίχους 5-10 περιγράφεται ἡ λύτρωση μὲ ὅλη τὴ χαρά που φέρνει στους λυτρωμένους.

ἀνοιχθήσονται: θα ανοίξουν. καὶ ὡτα κωφῶν ἀκούσονται: αὐτιά κωφά θα ἀκούσουν. ἀλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλός: οἱ κουτσός θα πηδήσει σαν ἐλάφι. μογιλάλων: τῶν βωβών, που δεν μπορούσαν να μιλήσουν (οἱ μουγκοί). ἔρραγη ὕδωρ: ἀνέβλυσε νερό. φάραγξ ἐν γῇ διψώσῃ: θά γίνει φαράγγι ἡ διψασμένη γη. ὄδός καθαρά καὶ ὄδός ἀγία: δρόμος καθαρός πού θα ονομασθεί «οδός ἀγία», οἱ δέ διεσπαρμένοι: οἱ ἐξόριστοι που θά γυρίζουν στην πατρίδα. πονηρών θηρίων: από τὰ κακοποιά θηρία. ἀλλά πορεύσονται ἐν αὐτοῖς λελυτρωμένοι: μεγαλοπρεπής εικόνα τῆς πορείας των λυτρωμένων που θά πορεύονται πάνω στὸ δρόμο του·

λυτρωμού. καὶ ἀποστραφήσονται: θα επιστρέφουν στην Ἱερουσαλήμ. εὐφροσύνη θα στεφανώσει τα κεφάλια τους. Στη λύπη τους οἱ Ιουδαῖοι φορούσαν σάκκον και απογύμνωναν τὸ κεφάλι τους, μάλιστα ἔριχναν και στάχτη (σποδό) σάν δειγμα πένθους. εὐφροσύνη καταλείψεται αύτούς: εύτυχία θα γεμίσει τὴν καρδιά τους. ἀπέδρα: ἀπομακρύνθηκε κάθε λύπη, πόνος και στεναγμός από αυτούς (τούς λελυτρωμένους).

Ερμηνεία

Όλες οι ανθρώπινες θρησκείες ἔχουν μέσα τους τὸ στοιχεῖο της λύπης, του φόβου, της αγωνίας και τῆς απελπισίας. Ακόμα και η Ιουδαϊκή θρησκεία δὲν είναι στερημένη από αυτά τὰ βιώματα. Και είναι τούτο τὸ φαινόμενο πολύ φυσικό, γιατί δὲν ἔχουν τὸ στοιχεῖο της χριστιανικής θρησκείας τὴν «ἐν Χριστῷ» ἀποκάλυψη, με ἀποκορύφωμά της τὴν «ἀγάπη» πρὸς ὄλους και τῇ χαρά του λυτρωμού.

Τὰ στοιχεία τῆς χαρᾶς που βρίσκονται στην Παλαιά Διαθήκη είναι οι μυστικές προσδοκίες για τὸν ερχομό του Χριστού. Στὸ 35ο κεφ. ὁ προφήτης Ησαΐας προφητεύει και περιγράφει με πολλές λεπτομέρειες τὸν ερχομό του Λυτρωτῆ, τὸ ἔργο του Λυτρωτῆ και τῇ χαρά τῶν λυτρωμένων πιστῶν ὄπαδῶν του.

Ἐρημος είναι ὅλη η πλανημένη ἀνθρωπότητα (ή Βαβυλώνα είναι ἔνας ἀπλός συμβολισμός) ἀλλά συγχρόνως και ἡ βασανισμένη ἀπό τὴν ἀμαρτίᾳ ἀνθρωπότητα που σύρθηκε αἰχμάλωτη μετά τὴν πτώση του ανθρώπου. Τὸ φυσικό και θηικό κακό είναι οι ἀχώριστοι σύντροφοι του ανθρώπου μετά τὴν πτώση. Διψασμένη ερημιά που τὴν περπατούσαν παράλυτα πόδια ἀνθρώπων, με χέρια αποκαμωμένα. Μιὰ ἀπέραντη πολυκοσμία ἀπό φοβισμένους, σκυμμένους, ἀπελπισμένους και ἐτοιμοθάνατους ἀνθρώπους. Μάτια κλεισμένα, καρδιές σφραγισμένες, ἐλπίδες παράλυτες ἀναδύονται μέσα στὴ χώρα και τῇ σκιά τοῦ θανάτου. Και ὁ προφήτης μέσα σ' αὐτή τὴν ἀπέραντη δυστυχία φωνάζει «μή φοβάστε ἔρχεται ὁ Θεός μας γιά νά μάς σώσει». Καὶ αμέσως σάν νά ζει ο Ησαΐας τὰ γεγονότα της ζωῆς τοῦ Χριστοῦ περιγράφει μέ καταπληκτικές λεπτομέρειες τὸ ἔργο τοῦ Κυρίου «ὅφθαλμοί ἀνοιχθήσονται τυφλῶν καὶ ὅτα κωφῶν ἀκούσονται, τότε ἀλείται ὡς ἔλαφος ὁ χωλός, τρανή δὲσται γλώσσα μοιγλάλων». Τὸ νερό τῆς ἐρήμου στὴν ἐποχή τοῦ Μωϋσῆ συνδυάζεται μὲ τὸ «ὕδωρ τὸ ζῶν» της Καινῆς Διαθήκης.

Οι λόγοι του Κυρίου «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή» εύρισκουν μιὰ προφητική διατύπωση στὸ στίχο 8. Η Σιών στὸν 11ο στίχο συμβολίζει μὲ τόση μεγαλοπρέπεια τὴν Εκκλησία του Χριστού

και την αιώνια δόξα της. Η χαρά θα είναι η αιώνια συντροφιά των λυτρωμένων. Οι Πατέρες της Εκκλησίας εσημείωσαν με πολλή προσοχή το ότι ο Κύριος στις τελευταίες εκείνες ώρες που πέρασε κοντά στους μαθητές του, πρίν από το σταυρικό Του θάνατο, μιλούσε τόσο πολύ για τη «χαρά» του ουρανού και την ευφροσύνη της Βασιλείας του. Στην αρχιερατική Του προσευχή παρακαλεί τον Θεό Πατέρα να έχει μαζί Του τους λυτρωμένους «ἴνα ώσι μετ' ἐμοῦ ἐν τῇ Βασιλείᾳ μου». Η έκπλήρωση όλων των προφητειών της Π. Διαθήκης αποδεικνύει με τόση απλότητα και πειστικότητα τη θεία προέλευση του Χριστού, τη θεοπνευστία των προφητειών, αλλά και την προαιώνια και ανέκφραστη αγάπη του Θεού Πατέρα προς το αγαπημένο του πλάσμα τον άνθρωπο.

Ερωτήσεις:

---

1. Ποια νομίζετε ότι είναι η πιο βαριά τμωρία (στο κεφ. 35 του Ησαΐα) και γιατί;
2. Από πού προέρχεται η χαρά του λαού;
3. Ποια είναι τα πιο έντονα μεσσιανικά στοιχεία του 35 κεφαλαίου του Ησαΐα;

Μάθημα 41ο

Ο ΤΡΟΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

(Ματθαίου 6, 6-13)

Ο ευαγγελιστής Ματθαίος, ένας από τους δώδεκα μαθητές του Κυρίου, μας διασώζει στο Ευαγγέλιο του ένα από τα ωραιότερα τμήματα της διδασκαλίας του Χριστού, την «έπι τοῦ ὄρους» ομιλία. Από αυτή είναι και το κείμενο που άκολουθει. Αναφέρεται στον τρόπο και το περιεχόμενο της προσευχῆς και συγχρόνως μας δίνει το αιώνιο υπόδειγμα προσευχῆς, την Κυριακή προσευχή. Πήρε το όνομα αυτό, γιατί τη δίδαξε ο Κύριος. Διακρίνεται σε δυο μέρη: Στο πρώτο περιλαμβάνονται τρία αιτήματα, που αναφέρονται στη δόξα τού Θεού και στο δεύτερο άλλα τρία αιτήματα για τις υλικές και πνευματικές ανάγκες του ανθρώπου. Η Κυριακή προσευχή είναι σύντομη, αλλά γεμάτη από βαθειά νοήματα. Αναρίθμητοι χριστιανοί, εϊκοσι αιώνες τώρα, απαγγέλουν πολλές φορές την ωραία αυτή προσευχή και επικοινωνούν με το Θεό.

Κείμενο

6. Σὺ δέ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖον σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ πατὴρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. 7 Προσευχόμενοι δέ μὴ βαττολογήσητε ὥσπερ οἱ ἔθνικοι· δοκοῦσι γάρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται. 8 μὴ οὖν ὅμοιωθῆτε αὐτοῖς· οἶδε γάρ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὃν χρείαν ἔχετε πρό τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν. 9 οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· 10 ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· 11 τόν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δόσις ἡμῖν σήμερον· 12 καὶ ἀφες ἡμῖν τὰ ὄφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὄφειλέταις ἡμῶν· 13 καὶ μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. διτι σου ἔστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τούς αἰώνας· ἀμήν.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

Ταμιεῖον, (στιχ. 6): Η πρώτη σημασία ήταν αποθήκη, θησαυροφυλάκιο. Στήν K. Διαθήκη ταμιείον λέγεται τό εσωτερικό δωμάτιο του σπιτιού. Η λέξη εδώ χρησιμοποιείται γιά να φανερώσει την ανάγκη να γίνεται η ατομική προσευχή μυστικά. Μή βαττολογήσητε, (στιχ. 7): Νά μη φλυ-
αρήσετε. Οι ειδωλολάτρες συγήθιζαν νά λένε πολλά στις προσευχές τους και να επαναλαμβάνουν πολλές φορές τα ίδια λόγια. Μ' αυτό τόν
τρόπο είχαν την εντύπωση ότι θα εισακουσθούν. Ο Χριστός δὲν απα-
γορεύει εδώ την ἐκτενή προσευχή. Ἀλλωστε ο ίδιος προσευχόταν
πολύ. «Καί ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Θεοῦ» (Λουκ. 6, 12).
Κυρίως θέλει να μας διδάξει ότι θα πρέπει να παρακολουθούμε και νά
καταλαβαίνουμε αυτά που λέμε στην προσευχή και να μη περιοριζόμα-
στε σε μια μηχανική επανάληψη λέξεων και αιτημάτων. οἶδε γάρ ὁ πα-
τὴρ ἡμῶν, (στιχ. 8): Ο Θεός γνωρίζει τις ανάγκες και τις ελλειψίεις μας,
πρέπει όμως να τό ζητήσουμε και μεις. Πρέπει να νοιώσουμε την
ανάγκη της επικοινωνίας με τό Θεό και να εκφράσουμε την επιθυμία
μας. Έτοι δείχνουμε ταπείνωση, μετάνοια, πίστη. Πάτερ ἡμῶν, (στιχ.
9): Η Κυριακή προσευχή αρχίζει με την προσφώνηση αυτή, στήν οποία
αποκαλούμε τό Θεό πατέρα μας. Βασική ιδιότητα του Θεού, που μᾶς
φανέρωσε ο Χριστός, είναι ή πατρότητα. Επομένως οι ἀνθρωποι είναι
μεταξύ τους ἀδέλφια, ἀφού ἔχουν τον ίδιο πατέρα. Θα πρέπει λοιπόν
να είναι αγαπημένοι. ἀγιασθήτω τό ὄνομά σου: Να γίνει γνωστό και να
δοξάζεται τό ἅγιο ὄνομα του Θεού. Ο Θεός δοξάζεται, όταν οι ἀνθρω-
ποι ζοῦν σύμφωνα μέ το θέλημά του. Ο ἅγιος Ἰωάννης ο Χρυσόστομος
λέει: «Δοξασθήτω διά τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ἵνα πάντες ὀρῶντες ἡμᾶς,
δοξάσωσί σε». ἔλθέτω ή βασιλεία σου, (στιχ. 10): Η καινούργια πραγμα-
τικότητα που ἔφερε ο Χριστός να ἐπεκταθεί· και να επικρατήσει σ' ὅλη
τή γη. Βασιλεία του Θεού σημαίνει και τη μέλλουσα μακαριότητα των
αγίων και ακόμη την Ἐκκλησία. ως ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς: Ὅπως
γίνεται το θέλημα του Θεού στον ουρανό από τους αγγέλους, δηλ. με
προθυμία και χαρά. Ο χριστιανός δὲν αρκεί μόνο νά προσεύχεται ἀλλά
και νά αγωνίζεται γιά νά επικρατήσει τό αίτημα αυτό. τόν ἄρτον ἡμῶν
τόν ἐπιούσιον, (στιχ. 11): Τα αναγκαία αγαθά για την καθημερινή συν-
τήρησή μας. Ο ἀνθρωπος εκτός από τήν αθάνατη ψυχή ἔχει και σώμα,
πού είναι ύλικό. Δὲν πρέπει όμως να υποδουλώνει την ψυχή του στήν
πλεονεξία και να ζει με αγωνία γιά πλουτισμό. καὶ ἄφες ἡμῖν, (στιχ.
12): Συγχώρεσέ μας. δύφειλήματα: Έτοι ὄνομάζονται τά αμαρτήματα,
γιατί με αυτά παραβαίνουμε τό θείο θέλημα και ἄρα είμαστε οφειλέτες

στη θεία δικαιοσύνη. ώς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν: Προϋπόθεση για τη συγχώρηση των αμαρτιών μας από το Θεό είναι νὰ συγχωρούμε και μεις εκείνους που μας ἔφταιξαν. μή εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, (στιχ. 13): Να μην επιτρέψεις να πέσουμε σε πειρασμό. Ο Θεός παραχωρεὶ μερικές φορές τον πειρασμό «ἢ πρός κάθαρσιν τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν ἢ πρός φανέρωσιν τῆς ψυχικῆς ἡμῶν ἀνδρείας, ώς ἡ κατά Ἰώβ ἐδίδαξεν ἴστορία» (Ζιγαβηνός). Γι' αυτό και ο πιστός ἀνθρωπὸς θα πρέπει να είναι ἔτοιμος να ἀντιμετωπίσει τους πειρασμούς. Στην ακολουθία των παθών ψάλλουμε: «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μή πειρασθῆτε, τοῖς μαθηταῖς σου ὁ Θεός ἡμῶν ἔλεγες». ἀλλά ρῦσαι ἡμᾶς: Άλλα σώσε μας. δῆτι σοῦ ἔστιν: Διότι σὲ σένα ανήκει. Ο σύντομος αυτός επίλογος αποτελεῖ ύμνο δοξολογίας στό Θεό, γιατί κάθε καλό στο Θεό ανήκει.

Πως πρέπει να γίνεται η προσευχή

Προσευχὴ είναι η προσωπική επικοινωνία του ἀνθρώπου με το Θεό. Είναι ο διάλογος και η συνομιλία της ψυχῆς με το Δημιουργό της. Χαρακτήρισαν την προσευχὴν ως αναπνοή της ψυχῆς και ως το οξυγόνο της πνευματικῆς ζωῆς του ανθρώπου. Ο ιερός Αυγουστίνος λέει: «Ἡ προσευχὴ γαληνεύει καὶ καθαρίζει τὴν καρδιὰ καὶ τὴν κάνει πιὸ ἰκανὴ νὰ δεχθεῖ τὰ θεία δῶρα». Είναι λοιπόν η προσευχὴ απαραίτητη και αναγκαία για τον πιστό. Εδώ βέβαια γίνεται λόγος για την ατομική προσευχή, γιατί υπάρχει και η ομαδική, όταν γίνεται από πολλούς ἢ η λειτουργική, που γίνεται στη θ. Λατρεία. Ο χριστιανός θα πρέπει να προσεύχεται σωστά. Η προσευχὴ του να μη γίνεται συνήθεια, ἔνας τύπος που επαναλαμβάνει μηχανικά τα ἴδια πάντοτε λόγια. Πρέπει να αισθάνεται μέσα του την ανάγκη της προσευχῆς καὶ να συμμετέχει συνειδητά. Με συγκεντρωμένο το νουτου, απαλλαγμένος από εξωτερικούς θορύβους και περισπασμούς, χωρίς εχθρότητα για κανένα, ανοίγει αυθόρμητα την καρδιά του στο Θεό.

Η προσευχὴ μας είναι *ικετήρια*, ὅταν παρακαλούμε για πράγματα που ἔχουμε ανάγκη και είναι απαραίτητα για την υλική και πνευματική ζωή μας. Παράλληλα η προσευχὴ θα πρέπει να είναι και ευχαριστήρια, για τα πλούσια ἀγαθά που μας δίνει ο Θεός και δοξαστική για τα μεγαλεία και τα θαυμάσια του Θεού: Να μη ξεχνά ο ἀνθρωπὸς να ευχαριστεί και να δοξάζει το Θεό για τις δωρεές του. Η προσευχὴ πρέπει να ἔχει ειλικρίνεια και αλήθεια και νὰ μην υπάρχει σ' αυτήν ιδιοτέλεια, εγωισμός και επίδειξη. Τα αιτήματά μας να είναι λογικά και νὰ αποβλέπουν στη σωτηρία μας και τὴ δόξα του Θεού.

Συμβαίνει όμως πολλές φορές να μήν απαντά ο Θεός άμεσως σε κάτι που ζητάμε στην προσευχή μας. Ενώ δηλαδή προσευχόμαστε με πίστη και παρακαλούμε το Θεό με την καρδιά μας, δεν ικανοποιείται η επιθυμία μας. Στίς περιπτώσεις αυτές είναι πιθανόν η προσευχή μας να γίνεται άτονα, με δισταγμό. Ίσως νά απογοητευόμαστε, όταν δέν βρούμε αμέσως ανταπόκριση, και νά μήν επιμένουμε στό αίτημά μας. Μπορεί άκομη νά ζητάμε πράγματα παράλογα ή άλλα που θά μάς ζημιώσουν ψυχικά. Έπειτα δέν μπορούμε νά γνωρίζουμε πώς ενεργεί ο Θεός. «'Ως άνεξερεύνητα τά κρίματα (= οι κρίσεις) αύτού και άνεξιχνίαστοι αἱ ὄδοι αὐτοῦ» (Ρωμ. 11, 33). Μπορεί βέβαια νά αργήσει η απάντηση, άλλα ο Θεός δε λησμονεί ποτέ. Παράδειγμα οι γονείς του Προδρόμου. Χρόνια ολόκληρα παρακαλούσαν τό Θεό για ένα παιδί. Έπειτα από πολλά χρόνια έρχεται η απάντηση του Θεού. Δέν αποχτούν ένα παιδί, αλλά τό μεγαλύτερο προφήτη, τὸν ἀγιο Ιωάννη το Βαπτιστή.

Ερωτήσεις

---

1. Αφού ο Θεός ως παντογνώστης γνωρίζει τις ανάγκες μας, γιατί τότε νά τον παρακαλούμε με τήν προσευχή μας;
2. Γιατί ο Θεός δεν ικανοποιεί πάντοτε όσα ζητάμε στήν προσευχή μας;
3. Πώς πρέπει νά προσευχόμαστε;
4. Τι προβλήματα μπορούν νά δημιουργηθούν στήν όμαδική προσευχή και πώς μπορούν νά ξεπεραστούν;

Μάθημα 42ο

Η ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

(Ιωάννου κεφ. 17, 1-26)

Η Αρχιερατική προσευχή τοῦ Ιησού πήρε αὐτό τό ὄνομα, γιατί ἀποτελεῖ «πρᾶξιν τοῦ μεγάλου Ἀρχιερέως τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ ὅποῖος ἀρχίζει τὴν θυσίαν του προσφέρων ἐαυτὸν εἰς τὸν Θεόν» (Π. Τρεμπέλας). Εκφωνήθηκε από τὸν Κύριο λίγο πρὶν ἀπό τὴν σύλληψή του, πιθανόν κατὰ τὴ διάρκεια του Μυστικού Δείπνου, καὶ τὴν ἀναφέρει ὁ Ευαγγελιστής Ιωάννης στὸ Εὐαγγέλιο του. Οἱ εἰδικοί ἐρμηνευτές τὴ διαιρούν στα ἔξης τμήματα: α) Ἡ προσευχὴ τοῦ Κυρίου γιά τὸν ἐαυτό του, στιχ. 1-5, β) Ἡ προσευχὴ γιά τοὺς Ἀποστόλους, στιχ. 6-19 καὶ γ) Ἡ προσευχὴ γιά τὴν Ἐκκλησία, στιχ. 20-26. Κεντρική ἰδέα στην ὅλῃ Ἀρχιερατική προσευχή είναι τὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ στὴ γῆ.

Κείμενο

1. Ταῦτα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐπῆρε τοὺς ὄφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπε· πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε, 2 καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πάσης σαρκός, ἵνα πᾶν δέδωκας αὐτῷ δώσῃ αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον. 3 αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ δն̄ ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. 4 Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω· 5 καὶ νῦν δόξασόν με σύ, πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τόν κόσμον εἰναι παρά σοι. 6 Ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου. σοὶ ἦσαν καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς δέδωκας, καὶ τὸν λόγον σου τετηρήκασι. 7 νῦν ἔγνωκαν δτὶ πάντα ὅσα δέδωκάς μοι παρὰ σοῦ ἐστιν· 8 ὅτι τὰ ρήματα ἃ δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, καὶ αὐτοὶ ἐλαβον, καὶ ἔγνωσαν ἀληθῶς ὅτι παρά σοῦ ἐξήλθον, καὶ ἐπίστευσαν δτὶ σύ μέ ἀπέστειλας. 9 Ἐγὼ περὶ αὐτῶν ἐρωτῶ· οὐ περὶ τοῦ κόσμου ἐρωτῶ, ἀλλὰ περὶ ὧν δέδωκας μοι, ὅτι σοὶ εἰσὶ. 10 καὶ τὰ ἑμά πάντα σά ἐστι καὶ τὰ σά ἑμά, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. 11 καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ οὔτοι ἐν τῷ κόσμῳ εἰσὶ, καὶ ἐγὼ πρὸς σέ ἐρχομαι. πάτερ ἄγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου

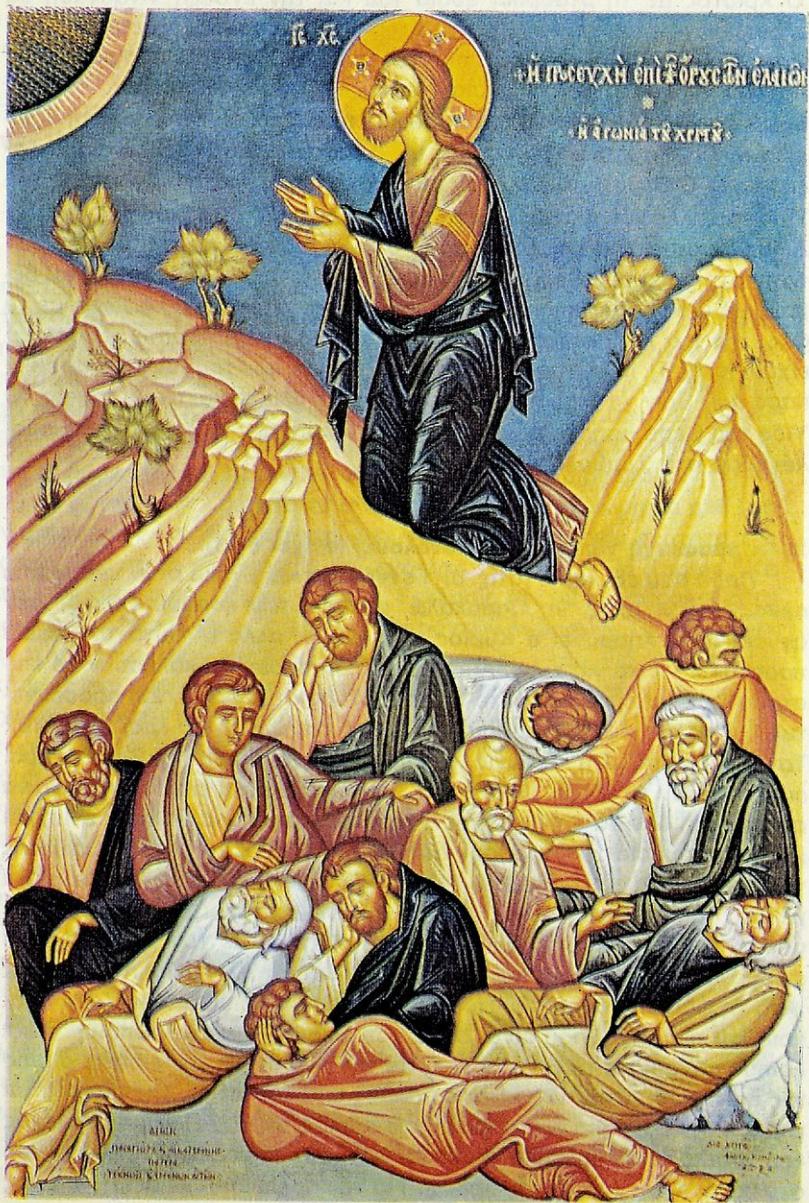
ούς δέδωκάς μοι, ἵνα ὡσιν ἐν καθώς ἡμεῖς. 12 ὅτε ἡμην μετ' αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἔγω ἐτήρουν αὐτοὺς ἐν τῷ ὄνόματί σου· οὓς δέδωκάς μοι ἐφύλαξα, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ. 13 νῦν δέ πρὸς σέ ἔρχομαι, καὶ ταῦτα λαλῶ ἐν τῷ κόσμῳ ἵνα ἔχωσι τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν πεπληρωμένην ἐν αὐτοῖς. 14 ἔγω δέδωκα αὐτοῖς τὸν λόγον σου, καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτοὺς, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου, καθὼς ἔγω οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου. 15 οὐκ ἔρωτῶ ἵνα ἄρης αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ’ ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ. 16 ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσί, καθὼς ἔγω ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰμι. 17 ἀγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου· δὸς λόγος δὸς σός ἀληθειά ἐστι. 18 καθὼς ἐμὲ ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον, κάγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον. 19 καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἔγω ἀγίαζω ἐμαυτὸν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ὡσιν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ. 20 Οὐ περὶ τούτων δὲ ἔρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστεύοντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ, 21 ἵνα πάντες ἐν ὡσι ἵνα δὸς κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σὺ μέ ἀπέστειλας. 22 καὶ ἔγω τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὡσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν ἐσμέν, 23 ἔγω ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὡσι τετελειωμένοι εἰς ἐν, καὶ ἵνα γινώσκῃ δὸς κόσμος ὅτι σὺ μέ ἀπέστειλας καὶ ἡγάπησας αὐτοὺς καθὼς ἐμὲ ἡγάπησας. 24 πάτερ, οὓς δέδωκάς μοι, θέλω ὅπου εἰμὶ ἔγω κάκεῖνοι ὡσι μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν ἣν δέδωκάς μοι, ὅτι ἡγάπησάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου. 25 Πάτερ δίκαιε, καὶ δὸς κόσμος σε οὐκ ἔγνω, ἔγω δέ σε ἔγνων, καὶ ουτοὶ ἔγνωσαν ὅτι συ με απέστειλας· 26 καὶ εγνώρισα αυτοὶς τὸ ὄνομά σου καὶ γνωρίσω, ἵνα ἡ ἀγάπη ἣν ἡγάπησάς με ἐν αὐτοῖς ἦ, κάγὼ ἐν αὐτοῖς.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

1) Η προσευχή του Κυρίου για τον εαυτό του, (στίχοι 1-5).

Ἐπῆρε τούς ὄφθαλμούς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν (στίχ. 1): σήκωσε τα μάτια του στον ουρανό. Ο ουρανός θεωρείται νοητή κατοικία του Θεού καὶ είναι επόμενο κατά την προσευχή να στρεφόμαστε πρὸς τὰ εκεί. Πρὸς τὸν ουρανό στρέφουμε ὥχι μόνο τα μάτια μας ἀλλά καὶ την καρδιά μας. Καὶ περιμένουμε την απάντηση του Θεού στα αιτήματα της προσευχῆς μας, γιατὶ «πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαῖνον». ἐλήλυθεν ἡ ὥρα: Ἡρθε η ὥρα του σταυρικού θανάτου αλλά καὶ της δόξας.

Δεξιά: Η προσευχή στη Γεθσημανή. (Φώτη Κόντογλου στην I. Μονή Μεταμορφώσεως της Βοστώνης Η.Π.Α.).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ο Χριστός με τη σταυρική θυσία του και την ένδοξη Ανάσταση θα ολοκλήρωνε το έργο του για τη σωτηρία του κόσμου. δόξασόν σου τὸν υἱόν: Δε ζητούσε νά δοξασθεί από τὸν κόσμο. Ο Χριστός παρακαλεί τον Πατέρα νά αποδεχτεί τή θυσία του και να τήν ολοκληρώσει. Ο Θεός δόξασε τον Υἱό του με τα υπερφυσικά σημεία που έγιναν κατά τη διάρκεια τῶν παθημάτων του και με τήν Ανάσταση. ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε: Ο Θεός θα δοξαζόταν με τη Σταύρωση και τήν Ανάσταση του Υἱού του, αλλά και με τη συνέχιση του απολυτρωτικού έργου του Κυρίου. Διδασκόμαστε έδω ότι όσα ζητάμε στην προσευχή πρέπει να αποβλέπουν στη δόξα του Θεού. ἵνα γινώσκωσί σε (στίχ. 3): Δεν πρόκειται βέβαια για μια θεωρητική γνώση, αλλά για μια συνειδητή επικοινωνία με το Θεό, για μια προσωπική γνωριμία και σχέση. παρά σεαυτῷ τῇ δόξῃ ἡ είχον, (στίχ. 5): Με τη δόξα πού είχα κοντά σου. πρό τοῦ τόν κόσμον είναι παρά σοί: Πριν να δημιουργηθεί ο κόσμος ο υλικός και πνευματικός. Ο Υἱός του Θεού υπήρχε πάντοτε, «πρὸ πάντων τῶν αἰώνων», όπως όμολογούμε στό Σύμβολο της Πίστεως.

2) Η προσευχή για τους Αποστόλους, (στίχοι 6-19).

Παρὰ σοῦ ἔζηλθον, (στίχ. 8): Γεννήθηκα και βγήκα στον κόσμο από σένα. ἐρωτῶ, (στίχ. 9): Παρακαλῶ. οὐ περὶ τοῦ κόσμου ἐρωτῶ: Δέν άγνοεὶ ούτε λησμονεῖ ο Κύριος τὸν κόσμο, αλλά σ' αυτό τό σημείο παρακαλεί ειδικά για τοὺς Αποστόλους, οι οποίοι θά καλέσουν σε επιστροφή τὸν κόσμο. Ἀλλωστε σε επόμενους στίχους(21, 23) προσευχεται, για νά πιστέψει ο κόσμος. τά ἐμά σά ἐστι καὶ τά σά ἐμά, (στίχ. 10): Τονίζεται η ἀπόλυτη κοινωνία και ἔνωση του Κυρίου με το Θεό Πατέρα. ούκέτι είμι ἐν τῷ κόσμῳ, (στίχ. 11): Επειδή πρόκειται ἐπειτα ἀπό λίγο να σταυρωθεί, δεν θα βρίσκεται μαζί τους σωματικά, για νά τους ενισχύει με την παρουσία του. τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὄνόματί σου: Προφύλαξέ τους με τη θεία σου δύναμη. ἵνα ὀσιν ἔν καθὼς ἡμεῖς: Να είναι ἔνωμένοι μεταξύ τους οι Απόστολοι, όπως είναι ἔνωμένα τα Πρόσωπα του Τριαδικού Θεού. Η ἔνωση ὅμως του Θεού-Πατέρα με τον Ιησού Χριστό είναι ἔνωση φύσεως και ουσίας, ενώ των Αποστόλων είναι πνευματική. Από τη φυσική ἔνωση των Προσώπων της Αγ. Τριάδας πηγάζει η ομόνοια και η ειρήνη, που είναι δώρα του Θεού στούς ἀνθρώπους. Ὅσοι λοιπόν άρνούνται το Θεό, αρνούνται την ἀγάπη και την ειρήνη. ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, (στίχ. 12). Είναι ο Ίούδας ο Ἰσκαριώτης. Χαρακτηρίζεται μ' αὐτὴ τὴν ἔκφραση γιά τὸ λόγο ότι σ' Κύριος, ως Θεός γνώριζε τὸ τέλος του Ίούδα. Ἡταν ὄριστικά χαμένος, γιατί είχε παραδώσει την ψυχή του στὸ σατανά. ἵνα ἡ γραφή πληρωθῇ: Γιά νά επαληθεύσουν οι προφητείες

της Αγ. Γραφής. Άσφαλώς, όπως λέει ο άγιος Ιωάννης ὁ Χρυσόστομος, δε χάθηκε ο Ιούδας, για νά επαληθεύσει η Γραφή. Είναι ένας τρόπος εκφράσεως, που θέλει να δείξει, ότι το είχε προαναγγείλει. «Ούκ ἐπεὶ προώρισται ἐγένετο, ἀλλ᾽ ἐπεὶ ἔμελε γενέσθαι προώρισται». ίνα ἀρης αύτούς, (στιχ. 15): Νά τους πάρεις. καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω ἔμαυτόν, (στιχ. 19): Καὶ γιά χάρη τους ἐγὼ προσφέρω τὸν ἐαυτό μου Θυσία.

3) Η προσευχή για την Εκκλησία, (στίχοι 20-26).

Kai perì tῶν πιστευόντων, (στιχ. 20) Από το στίχο αύτό ο Χριστός προσεύχεται για όλους εκείνους που θα πιστέψουν με το κήρυγμα των Αποστόλων και θα αποτελέσουν την Εκκλησία. ίνα πάντες ἔν ἀσιν, (στιχ. 21): Όταν οι πιστοί είναι ενωμένοι με το Χριστό, ενώνονται πνευματικά και μεταξύ τους. Η ένωση αυτή δεν απορροφά την προσωπικότητά τους. Πρόκειται για ένωση σκοπών και αισθημάτων. Ο Μέγας Αθανάσιος το υπογραμμίζει: «“Ινα καὶ ἡμεῖς γεννώμεθα ἔν πρός ἀλλῆλους τῇ ὁμοψυχίᾳ καὶ τῇ τοῦ πνεύματος ἐνότητι, μή διαφωνῶμεν τι... το αὐτὸ δέ φρονῶμεν». Η ενότητα αγάπης είναι βασικό γνώρισμα στη ζωή των χριστιανών και στή ζωή της Εκκλησίας. Μαζί με την ενότητα της αγάπης θὰ πρέπει να υπάρχει και ενότητα πίστεως. «Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἔν βάπτισμα» (Εφεσ. 4, 5). Η Εκκλησία δέεται και παρακαλεί το Θεό στη Θ. Λειτουργία: «“Υπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως». Η αγάπη και η ενότητα των μελών της Εκκλησίας είναι ισχυρό μέσο, για να ελκυστεί ο κόσμος στη χριστιανική πίστη και για να έχουν οι ἀνθρωποι μια ἀκαταμάχητη απόδειξη ότι ο Χριστός προέρχεται από το Θεό-Πατέρα. «“Ινα γινώσκῃ δό κόσμος ότι σύ με ἀπέστειλας» (Ιωάν. 17, 23). Θὰ είναι μια ἀκόμη ἀπόδειξη γιά τη θεία καταγωγή του Χριστιανισμού, όταν κατορθώνουν νά συμφωνούν και νά έχουν αγάπη μεταξύ τους ἀνθρωποι με διαφορετικούς χαρακτήρες και αντιλήψεις. Αντίθετα οι διαιρέσεις, τα σχίσματα και οι εχθρότητες ἀπομακρύνουν τὸν ἀνθρωπο από την Εκκλησία. ἐγὼ ἐν αυτοῖς, (στιχ. 23): Τότε μόνο θα πραγματοποιηθεί η ενότητα, όταν ο Χριστός κατοικεί μέσα σε κάθε πιστό, που θα είναι σε θέση νά πει, όπως ο Απ. Παύλος, «ζῶ δέ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δέ ἐν ἐμοὶ Χριστὸς» (Γαλ, 2, 20). Λέει ο Κύριλλος Αλεξανδρείας: «Γίνεται μέν γάρ ἐν ἡμῖν δό Χριστὸς σωματικῶς μὲν ὡς ἄνθρωπος, συνενούμενος δι' εύλογίας τῆς μυστικῆς πνευματικῶς δ' αὖ πάλιν ὡς Θεός, τῇ τοῦ ἴδιου Πνεύματος ἐνεργείᾳ καὶ χάριτι». ίνα ὥσι τετελειωμένοι είς ἔν: Για νά είναι τελειοποιημένοι σε ὅμονοια και ένωση. ίνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν, (στιχ. 24): Για να βλέπουν και να ἀπολαμβάνουν τὴ δόξα τού Χριστού στὴν οὐράνια μακαριότητα. πρό καταβολῆς κόσμου: Πριν να γίνει ο

κόσμος. καὶ ο κόσμος σέ ουκ ἐγνω, (στιχ. 25): Δόθηκε καὶ δίνεται η ευκαιρία στὸν κόσμο να γνωρίσει τὸ Θεό. Οἱ ἀνθρώποι ὅμως συχνά ἀγαπούν περισσότερο τὸ φέμα, παρὰ τὸ φως καὶ τὴν αλήθεια, ποὺ εἶναι ο Θεός. καὶ γνωρίσω, (στιχ. 26): Ο Χριστός εγνώρισε στους Αποστόλους τὸ Θεό ὁχι μόνο μὲ τὴ διδασκαλία καὶ τα θαύματά του, αλλά καὶ μὲ τὴ σταυρική του θυσία, ὥπως ἐπίσης καὶ μὲ τὸν ερχομό του Ἀγίου Πνεύματος τὴν ημέρα τῆς Πεντηκοστῆς.

Ερωτήσεις

---

1. Ποια εἶναι η σπουδαιότητα τῆς Αρχιερατικῆς προσευχῆς του Χριστού για τὴν Εκκλησία;
2. Γιατί η ἐνότητα τῶν πιστῶν ὡπαδῶν του Χριστού εἶναι ἀπόδειξη ότι ο Κύριος προέρχεται ἀπό το Θεό-Πατέρα;
3. Μὲ ποιους τρόπους μποροῦν οἱ χριστιανοὶ να εἶναι σήμερα ἐνωμένοι καὶ ως ποιο σημεῖο πρέπει να φτάνει η ἐνότητά τους;
4. Ποια εἶναι η ἐννοια τού στίχου 15; Τὸ να γίνει κανεὶς ἄγιος ζώντας μέσα στὸν κόσμο εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ να γίνει ἄγιος ζώντας ἔξω ἀπό αὐτὸν;

Μάθημα 43ο

Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

(Πράξ. 2, 37-47 και 4, 32-36)

Το βιβλίο «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» το ἔγραψε ο ιερός ευαγγελιστής Λουκάς, ο οποίος ἔγραψε και το τρίτο ευαγγέλιο, το «κατά Λουκάν». Και τα δύο αυτά βιβλία απευθύνονται στον «κράτιστο Θεόφιλο», στον οποίον ο ευαγγελιστής Λουκάς εδίδαξε τη χριστιανική πίστη. Στο Ευαγγέλιο του ἔγραψε για τη ζωή και το ἔργο του Κυρίου και στις «Πράξεις» συμπληρώνει τη διδασκαλία του προς το Θεόφιλο, με το ἔργο των Αποστόλων και κυρίως του Πέτρου και του Παύλου, περιγράφοντας όσα ἔκαμαν οι απόστολοι για τη διάδοση της χριστιανικής πίστεως και την ανάπτυξη της χριστιανικής αγάπης μεταξύ των πρώτων χριστιανών. Το πρώτο κείμενο που ακολουθεί (Πράξ. 2,37-47) αναφέρεται στα αποτελέσματα της πρώτης ομιλίας του Αποστόλου Πέτρου προς τα πλήθη. Το δεύτερο κείμενο (Πράξ. 4, 32-35) στην αγάπη και την ενότητα των πρώτων χριστιανών.

Κείμενο

Κεφ. 2: 37. Ἀκούσαντες δὲ κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ, εἰπόν τε πρὸς τόν Πέτρον καὶ τούς λοιποὺς ἀποστόλους· τί ποιήσομεν, ἄνδρες ἀδελφοί; 38. Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτούς· μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἔκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὄνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. 39. Ὑμῖν γάρ ἔστιν ἡ ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν καὶ πᾶσι τοῖς εἰς μακράν ὅσους ἀν προσκαλέσηται Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν. 40. ἐτέροις τε λόγοις πλείσι διεμαρτύρετο καὶ παρεκάλει λέγων· σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης. 41. οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τόν λόγον αὐτοῦ ἐβαπτίσθησαν, καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὥσει τρισχίλιαι. 42. ἡσαν δέ προσκαρτερούντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς. 43. Ἐγένετο δέ πάσῃ ψυχῇ φό-

βος, πολλά τε τέρατα και σημεία διά των ἀποστόλων ἐγίνετο. 44. πάντες δέ οἱ πιστεύοντες ἡσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ και εἶχον ἄπαντα κοινά. 45. καὶ τὰ

Ο ιερός ευαγγελιστής Λουκας.

κτήματα και τάς ύπάρξεις ἐπίπρασκον και διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι καθότι ἂν τις χρείαν εἶχε· 45. καθ' ἡμέραν τε προσκαρτερούντες ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἵερῳ, κλωντές τε κατοίκον ἄρτον, μετελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότητι καρδίας. 47. αἰνοῦντες τὸν Θεὸν καὶ ἔχοντες χάριν πρός ὅλον τὸν λαόν, ὁ δέ Κύριος προσετίθει τούς σωζομένους καθ' ἡμέραν τῇ ἐκκλησίᾳ.

Κεφ. 4: 32. Τοῦ δέ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία, καὶ οὐδὲ εἰς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ ἦν αὐτοῖς ἄπαντα κοινά. 33. καὶ μεγάλη δυνάμει ἀπέδιδον τὸ μαρτύριον οἱ ἀπόστολοι τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, χάρις τε μεγάλη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς. 34. οὐδέ γάρ ἐνδεής τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς· ὅσοι γάρ κτήτορες χωρίων ἡ οἰκίων ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τάς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· 35. διεδίδοτο δέ ἐκάστῳ καθότι ἄν τις χρείαν εἶχεν.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

Κεφ. 2: κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ: μὲν καρδιά γεμάτη από κατάνυξη και λύπη για την ενοχή τους. τί ποιήσομεν: τι πρέπει να κάμουμε. μετανοήσατε: να αλλάξετε σκέψεις, νὰ αλλάξετε και ζωή. καὶ λήψεσθε τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος: και θα πάρετε ως δωρεά από το Ἅγιο Πνεύμα την δικαίωση και τον αγιασμό. ἡ ἐπαγγελία: η υπόσχεση. ὅσους ἂν προσκαλέσηται: ὅσους θα προσκαλέσει. διεμαρτύρετο: (ο Πέτρος) μπροστά σε όλους και με δυνατή φωνή μαρτυρούσε για την αλήθεια. σκολιά: πονηρή και διεστραμμένη. ἀσμένως: ευχαρίστως, πρόθυμα. Προσκαρτερούντες: αφοσιωμένοι με κατάνυξη και επιμονή. τῇ κοινωνίᾳ: στη στοργική ενότητα και σχέση μεταξύ τους. τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου: στον τεμαχισμό και το μοίρασμα τού ἄρτου της θείας Ευχαριστίας. τέρατα και σημεῖα: ανεξήγητα θαύματα και γεγονότα. ἐπὶ τό αὐτό: τόσο ενωμένοι και αγαπημένοι μεταξύ τους που ἡταν σαν να ζούσαν στο ἴδιο σπίτι. ἐπίπρασκον: πουλούσαν. καθότι ἄν τις χρείαν εἶχε: ανάλογα με τις ἀνάγκες που είχε ο καθένας από τους πιστούς. προσκαρτερούντες ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἱερῷ: με ζήλο και κατάνυξη, κάθε μέρα, όλοι μαζί μαζεύονταν στὸ ναό. κλῶντες τε κατ' οἰκον ἄρτον: αφού είχαν κόψει ἄρτον στα σπίτια τους. ἀφελότητη καρδίας: χωρίς υποκρισία, απλότητα καρδίας. ἔχοντες χάριν πρός ὅλον τὸν λαόν: ἔχοντες το σεβασμό και την εκτίμηση όλου του λαού. προσετίθει: πρόσθετε.

Κεφ. 4: ἦν ἡ καρδία και ἡ ψυχὴ μία: ἡσαν τόσο πολύ αγαπημένοι μεταξύ τους που όλοι μαζί ἐμοιαζαν με ἑνα ευλογημένο πλήθος που

είχε «μία ψυχή και μία καρδιά», και ούτε εἰς: και ούτε ένας. ἀλλ' ἡν αύτοῖς ἄπαντα κοινά: ήταν όλα τα ύπάρχοντά τους κοινά, κανένας δεν είχε τὴν ἰδέα ὅτι ἔχει κάτι ἀποκλειστικά δικό του. ἀπεδίδουν τὸ μαρτύριον: ἐδίδαν τη μαρτυρία (μιλούσαν με μεγάλη δύναμη και πειστικότητα για το γεγονός της Αναστάσεως τοῦ Κυρίου). ἐνδεής· φτωχός. κτήτορες χωρίων: ιδιοκτήτες χωραφιών. τάς τιμάς: το αντίτιμο (τα χρήματα που έπαιρναν από το πούλημα του χωραφιού ή του σπιτιού). τῶν πιπρασκομένων: τά πιπρασκόμενα: εκείνα (κτήματα - σπίτια) που πουλούσαν. διεδίδοτο δέ ἐκάστω: δινόταν δέ σε καθένα - μοιραζόταν.

Διδάγματα για τὴ σημερινή πραγματικότητα

Η «Πεντηκοστή» ονομάζεται και «γενέθλια ἡμέρα τῆς Ἐκκλησίας». Μέ την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος ιδρύεται η Ἐκκλησία του Χριστού και μιά πρώτη πράξη τῆς φωτισμένης πλέον χριστιανικής κοινότητας των μαθητῶν ήταν τὸ ἐμπνευσμένο κήρυγμα του Ἀποστόλου Πέτρου. Ακροατές ήταν απλοϊκοί ἀνθρωποι που κατά περίεργη σύμπτωση είχαν μαζευτεί στὴν Παλαιστίνη για θρησκευτικούς σκοπούς, από πολύ μακρινά μέρη (από τὸν Πόντο, τὴν Περσία, την Αίγυπτο κ.ἄ.). Πολύ σωστά χαρακτηρίστηκε η πολύχρωμη εκείνη «σύναξη» «μυστικό προσκλητήριο» τῆς χάρης τοῦ Θεού για νὰ ακουστεί από «ἀγγελιαφόρους» ὄλου του κόσμου τὸ πρώτο κήρυγμα τοῦ Ἀπ. Πέτρου. Ήταν τα λόγια του απλά.αλλά δυνατά και πειστικά· «άκουσαντες δέ κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ» και «άσμενως ἀποδεξάμενοι τόν λόγον αὐτοῦ ἐβαπτίσθησαν» και τρεις χιλιάδες περίπου νέοι χριστιανοί προστέθηκαν στη χριστιανική Εκκλησία. Πώς δόμως ἐγίνε αυτή η ομαδική μεταστροφή τόσων ανθρώπων προς τη χριστιανική πίστη; Η δύναμη του κηρύγματος του Απ. Πέτρου και η μυστική ενέργεια του Αγίου Πνεύματος προς ὅλες εκείνες τις ἀγνωστες ψυχές που ἀκουσαν τὸ κήρυγμα ἐφερε το εκπληκτικό απότελεσμα. «Τί ποιήσομεν ἄνδρες ἀδελφοί» και ο Απ. Πέτρος σπεύδει να προτείνει «μετανοήσατε και βαπτισθήτω ἔκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν».

Οἱ σημερινοί ἀνθρωποι και μεταξύ αὐτῶν οἱ χριστιανοί δέχονται με τὴν ἴδια προθυμία και τὴν ἴδια ἀπλότητα τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας που απευθύνει ο Χριστός πρὸς ὄλους τους ἀνθρώπους; Τὸ ερώτημα αὐτό πρέπει να βάλει σε πολλές σκέψεις κάθε σοβαρό ἀνθρωπό και μάλιστα τους νέους που ξεκινούν τὴν πνευματική τους πορεία, μέσα

σε έναν κόσμο που είναι τόσο ταραγμένος από τη ματαιότητα και την υποκρισία που τόσο πληθωρικά κυκλοφορεί. Κι' αν οι σημερινοί άνθρωποι δε σπεύσουν να διερωτηθούν «τί ποιήσωμεν» και δεν ακούσουν τήν αιώνια προτροπή του Θεού «μετανοήσατε», τότε ποιά άλλα καλέσματα θα ακούσουν και θα ακολουθήσουν; Είναι τόσο θλιβερά και τόσα πολλά τα παραδείγματα ανθρώπων που βρίσκονται έξω από την «άγιαζουσα χάρη» του Αγίου Πνεύματος, ακολουθώντας «όδούς σκολιάς και διεστραμένας», με αποτέλεσμα τήν εγκληματική αδιαφορία πρός τὸν ανθρώπινο πόνο και την ανθρώπινη δυστυχία. Οι πρώτοι χριστιανοί μόλις βρέθηκαν κάτω από τη σκέπη του Αγίου Πνεύματος είδαν το συνάνθρωπό τους σαν «αδελφό» και η χριστιανική αγάπη τους έσπευσε να βρει μύριους τρόπους για να ανακουφίσει και βοηθήσει τους «αδελφούς»: «Και είχον ἄπαντα κοινά», «οὐδέ γαρ ενδεής τις υπῆρχεν εν αυτοῖς». Λέγεται πώς είναι μοναδικό και άνεπανάληπτο στήν ιστορία της ανθρωπότητας τό φαινόμενο μιας οργανωμένης κοινότητας με τέτοια συνοχή αγάπης και αυταπάρνηση σαν αυτή των πρώτων χριστιανών.

Σήμερα υπάρχουν τόσα κοινωνικά συστήματα που υπόσχονται ευημερία και ίση κατανομή των αγαθών της γης, με αποτέλεσμα να «αιματοκυλίεται» η ανθρωπότητα από πολέμους και σφαγές χάριν της αγάπης και της ισότητας των ανθρώπων. Οι αιώνες που πέρασαν από τότε μέχρι σήμερα, αλλά και η αδιάψευστη ιστορική μαρτυρία πείθουν ότι μονάχα η χριστιανική αγάπη, αν επικρατήσει στη γη, μπορεί νά αλλάξει τη μορφή του κόσμου και νά χαρίσει τήν πραγματική εύημερία στους ανθρώπους.

Ερωτήσεις

1. Έκτός από τον Απ. Πέτρο, που προτρέπει «μετανοήσατε», ποιους άλλους θυμάσαι που νά μίλησαν με τα ίδια λόγια;
2. Τί συνέβη και τόσοι ανθρωποί πίστεψαν και βαπτίσθηκαν εκείνη την ημέρα;
3. Μπορείς νά θυμηθείς κατορθώματα της χριστιανικής αγάπης των πρώτων χριστιανών;

4. Μπορεί σήμερα να εφαρμοσθεί το ιδεώδες των πρώτων Χριστιανών:
η κοινοκτημοσύνη, η μια ψυχή και μια καρδιά;

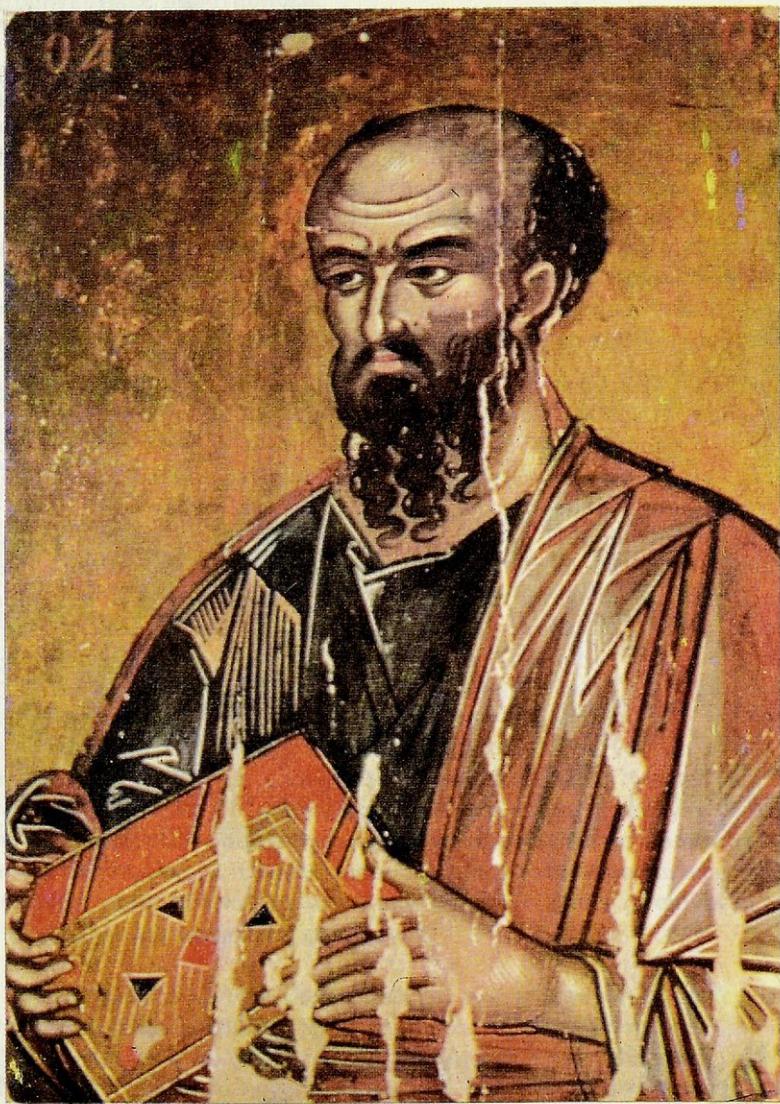

Μάθημα 44ο

Ο ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ (Α' Κορινθ. 13, 1-13)

Ο Απ. Παύλος γράφει την Α' προς Κορινθίους επιστολή του από την Έφεσο το 54-55 μ.Χ. Αφορμή για να γραφτεί η επιστολή ήταν πληροφορίες που είχε ο Απ. Παύλος, ότι παρουσιάστηκαν «έριδες μεταξύ των Κορινθίων», «έριδες ἐν ὑμῖν εἰσί» (Α' Κορινθ. 1, 11) που εκλόνιζαν τη μεταξύ τους αγάπη και ομόνοια. Για τα ζητήματα αυτά ἔγραψαν και επιστολή οι Κορίνθιοι προς τον Απ. Παύλο ζητώντας τη βοήθειά του. Σκοπός της επιστολής είναι να μονοιάσουν οι Κορίνθιοι και να ξαναβρούν τη μεταξύ τους ἀδελφική και χριστιανική αγάπη. Γι αυτό και τους παρακαλεί «διά τοῦ ὄνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τό αὐτό λέγητε πάντες καὶ μὴ ἡ ἐν ὑμῖν σχίσματα» (Α' Κορ. 1, 10), αλλά να ἐπικρατήσει ἀγάπη τέτοια που να κυριαρχεῖ σε όλες τις λεπτομέρειες της ζωῆς τους, όπως τους προτρέπει στο τέλος της επιστολής του, «στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιούσθε, πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γενέσθω». (Α' Κορ. 16, 13-14).

Οι ερμηνευτές χωρίζουν τον ύμνο της αγάπης σε τρία μέρη: α) Η αγάπη είναι η μεγαλύτερη αρετή, στίχοι 1-3, β) τα γνωρίσματα της αγάπης, στίχοι 4-7 και γ) Η αιωνιότητα της αγάπης, στίχοι 8-13.

Ο Απόστολος Παύλος (Από την πινακοθήκη του Πρωτάτου του Αγίου Όρους.
16ος αι.).

Κείμενο

1. Έὰν ταὶς γλώσσαις των ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἡχῶν ἢ κύμβαλον ἄλαλάζον. 2. καὶ ἔὰν ἔχω προφητείαν καὶ εἰδὼ τά μυστήρια πάντα καὶ πάσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἔὰν ἔχω πάσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὅρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δέ μη ἔχω, οὐδένεν εἰμί. 3. καὶ ἔὰν ψωμίσω πάντα τά ὑπάρχοντά μου, καὶ ἔὰν παραδῷ τό σῶμα μου ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδένεν ὠφέλουμαι. 4. Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περιερεύεται, οὐ φυσιοῦται. 5. οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τά ἐαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τό κακόν, 6. οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δέ τῇ ἀληθείᾳ. 7. πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. 8. ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει, εἴτε δέ προφητεία, καταργηθήσονται· εἴτε γλώσσαι παύσονται· εἴτε γνῶσις, καταργηθήσεται. 9. ἐκ μέρους γάρ γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. 10. ὅταν δὲ ἔλθῃ τό τέλειον, τότε τό ἐκ μέρους καταργηθήσεται. 11. ὅτε ἡμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν. ὡς νήπιος ἐλογιζόμην· δὲ δὲ γέγονα ἀνήρ, κάτηργηκα τά τοῦ νηπίου. 12. βλέπομεν γάρ ἄρτι δι' ἐσόδου του ἐν αἰνίγματι, τότε δέ πρόσωπον πρός πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δέ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. 13. νυνὶ δέ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τά τρία ταῦτα· μείζων δέ τούτων ἡ ἀγάπη.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

Γλώσσα: το μέσο που επικοινωνούν οι άνθρωποι μεταξύ τους. τών άνθρώπων και τών άγγέλων: εάν θα μπορούσα να μιλήσω τις γλώσσες των ανθρώπων και των αγγέλων ακόμα. χαλκός ἥχων: χάλκινο πράγμα που βγάζει αποκρουστικό ήχο. κύμβαλον ἀλαλάζον: μεταλλικά αντικείμενα που βγάζουν δυνατό κρότο όταν χτυπιούνται. προφητεία: το χάρισμα και η ικανότητα να προλέγει και διδάσκει χαρισματικά. τά μυστήρια πάντα: όλα τά άγνωστα και μυστικά σχέδια που έχει ο Θεός στη θεία Του βούληση. και πᾶσαν τήν γνώσιν: όλη την ανθρώπινη γνώση. μεθιστάνειν: να μετακινώ, να μεταθέτω. ψωμίσω: πουλήσω (για να δώσω ψωμί στους φτωχούς). ἵνα καυθήσομαι: για να καώ. μακροθυμεῖ: αὐτός που αγαπάει έχει πλατειά καρδιά. χρηστεύεται: ευεργετική και καλή για τους άλλους. ού ζηλοῖ: δεν φθονεί. ού περπερεύεται: δε φλυαρεί. ού φυσιοῦται: δε φέρνεται αλαζονικά. ού λογίζεται τό κακόν: δεν σκέπτεται ποτέ κακό για τον άλλον. αλλά και δεν σκέπτεται το κακό που του έκαμπαν. ἐπί τῇ ἀδικίᾳ: για κάτι ἀδικο που γίνεται. πάντα στέγει: όλα σκεπάζει. πάντα ύπομένει: τα πάντα ύπομένει. ούδέποτε ἐκπίπτει: ποτέ δεν ξεπέφτει, είναι πάντοτε τέλεια χωρίς να λιγοστεύει. ἐκ μέρους: ένα μόνον μέρος γνωρίζουμε, λίγο γνωρίζουμε. ἐὰν δὲ ἔλθει τό τέλειον: όταν θα έχουμε πλήρη και τέλεια γνώση. Εννοεί μετά τή δεύτερη παρουσία του Κυρίου. βλέπομεν γάρ ἄρτι: διότι τώρα βλέπουμε. δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι: σάν μέσα από μεταλλικό καθρέφτη και έχομε πολλά ἐρωτηματικά και αινίγματα, που είναι δύσκολο να τα κατανοήσουμε τέλεια. ἐπιγνώσομαι: θα αποκτήσω την τέλεια γνώση. καθώς και ἐπεγνώσθην: όσο τέλεια με έχει γνωρίσει ο Κύριος. νυνί: τώρα όμως (εννοεί την παρούσα ζωή). μείζων δε: πιο μεγάλη δε (από την πίστη και την ελπίδα).

Υποδείξεις για πρακτικές εφαρμογές

Ειπώθηκε πως ἂν σωζόταν από την Καινή Διαθήκη μονάχα η σελίδα ἐκείνη που ο Χριστός διηγείται την παραβολή του ασώτου υιού θα ήταν αρκετή για να μας πείσει ότι ο Χριστός ήταν Θεός, δείχνοντας την αγάπη του Θεού προς το παιδί του, που γυρίζει από τη χώρα της αμαρτίας. Για τον Απ. Παύλο οι πρώτες παραβολές που έγραψε εκτός από τον «ὕμνο τῆς ἀγάπης» προς Κορινθίους, θα ήταν αρκετό να αποδείξει πως ο Απ. Παύλος είναι «ὁ πρῶτος μετά τὸν Ἔνα» (μετά

τον Ιησού Χριστό) που τόσο βαθιά και τέλεια πίστεψε στο κήρυγμα της αγάπης του Χριστού προς το Θεό και τους ανθρώπους.

Κατά τον Απ. Παύλο στην κορυφή από όλες τις αρετές είναι η αγάπη που πρέπει να βρίσκει μύριους τρόπους για να εκδηλώνεται και να προσφέρεται στους ανθρώπους χωρίς δισταγμούς και προ πάντων χωρίς υπολογισμούς. Είναι για τον Απ. Παύλο αγάπη μόνον εκείνη που πάντοτε προσφέρεται και θυσιάζεται για τον αδελφό, τον οποιοδήποτε γνωστό ή άγνωστο αδελφό. Χάνει την αξία της η αγάπη όταν δίνεται «έκλεκτικά». Ο ίδιος ο Απ. Παύλος θα γράψει αλλού ότι το νά θυσιάζεται κανείς για κάτι σπουδαίο και μεγάλο αυτό έχει κάποια αξία, το νά θυσιάζεται όμως κανείς για παραπεταμένους και άχρηστους και πονηρούς άνθρωπους αυτό έχει πιο πολύ αξία «ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστός ὑπέρ ἡμῶν ἀπέθανε» (Ρωμ. 5, 8). Ο ιερός Χρυσόστομος στη θεία Λειτουργία του επαναλαμβάνει τον ευαγγελιστή Ιωάννη και λέγει ότι ο Θεός τόσο πολύ αγάπησε το κόσμο «ώστε τὸν Υἱὸν Του τὸν μονογενὴν δοῦναι, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μῆτικός είναι της ζωῆς αἰώνιον». Εάν η αγάπη δεν έχει μέσα της το στοιχείο της «θυσίας», τότε δεν είναι αγάπη.

Τό κήρυγμα μιας τέτοιας αγάπης μέσα στο σημερινό κόσμο ποιά απήχηση μπορεί νά έχει; Η αγάπη είναι εκείνη που συγκρατεί την ειρήνη ανάμεσα στά έθνη και τους λαούς της γης, και συμβιβάζει και συμφιλιώνει τους ανθρώπους μεταξύ τους.

Οι σημερινοί άνθρωποι μπορούν και γεφυρώνουν τις αποστάσεις ανάμεσα στά άστερια και τους ουρανούς και δεν μπορούν νά γεφυρώσουν την απόσταση που τους «χωρίζει» από τον αδελφό, το διπλανό, που ίσως κατοικούν μαζί κάτω από την ίδια στέγη και δεν μπορούν να βρουν κάποια «λόγια αγάπης» για νά ξαναγίνουν αδελφοί.

Τίποτα δε λείπει από το σημερινό άνθρωπο ούτε γνώση, ούτε επιστήμη, ούτε δύναμη, ούτε ιδεολογίες και συστήματα κοινωνικά. Και όμως τόση δυστυχία, τόση φτώχεια, τόσος θάνατος... Μήπως λείπει η χριστιανική αγάπη, όπως την περιγράφει ο Απ. Παύλος; Τό «ἀγαπάτε ἄλλήλους» είναι έντολή που δε θά δινόταν, άν στη γη υπήρχαν μόνον άξιαγάπητα πρόσωπα.

Η πίστη και η ελπίδα είναι επίγειες αρετές και συνοδεύουν την αγάπη ως το κατώφλι της άλλης ζωής. Έκει θά την αφήσουν μόνη της νά μάς συνοδεύει αιώνια. Στην άλλη ζωή δε θά πιστεύουμε, γιατί ο Θεός θά είναι μπροστά μας ούτε και θά ελπίζουμε, γιατί ο Θεός θά έχει εκπληρώσει όλες τις ύποσχεσίες Του. Μόνο θά αγαπάμε «νυνὶ δέ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τά τρία ταύτα. μείζων δέ τούτων ή ἀγάπη».

1. Ποια σχέση μπορεί να υπάρχει μεταξύ της χριστιανικής αγάπης και της θυσίας;
2. Γιατί η πίστη και η ελπίδα είναι επίγειες αρετές;
3. Μπορείτε να σκεφθείτε πως η χριστιανική αγάπη μπορεί να λύσει όλα τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα που απασχολούν τη σημερινή ανθρωπότητα;

Μάθημα 45ο

Η ΕΥΘΥΝΗ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ

(Ιακώβου 1, 2-27 και 2, 14-26)

Ανάμεσα στα βιβλία της Καινής Διαθήκης συγκαταλέγεται ως ένα από τα καλύτερα κείμενα και η Καθολική Επιστολή του Αδελφοθέου Ιακώβου, που γράφτηκε στα μέσα του 1ου αιώνα. Είπαν πως είναι θρησκευτικό και ηθικό δοκίμιο. Πάντως απευθύνεται πρός όλους τους χριστιανούς με σκοπό να παρηγορήσει τους χειμαζόμενους από τις δοκιμασίες και να συντελέσει στη διόρθωση της ζωής σύμφωνα με την αλήθεια και την αρετή του ευαγγελικού νόμου.

Κείμενο

Κεφ. 1, 2 Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις, 3 γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονὴν· 4 ή δέ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἔχετω, ἵνα ἥτε τέλειοι καὶ ὄλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι... 12 Μακάριος ἀνὴρ ὃς ὑπομένει πειρασμόν· ὅτι δόκιμος γενόμενος λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπιγγείλατο ὁ Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν. 13 Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω ὅτι ἀπὸ Θεοῦ πειράζομαι· ὁ γάρ Θεός ἀπείραστος ἐστι κακῶν, πειράζει δέ αὐτὸς οὐδένα. 14 Ἐκαστος δέ πειράζεται ὑπὸ τῆς ἴδιας ἐπιθυμίας ἔξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος· 15 εἴτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἀμαρτίαν, ἡ δέ ἀμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκύει θάνατον. 16 Μή πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί· πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φωτῶν, παρ' ὧ οὐκ ἔνι παραλλαγὴ ἡ τροπῆς ἀποσκίασμα... 19 Ὡστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἔστω πᾶς ἄνθρωπος ταχὺς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι, βραδὺς εἰς ὄργην· 20 ὄργὴ γάρ ἀνδρὸς δικαιοσύνην Θεοῦ οὐ κατεργάζεται. 21 Διό ἀποθέμενοι πᾶσαν ρυπαρίαν καὶ περισσείαν κακίας ἐν πραύτῃ δέξασθε τὸν ἔμφυτον λόγον τὸν δυνάμενον σῶσαι τάς ψυχὰς ὑμῶν. 22 Γίνεσθε δέ ποιηται λόγου καὶ μὴ μόνον ἀκροαταί... 26 Εἰ τις δοκεῖ θρῆσκος εἶναι ἐν ὑμῖν μὴ χαλιναγωγῶν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος ἡ θρησκεία. 27 Θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ αὕτη ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὄφρανοὺς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἀσπιλον ἐαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου.

Κεφ. 2, 14 Τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, ἐὰν πίστιν λέγη τις ἔχειν, ἔργα δέ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν; 15 Ἐὰν δέ ἀδελφὸς ἡ ἀδελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχωσι καὶ λειπόμενοι ὡσι τῆς ἐφημέρου τροφῆς, 16 εἴπῃ δέ τις αὐτοῖς ἔξ οὐδὲν, ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, θερμαίνεσθε καὶ χορτάζεσθε, μὴ δῶτε δέ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, τί τὸ ὄφελος; 17 Οὕτω καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔργα ἔχῃ, νεκρά ἐστι καθ' ἑαυτήν. 18 Ἄλλ' ἔρεῖ τις· σύ πίστιν ἔχεις, καγὼ ἔργα ἔχω· δεῖξον μοι τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου, καγὼ δεῖξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν μου... 26 Ὡσπερ γάρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε = νά θεωρείτε ως πηγή καὶ αἰτία την πλήρη καὶ τέλεια χαρά. πειρασμοί = δοκιμασίες. δοκίμιον = ἡ δοκιμα-

σία της πίστεως που προέρχεται από τις θλίψεις, τέλειον ἔργον· είναι η δοκιμασμένη αρετή, ο θητικός και σταθερός χαρακτήρας. ἐν μηδενὶ λειπόμενοι = για να μη σας λείπει τίποτα. μακάριος (μη + κήρ = ἀθάνατος) = πανευτυχής. στέφανος τῆς ζωῆς = τὸ στεφάνι της αἰώνιας ζωῆς. Πρβλ. Β' Τιμ. 4, 8. Ὄπως ο νικητής των ἀθλητικών αγώνων ἐπαιρενε για ἐπαθλο στεφάνι από ελιά, ἔτσι και ο νικητής των πειρασμών θά στεφανωθεί μια μέρα με τὴν τιμὴ και τη δόξα του Θεού. ο Θεός ἀπείραστός ἐστιν κακῶν· ο Θεός ως πανάγαθος πού είναι ούτε πειράζεται ούτε πειράζει κανέναν. Ἐπομένως τὴν αιτία της ἀμαρτίας πρέπει νά τὴν αναζητούμε στὸ ἑγώ μας, που συγκατατίθεται στούς πειρασμούς του διαβόλου. ἐξελκόμενος και δελεαζόμενος = αυτός που παρασύρεται και δελεάζεται από την ηδονή. ἡ ἐπίθυμια συλλαβοῦσα τίκτει ἀμαρτίαν· προσωποποίηση της επιθυμίας, η οποία με τὴ συγκατάθεση της ἀνθρώπινης θελήσεως συλλαμβάνει τὴν ἀμαρτία. πᾶσα δόσις ἀγαθή... τοῦ πατρός τῶν φώτων· ο στίχος αὐτός ἔχει συμπεριληφθεὶ στη λεγόμενη οπισθάμβων εὐχή, που λέει ο ιερέας στὸ τέλος της θείας Λειτουργίας. παραλλαγή = αλλοίωση. τροπῆς ἀποσκίασμα = ἡ πιὸ μικρή σκιά μεταβολής. ὅργη δικαιοσύνην Θεοῦ οὐ κατεργάζεται = ἡ ὄργη εμποδίζει τὸν ἀνθρώπο να ἐπιτελεῖ ἔργα αρετῆς σύμφωνα με τὸ θέλημα του Θεού. πᾶσα ρυπαρίαν = κάθε τὶ ποὺ μολύνει. περισσείαν κακίας = υπερβολική κακία. ἔμφυτος λόγος· είναι ὁ εὔαγγελικός λόγος που φυτεύτηκε στὶς καρδιές των πιστών με τὴν «Ἐν Χριστῷ» αναγέννηση. Πρβλ. Ρωμ. 1, 16. μάταιος = ἀνωφελής και ἄκαρπος. ἀμίαντος = ἀμόλυντος. τὰ ἐπιτήδεια = τὰ απαιτούμενα γιὰ τὴ συντήρηση του σώματος. Ὁ στίχ. 26 επέχει θέση συμπεράσματος.

Βασικές ἀλήθειες

Κάθε χριστιανός οφείλει νά πιστεύει. Δέν πρέπει ὅμως νά ξεχνάει πως η πίστη δοκιμάζεται από ποικίλους πειρασμούς. Υπάρχουν πειρασμοί που συντελούν στὴν πνευματική προαγωγή. «Μακάριος ἀνήρ ὃς ὑπομένει πειρασμόν· ὅτι δόκιμος γενόμενος λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς». Υπάρχουν και πειρασμοί που οδηγούν στὰ δίχτια του κακού. Είναι οἱ επιθυμίες που σπρώχνουν στὴν ἀμαρτία. «Ἡ ἐπίθυμια συλλαβοῦσα τίκτει ἀμαρτίαν, ἡ δέ ἀμαρτία αποτελεσθεῖσα ἀποκύει θάνατον». Πρόκειται γιὰ τὸ λεγόμενο πνευματικό θάνατο, με ἄλλα λόγια γιὰ τη διακοπή των σχέσεων του ἀνθρώπου με τὸ Θεό, γεγονός πού μπορεῖ να οδηγήσει στὴν καταστροφή. Ἐπομένως ο πιστός, που ἔχει συνείδηση των εὐθυνών του, πρέπει να φροντίσει ν' αποβάλει από τὴν καρδιά του κάθε κακία και ν' ἀποδεχθεὶ τὸ λόγο του Θεού. Αποδοχὴ

του θείου λόγου όμως σημαίνει όχι μόνο ακρόαση, αλλά και έργα θεάρεστα. «Γίνεσθε ποιηταί λόγου καί μή μόνον ἀκροαταί». Αυτό άλλωστε είναι ένα από τα κυριότερα γνωρίσματα της αληθινής θρησκείας και φυσικά κάθε άνθρώπου που θρησκεύει: νά προσφέρει δηλαδή στους άλλους την αγάπη, χωρίς να επηρεάζεται από την κακία του κόσμου.

Τά έργα της αγάπης είναι το παν για το χριστιανό. Από αυτά φαίνεται το ποιόν της πίστεως. Μπορεί κανένας να πιστεύει χωρίς να έχει νά παρουσιάσει έργα αγάπης. Άλλ' αυτή η πίστη δὲν είναι χριστιανική και επομένως δε σώζει. Εξάλλου και τα δαιμόνια πιστεύουν και φρίτουν. Λέγει ο ιερός Χρυσόστομος: «Καν γάρ εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ὅρθῶς τις πιστεύῃ, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἀγιον, βίον δὲ μή ἔχῃ ὄρθον, οὐδὲν αὐτῷ κέρδος τῆς πίστεως εἰς σωτηρίαν». Μπορεί όμως να συμβαίνει και το αντίθετο: Νά έχουμε έργα ἀγαθά χωρίς πίστη. Στὴν προκειμένη περίπτωση δὲν είναι δυνατό να είναι έργα θεάρεστα. Γιατί δίχως πίστη «ἀδύνατον εύαρεστήσαι» (Εφρ. 11, 6). Και αύτό, διότι συνήθως πρόκειται για έργα που αποβλέπουν στό συμφέρον ή την αυτοπροβολή. Η αληθινή πίστη μεταφράζεται σε αγάπη και η πραγματική αγάπη σε πίστη. Άρα ο συνδυασμός της πίστεως και της αγάπης είναι η καλύτερη βιοθεραία. Όλοι οι ἀγιοι της Εκκλησίας μας δικαιώθηκαν στη ζωή τους, ακριβώς γιατί συνδύασαν τις δυο αυτές αρετές. «Πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» (Γαλ. 5, 6). Διαφορετικά τα πάντα νεκρώνονται γιατί, όπως επιλέγει ο Αδελφόθεος Ιάκωβος, «πίστις χωρίς ἔργων νεκρά ἔστι».

Ερωτήσεις

1. Βρίσκεις επαρκή τὸν ορισμό της αληθινής θρησκείας, που δίνει ο Αδελφόθεος Ιάκωβος και γιατί;
2. Θεωρείς ανώτερη την πίστη ή την αγάπη και γιατί;
3. Είναι δυνατό να πιστεύει κανένας παραγματικά στο Θεό, χωρίς ν' αγαπάει το συνάνθρωπό του;
4. Ποιά ακριβώς ευθύνη νιώθεις ότι έχεις ως χριστιανός μέσα στην κοινωνία που ζεις;

Μάθημα 46ο

ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗ ΣΤΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟ
**(Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, Πανηγυρικός, παρ. 3-4, αποσπά-
σματα, ΒΕΠ 17, 277-280)**

Ο Γρήγοριος Νεοκαισαρείας ο Θαυματουργός (211/213-270/275) καταγόταν από τη Νεοκαισάρεια του Πόντου. Σπούδασε στήν πατρίδα του φιλολογία και νομικά και συμπλήρωσε τις σπουδές του στην Καισάρεια της Παλαιστίνης, κοντά στον Ωριγένη (231-235). Φαίνεται πως η σοφία και η ἀρετή του μεγάλου δασκάλου τον σαγήνεψαν ιδιαίτερα.

Κοντά στον Ωριγένη ο Γρήγοριος διέπρεψε και γι' αυτό, ως ο πρώτος σπουδαστής της σειράς του, εκφώνησε τό γνωστό «Πανηγυρικό» ή «Χαριστήριο Λόγο» του. Στο λόγο αυτό ὁ Γρηγόριος μιλάει για τον Ωριγένη και τη μέθοδο διδασκαλίας του, για την οικογένεια και τη ζωή του και για ὄρισμένα θεολογικά θέματα. Από το Λόγο αυτό είναι και το παρακάτω ἀπόσπασμα.

Κείμενο

“Εστω δή μοι ὁ λόγος ὅδε χαριστήριος· Θεῷ μὲν τῷ τῶν ὅλων, οὐκ ἄν ἐθελήσαιμι λέγειν· καίτοι γε ἔκειθεν ἡμῖν πᾶσαι μέν αἱ τῶν ἀγαθῶν ἀρχαὶ, ἔκειθεν δὲ καὶ ἡμᾶς τῶν εὐχαριστιῶν ἡ ὕμνων καὶ αἰνῶν ἀρχεσθαι χρή....” Εστω χαριστήριος ἀνθρώπων μέν πάντων, μάλιστα τῷ ἀνδρὶ τῷ ἱερῷ τῷδε· εἴ δέ τι καὶ περαιτέρω μεληγορεῖν ἔθελοιμι, καὶ τῶν οὐ φαινομένων μέν, θειοτέρων δέ καὶ κηδομένων ἀνθρώπων, τούτῳ ὃς με ἐκ παίδων κρίσει τινὶ μεγάλῃ οἰκονομεῖν τε καὶ τιθηνεῖσθαι καὶ ἐπιτροπεύειν ἐκλήρωσατο, ὁ ἱερὸς ἄγγελος Θεοῦ, «ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου», φησὶν ἔκεινος ὁ Θεῷ φίλος ἀνήρ, τὸν αὐτοῦ λέγων... Ἡμεῖς δέ πρός τῷ κοινῷ πάντων ἀνθρώπων κυβερνήτη, καὶ τοῦτον, δος τὶς ποτ’ ἔστιν, ἵδια παιδαγωγὸς ἡμῶν ὅντων νηπίων. “Ος τά τε ἄλλα πάντη πάντα ἀγαθὸς ὡν τροφεὺς καὶ κηδεμῶν ἐμός, πάλαι τε καὶ νῦν ἔτι ἐκτρέφει τε καὶ παιδεύει καὶ χειραγωγεῖ· καὶ δὴ πρός πᾶσι τοῖς ἄλλοις καὶ συνάψαι με τῷ ἀνδρὶ τούτῳ, τούτῳ δὴ τῷ κεφαλαιωδέστατον πάντων, ψκονομῆσατο, οὕτε γένει καὶ ἀίματί μοι ἀνθρωπίνῳ τινὶ προσήκοντα, ἢ ὅντα τινὰ τῶν πλησιοχώρων οὕτε καὶ δμοεθνῆ ὅλως, ἀλλὰ συνελόντι εἰπεῖν, ἀγνώστους, ἀλλοτρίους, ἀπεξενωμένους, ἀλλήλων ἀφεστηκότας πάμπολυ, ὃσον μέσα ἔθνη καὶ ὅρη καὶ ποταμοὺς διείργει ἡμᾶς, ὑπὸ τῆς θείας ὅντως καὶ σοφῆς προμηθείας εἰς ταυτὸν ἀγαγών, τὴν σωτήριον

έμοι σύνοδον ταύτην ἐμηχανήσατο· ἄνωθεν τοῦτο προμηθούμενος οἰμαι, ἐκ πρώτης γενέσεως καὶ ανατροφῆς.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

Χαριστήριος = αυτὸς που ανήκει ἡ αρμόζει σ' ἑκφραση ευχαριστίας, ευχαριστήριος λόγος. Θεῷ μὲν τῷ τῶν ὅλων οὐκ ἄν ἐθελήσαιμι λέγειν = στο Θεό, το Δημιουργό και Ευεργέτη ὅλων, δεν θα θέλεια ν' αναφερθώ. Πρόκειται για σχήμα λόγου, γιατί στη συνέχεια (§ Γ' 32 κ.εξ.) αναφέρεται ὥχι μονάχα στο Θεό, αλλά και στο Χριστό. ἔστω χαριστήριος = ἀς εκφράσουμε την ευγνωμοσύνη μας. μεληγορώ = υμνώ. Θειοτέρων δέ καὶ κηδομένων ἀνθρώπων = από τους πιο στενούς συγγενείς και από τους ανθρώπους που ενδιαφέρονται για μας. οἰκονομῶ = τακτοποιώ, ενδιαφέρομαι φροντίζω. τιθηνούμαι = περιποιούμαι ως τροφός, διατρέφω. ἐκληρώσατο = κληρώθηκε. «ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου» (Γεν. 48, 15): αναφέρεται στην ευλογία του Πατρίαρχη Ιακώβ προς τα παιδιά του γιου του Ιωσήφ, Ευφραίμ και Μανασσή. Τό πλήρες κείμενο έχει ως εξής: «Ο Θεός δ τρέφων με ἐκ νεότητος ἔως τῆς ἡμέρας ταύτης, ὁ ἄγγελος ὁ ρυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν εὐλογήσαι τά παιδία ταύτα...» δ Θεῷ φίλος ἀνήρ: δηλ. ο Ιακώβ. τόν αὐτοῦ λέγων = εννοώντας το δικό του ευεργέτη. ήμεις δέ πρός τῷ κοινῷ πάντων ἀνθρώπων κυβερνήτῃ: έννοεῖται φαμέν. καὶ τοῦτον αναφέρεται στον «ἱερὸ ἄγγελο τοῦ Θεοῦ», ισως και στο Χριστό. δς τίς ποτ' ἔστιν = οποιοσδήποτε είναι. πάντη = προς κάθε κατεύθυνση, παντού. καὶ συνάψαι με τῷ ἀνδρὶ τούτῳ φίλονομήσατο = ευδόκησε να με συνδέσει με αυτόν εδώ τον ἀνδρα, δηλαδή τον Ωριγένη. Ο Γρηγόριος διαβλέπει στη γνωριμία του με τον Ωριγένη το δάκτυλο του Θεού· γιατί πράγματι, ενώ πήγαινε για σπουδές στη Βηρυτό, κατέληξε στην Καισάρεια. τό κεφαλαιωδέστατον πάντων = το σπουδαιότερο από όλα. οὕτε γένει... προσήκοντα = χωρίς ν' ανήκει στην ίδια με μένα οικογένεια και συγγένεια. πλησιόχωρος = κοντοχωριανός. συνελόντι είπετον = με λίγα λόγια. ἀλλήλων ἀφεστηκότας πάμπολο = απομακρυσμένοι ο ἔνας από τόν ἄλλον πάρα πολύ. διείργω = εμποδίζω, απέχω. ὑπὸ θείας ὄντως καὶ σοφῆς προμηθείας· εννοεῖ τη θεία Πρόνοια. τήν σωτήριον ἔμοι ταύτην σύνοδον ἐμηχανήσατο = κατέστρωσε τούτη τη σωτήρια για μένα συνάντηση. ἄνωθεν τοῦτο προμηθούμενος οἷμαι· πιστεύει ο ἀγιος Γρηγόριος ο Θαυματουργός ότι όλα σχεδιάστηκαν και πραγματοποιήθηκαν από το Θεό.

Ο ἀγιος Γρηγόριος Νεοκαισαρείας ὁ Θαυματουργός. (Ψηφιδωτό IA' αιώνα τῆς Ι. Μονῆς Δαφνίου).

ματα. Άλλ' εκείνο που τὸν ικανοποιούσε του καλλιέργεια. Αὐτό εἶχε ιδιαίτερη σημασία, γιατί, παράλληλα με τὸν πλούτισμό των γνώσεων, τοῦ δόθηκε η εὐκαιρία να ενδιαφερθεῖ καὶ για τὴν αὔξηση τῆς ἀρετῆς του. Μα τὸ πιὸ σπουδαῖο ήταν ότι με τη μόρφωση αὐτή συνδέθηκε πιὸ πολύ μὲ τὸ Θεό καὶ πόθησε περισσότερο τὴν λύτρωση καὶ τὴν σωτηρία.

Ο Γρηγόριος Νεοκαισαρείας ὁ Θαυματουργός, καὶ ο ἀδελφός του ὁ Αθηνόδωρος, ἔκεινησαν από τη Νεοκαισαρεία του Πόντου να πάνε στη Βηρυτό της Φοινίκης, γιὰ να συμπληρώσουν τὶς σπουδές τους. Μέ την εὐκαιρία αυτή ὅμως θεώρησαν καλό νά συνοδέψουν τὴν ἀδελφή τους ως την Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐμενε καὶ εργαζόταν ο ἄνδρας τῆς. Άλλ' εκεὶ αυτῇ την ἐποχή βρισκόταν ο μεγάλος καὶ ἔκουστός θεολόγος τῆς Αλεξανδρείας Ωριγένης, ο οποίος μάλιστα εἶχε ἀνοίξει καὶ Σχολή. Ο Γρηγόριος, νέος καὶ με ζῆλο πολὺ στὰ γράμματα, πήγε να τὸν γνωρίσει από κοντά. Ἐτσι σαγηνεύεθηκε από αυτόν καὶ, αντὶ νὰ πάει στη Βηρυτό, παρέμεινε να συμπληρώσει τὶς σπουδές του στὴν Καισάρεια.

Φαίνεται πως ο Γρηγόριος, στὰ πέντε χρόνια που μαθήτεψε κοντά στὸ σοφό Ωριγένη, ἐμαθε ἀρκετά πράγ-

Για όλα αυτά, όταν ο Γρηγόριος ἐφευγεις από την Καισάρεια, για νά επιστρέψει στόν Πόντο, ἔνιωσε τήν υποχρέωση ν' απευθύνει λίγα λόγια ευχαριστίας και ευγνωμοσύνης στο μεγάλο δάσκαλό του, τον Ωριγένη. Επειδή όμως ἐβλεπε πως την πορεία της ζωῆς του κατηύθυνε η αγάπη του Θεού, αισθανόταν τήν ανάγκη να ἐκφράσει πρώτα τις ευχαριστίες του στον Ευεργέτη Θεό. Πίστευε πως ο Θεός με κάποιον ἀγγελό Του ἡ και το Μονογενή Υἱό Του, το Λυτρωτή και Σωτήρα Χριστό, τον φρόντισε από τη νηπιακή ἀκόμα ηλικία, τον παιδαγώγησε με χίλιους-δυσό τρόπους και τον οδήγησε στὸ σοφό Ωριγένη. «Αύτός ἔδωκε τούς μέν ἀποστόλους, τούς δέ προφήτας, τούς δέ εὐαγγελιστάς, τούς δέ ποιμένας και διδασκάλους πρός τόν καταρτισμόν τῶν ἀγίων» (Εφ. 4, 11-12). Αυτό για τον ἀγιο Γρήγοριο το Θαυματουργό υπήρξε πολύ σπουδαίο γεγονός. «Τοῦτο δή τό κεφαλαιωδέστατον πάντων». Διότι συνδέθηκε με ἔνα τέτοιο άνθρωπο, που ἦταν φαινόμενο ιδιοφυΐας, σοφίας, πίστεως και αρετῆς. Ασφαλώς ἡ θεία Πρόνοια σχεδίασε και πραγματοποίησε τη σωτήρια αυτή γνωριμία. «Ἄνωθεν τοῦτο προμηθούμενος οἶμαι, ἐκ πρώτης γενέσεως καὶ ἀνατροφῆς».

Η ἐκφραση της ευγνωμοσύνης προς το δάσκαλο είναι χωρίς αμφιβολία ιερή υποχρέωση κάθε μαθητή. Η μόρφωση, όταν αποβλέπει στον πλουτισμό τῶν γνώσεων και στην καλλιέργεια της ψυχῆς, ἔχει ανυπολόγιστη αξία. Αν μάλιστα αυτά τα δυο στηρίζονται στα χριστιανικά ιδεώδη και συντείνουν στη σωτηρία του ανθρώπου, τότε ἔχομε την ιδανικότερη παιδεία. Γι' αυτό στο δάσκαλο, που υπηρετεῖ ἔνα τέτοιο σκοπό, πρέπει κάθε ευγνωμοσύνη και ευχαριστία από μέρος όχι μονάχα των μαθητῶν του, αλλά και ολόκληρης της κοινωνίας.

Ερωτήσεις

1. Πώς δικαιολογείται ο μεγάλος θαυμασμός και η απεριόριστη ευγνωμοσύνη του Γρηγορίου Νεοκαισαρείας προς τον Ωριγένη;
2. Γιατί ο ἀγιος Γρηγόριος ο Θαυματουργός αποδίδει στην Πρόνοια του Θεού το γεγονός της μαθητείας του κοντά στον Ωριγένη;
3. Τι είναι εκείνο που σας ωθεί να θαυμάζετε και να ευγνωμονείτε ορισμένους δασκάλους σας;
4. Τι σημασία έχει η φράση του Κυρίου «εἰς ὑμᾶν ἐστιν ὁ διδάσκαλος, ὁ Χριστός» (Ματθ. 23,8);
5. Πώς μπορούμε να εκφράσουμε την ευγνωμοσύνη μας στούς διδασκάλους μας;

Μάθημα 47ο

Η ΕΞΟΧΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

(Επιστολή προς Διόγνητον κεφ. 5-9, αποσπάσματα, ΒΕΠ
2, 253-255)

Η προς Διόγνητον Επιστολή είναι ένα από τα αριστουργήματα της εκκλησιαστικής φιλολογίας. Είναι απολογητικό κείμενο και γράφτηκε το 2ο αιώνα από συγγραφέα, που μας είναι άγνωστος. Απευθύνεται σε κάποιον επίσημο ονόματι Διόγνητο, για να του δώσει πληροφορίες γύρω από τη χριστιανική θρησκεία και τη ζωή των χριστιανών. Στην αρχή αναφέρεται στη μηδαμινότητα της ειδωλολατρίας και του Ιουδαισμού, ύστερα αντιπαραβάλλει την ανωτερότητα των χριστιανών και τέλος καλεί τό Διόγνητο ν' ασπαστεί τις αλήθειες του Χριστιανισμού.

Κείμενο

Χριστιανοί οὕτε γῆ οὕτε φωνῇ οὕτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσὶν ἀνθρώπων. Οὕτε γάρ που πόλεις ἴδιας κατοικοῦσιν οὕτε διαλέκτῳ τινὶ παρηλλαγμένῃ χρῶνται οὕτε βίον παράσημον ἀσκοῦσιν... Κατοικοῦντες δέ πόλεις ἐλληνίδας τε καὶ βαρβάρους, ὡς ἔκαστος ἐκληρώθη, καὶ τοῖς ἐγχωρίοις ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες ἐν τε ἐσθῆτι καὶ διαίτῃ καὶ τῷ λοιπῷ βίῳ, θαυμαστήν καὶ δμολογουμένων παράδοξον ἐνδείκνυνται τὴν κατάστασιν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας. Πατρίδας οίκουσιν ἴδιας, ἀλλ' ὡς πάροικοι μετέχουσι πάντων ὡς πολίται καὶ πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι· πᾶσα ξένη πατρίς ἐστιν αὐτῶν καὶ πᾶσα πατρίς ξένη... Ἐπὶ γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. Πείθονται τοῖς ὥρισμένοις νόμοις καὶ τοῖς ἴδιοις βίοις νικῶσι τούς νόμους. Ἀγαπῶσι πάντας καὶ ὑπὸ πάντων διώκονται. Ἀγνοοῦνται καὶ κατακρίνονται θανατοῦνται καὶ ζωποιοῦνται. Πτωχεύουσι καὶ πλούτιζουσι πολλούς· πάντων ύστεροῦνται καὶ ἐν πᾶσι περισσεύουσιν. Ἀτιμοῦνται καὶ ἐν ταῖς ἀτιμίαις δοξάζονται· βλασφημοῦνται καὶ δικαιοῦνται. Λοιδοροῦνται καὶ εύλογοῦσιν· ύβριζονται καὶ τιμῶσιν. Ἀγαθοποιοῦντες ὡς κακοὶ κολάζονται· κολαζόμενοι χαίρουσιν ὡς ζωοποιούμενοι. Ὑπὸ Ἰουδαίων ὡς ἀλλόφυλοι πολεμοῦνται καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διώκονται καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἔχθρας εἰπεῖν οἱ μισοῦντες οὐκ ἔχουσιν.

'Απλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἐστὶν ἐν σώματι ψυχή, τοῦτ' εἰσιν ἐν κόσμῳ

χριστιανοί. "Εσπαρται κατὰ πάντων τῶν τοῦ σώματος μελῶν ἡ ψυχὴ καὶ χριστιανοὶ κατὰ τάς τοῦ κόσμου πόλεις. Οἰκεῖ μὲν ἐν τῷ σώματι ψυχὴ, οὐκ ἔστι δέ ἐκ τοῦ σώματος· καὶ χριστιανοὶ ἐν κόσμῳ οἰκοῦσιν, οὐκ εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ κόσμου. Ἀόρατος ἡ ψυχὴ ἐν δρατῷ φρουρεῖται τῷ σώματι· καὶ χριστιανοὶ γινώσκονται μέν ὅντες ἐν τῷ κόσμῳ, ἀόρατος δέ αυτῶν ἡ θεοσέβεια μένει. Μισεῖ τὴν ψυχὴν ἡ σάρξ καὶ πολεμεῖ μηδὲν ἀδικουμένη, διότι ταῖς ἡδοναῖς κωλύεται χρῆσθαι· μισεῖ καὶ χριστιανούς ὁ κόσμος μηδὲν ἀδικούμενος, ὅτι ταῖς ἡδοναῖς ἀντιτάσσονται. Ἡ ψυχὴ τὴν μισοῦσαν ἀγαπᾷ σάρκα καὶ τά μέλη· καὶ χριστιανοὶ τούς μισοῦντας ἀγαπῶσιν. Ἐγκέκλεισται μὲν ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, συνέχει δέ αὐτὴ τὸ σῶμα· καὶ χριστιανοὶ κατέχονται μέν ὡς ἐν φρουρῷ τῷ κόσμῳ, αὐτοὶ δὲ συνέχουσι τὸν κόσμον. Ἀθάνατος ἡ ψυχὴ ἐν θνητῷ σκηνώματι κατοικεῖ· καὶ χριστιανοὶ παροικοῦσιν ἐν φθαρτοῖς, τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀφθαρσίαν προσδεχόμενοι....

Οὐ γάρ ἐπίγειον, ὡς ἔφην, εὔρημα τοῦτ' αυτοῖς παρεδόθη, οὐδὲ θνητὴν ἐπίνοιαν φυλάσσειν οὕτως ἀξιοῦσιν ἐπιμελῶς, οὐδὲ ἀνθρωπίνων οἰκονομίαν μυστηρίων πεπίστευνται. Ἄλλ' αὐτὸς ἀληθῶς ὁ παντοκράτωρ καὶ παντοκτίστης καὶ ἀόρατος Θεός, αὐτὸς ἀπ' οὐρανῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν λόγον τὸν ἄγιον καὶ ἀπερινότον ἀνθρώποις ἐνίδρυσε καὶ ἔγκατεστήριξε ταῖς καρδίαις αὐτῶν... Οὐχ ὄρφας παραβαλλομένους θηρίοις, ἵνα ἀρνήσωνται τὸν Κύριον, καὶ μή νικωμένους; Οὐχ ὄρφας ὄσω πλείονες κολάζονται, τοσούτῳ πλεονάζοντας ἄλλους; Ταῦτα ἀνθρώπους οὐ δοκεῖ τά ἔργα, ταῦτα δύναμίς ἔστι Θεοῦ· ταῦτα τῆς παρουσίας αὐτοῦ δείγματα.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

Χριστιανοὶ οὕτε γῇ οὕτε φωνῇ οὕτε ἔθεσι διακεκριμένοι· είναι γνωστές οι συκοφαντίες των Ιουδαίων και των Εθνικών εναντίον των χριστιανών. Τους κατηγορούσαν ότι ἡταν μισάνθρωποι και τους παρουσίαζαν πάντα ως ἀπόκοσμους. Η αλήθεια όμως είναι πως οι χριστιανοί ἔτρεφαν ἀγάπην ἀκόμα και προς αυτούς τους ἐχθρούς τους και ως ἀνθρωποι δὲν ἡταν δυνατό παρά να ζουν κοντά στους ἄλλους. Θαυμαστὴν και ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τὴν κατάστασιν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας = ο τρόπος της ζωῆς τους είναι στ' αλήθεια θαυμαστός και παράδοξος. Το «παράδοξο» οφείλεται στη διαφορετική κοσμοθεωρία και ἀντιμετώπιση της ζωῆς. Είναι ἐκείνο που λέει ο ποιητής:

«Πόνος και πόθος και παλμός και αγώνας μας
τ' αύριο να πλάσουμε καλύτερο απ' το χθές...

Είμαστε παιδιά της ημέρας φωτεινά
κι' όλους καλούμε πρός το φως να το χαρούν,
μα οι γιοί τής νύχτας να μας νιώσουν δέν μπορούν».

(Γ. Βερίτη, «Χριστιανοί», Απαντα, Αθήναι, σελ. 76)

'Ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται = ζουν επάνω στη γη ώς πολίτες του ουρανού. Γράφει καὶ ὁ Απ. Παύλος: «Ἡμῶν γάρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλιπ. 3, 20). πειθόνται = ύπακούουν. τοῖς ιδίοις νόμοις νικῶσι τούς νόμους = με τη ζωή τους ξεπερνούν τούς νόμους, δηλ. κάνουν κάτι περίσσοτερο από ό,τι οι νόμοι ορίζουν. Γι' αυτό «δικαίων νόμος ού κείται» (Α' Τίμ. 1, 9). ἀγνοοῦνται καὶ κατακρίνονται οἱ διώκτες ἥθελαν ν' αγνοούν τους χριστιανούς, ωσάν να μὴν υπῆρχαν· από το ἄλλο μέρος όμως τους ἐπιαναν και τοὺς οδηγούσαν στὰ δικαστήρια. ἀτιμοῦνται καὶ ἐν ταῖς ἀτιμίαις δοξάζονται = τους περιφρονούν και όμως αύτοί μέσα στις ἀτιμώσεις τους δοξάζονται. Πρβλ. Ματθ. 5, 11-12. λοιδοροῦνται καὶ εὔλογοῦσιν = βρίζονται και όμως αύτοί εύχονται καλά για τους υβριστές τους. Πρβλ. Ματθ. 5, 44. Λέει και ὁ Παύλος: «Λοιδορούμενοι εὐλόγοῦμεν, διωκόμενοι ἀνέχομεθα, βλασφημούμενοι παρακαλούμενοι» (Α' Κορ. 4, 12-13). κολαζόμενοι χαίρουσιν ώς ζωοποιούμενοι = ὅταν τους τιμωρούν, χαίρονται ωσάν να παίρνουν ζωή.

"Οπερ ἔστιν ἐν σώματι ψυχή, τοῦτ' είσιν ἐν κόσμῳ χριστιανοί· αν ληφθεὶ υπόψη πώς ἡ ψυχή είναι ανώτερη ἀπό το σώμα (Βλέπε Ματθ. 16, 26), τότε μπορεὶ να καταλάβει κανένας πόσο υπερτερούν οι χριστιανοί ἀπό τους μὴ χριστιανούς. κόσμος· είναι ο υλικός κόσμος που συνδέεται με την αμαρτία. Κατά τὸν ευαγγελιστὴν Ιωάννη «πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκός καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὄφθαλμῶν καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου» (Α' Ιω. 2, 16). γινώσκονται = γίνονται γνωστοί. καὶ χριστιανοὶ κατέχονται μὲν ὡς ἐν φρουρᾷ τῷ κόσμῳ, αὐτοὶ δὲ συνέχουσι τὸν κόσμον = καὶ οἱ χριστιανοὶ κρατιούνται σάν σὲ φυλακή στὸν κόσμο, όμως συγκρατούν και ἐνώνουν τὸν κόσμο. Κάτι ανάλογο ύπογραμμίζει και ὁ ιερός Χρυσόστομος:

«Καθάπερ ἐν σώματι πνεῦμά ἔστι τὸ πάντα συνέχον καὶ ἐν τι ποιοῦν τό ἐν διαφόροις δύν μέλεσιν οὕτω δῆ καὶ ἐνταῦθα. Διὰ γάρ τοῦτο τὸ Πνεῦμα ἐδόθη, ἵνα τοὺς γένει καὶ τρόποις διαφόροις διεστηκότας ἐνώσῃ. Ὁ γάρ γέρων καὶ δὲν εἰσ, δὲ πενήντας καὶ δὲ πλούσιος, δὲ παῖς καὶ δὲ φηβος, ἡ γυνὴ καὶ δὲ ἀνήρ καὶ πᾶσα ψυχὴ ἐν τι γίνεται» (Υπόμν. προς Εφεσ. Ρ.Γ. 62, Ο2-73).

'Ἐπίνοια = σκέψη, ἴδεα, σχέδιο. οἰκονομία = διοίκηση, διευθέτηση, ἀπερινόητος = ακατανόητος, ακατάληπτος. μὴ νικωμένους· είναι γνωστό πως οἱ χριστιανοί, παρ' όλους τοὺς διωγμούς, δεν καταβλήθηκαν,

αλλ' αντίθετα αυξήθηκαν και ξαπλώθηκαν παντού. τοσούτω πλεονά-
ζοντας ἄλλους = τόσο περισσότερο ανεβάζουν την τιμὴ τῶν ἀλλων.
ταῦτα δύναμις ἔστι Θεου· ἐννοεῖ τὴν παρουσία και ενέργεια τοῦ Θεου
μέσα στο χριστιανισμό.

Η ταυτότητα του Χριστιανισμού

Αὐτός είναι ο Χριστιανισμός: η μοναδική θρησκεία που έχει για
μέλη της επάνω στη γη πολίτες του ουρανού και που διαθέτει τη δύ-
ναμη της θείας πνοής, αναθερμαίνοντας και αναζωογονώντας ετοι
ολόκληρο τον κόσμο.

Οι χριστιανοί κατοικούν στη γη; αλλά νόμος τους είναι το θέλημα
του Θεού, που ξεπερνάει ακόμα και τις τελειότερες νομοθεσίες. Με
βάση την αγάπη, όπως τη δίδαξε και την εφάρμοσε ο Κύριος ημών Ιη-
σους Χριστός, ζουν μια ζωή ανώτερη ηθικά, που τους κάνει να διαφέ-
ρουν ποιοτικά κατά πολύ από τούς ἄλλους. Γι' αυτό και η παρουσία
τους στον κόσμο είναι σαν την ψυχή μέσα στο σώμα.

Οι χριστιανοί ενώνουν με την αγάπη τους τους αρμούς του κό-
σμου και προσφέρουν ζωή σε ολόκληρη την ανθρωπότητα. Κατ' αυτόν
τον τρόπο, παρόλη την εξάπλωση της υλοφροσύνης, συντελουν στό να
θρει η κοινωνία μας τον προσανατολισμό της και να γνωρίσει καλύτε-
ρες ημέρες. Άλλα το σπουδαιότερο είναι πώς ο Χριστιανισμός έχει
μέσα του και γύρω του τον ίδιο το Θεό. Έτσι γίνεται «δύναμις Θεού»,
δηλ. ὅ,τι υπέροχο και ανώτερο υπάρχει, που μπορεί να σώσει τον
κόσμο.

Ερωτήσεις

- Τι διαφορές υπάρχουν άναμεσα στους χριστιανούς της πρός Διό-
γνητον Επιστολής και στους χριστιανούς της έποχής μας;
- Είναι δυνατό να συμμορφώνεται ο χριστιανός με τις οποιεσδήποτε
ἀπαιτήσεις του κόσμου;
- Τι σχετικό βρίσκεις ότι υπάρχει στο Ματθ. 5, 38-44 και στο κείμενο
της προς Διόγνητον Επιστολής;
- Πώς αποδεικνύεται ιστορικά η θεία προέλευση του Χριστιανισμου;

Μάθημα 48ο

ΣΧΕΣΙΣ ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

«Ισιδώρου Πηλουσιώτου: Επιστολαί 5, 186 «Λόγος προς Ἑλληνας» MG 78, 1437-1444 - αποσπάσματα)

Ο άγ. Ισίδωρος ο Πηλουσιώτης ήταν ένας από τους πιο μεγάλους πατέρες της Εκκλησίας. Γεννήθηκε στο Πηλούσιο της Κ. Αιγύπτου γύρω στο 350 και πέθανε το 437. Έδρασε στην Αλεξανδρεία και ως μοναχός στο Πηλούσιο και έγινε ονομαστός για τόν καλό του χαρακτήρα, την υποδειγματική του ζωή και τήν εξαιρετική του μόρφωση, που απέκτησε στήν κατηχητική Σχολή της Αλεξανδρείας. Θεωρείται ένας από τους πιο σωστούς αντιπροσώπους του μοναχικού Πνεύματος. Έγραψε 2000 επιστολές, θαυμάσιες για τη μορφή και το περιεχόμενό τους. Το κείμενο που ακολουθεί είναι από την επιστολή 5, 186 και αναφέρεται στό θεολογικό και φιλοσοφικό θέμα της θεοδικίας.

Κείμενο

὾ μειράκια (χρὴ γάρ ύμίν ἀρχομένοις τοῦ βίου μηδὲν παράλογον φράσαι, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ἀπαμφιάσαι), πάντων τῶν ὄντων ἡ δοκούντων ἀγαθῶν μέγιστόν τε καὶ κάλλιστον ἔστιν ἡ ἀρετή· καὶ ταυτόν εἰσιν οἱ ταύτη συμβιοῦντες πρός τούς ἀμοιροῦντας, ὅπερ ἐκεῖνοι μὲν πρός τὰ θηρία· ἄγγελοι δέ πρός τούς ἀνθρώπους· βαδίζουσι γοῦν διά τῆς ἀγορᾶς ἀγγέλοις ἐοικότες. Ὡσπερ γάρ λαμπτήρες ἐν σκότῳ ἐξαίφνης ἀφθέντες ἐπιστρέφουσι πρός ἔαυτοὺς τάς τῶν ἄλλων ὅψεις, οὕτω καὶ οὗτοι τούς ἄλλους καὶ ἐκπλήττουσι καὶ φωτίζουσιν. Οἱ δέ ἀφέντες τὰ οἰκεῖα ἔπονται πρός τὴν φωνὴν ἀγαλλόμενοι· καὶ γίγνονται πρός ἐκείνους, ὅ δι πρός τούς ποιέντας τὰ πρόβατα, συγχωροῦντες ἄγειν αὐτούς ὅπῃ ἡ βέλτιον· οἱ δέ παραλαβόντες πειθηνίους ἔξηγοῦνται καθάπερ προφῆται τὰ μέλλοντα. Ἐπειδὴ γάρ πολλοὶ τῶν οὐ πολὺν τῆς ἀρετῆς ποιουμένων λόγον, παρ' οἷς ἡ παραυτικά ἥδονή καὶ ἱαστώντη μείζον ἰσχύει τοῦ ποθ' ὑστερον συνοίσοντος. Οἱ διά μὲν ἀπληστίαν καὶ ἀδικίαν τὰ παρόντα ἀγαπῶσι, διά δέ σκαιότητα τρόπων τῶν μετὰ ταῦτα οὐδὲν προορῶσι τῶν ἐν χειροῖν μόνον φροντίδα τιθεμένοι φράζουσι· Τὸ παρὸν εὐ τίθει. Ἐκεῖνοι τά μέλλοντα σκοπούντες προμηνύουσι, καὶ τῶν πραγμάτων ἐκβάντων κατὰ τούς λόγους στεφανοῦνται καὶ ἀνακηρύττονται. Οὔτοι ζῶντες μὲν τάς κεκλιμένας μὲν ὄρθοῦσι, τάς δ' ἐστώσας

κοσμοῦσι πόλεις, τελευτήσαντες δέ
έγκαταλείπουσι κέντρον τοῦ πό-
θου· ἐπίσημοι γάρ οἱ τάφοι, ἐν τιμῇ
δέ τά γένη, διηνεκῆς δέ ἡ μνήμη
δικαίων. Ἀρετῆς γάρ ἐκτήσαντο
φύσιν, ἣς οὐ πέφυκεν ἅπτεσθαι τε-
λευτή...

Ἄλλὰ πολλοί, φασί, παρὰ τὴν
ἀξίαν εὔημεροῦσι, καὶ ἀρετῆς χω-
ρίς πλουτοῦσιν. Ὄμολογῶ μέν
καγώ. τοῦτο δέ πῶς ἀν εἰκότως
ἀποτρέπει τῆς ἀρετῆς, οὐ συν-
ορῶ... Σκοπήσετε δή τοῦτο, ὅτι ἀρε-
τῆς ἀπούσης εὔημεροῦσι τινες,
ἄλλα τινες ἀν ποτε ἥσαν ἐν τῷ εὐη-
μερεῖν τῆς ἀρετῆς παρούσης. Καὶ
μήν εἴτις ἔθέλοι μετά ἀκριβείας ζη-
τεῖν (εἴ γάρ καὶ παράδοξον δόξει τό
λεχθησόμενον, ἀλλ' ὅμως λελέξε-
ται) ἐκ τοῦ παντὸς αἰώνος μετά τῶν
εύφρονούντων ἢ τῶν φαύλων εὔροι
τὴν ἀληθῆ εὔημερία γεγενημένην·
εὔημερίαν ἔγωγε ὄριζομαι τὴν αὐ-
τάρκειαν· ὀλισθηρὸν γάρ εἰς ἀκο-
λασίαν ἡ τῆς χορηγίας ετοιμότης...
Οἵ τε γάρ παρὰ τὴν ἀξίαν πλου-
τοῦντες, αὐτῷ τούτῳ τῷ παρ' ἀξί-
αν γνωριμότεροι καθίστανται· οἱ δέ
εἰκότως εὔημεροῦντες, αὐτῷ τῷ
εἰκότως εὔημερεῖν οὐ παρέχουσι
τινι θαυμάζειν. Τό γάρ παράδοξον,
πλειώ ποιεῖ τὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ λόγον.
Διὰ τούτ' ἵσως ἐλάττους ὄντες οἱ
παρὰ τὴν ἀξίαν εύφερόμενοι, τὴν τοῦ πλείονος εἶναι δόξαν ἀπηνέγ-
καντο. Θῶμεν τοίνυν (χρή γάρ καὶ ἀπὸ συγκρίσεως τὸ δέον σκοπῆσαι)
ἴσους αὐτούς είναι· καὶ σκεψώμεθα πότερον ἀμεινον μετ' ἀρετῆς ὁ
πλοῦτος, ἢ καθ' ἑαυτόν. Καὶ μήν ὁ μέν της εὔημερίας ἐπιλειπούσης τῷ
κτήματι τῆς ἀρετῆς ἔχει θαρρεῖν τὸν δὲ οἰχομένης τῆς εὐπραγίας ἄπιμον
ἀνάγκη κεῖσθαι. Ὑποθώμεθα δέ πᾶσαν ράθυμίας ὄδον ἐκκόπτοντες, καὶ

Ο ἀγίος Ισίδωρος ὁ Πηλουσιώτης.
(Τοιχογραφία 16ου αι. στη Μονή Βα-
τοπεδίου Αγ. Όρους).

κεχωρίσθαι ταῦτα τῇ φύσει, καὶ τοῖς μὲν τὴν ἀρετὴν, τοῖς δὲ τὸν πλοῦτον μεμερισμένως περιγίνεσθαι, καὶ μὴ μεταπίπτειν τὴν εὐημερίαν, ὥσπερ τὴν Κροίσου. Τίς οὖν οὐκ ἂν εἴλετο μᾶλλον Σόλων εἶναι ἡ Κροίσος; Τίς δὲ οὐχὶ Πλάτων ἡ Διονύσιος; τίς δὲ οὐ Σωκράτης μᾶλλον, ἡ Ἀρχέλαος; καὶ τί δεῖ πολλούς φιλοσόφους καταλέγειν, καὶ συγκρίνειν τυράννοις, ὧν καὶ ἡ μνήμη ἄν ἐσθέσθη, εἰ μὴ διὰ τὴν ἐκείνων ἀρετὴν τε καὶ σοφίαν; Εἰ δέ καὶ κεχώριστο ταῦτα τῇ φύσει, τὴν ἀρετὴν πρὸ τῆς εὐημερίας αἱρετεόν· τί καταρραθυμοῦμεν τὸν τῆς ἀρετῆς πρόδιδόντες στέφανον; Τούτων μὲν οὖν καὶ ἄλλων πολλῶν ἔνεκεν, ὡς παίδες ἐκ νέας ἡλικίας χρὴ τὴν ἀρετὴν ἀσκεῖν. Παντὶ τοίνυν θυμῷ πρός τούς τῆς ἀρετῆς ἀθλους ἀποδυτέον.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

Μειράκιον: νέος - νεαρός. ἀπαμφιάσαι: (ἀπό - ἀμφιάζω) απογυμνώνω. χρὴ ἀπαμφιάσαι τὴν ἀλήθειαν: είναι ανάγκη να δήτε καθαρά ὅλη την αλήθεια. ἀμοιροῦντας (αἱ μοίραι - αμοιρώ δεν ἔχω κλήρο, μερίδιο). ἐκπλήγουσι: (εκπλήγτω, ξαφνιάζω) τους ξαφνιάζουν. δόπη ἡ θέλτιστον: δόπου είναι το καλύτερο. πειθήνιος: υπάκουος.ραστώνη: ανάπαισις, νωθρότητα, καλοπερασιά. ποθ' ὑστερον συνοίσσοντος (συμφέρω): του μελλοντικού συμφέροντος. σκαιότητα τρόπων: αναισθησία. ἐν χειροῖν: (δυικός αριθμός) στα δυο τους χέρια. «τὸ παρόν εὗ τίθει»: ρίξτο ἔξω, ζήσε τη ζωή σου. τὰς κεκλιψένας πόλεις ὀρθοῦσι: τις πόλεις, που ἔχουν ξεφύγει από το σωστό δρόμο τις ξαναφέρουν στο σωστό δρόμο. τελευτήσαντες ἐγκαταλείπουσι κέντρον πόθου: ὅταν πεθάνουν αφήνουν στους ἄλλους τον πόθο για την ἀσκηση της αρετῆς. οὐ συνορῶ: δεν καταλαβαίνω. τῆς ἀρετῆς προσούσης: μαζί με την αρετή. εὐφρονοῦντες: εκείνοι που σκέφτονται σωστά. αὐτάρκεια: η οικονομική ανεξαρτησία. ἡ τῆς χορηγίας ἔτοιμότης: η δυνατότητα να ξοδεύει κανείς πολλά, ο πλούσιος. Τὸ γάρ παράδοξον... λόγον: ὅ,τι είναι παράξενο κάνει θόρυβο γύρω απ' το ὄνομά του. διὰ τοῦτο ἵσως... ἀπηνέγκαντο: γι' αυτό, αν καὶ είναι πολὺ λιγύτεροι αυτοί που ἔχουν πάρει φήμη χωρίς να το αξίζουν, εν τούτοις φαίνονται ότι είναι πολύ περισσότεροι. θῶμεν: ας δεχθούμε. ύποθάμεθα: ας υποθέσουμε. κεχωρίσθαι ταῦτα τῇ φύσει: ότι καταφέραμε να τα χωρίσουμε μεταξύ τους. ἀποδυτέον: ας αποδυθούμε, ας ξεκινήσουμε.

Αναγωγή στη σημερινή εποχή

Η ευημερία είναι η πιο σπουδαία καὶ επίμονη αναζήτηση ὥχι μο-

νάχα του σημερινού ανθρώπου άλλα και των ανθρώπων κάθε εποχής. Ο ανθρωπος όμως στην προσπάθειά του για «μια καλύτερη ζωή» κάνει πολλά λάθη και πιο πολλά ο νέος που στερείται και τη γνώση και την πείρα. Κατά τον Ισίδωρο τον Πηλουσιώτη ευημερία χωρίς αρετή δεν υπάρχει. Αν κάτι δίνει αξία στην οποιαδήποτε ευημερία, μικρή ή μεγάλη, αυτό είναι η αρετή. Οι ανθρωποι όμως νομίζουν πως τα ύλικα άγαθά εξασφαλίζουν την ευημερία. Αύτό όμως είναι τόσο μεγάλο λάθος και αποδεικνύεται καθημερινά τραγικό, γιατί «πλούσιοι έπτωχευσαν και έπεινασαν. οι δέ έκζητούντες τόν Κύριον ούκ έλαττωθήσονται παντός άγαθοῦ». Δεν είναι ο πλούτος που χαρίζει την ευημερία. Δεν είναι όμως ούτε και η κοσμική δόξα· «είδον τόν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον ὑπέρ τάς κέδρους τοῦ λιβάνου» και ύστερα από λίγο χρόνο, μόλις πέρασε η δόξα. «ἔζητησα τόν τόπον αὐτοῦ καὶ οὐχ εὔρέθη». Η ίστοριά στο πέρασμά της έχει παρασύρει και έχει θάψει στην αφάνεια τόσα μεγάλα όνόματα «κατά κόσμον» πλούσιων και δοξασμένων ανθρώπων «καὶ το μνημόσυνο αυτῶν» έχει ξεθωριάσει στη μνήμη των ανθρώπων. Όμως έχει υψώσει λαμπρούς ναούς στη μνήμη αγίων ανθρώπων που με την αρετή τους κατόρθωσαν και τους συναθρώπους τους να βοηθήσουν για νά εύημερήσουν και παραδείγματα φωτεινά να δώσουν για όλες τις γενεές που άκολουθούν μέχρι σήμερα. Εκτός όμως από αύτό είναι τόσο γνωστό ότι όλα τα ανθρώπινα «παρέρχονται» ο πλούτος, η δόξα, η φήμη. Εκείνο που παραμένει αιώνιο είναι η αρετή. Γι' αυτό και ο Ισίδωρος ο Πηλουσιώτης προτρέπει «τήν ἀρετήν πρό τῆς εύημερίας αἰρέτεον».

Ερωτήσεις

- Ποια πρέπει νά είναι η σχέση άρετής και ευημερίας;
- Ποια παραδείγματα αρετής θυμάστε από τα σχολικά σας μαθήματα;
- «Πότερον ἄμεινον μετ' ἀρετῆς ὁ πλούτος ή καθ' ἑαυτόν»;

Μάθημα 49ο

ΘΕΟΜΗΝΙΕΣ: ΠΕΙΝΑ ΚΑΙ ΞΗΡΑΣΙΑ

(Μ. Βασιλείου «Εν λιμῷ καὶ αὐχμῷ» §§ 7 - 9 Επιλογή, Ε.Π.Ε. 7, 150.161)

Ο Μέγας Βασίλειος έζησε στην Καισάρεια της Καππαδοκίας από το 330-378 μ.Χ.. Απέθανε νέος αφού πραγματοποίησε στη σύντομη ζωή του τεράστιο πνευματικό έργο χριστιανικής αγάπης και φιλανθρωπίας, αλλά και κηρυκτικό έργο σπάνιο και περισπούδαστο. Σε ηλικία 38 έτών (το 368) που έγινε η μεγάλη πείνα και ξηρασία στην Καππαδοκία εκφώνησε την ομιλία του «ἐν λιμῷ καὶ αὐχμῷ». ἀπό την οποία είναι τα αποσπιάσματα που παραθέτονται. Με την ομιλία του προσπαθεί να αποτρέψει από την πλεονεξία και να προτρέψει στη φιλανθρωπία και τη χριστιανική αγάπη.

Κείμενο

Τό τοῦ λιμώπτοντος νόσημα, λιμός, οἰκτρὸν πάθος ἐστί. Λιμὸς ἀνθρωπίνων συμφορῶν ὑπάρχει τὸ κεφάλαιον, πάντων θανάτων μοχθῆρὸν τέλος οὗτος. Ἐπὶ μὲν γάρ τῶν ἄλλων κινδύνων, ἡ ξίφους ἀκμὴ τὴν τελευτὴν ὁξέως ἐφίστησιν, ἡ πυρὸς ὅρμὴ συντόμως τὸ ζῆν ἀποσβέννυσιν, ἡ θηρία τοῖς δόδοισι διασπαράξαντα δσα καίρια τῶν μελῶν οὐ συγχωρεῖ τῇ παρολκῇ τῆς ὁδύνης τιμωρηθῆναι. Λιμὸς δέ ἀργὸν ἔχει τό κακόν, παρέλκουσαν τὴν ἀλγηδόνα, ἐγκαθημένην τὴν νόσον καὶ ἐμφαλεύουσαν, θάνατον ἀεὶ παρόντα καὶ ἀεὶ βραδύνοντα. Ἡ σὰρξ ὡς ἀράχνιον τοῖς ὀστέοις περίκειται. Ὁ χροῦς ἄνθος οὐκ ἔχει. Τὸ μὲν γάρ ἐρυθρὸν φεύγει, ἐκτηκομένου τοῦ αἷματος, τὸ λευκὸν οὐκ ἔστι, τῇ ἰσχνότητι τῆς ἐπιφανείας μελαινομένης... Ὁράς καὶ αὐτὸν τὸν ἡμέτερον Θεὸν τὰ μὲν ἄλλα τῶν παθῶν πολλάκις παρατρέχοντα, ἐπὶ δέ τοῖς πεινῶσι ταπεινῶς σπλαχνιζόμενον· «σπλαχνίζομαι γάρ» φησίν, «ἐπὶ τὸν ὄχλον» (Ματθ. 15, 32).

Διό καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ κρίσει, ἔνθα προσκαλεῖται τούς δικαίους ὁ Κύριος, τὴν πρώτην τάξιν δ μεταδοτικὸς ἐπέχει· δ τροφεὺς πρωτοστάτης τῶν τιμωμένων· δ τὸν ἄρτον χορηγήσας πρό πάντων καλεῖται. Ὁ ἀκοινώνητος καὶ φειδωλὸς πρό πάντων ἀμαρτωλῶν τῷ πυρὶ παραδίδοται...

Αἰδεσθῶμεν Ἐλλήνων φιλάνθρωπα διηγήματα. Παρὰ τισὶν ἐκείνων νόμος φιλάνθρωπος μίαν τράπεζαν, καὶ κοινὰ τὰ σιτία, μίαν ἔστιαν σχεδὸν τὸν πολυάνθρωπον δῆμον ἀπεργάζεται. Καταλείψωμεν τούς ἔξωθεν καὶ ἐπέλθωμεν τὸ τῶν τρισχιλίων ὑπόδειγμα: τό πρῶτον τῶν Χριστιανῶν ζηλώσωμεν σύνταγμα, ὅπως ἡν αὐτοῖς ἄπαντα κοινά, ὁ βίος, ἡ ψυχή, ἡ συμφωνία, ἡ τράπεζα κοινή, ἀδιαίρετος ἀδελφότης, ἀγάπη ἀνυπόκριτος, τὰ πολλὰ σώματα ἐν ἐργαζομένῃ, τάς διαφόρους ψυχὰς εἰς ὅμονοιαν ἀρμόζουσα.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

Λιμός: πείνα. αύχμός: Εηρασία. τό κεφάλαιον: τό κυριότερο, τό βαρύτερο (δ πιό δδυνηρός). ξίφους ἀκμὴ τήν τελευτὴν ὁξέως ἐφίστησιν: 'Η αίχμή τοῦ ξίφους φέρνει ἀμέσως τό θάνατο.. συγχωρεῖ: ἐπιτρέπει. παρολκή: αργοπορία, παράταση. οὐ συγχωρεῖ τή παρολκή τῆς δύνης τιμωρηθῆναι: Δεν επιτρέπει νά τιμωρηθούν με την παράταση του πόνου. παρέλκουσαν τήν ἀλγηδόνα: κάνει τον πόνο να παρατείνεται. ἔγκαθημένην τήν νόσον καὶ ἐμφωλεύουσαν: Κάνει την αρρώστια μόνιμη στο σώμα και ὑπουλη. περίκειται: περιβάλλει, σκεπάζει. ἐκτηκομένου: (εκ τήκομαι: λιώνω, καταστρέφομαι εντελώς), επειδή καταστρέφεται. μεταδοτικός: ο ἐλεήμονας. φειδωλός: τσιγγούνης, φιλάργυρος. αἰδεσθῶμεν Ἐλλήνων φιλάνθρωπα διηγήματα: Ας σεβαστούμε (ας παραδειγματιστούμε) από τα διηγήματα των Ελλήνων τα σχετικά με

Ο ιεράρχης Μέγας Βασίλειος.

τη φιλανθρωπία. (Πιθανόν να αναφέρεται στα κοινά συσσίτια που είχε καθιερώσει η Σπαρτιατική πολιτεία). ἀπεργάζεται: (ἀπεργάζομαι: ολοκληρώνω) κατόρθωσε να κάμει. τῶν τρισχιλίων ύπόδειγμα: Υπονοεί τους τρεις χιλιάδες ανθρώπους που πίστεψαν στο κήρυγμα του Αποστόλου Πέτρου και που ζούσαν σε μία κοινωνία αγάπης έχοντας τα πάντα κοινά, χωρίς να υπάρχει ανάμεσά τους ούτε ένας φτωχός ή πεινασμένος (Πράξ. 2,37 εξ.) Τὸ πρῶτὸν τῶν Χριστιανῶν ζηλώσωμεν σύνταγμα: ζῆλο = επιθυμώ με ζήλο να αποκτήσω κάτι (σύνταγμα: κανονισμοί) Να προσπαθήσουμε να ζήσουμε σύμφωνα με τον τρόπο που ζούσαν οι πρώτοι χριστιανοί.

Υποδείξεις για πρακτικές εφαρμογές

Ο άνθρωπος με πολύ φόβο και αγωνία στάθηκε μπροστά στα τραγικά αποτελέσματα που είχαν οι διάφορες καταστροφές από πείνα, ξηρασία, άρρωστια, κατακλυσμό κ.τ.λ. Σ' αυτές τις δύσκολες ώρες μοναδική καταφυγή του ανθρώπου είναι ο Θεός, που μόνον Αὐτός μπορεί να αποτρέψει τό φυσικό κακό ή νά δώσει την ανακούφιση και παρηγορία κατά τή διάρκεια τής δοκιμασίας.

Ο άνθρωπος όμως, σε τέτοιες δύσκολες στιγμές πρέπει να μη σκέφτεται μονάχα τὸν έαυτό του, ἀλλά νά «συμπάσχει» με τοὺς ἄλλους και νά κάνει ότι μπορεί γιά να βοηθήσει τοὺς πάσχοντας.

Ο Μ. Βασίλειος όχι μονάχα στήν ομιλία του αὐτή προτρέπει σε ἔργα αγάπης, στήν ώρα μάλιστα του πόνου και τῆς δοκιμασίας, ἀλλά ο ἴδιος σ' ὁλόκληρη τη ζωή του δεν ἐκαμε τίποτε ἄλλο από την ἀσκηση και πράγματοποίηση τής προσεγμένης και ὄργανωμένης φιλανθρωπίας.

Τέτοιες δοκιμασίες, μικρές ή μεγάλες περνούν οι άνθρωποι κάθε εποχής. Ο αἰώνας πού ζούμε σήμερα είναι γεμάτος από καταστροφές και ανθρωποκτονίες τόσες και τέτοιες, πού όμοιες δὲν υπάρχουν στους προηγούμενους αιώνες. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, πού γέμισαν το πρόσωπο της γης με νεκρούς, ἐγιναν μέσα στον αιώνα μας. Τα ὀπλοστάσια των μεγάλων τής γης είναι γεμάτα με τέτοια. ὅπλα πού, ἀν γίνει κάποιο λάθος, ἀπειλεῖται με αφανισμό ολόκληρο το ανθρώπινο γένος. Και όλα αυτά γίνονται σε μια εποχή που η επιστήμη, η τέχνη, η γνώση βρίσκονται σε μεγάλα ύψη ακμής και προόδου.

Μπροστά στὶς σύγχρονες καταστροφές και στὶς ἀπροσδιόριστες μελλοντικές δοκιμασίες ο χριστιανός, που έχει δοκιμάσει τὴν αγάπη τοῦ Χριστοῦ τί θά μπορέσει νά προσφέρει; Ο Μ. Βασίλειος στή θεία

Λειτουργία του παρακαλεί το Θεό νά «λαλήσει ἀγαθά» είς τά ὥτα τῶν δυνατῶν τῆς γῆς γιά τὴν «Ἐκκλησία» Του.

Εκτός όμως απ' αυτό ο ευσεβής χριστιανός δεν περιμένει ποτέ κάποια μεγάλη δοκιμασία γιά νά προσφέρει την αγάπη του. Ὄλη η γη είναι γεμάτη από πεινασμένους και πονεμένους ανθρώπους, που περιμένουν κάπιο στοργικό χέρι να ανακουφίσει και να βοηθήσει στη δύσκολη ὥρα.

Ερωτήσεις

1. *Είναι χρέος η συμπαράσταση σ' έκείνους που δυστυχούν; Γιατί;*
2. *Χρειάζεται καμιά ικανότητα γιά νά μπορεί ο χριστιανός να βλέπει και να βρίσκει αύτούς που δυστυχούν;*
3. *Μπορείτε να φαντασθείτε χριστιανούς να περνούν δίπλα από δυστυχισμένους ανθρώπους και νά «αντιπαρέρχονται»;*
4. *Με ποιους τρόπους μπορεί κανείς να βοηθήσει στη διάρκεια μιας θεομηνίας, έστω και αν δεν είναι ο ίδιος πλούσιος;*

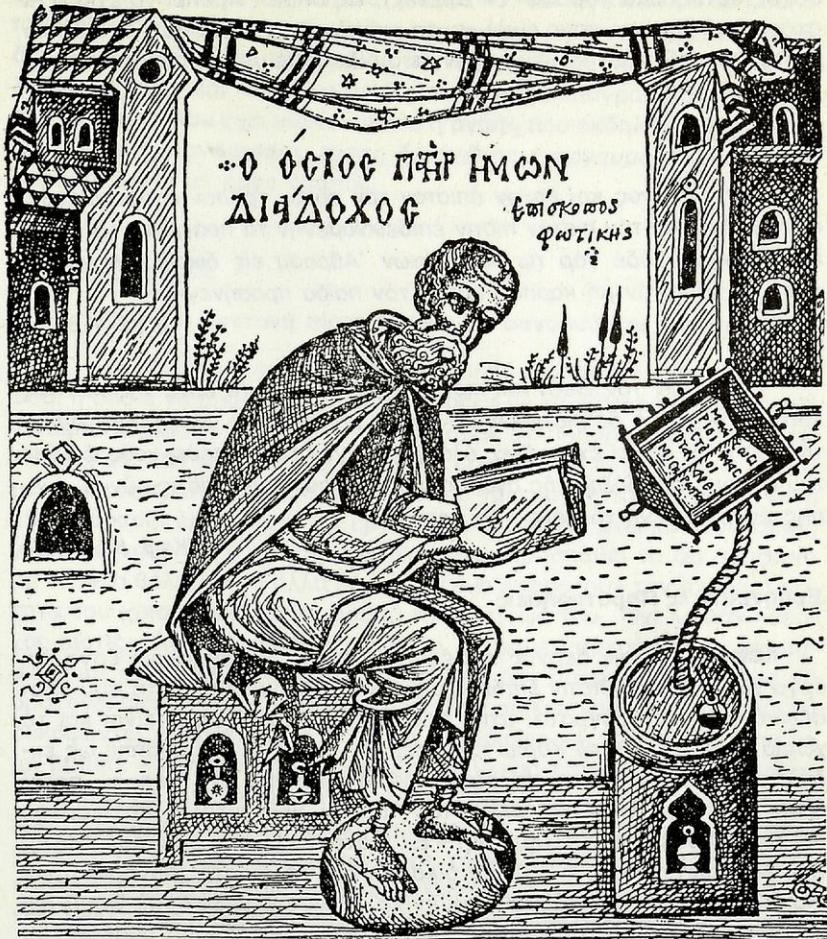
Μάθημα 50ο

ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑ

(Διαδόχου Φωτικής, Κεφάλαια Γνωστικά 100, Περί πνευματικής τελειότητος, κεφ. 20-21)

Ο Διάδοχος Φωτικής είναι ένας σπουδαίος Έλληνας ιεράρχης που έζησε τόν 5ο αιώνα. Έδρασε ως έπισκοπος στην πόλη της Ηπείρου Φωτική, που βρισκόταν κοντά στη σημερινή Παραμυθιά. Διακρίθηκε ως άσκητής και ἄγωνίστηκε ἐναντίον των αιρέσεων της ἐποχῆς του και μάλιστα του Μονοφυσιτισμού.

Ο Διάδοχος υπήρξε ἀξιόλογος συγγραφέας. Από τα ἔργα του που διασώθηκαν, τό σημαντικότερο είναι τα «Κεφάλαια Γνωστικά ἑκατόν». Το ἔργο αυτό ἔχει χαρακτηριστεί από τοὺς εἰδικούς ως τὸ καλύτερο νηπικό εγχειρίδιο που γράφτηκε μέχρι τὸν 5ο αιώνα. Στην αρχή ὁ Διά-

«Τήν τοῦ Πνεύματος χάριν ούρανόθεν δεξάμενοι, θείος Φωτικής Ποιμενάρχης ἀνεδείχθης Διάδοχες καὶ πράξει καὶ σοφίᾳ ἀληθῆ, καὶ θείων διδαγμάτων τῷ φωτὶ πρός ἐνθέους ἀναβάσεις τῶν ἀρετῶν, θύνεις τούς βοῶντας σοι: δόξα τῷ σὲ δοξάσαντι Χριστῷ δόξα τῷ σὲ στεφανώσαντι δόξα τῷ χορηγοῦντι διά σου χάριν καὶ ἔλεος.»

(Απολυτίκιον του Αγίου)

δοχος θέτει δέκα «όρους» (= αρετές), τις οποίες πρέπει νά έχει ο πιστός. Από αυτό τό έργο είναι και το κείμενο πουύ ακολουθεί στο οποίο, τονίζεται η αξία τών καλών έργων σε συνδυασμό με τήν αληθινή πίστη.

Κείμενο

Πίστις ἄεργος καὶ ἔργον ἄπιστον τὸν αὐτὸν τρόπον ἀποδοκιμασθήσονται· δεῖ γάρ τὸν πιστὸν πίστιν ἐπιδεικνυμένην τὰ πράγματα τῷ Κυρίῳ προσφέρειν. Οὐδέ γάρ τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ εἰς δικαιοσύνην λελόγιστο ή πίστις, ἀν μὴ καρπόν αὐτῆς τὸν παιδα προσήνεγκεν.

(Κεφ. Κ')

‘Ο ἀγαπῶν τὸν Θεόν καὶ πιστεύει γνησίως καὶ τά ἔργα τῆς πίστεως ἐπιτελεῖ ὁσίως· ὁ δέ πιστεύων μόνον καὶ μὴ ὥν ἐν τῇ ἀγάπῃ ούδε αὐτήν τήν πίστιν ἦν δοκεῖ ἔχειν ἔχειν ἔλαφρότητι γάρ τινι πιστεύει νοός ως ὑπὸ τοῦ βάρους τῆς δόξης τῆς ἀγάπης μή ἐνεργούμενος. Πίστις οὖν δι’ ἀγάπης ἐνεργουμένη τό μέγα τῶν ἀρετῶν.

(Κεφ. ΚΑ')

Ερμηνευτικές Παρατηρήσεις

Κεφ. 20: Πίστις ἄεργος καὶ ἔργον ἄπιστον: Πίστη χωρίς έργο και ἔργο χωρίς πίστη. Πίστιν ἐπιδεικνυμένην τὰ πράγματα: Πίστη πουύ αποδεικνύεται στα πράγματα, στην πραγματικότητα. Σχετικό είναι και τό χωρίο Τίτου, 2, 10. τῷ Κυρίῳ προσφέρειν: Τα ἔργα τῆς ἀγάπης ως ἐκδήλωση πίστεως πρέπει νά ἀποτελούν προσφορά στό Θεό. τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ: Πατέρας ὅλων τῶν πιστῶν θεωρείται ο πατριάρχης Αβραάμ. Γράφει ὁ Απ. Παῦλος: «Ἐκ πίστεως Ἀβραάμ, ὃς ἐστι πατήρ πάντων ἡμῶν» (Ρωμ. 4, 16). εἰς δικαιοσύνην λελόγιστο: Λογαριάστηκε για τή δικαιωσή του. Ο Αβραάμ ἔγινε δίκαιος ἐνώπιον τού Θεού όχι μόνο για τή μεγάλη του πίστη αλλά και για τήν πρόθυμη ύπακοή του στό θέλημα τού Θεού. Η θυσία του Ισαάκ αποτελεί καρπό τής πίστεως του Αβραάμ.

Κεφ. 21: γνησίως: Ειλικρινά, χωρίς υστεροβουλία. ἐπιτελεῖ ὁσίως: Εκτελεῖ με τόν τρόπο πουύ πρέπει, με ιερότητα. καὶ μὴ ὥν ἐν τῇ ἀγάπῃ: Και δὲν περικλείει μέσα του την ἀγάπη. Ὄταν λείπει η ἀγάπη από τον ἀνθρωπο, τότε είναι αμφίβολο, αν αυτός έχει πραγματική πίστη. δοκεῖ ἔχειν: Νομίζει ότι έχει. ἔλαφρότητι γάρ τινι πιστεύει νοός: Πιστεύει δηλαδή από κάποια ἐπιπολαιότητα του νοού. Συνήθως όμως ο ἀνθρωπος

πιστεύει πιο πολύ με την καρδιά, βιωματικά, και λιγότερο μέ το μυαλό του. ώς ύπό τού βάρους τῆς δόξης τῆς ἀγάπης μή ἐνεργούμενος: Διότι δέν ενεργεί κάτω από το μέγεθος τῆς λαμπρότητας της ἀγάπης. Μέ τις λέξεις «βάρος» και «δόξα» ο Διάδοχος Φωτικής υπογραμμίζει την ιδιαίτερη σημασία που έχει γιά τὸν πιστό ἡ ἀγάπη που εκδηλώνεται με ἔργα ἀρετῆς και φιλανθρωπίας. πίστις δὲ ἀγάπης ἐνεργουμένη: Πίστη που παρουσιάζεται με ἔργα ἀγάπης.

Βασικές αλήθειες

1. Η γνήσια και ζωντανή πίστη πρέπει να συνοδεύεται από έργα.

Ο χριστιανός, λέει ο Διάδοχος Φωτικής, πρέπει να έχει πίστη στὸ Θεό, η οποία νὰ αποδεικνύεται στὴν πράξη με τὰ καλά ἔργα. Δεν ἀρκεῖ νὰ εἰμαστε χριστιανοί, πρέπει και νὰ ζούμε ως ἀληθινοί χριστιανοί. «Τὶ τὸ ὄφελος, ἔαν πίστιν λέγῃ τὶς ἔχειν, ἔργα δὲ μή ἔχῃ» (Ιακ. 2,14). Ο πιο σωστός τρόπος, για νὰ ἐκδηλώσει ὁ χριστιανός τὴν ἀληθινὴ πίστη είναι τὰ καλά ἔργα. Αὐτά τὰ ἔργα είναι εὐάρεστα ἐνώπιον του Θεού, γιατί δείχνουν ότι ὁ πιστός αγωνίζεται και προσπαθεῖ νὰ ζει σύμφωνα με τὸ θείο θέλημα. Με ἄλλα λόγια τὰ ἔργα ἐκφράζουν τὴν πνευματικότητα του χριστιανοῦ και τὸ βαθμό τῆς πίστεώς του. Οχι λοιπόν «ἄεργος πίστις», λέει ο Διάδοχος Φωτικής. Έχουμε υποχρέωση νὰ παρουσιάζουμε ἔργα ανάλογα με τὴν πίστη μας. Δεν μπορεῖ ο χριστιανός να ομολογεί πίστη στὸ Θεό και συγχρόνως να αδικεῖ, να εχθρεύεται και νὰ συκοφαντεῖ. Νά βλέπει τὸν πόνο και νὰ ἀδιαφορεῖ, τὴ δυστυχία και νά μη βοηθά. «Ἡ πίστις χωρίς τῶν ἔργων νεκρά ἔστιν», τονίζει ὁ ἀγιος Ἰάκωβος. Τὰ καλά ἔργα είναι καρπός τῆς χριστιανικῆς πίστεως και απαιτούν θυσίες και προσωπική συμμετοχή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ὁ Ἀβραάμ, που προσέφερε τὸ γιο του θυσία στὸ Θεό, ως καρπό τῆς μεγάλης του πίστεως. Άλλα και ὅλοι οἱ μάρτυρες και ἀγιοι τῆς Ἑκκλησίας ευχαρίστησαν τὸ Θεό με τὴ μεγάλη πίστη τους και τὴν ενάρετη και ἀγια ζωή τους, που ἦταν γεμάτη πράξεις ἀγάπης και καλωσύνης.

2. Τα ἔργα τῆς πίστεως είναι ἐκφραση τῆς ἀγάπης.

Τὸ υπογραμμίζει ο επίσκοπος Φωτικής: Εκείνος που ἀγαπᾷ τὸ Θεό, λέει, και γνήσια πίστη ἔχει και τὰ ἔργα τῆς πίστεως ἐπιτελεῖ. Ή εὐλικρινής ἀγάπη στὸ Θεό ὀδηγεί και στὴν ἀγάπη πρὸς τὸν ἄλλο, τὸ συνάνθρωπο. Άν δέν ἔχουμε ἀγάπη στὸν συνάνθρωπό μας, δέν μπορεῖ

να λέμε ότι αγαπάμε αληθινά τὸ Θεό. Ωραιότατα τὸ τονίζει ο ἀγιος της αγάπης, ο ευαγγελιστής Ιωάννης: «Ἐάν τις εἴπῃ ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐστιν» (Α΄ Ιωάν. 4,20).

3. Τα ἔργα της αγάπης πρέπει να επιτελούνται με ιερότητα.

Τα καλά ἔργα ως ἔκφραση αγάπης ἔχουν σκοπό νά, βοηθήσουν κάποιον, για να αντιμετωπίσει μια υλική ή ηθική ανάγκη του. Σ' αὐτές τις περιπτώσεις ή συμπαράστασή μας πρέπει να γίνεται με προσοχή. Με κανένα τρόπο δεν πρέπει νά θιγεῖ ή ἀξιοπρέπεια καὶ η προσωπικότητα του ανθρώπου. Ο Διάδοχος χρησιμοποιεί τη λέξη «օσίως» (= με ιερότητα), για να τονίσει ότι τὰ ἔργα της αγάπης είναι ἔργα ιερά καὶ για το λόγο αυτό θὰ πρέπει νά επιτελούνται με μεγάλη προσοχή. Και ακόμη να αναφέρονται στὸ Θεό, αφοῦ ἀποτελούν εκδηλώσεις πίστεως. Προσφέρουμε στὸ Θεό τὰ ἔργα τῆς αγάπης μας, ἐπειδὴ Αὐτός μας δίδαξε νά τὰ επιτελούμε. Άλλα τὰ ἔργα τῆς πίστεως ἔχουν καὶ σωτηριολογικό σκοπό. Αποβλέπουν δηλαδή όχι μόνο στὴ θεραπεία των ἀναγκών του ανθρώπου αλλά καὶ στὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς του. Όταν οἱ ἀνθρωποι δουν τα καλά ἔργα τῶν χριστιανῶν, θὰ δεχθούν καὶ τὸ λυτρωτικό μήνυμα καὶ θὰ δοξάσουν τὸ Θεό (Ματθ. 5,16).

Ερωτήσεις

---

1. Γιατί δὲν είναι ἀρκετό νά πιστεύουμε μόνο, ἀλλά χρειάζεται νά επιτελούμε καὶ ἔργα ἀνάλογα με τὴν πίστη μας;
2. Ποια συγκεκριμένα ἔργα αγάπης μπορείτε νά παρουσιάσετε στὸ σχολικό καὶ μαθητικό περιβάλλον;
3. Σέ τι διαφέρει ἡ αγαθοεργία ενός χριστιανού ἀπό ἐκείνη των ἀλλοθρήσκων;

Κείμενο

«Τῆς ξηρανθείσης συκῆς διά τὴν ἀκαρπίαν τὸ ἐπιτίμιον φοβηθέντες ἀδελφοί, καρπούς ἀξίους τῆς μετανοίας προσάξωμεν Χριστῷ τῷ παρέχοντι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος» (Από την υμνολογία τῆς Μεγ. Εβδομάδος).

Μάθημα 51ο

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΓΩΝΙΖΕΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟ ΛΑΟ

(Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου: Ομιλία εις τους ανδριάντας (21) ἀποσπάσματα)

Ο ιερός Χρυσόστομος γεννήθηκε στήν Αντιόχεια τό 344-354 και απέθανε στίς 14 Σεπτεμβρίου τό 407 στά Κόμανα του Πόντου Ανήκει στήν τάξη των μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας για την τεράστια πνευματική του προσφορά στήν Εκκλησία και την πραγματοποίηση της χριστιανικής ἀγάπης σ' ολόκληρη τή ζωή του. Είναι ο άγιος Ιεράρχης που άγωνίζεται με κάθε τρόπο γιά το Λαό και την Εκκλησία. Όταν έκδηλωθηκε ή ὄργη του Θεοδοσίου κατά των κατοίκων της Αντιοχείας (έπειδή κατέστρεψαν τους ανδριάντες τού αυτοκράτορα και των άλλων μελών της οικογένειάς του για τους νέους φόρους που όρισε) ο ιερός Χρυσόστομος κατόρθωσε και τον αυτοκράτορα να γαληνέψει και το Λαό να σώσει από την οργή του. Τότε εκφωνήθηκαν οι λόγοι του Χρυσοστόμου «εις τούς ἀνδριάντας».

Κείμενο

Ἡ πόλις μέν γάρ ηύδοκίμησεν, ὅτι κινδύνου τοιούτου καταλαβόντος, παραδραμοῦσα πάντας τούς ἐν δυναστείαις, τούς πλοῦτον πολὺν περιβεβλημένους, τούς μεγάλην παρὰ βασιλείδι δύναμιν ἔχοντας, ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τόν ιερέα τοῦ Θεοῦ κατέψυγε, καὶ μετὰ πολλῆς πίστεως τῆς ἄνωθεν ἐσυτῆν ἔξεκρέμασεν ἐλπίδος. Πολλῶν γοῦν μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ κοινοῦ πατέρος τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας θορυβούντων καὶ λεγόντων, ὡς οὐκ ἀφίσι τῆς ὄργης ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ παροξύνεται μειζόνως, καὶ περὶ κατασκαφῆς ὀλοκλήρου τῆς πόλεως βουλεύεται, καὶ ἔτερα πολλῷ πλείσονα τούτων θρυλούντων, οἱ δεδεμένοι τότε οὔδεν ἔγίνοντο ἐκ τῆς φήμης ταύτης δειλότεροι, ἀλλ' ἡμῶν λεγόντων ὡς ψευδῆ ταῦτα, καὶ διαβόλου μαγγανείας ἐστὶν ἔργα βουλομένου καταβαλεῖν ὑμῶν τά φρονήματα, ούδεν δεόμεθα τῆς διά λόγων παρακλήσεως πρὸς ἡμᾶς ἔλεγον. Ἰσμεν γάρ οὖ τὴν ἀρχὴν κατεφύγομεν, καὶ ποίας ἐλπίδος ἐσαυτοὺς ἔξεκρεμάσαμεν· τῆς ιερᾶς ἀγκύρας τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἔηρπήσαμεν· οὐκ ἀνθρώπῳ ταύτην ἐνεπιστεύσαμεν, ἀλλὰ τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ...

Kai ὁ μέν ιερεύς, εύδόκιμος γέγονε παρὰ Θεῷ, καὶ ἀνθρώποις, τόν βασιλέα δέ τοῦ διαδήματος λαμπρότερον τοῦτο τό πρᾶγμα ἐκόσμησε.

Πρωτον μέν δῆλον ἐγένετο, ὅτι ἀπερ οὐδενὶ ἐτέρῳ ταῦτα χαριεῖται τοις ἱερευσιν· ἔπειτα ὅτι καὶ μετὰ πολλού του τάχους τὴν χάριν ἔδωκε, καὶ τὴν ὄργὴν ἔλισσεν...

Ἐννόησον γαρ ἡλίκον ἐστὶ τούς μετὰ ταῦτα πάντας ἀκούειν, ὅτι πόλεως οὕτω μεγάλης καὶ ὑπευθύνου, κολάσει καὶ τιμωρίας γενομένης, πεφρικότων ἀπάντων, καὶ δεδοικότων στρατηγῶν καὶ ὑπάρχων καὶ δικαστῶν, καὶ οὐδὲ φωνὴν ρήξαι τολμώντων ὑπὲρ τῶν ἀθλίων ἐκείνων, εἰς παρελθόν πρεσβύτης τοῦ Θεοῦ τὴν ἱερωσύνην ἐγκεχειρισμένος ἀπὸ τῆς ὄψεως μόνης αὐτῆς, καὶ ψιλῆς τῆς συντυχίας ἐνέτρεψε τὸν κρατοῦντα· καὶ ὃ μηδενὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἔχαρισατο, ἐνὶ γέροντι τούτῳ ἔδωκε τούς τοῦ Θεοῦ νόμους αἰδεσθείς.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

Ηύδοκίμησεν: (εύδοκιμω = ἔχω καλή φήμη), ἡ πόλις ηύδοκίμησεν: Η πόλη πήρε μεγάλη φήμη από το πως αντιμετωπίστηκε. παραδραμουσα: (παρατρέχω, παραμεριζω). Άφου ἀφῆσε στήν ἄκρῃ. ἐξεκρέμασεν ἐλπίδος: στήριξε την ελπίδα της. μετὰ τὴν αποδημίαν του κοινου πατέρος: Ο κοινός πατέρας ήταν ο επίσκοπος Αντιοχείας Φλαβιανός. Αὐτός ταξίδεψε στήν Κωνσταντινούπολη μέ σκοπό νά καταπραύνει τὴν ὄργη του αυτοκράτορα Θεοδοσίου. τούς τό δεσμωτήριον οίκουντας: Ήταν ἐκείνοι

Ο Ἅγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος
(Βημόθυρο ΙΖ αι.)

που είχαν συλληφθεί μετά τη στάση και είχαν φυλακιστεί. "Ισμεν γάρ ού τήν ἀρχὴν κατεφύγομεν: Ξέρουμε σε τίνος την εξουσία καταφύγαμε. ευδόκιμος: Είχε καλή φήμη. ἄπερ ούδενι ἐτέρῳ ταῦτα χαριεῖται τοῖς ἴερεῦσιν: Δείχνει τέτοια εύνοια στους ιερείς, ὅπως σε κανέναν ἄλλον. Εννοεί τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο, ο οποίος ἀκουσε τον Επίσκοπο Φλαβιανό και φάνηκε πιο επιεικής στους επαναστάτες. δεδοικότων τῶν στρατηγῶν: (δέδοικα = φοβούμαι). Επειδή φοβόνταν οι στρατηγοί. ψιλὴ συντυχία: απλή, χωρίς επισημότητα επίσκεψη.

Άλλα σχετικά παραδείγματα από τη ζωή της Εκκλησίας

"Όλοι οι πατέρες της Εκκλησίας είχαν για μέριμνά τους όχι μονάχα το διδακτικό έργο, αλλά και το φιλανθρωπικό, που ήταν μια ἐμπρακτή απόδειξη της αγάπης προς τον πλησίον. Αυτή η αγάπη εκδηλωνόταν και σαν αγώνας για τη σωτηρία του λαού από πολλούς κινδύνους που παρουσιάζονταν. Ολόκληρη η Εκκλησιαστική Ιστορία είναι γεμάτη από τά φωτεινά παραδείγματα των αγίων Ποιμένων της Εκκλησίας που πρωτοστατούσαν σε έργα ευεργετικά και σωτήρια για το λαό. Και δεν είναι μονάχα τα γνωστά παραδείγματα μεγάλων Ιεραρχών. Υπάρχουν ἄπειρα τέτοια παραδείγματα αγνώστων μοναχών και πατέρων που πρόταξαν τα στήθη τους, για να σώσουν από μεγάλους κινδύνους τους πιστούς. Η νεώτερη ιστορία της Πατρίδας μας είναι κατάμεστη από νεομάρτυρες που με ηρωϊσμό και αυταπάρνηση έσωσαν το λαό από πολλούς κινδύνους. Ο απόστολος Παύλος διδάσκει ότι όλοι οι Χριστιανοί πρέπει να μάθουν όχι μόνον να αγωνίζονται γιά έργα αγάπης μεταξύ του λαού αλλά και να προπορεύονται σε εκδηλώσεις αγάπης «μανθανέτωσαν δέ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προΐστασθαι εἰς τάς ἀναγκαίας χρείας».

Ο Μ. Βασίλειος, ο ιερός Χρυσόστομος, ο Συνέσιος Πτολεμαΐδος, ο Πατριάρχης Σέργιος, ο Χρυσόστομος Σμύρνης, ο Γρηγόριος ο Ε', ο Κοσμάς ο Αιτωλός είναι μερικά από τα ιερά ονόματα πατέρων που πρωτοστάτησαν σε έργα ευποίεις για το λαό. «Παρακαλεῖτε τόν λαόν μου». είναι η πανάρχαια προτροπή του Θεού. Ό Κύριος «διηλθεν εύεργετῶν καὶ ίώμενος πάντας» και «ἔδωκε τήν ψυχήν του λύτρον ἀντί πολλῶν».

Ερωτήσεις

- Για ποιό λόγο γράφτηκαν οι ομιλίες στους ανδριάντες;

2. Είναι έργο της Εκκλησίας να αγωνίζεται με κάθε τρόπο για το λαό.
Ποια είναι η έννοια αυτού του αγώνα;
3. Από τη ζωή του Χριστού μπορείτε νά θυμηθείτε περιστατικά που να δείχνουν αυτή τη διακονία του Χριστιανισμού προς τους άνθρωπους;
4. Να αναφέρετε δείγματα συμπαραστάσεως της Εκκλησίας στο λαό κατά τη σύγχρονη έποχή.

Μάθημα 52ο

ΥΜΝΟΣ ΣΤΟ ΧΡΙΣΤΟ

(Κλήμεντος Αλεξανδρέως, Παιδαγωγός 3, 12 ΒΕΠ 7, 233)

Ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς (150-215) ήταν Έλληνας στην καταγωγή και γεννήθηκε πιθανότατα στην Αθήνα. Ταξίδεψε στον ελληνικό κόσμο και είχε λάβει ευρύτερη μόρφωση στην ακμάζουσα νεοπλατωνική Σχολή των Αθηνών. Γνώριζε καλά την αρχαία ελληνική γραμματεία. Διαδέχτηκε το σοφό διδάσκαλό του Πάνταινο στη διεύθυνση της Αλεξανδρινής Σχολής. Ο Κλήμης στα συγγράμματά του συνδέει την κοσμική με τη θρησκευτική παιδεία. Θεωρείται από τους πρώτους εκπροσώπους τού χριστιανικού ανθρωπισμού.

Ο ύμνος στο Χριστό, που θ' αναλύσουμε στη συνέχεια, είναι στο έργο του Κλήμεντος «Παιδαγωγός». Πιθανόν να είχε χρησιμοποιηθεί για τις λειτουργικές άνάγκες της Αλεξανδρινής Εκκλησίας, ίσως ακόμη νά ήταν η προσευχή που άπήγγελλαν οι φοιτητές στην Κατηχη-

τική Σχολή της Αλεξανδρείας. Ο ύμνος έχει 65 στίχους και το μέτρο του είναι αναπαιστικό. Ο ποιητής απευθύνεται στο Σωτήρα Χριστό, για να εκφράσει την πίστη του και να ζητήσει προστασία.

Κείμενο

Στόμιον πώλων ἀδαῶν,
πτερόν ὄρνιθων ἀπλανῶν,
σίαξ νηῶν ἀτρεκῆς,
ποιμήν ἀρνῶν βασιλικῶν

τούς σούς ἀφελεῖς
παῖδας ἄγειρον,
αἰνεῖν ἀγίως,
ὑμεῖν ἀδόλως
ἀκάκοις στόμασιν
παιδῶν ἡγήτορα Χριστόν·

ἀγίων βασιλεῦ,
λόγε πανδαμάτωρ
πατρός ὑψίστου,
σοφίας πρύτανι,
στήριγμα πόνων
αιώνοχαρές,

θροτέας γενεᾶς
σῶτερ Ἰησοῦ,
ποιμήν, ἀροτήρ,
σίαξ, στόμιον,
πτερόν οὐράνιον
παναγοῦς ποίμνης,

ἀλιεῦ μερόπων
τῶν σωζωμένων
πελάγους κακίας,
ίχθυς ἀγνούς,
κύματος ἔχθροῦ

Απόδοση

1

Κύριε που είσαι
χαλινάρι στ' ἀβγαλτα πουλάρια,
φτερό στ' ανίσχυρα πουλιά,
για τὰ καράβια στέρεο τιμόνι,
ποιμένας στού Θεού τ' αρνιά,

2

μάζεψε τ' αθώα σου παιδιά
ἀγια να ψάλουν
κι' αγνά να σέ υμνούν
με τ' ἀδολά τους χείλη
Σένα, τὸν ἀρχηγό των νεών, το
Χριστό.

3

Βασιλιά των αγίων,
λόγε, που όλα τα δαμάζεις,
Υἱέ του Ὑψιστου Πατέρα,
πρύτανι τῆς σοφίας,
στὸν πόνο στήριγμα
αιώνιο και γλυκό,

4

Ιησού, Σωτήρα τῆς ανθρώπινης
γενιάς
ποιμένα, γεωργέ,
πηδάλιο και χαλινάρι,
φτερό οὐράνιο που σκεπάζεις
τὴν ποίμνη σου τὴν ἀγιασμένη,

5

Ω, των ανθρώπων Σύ ψαρά,
αυτῶν που θέλουν να σωθούν
απ' του κακού το πέλαγος,
τὰ καθαρά σου ψάρια
από τὸ κύμα τοῦ ἔχθρού

γλυκερή ζωή δελεάζων.

ἡγοῦ προθάτων
λογικῶν ποιμήν, ἄγι', ἡγοῦ
βασιλεῦ παῖδων ἀνεπάφων.

ίχνια Χριστοῦ
δόξις οὐράνια.
λόγος ἀέναος,
αἰών ἀπλετος,
φῶς ἀίδιον·
ἐλέους πηγή,
ρεκτήρ ἀρετῆς
σεμνή βιοτή
Θεόν ὑμνούντων,

Χριστέ Ἰησοῦ,
γάλα οὐράνιον
μαστῶν γλυκερῶν
νύμφης, χαρίτων
σοφίας τῆς σῆς,
ἐκθλιβόμενον

οἱ νηπίαρχοι
ἀταλοῖς στόμασιν
ἀτιταλλόμενοι,
θηλῆς λογικῆς
πνεύματι δροσερῷ
ἐμπιμπλάμενοι,
αἴνους ἀφελεῖς,
ὕμνους ἀτρεκεῖς
βασιλεῖ Χριστῷ,
μισθούς δσίους
ζωῆς διδαχῆς,
μέλπωμεν δμοῦ,
πέμπωμεν ἀπλῶς

με τη γλυκειά ζωή τα προσελ-
κύεις.

6

Γίνε οδηγός στά πρόβατα τα λο-
γικά,
Ποιμένα, Ἅγιε, Βασιλιά,
οδήγα τα παιδιά σου τά αιθώα.

7

Τα ίχνη του Χριστού
είναι ο δρόμος για τον ουρανό,
λόγος είναι αιώνιος,
χρόνος ἀπειρος
κι' ανέσπερο φως·
πηγή εύσπλαχνίας,
εργάτη του αγαθού
αυτών που με σεμνή ζωή
υμνούνε το Θεό.

8

Χριστέ Ιησού,
ουράνιο γάλα,
πού βγαίνει με πόνο (εκθλιβόμε-
νον)
απ' τους μαστούς της Εκκλησίας
τη χάρη μας προσφέρει
της σοφίας σου.

9

Εμείς τα παιδιά
μ' ευλαβικά χείλη
θηλάζουμε τό γάλα
το λογικό της Εκκλησίας
κι' από το Πνεύμα σου το Ἅγιο
χορταίνουμε·
με ύμνους θεϊκούς,
αίνους λογικούς
στο Βασιλιά Χριστό,
σαν ἀγια αμοιβή
για τη ζωή που διδαχτήκαμε,
ας φάλλουμε όλοι μαζί
καὶ ας αναπέμπουμε ειλικρινά

παίδα κρατερόν.

χορός ειρήνης
οἱ Χριστόγονοι·
λαός σώφρων,
ψάλλωμεν ὅμοι
θεόν ειρήνης.

στὸ παντοδύναμο θεῖο Παιδί.

10

χορός ειρηνικός
είναι οι χριστογεννημένοι·
σαν συνετός λαός
ας ψάλλουμε ὅλοι μαζὶ¹
τὸ Θεό της ειρήνης.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

1. Από τὴν 1η στροφή προβάλλει ἐντονη ἡ παράκληση πρὸς τὸ Χριστό, νὰ δείξει τὴν πατρική του στοργή καὶ νὰ προστατέψει τους πιστούς, οἱ ὅποιοι φαίνεται πῶς βρίσκονται κάτω ἀπὸ δύσκολες συνθήκες. Χαρακτηριστικά ὄνομάζει τὸ Χριστό στέρεο τιμόνι γι' αὐτούς που βρίσκονται στὸ πέλαγος τοῦ κακοῦ, φτερό στ' ἀνίσχυρα πουλιά, αἰώνιο καὶ γλυκό στήριγμα στὸν πόνο, πηδάλιο καὶ χαλινάρι κτλ. Τονίζει ἀκόμη ὅτι ὁ Χριστός είναι τὸ καταφύγιο καὶ ὁ προστάτης τῶν ἀδυνάτων, που κυνηγημένοι βρίσκουν κοντά του τὴ γαλήνη. Εἶναι πιθανόν νὰ γράφηται ο ὑμνος σε περίοδο διωγμῶν. Ἔνας τέτοιος διωγμός ἀρχισε πράγματι το 202-203 από το Σεπτέμβριο Σεβήρο.

2. Ο ποιητής του ὑμνου χρησιμοποιεί πολλές συμβολικές εἰκόνες καὶ παραστάσεις ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια ἢ από τὴν πρώτη Εκκλησία. Π.χ. ποιμῆν, ποίμνη, πρόβατα, ἰχθύς, πηδάλιο, ἀλιεύς κ.ά. Μερικοί στίχοι μάς ύπενθυμίζουν ἀνάλογες ἐκφράσεις τῶν Εὐαγγελιστῶν. Στὴν 5η στροφή ο στίχος «ἄλιεῦ μερόπων» μᾶς φέρνει στὸ νοῦ τὸ λόγο του Χριστοῦ «Δεῦτε ὁπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων» (Ματθ. 4,19). Στὴν 7η στροφή ὁ στίχος «Ἑχνια Χριστοῦ» μᾶς θυμίζει τὸ χωρίο «ἴνα ἐπακολουθήσετε τοῖς ἔχνεσιν ἀύτοῦ» (Α Πέτρ. 2,21).

3. Σὲ ἀρκετά σημεία δίνονται πολύ συνοπτικά ορισμένα δογματικά στοιχεία. Στὴν 3η στροφή ὄνομάζει τὸ Χριστό «λόγο πανδαμάτορα, πατρός ὑψίστου», στὴν 4η στροφή τὸν ἀποκαλεί Σωτῆρα, στὴν 6η Ἀγιο, Βασιλιά, στὴν 7η «φῶς ἀΐδιον» κ.ά. Ο ὑμνος βέβαια είναι γραμμένος σὲ χρόνο που δέν είχε ἀκόμη διατυπωθεῖ επίσημα ἡ δογματική διδασκαλία τῆς Εκκλησίας. Υπήρχε ὄμως ἡ αἵρεση τῶν Γνωστικῶν, που παρουσιάζεται ἀπὸ τὸ 2ο αἰώνα καὶ ἡ ὅποια πολεμούσε τῇ θεότητα του Χριστοῦ. Γι' αὐτό ἴσως ἀναφέρονται ἐδώ μερικές δογματικές ἐκφράσεις γιὰ τὸ Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

4. Στὴν 2η στροφή ἀποκαλεί τὸ Χριστό «ἡγήτορα παίδων», στὴν

6η «βασιλεύ παιδών», στην 9η «παίδα κρατερόν» κ.ά. Οι εκφράσεις αυτές απηχούν τις ιδέες του Κλήμεντος που υπάρχουν και στα τρία βιβλία του έργου του «Παιδαγωγός». Ο Κλήμης βλέπει τον άνθρωπο να εξελίσσεται μέσα στο θείο παιδαγωγικό σχέδιο. Η παιδαγωγία είναι η σπουδαιότερη έννοια, που κυριαρχεί σε όλο του το έργο. Πρέπει δε να σημειώσουμε ότι ο Κλήμης είναι ο πρώτος που ονόμασε τόν Χριστό παιδαγωγό.

5. Στήν 8η και 9η στροφή ὁ ποιητής του ύμνου κάνει λόγο για την Εκκλησία, την όποια αποκαλεί «νύμφη». Οι πιστοί είναι ένωμένοι μαζί της και τρέφονται από το πνευματικό της γάλα, δηλ. τη διδασκαλία του Κυρίου.

6. Στην 9η στροφή οι νέοι καί μαζί τους όλα τα μέλη της Εκκλησίας άναπεμπούν ύμνους και δοξολογούν το Χριστό. Τὸν ευχαριστούν, γιατί διδάχτηκαν από την Εκκλησία του να ακολουθούν στη ζωή τους το σωστό δρόμο. Ο υπέροχος αυτός ύμνος τελειώνει με μια ωραία προτροπή προς όλους εκείνους που έχουν αναγεννηθεί χριστιανικά, να υμνήσουν μαζί με τους νέους, σαν ένας ειρηνικός χορός, το Θεό της ειρήνης.

Ερωτήσεις

1. Ποια άλλα σύμβολα χρησιμοποιούσαν οι πρώτοι χριστιανοί και τι σήμαινε το καθένα;
2. Ποια καλολογικά στοιχεία βρίσκεις στον ύμνο;
3. Ποιο σημείο του ύμνου σου έκανε μεγαλύτερη εντύπωση και γιατί;
4. Γράψε μια δική σου προσευχή (8-10 γραμμές) στό Σωτήρα Χριστό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγουρίδου Σ., *Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης* (Εισαγωγικά, εξηγητικά και θεολογικά μελετήματα εις το Δ' Ευαγγέλιο).
- Ανδρούτσου Χρ., *Δογματική της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, έκδ. 2α «ΑΣΤΗΡ», Αθήνα 1956.
- Γιαννουλάτου Αναστασίου, *Ισλάμ*, Αθήνα 1975.
- Γιαννουλάτου Αναστασίου. *Θέσεις των Χριστιανών* εναντί άλλων Θρησκειών, Αθήνα 1976.
- Γρατσέα Γεωργίου. *Περὶ τα θεμελιώδη της πίστεως ἀρθρα*, Αθήνα 1972.
- Εύδοκιμωφ Π., *Η πάλη με τον Θεόν*. (Μετφρ. Ι.Κ. Παπαδοπούλου) Έκδ. Γ', Θεσ/νίκη 1975.
- Θεοδωροπούλου Επιφανίου, *Η Μασωνία υπό το φως της Αληθείας*, Αθήνα 1973.
- Ιωαννίδου Βασιλείου. *Ο Μυστικισμός του Αποστόλου Παύλου*, Αθήνα 1957.
- Καλλινίκου Κων/νου, *Τα θεμέλια της πίστεως*, έκδ. Π. ΠΟΥΡΝΑΡΑ, Θεσσαλονίκη 1976.
- Κωτσάκη Δημητρίου, *Οι πρωτοπόροι της επιστήμης και η γένεση του κόσμου*, έκδ. 2α, Αθήνα 1976.
- Λούβαρη Ν., *Συμπόσιον Οσίων*, τομ. Α' και Β', έκδ. Απ. Διακονίας (1962, 1964).
- Μπερντιάσεφ Νικολάου, *Αλήθεια και Αποκάλυψη*, Μεταφρ. Χρ. Μαλεβίτση, Αθήνα.
- Παπαμιχαήλ Γρ., *Ο Ιησούς Χριστός ως ιστορικόν πρόσωπον*, έκδ. 2α, Αθήνα 1923.
- Παπαμιχαήλ Γρηγορίου. *Η ουσία και το βάθος του Χριστιανισμού*, Αθήνα 1937.
- Τρεμπέλα Παναγιώτου, *Δογματική της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, τόμοι 3, Αθήνα.
- Τρεμπέλα Παναγιώτου, *Ιησούς ο από Ναζαρέτ*, έκδ. 2α, Αθήνα 1940.
- Τρεμπέλα Παναγιώτου, *Υπομνήματα*.
- Φαράντου Μ., *Δογματική*, Αθήνα.
- Schmemann Al.. *Για να ζήσει ο κόσμος*, (Μετάφρ. Ζησίμου Λορεντζάτου), Αθήνα 1970.
- Φειδά Βλ., *Εκκλησιαστική ιστορία*, Αθήνα 1971.
- Φούσκα Κων/νου, *Στόματα του Λόγου, οι πατέρες και εκκλησιαστικοί συγγραφείς μέχρι του 325μ.Χ.*, Αθήνα 1975.
- Του ίδιου, *Θεηγόροι οπλίται, οι πατέρες και εκκλησιαστικοί συγγραφείς από του 325-750 μ.Χ.*, Αθήνα 1975.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ

ΜΑΘΗΜΑ 1.	Σελίδα
-----------	--------

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

'Εννοια και θεωρίες για την ετυμολογία της λέξεως Θρησκεία	7
Το αίτημα και η αναγκαιότητα της Θρησκείας	8
Οι έννοιες «άναζήτηση», «υπέρβαση», «κοινωνία» και «ολοκλήρωση» στη Θρησκεία	9
Το αληθινό νόημα της Θρησκείας. Είδη Θρησκειών	9

ΜΑΘΗΜΑ 2.

ΙΝΔΟΪΣΜΟΣ

Κύριοι σταθμοί εξελίξεως και μορφές του Ινδοϊσμού	11
Η εξάπλωση του Ινδοϊσμού σήμερα	13
Η γοητεία και η επίδραση του Ινδοϊσμού. Κριτική θεώρηση των άρχων του	13
Η αξιολόγηση του Ινδοϊσμού	14

ΜΑΘΗΜΑ 3.

ΒΟΥΔΙΣΜΟΣ

Κύριοι σταθμοί εξελίξεως και μορφές του Βουδισμού	16
Κριτική θεώρηση των άρχων του Βουδισμού	17
Εξάπλωση του Βουδισμού	17
Η αξιολόγηση του Βουδισμού	18

ΜΑΘΗΜΑ 4.

ΑΛΛΑ ΑΣΙΑΤΙΚΑ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ

Η θρησκεία των λαών της Κίνας - Κομφουκιανισμός - Ταοϊσμός	19
--	----

Ζωροαστρισμός: ιστορία, εξέλιξη, εξάπλωση, σημερινή κατάσταση. Κριτική θεώρηση των αρχών του	21
Σιντοϊσμός: ιστορία, εξέλιξη, εξάπλωση, σημερινή κατάσταση. Κριτική θεώρηση των αρχών του	22
ΜΑΘΗΜΑ 5.	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΛΑΩΝ	
Η λατρεία του Μίθρα, της Κυβέλης, της Αστάρτης και της Ισιδας	24
Η πολυμορφία της δύδασκαλίας και της λατρείας στην αρχαία ελληνική θρησκεία	25
Θρησκεία και κράτος στους Ρωμαίους. Η λατρεία του αυτοκράτορα	26
ΜΑΘΗΜΑ 6.	
ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ	
Εμφάνιση και εξάπλωση του Ισλαμισμού	28
Σχέσεις Ισλαμισμού με τον Ιουδαϊσμό και το Χριστιανισμό	29
Κριτική θεώρηση των αρχών του Ισλαμισμού	31
Η επίδραση του Ισλαμισμού σήμερα	31
ΜΑΘΗΜΑ 7.	
ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΑ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ	
Από τον Ανιμισμό και την Πυρολατρεία στις σύγχρονες μορφές θρησκείας στην Αφρική	33
Η θρησκευτική ιδιομορφία και ποικιλία στην Αφρική	35
Συνάντηση της θρησκευόμενης Αφρικής με το Χριστιανισμό	35
ΜΑΘΗΜΑ 8.	
ΧΙΛΙΑΣΜΟΣ	
Ιστορική αναδρομή στην εμφάνιση και εξάπλωσή του	38
Κριτική θεώρηση των αρχών του	38
Επιδράσεις του στον ελληνικό χώρο	39
ΜΑΘΗΜΑ 9.	
ΜΑΣΩΝΙΣΜΟΣ	
Είναι ο Μασονισμός θρησκεία ή όχι;	41
Το μεταφυσικό και λατρευτικό στοιχείο στο Μασονισμό	42
Η ιδιοτυπία της αποκρύψεως και οι παρεξηγήσεις στο Μασονισμό	43

Κριτική θεώρηση των αρχών του Μασονισμού	43
ΜΑΘΗΜΑ 10.	
ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΑΡΑΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ	
Συγκρητιστικές τάσεις στο χώρο της θρησκείας σήμερα	45
Νεοπαγανισμός και νοστρές εκδηλώσεις θρησκευτικότητας ...	46
Πνευματισμός, μαγεία, γιόγκα κτλ.	46
ΜΑΘΗΜΑ 11.	
ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ	
Ο ιστορικός χαρακτήρας του Ιουδαϊσμού	49
Βασικά σημεία διδασκαλίας του Ιουδαϊσμού	50
Σχέσεις Ιουδαϊσμού και Χριστιανισμού	51
Η τυλοπατρεία στον Ιουδαϊσμό και η «καινή κτίσις» στο Χριστιανισμό	51
ΜΑΘΗΜΑ 12.	
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ	
Η θρησκευτική αλήθεια και η αναζήτησή της	53
Η αποκάλυψη ως είσοδος του «καινού» στον ανθρώπινο διαλογισμό	53
Η φιλανθρωπία της αποκαλύψεως και ο θεανθρώπινος χαρακτήρας της. Φυσική και υπερφυσική αποκάλυψη	54
ΜΑΘΗΜΑ 13.	
ΣΧΕΣΕΙΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΆΛΛΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ	
Κοινά σημεία	56
Ουσιαστικές διαφορές	56
Η υπεροχή του Χριστιανισμού	59
ΜΑΘΗΜΑ 14.	
Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΣΗΜΕΡΑ	
Η εξάπλωση και διασπορά του Χριστιανισμού στον κόσμο	61
Στατιστικά δεδομένα	62
Ο διάλογος του Χριστιανισμού με τα άλλα θρησκεύματα	62
Η ορθόδοξη ιεραποστολή στον κόσμο σήμερα	64

 Η ΦΑΝΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

ΜΑΘΗΜΑ 15.

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Η αναζήτηση τού Θεού (Πράξ. 17,27) και οι δυνατότητες της φυσικής θεολογίας.	66
Ο ερχομός του Θεού στην Ιστορία. Ο ερχόμενος Θεός της Αγίας Γραφής	67
Η Αποκάλυψη ως γεγονός και ως μήνυμα	68
Ο άνθρωπος αποδέκτης και συνεργός της αποκαλύψεως	70

ΜΑΘΗΜΑ 16.

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΟ

Η αναζήτηση του απολύτου από τον άνθρωπο	71
Οι άνθρωποι φαντάζονται και πλάθουν το Θεό. «Ο Θεός των φιλοσόφων»	73
Η βιβλική αντίληψη για το Θεό. 'Ο προσωπικός Θεός	74

ΜΑΘΗΜΑ 17.

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΟ

«Πιστεύω εἰς ἄντα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα»	76
Το ακατάληπτό του Θεού	76
Η αλήθεια για το μυστήριο της Αγ. Τριάδας και η σημασία της	77
Η υπερκοσμιότητα και ταυτόχρονη ενδοκοσμιότητα του Θεού	79

ΜΑΘΗΜΑ 18.

Η ΑΡΝΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Το φαινόμενο της αθεϊας, (ουσία, αίτια)	81
Μορφές του σύγχρονου αθεϊσμού	81
Σχέσεις της αθεϊας, επιστήμης και Διαφωτισμού	82
Κριτική της αθεϊας	83

ΜΑΘΗΜΑ 19.

Ο ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΜΑΣ

Η κρίση της μεταφυσικής και η έκκοσμικευση της θρησκείας	87
Ο άνθρωπος έξορίζει το Θεό στους ουρανούς	88
Ο αυτόνομος ανθρωπισμός και η τραγωδία του άθεου ουμανισμού	88

ΜΑΘΗΜΑ 20.

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ

Οι δυνατότητες της πίστεως στην εποχή μας	91
Η χριστιανική πίστη. Το νόημα του ορθ. δόγματος	92
Πίστη και γνώση	92
Στοιχεία άσχετα προς τη χριστιανική πίστη: Δεισιδαιμονία, φανατισμός, ιδεολογία	93

ΜΑΘΗΜΑ 21.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Το πρόβλημα των σχέσεων χριστιανικής πίστεως και επιστήμης	95
Τα αίτια των παρεξηγήσεων	95
Για μια γόνιμη συνεργασία Χριστιανισμού και Επιστήμης	96

ΜΑΘΗΜΑ 22.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Δυνατή και ωφέλιμη η συνύπαρξη Χριστιανισμού και Πολιτισμού	99
Οι ακρότητες που μπορεί να παρουσιαστούν και από τις δυο πλευρές	100
Για ένα χριστιανικό πολιτισμό	101

ΜΑΘΗΜΑ 23.

Ο ΚΟΣΜΟΣ

Το μεγαλείο του φυσικού σύμπαντος	103
Ο κόσμος ως δημιουργία	103
Θεωρίες γύρω από την ύλη και τον κόσμο	104
Η θέση του ανθρώπου μέσα στον κόσμο	105

ΜΑΘΗΜΑ 24.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Καταγωγή, φύση και κατάσταση του ανθρώπου	107
Άνδρας και γυναίκα	108
Η ενότητα του ανθρώπινου γένους	109

ΜΑΘΗΜΑ 25.

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

Ο εικονισμός του Θεού στον άνθρωπο	113
Η έννοια και η σημασία του «προσώπου»	114
Προορισμός του ανθρώπου	115

ΜΑΘΗΜΑ 26.

ΤΟ ΠΑΡΑΛΟΓΟ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ

Η ηθική πτώση του ανθρώπου. Το παράλογο, η άγωνία, ο θάνατος	117
Το τραγικό στοιχείο της ανθρώπινης υπάρξεως	118
Η αλλοτρίωση του ανθρώπου	118
Ένα παράθυρο στον ουρανό	119

ΜΑΘΗΜΑ 27.

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΛΥΤΡΩΤΗ

Οι μεσσιανικές προσδοκίες και το «πλήρωμα του χρόνου»	121
Η δόξα και το μυστήριο της σαρκώσεως	123
Ο Θεάνθρωπος Κύριος	123

ΜΑΘΗΜΑ 28.

Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΙΗΣΟΥΣ

Τό ερώτημα - πρόκληση. «Τίνα μέλιγουσιν οἱ ἄνθρωποι είναι;»	125
Πώς είδαν το Χριστό οι γενεές των ανθρώπων	126
Ο Χριστός ο νέος Αδάμ	128

ΜΑΘΗΜΑ 29.

ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ

Η ιερότητα των συγγραφέων της Βίβλου	129
Ο προσωπικός χαρακτήρας των συγγραφέων και η θεοπνευστία της Αγίας Γραφής	131
Η αρχαιολογική σκαπάνη και η Βίβλος	132

ΜΑΘΗΜΑ 30.

ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟ

Η μαρτυρία της Καινής Διαθήκης	133
Η βεβαιότητα της Εκκλ. στήν ιστορικότητα του Ιησού	134
Η πίστη στο Χριστό και το μέλλον του κόσμου	135

ΜΑΘΗΜΑ 31.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΛΥΤΡΩΤΗ

Διδασκαλία και θαύματα	137
Η σταυρική θυσία του Χριστού	137
Η Ανάσταση του Χριστού και η άναπλαση του κόσμου	139
Η εκπλήρωση της «θείας Οικονομίας»	139

ΜΑΘΗΜΑ 32.

ΤΟ «ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ»

Η «απουσία» του Παρακλήτου ως την Πεντηκοστή	141
Το πρόσωπο και τό έργο του Παρακλήτου	142
Η παρουσία του Αγίου Πνεύματος στην Εκκλησία	143

ΜΑΘΗΜΑ 33.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ: Η ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τι είναι ή Εκκλησία;	146
Η Εκκλησία σαν μυστήριο	147
Η αποστολή της Εκκλησίας	148

ΜΑΘΗΜΑ 34.

ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Έμμονή στην παράδοση και δημιουργική ανανέωση	150
Παρεξηγήσεις και υπερβολές	151
Θεολογικά και εκκλησιαστικά πλαίσια γιά παράδοση και ανανέωση	152
Η παράδοση και η ανανέωση στην Εκκλησία σήμερα	153

ΜΑΘΗΜΑ 35.

Η ΕΛΠΙΔΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΕΡΧΟΜΕΝΟΣ

Η προσωρινότητα του κόσμου	194
Το τέλος και ή τελείωση	155
Ανθρώπινες ελπίδες και ουτοπίες	155
Η παρουσία του Χριστού	155

— ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ —

ΜΑΘΗΜΑ 36.

ΔΕΚΑΛΟΓΟΣ

Κείμενο: Εξόδου 20, 1-18	161
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	162
Βασικές αλήθειες	163

ΜΑΘΗΜΑ 37.

ΤΟ ΠΡΟΝΟΜΙΟ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Κείμενο: Γρηγορίου Νύσσης «Περί κατασκευῆς τοῦ ανθρώπου» (επιλογή)	165
Η ελεύθερη απόδοση	167
Η ύποτιμηση του ανθρώπου στην εποχή μας	168
Η ευθύνη του ανθρώπου ἀπέναντι της κοινωνίας και τού εαυτού του	169

ΜΑΘΗΜΑ 38.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Κείμενο: Ψαλμός 103	171
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	172
Ύμνος και δοξολογία στο Δημιουργό	174

ΜΑΘΗΜΑ 39.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΟΝΤΕΣ. ΥΜΝΟΣ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΓΟΝΟΥΣ

Κείμενο: Για τοὺς ἄρχοντες. Σοφία Σειράχ 32, 1-6	176
Σχόλια:	176
Κείμενο: Ύμνος στούς προγόνους. Σοφία Σειράχ, 44, 1-15	178
Σχόλια	178

ΜΑΘΗΜΑ 40.

Η ΧΑΡΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Κείμενο: Ησαΐου κεφάλαια 34-35 (ἀποσπάσματα)	181
Σχόλια	182

ΜΑΘΗΜΑ 41.

Ο ΤΡΟΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

Κείμενο: Ματθαίου 6, 6-13	185
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	186
Πώς πρέπει να γίνεται η προσευχή	187

ΜΑΘΗΜΑ 42.

Η ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Κείμενο: Ιωάννου, κεφ. 17, 1-26	189
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	190

ΜΑΘΗΜΑ 43.	
Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ	
Κείμενο: Πράξεων 2, 37-47 και 4, 32 - 36	195
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	197
Διδάγματα για τη σημερινή πραγματικότητα	198
ΜΑΘΗΜΑ 44.	
Ο ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ	
Κείμενο: Α' Κορινθ. 13, 1-13	202
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	203
Υποδείξεις για πρακτικές έφαρμογές	203
ΜΑΘΗΜΑ 45.	
Η ΕΥΘΥΝΗ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ	
Κείμενο: Ιακώβου I, 2-27 και 2, 14-26	206
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	206
Βασικές άληθειες	207
ΜΑΘΗΜΑ 46.	
ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗ ΣΤΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟ	
Κείμενο: Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, Πανηγυρικός παρ. 3-4 ΒΕΠ 17, 277-280 (ἀποσπάσματα)	209
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	210
Νοηματική και ηθική άναφορά	211
ΜΑΘΗΜΑ 47.	
Η ΕΞΟΧΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ	
Κείμενο: Επιστολή πρός Διόγηνητον, κεφ. 5-9 (ἀποσπάσματα) ΒΕΠ 2, 253-255	213
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	214
Η άνωτερότητα του χριστιανισμού	216
ΜΑΘΗΜΑ 48.	
ΣΧΕΣΙΣ ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ	
Κείμενο: Ισιδώρου Πηλουσιώτου. Επιστολαί 5, 186 (Λόγος πρός "Έλληνας") MG 78, 1437-1444 (ἀποσπάσματα)	217
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	219
Αναγωγή στή σημερινή έποχή	219

ΜΑΘΗΜΑ 49.

ΘΕΟΜΗΝΙΕΣ: ΠΕΙΝΑ ΚΑΙ ΞΗΡΑΣΙΑ

Κείμενο: Μ. Βασιλείου 'Ἐν λιμῷ καὶ αύχμῷ παρ. 7-9 (ἐπιλογή). ΕΠΕ 7, 150-161	221
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	222
Υποδείξεις για πρακτικές εφαρμογές	223

ΜΑΘΗΜΑ 50.

ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑ

Κείμενο: Διαδόχου Φωτικής, Κεφάλαια γνωστικά 100 πέρι πνευματικής τελειότητος κεφ. 20-21, BIS 5 SHC, MG 65	226
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	226
Βασικές αλήθειες	227

ΜΑΘΗΜΑ 51.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΓΩΝΙΖΕΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟ ΛΑΟ

Κείμενο: Χρυσοστόμου. Εις τους ἀνδριάντας ὡμιλία 21 (αποσπάσματα)	229
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	230
Άλλα σχετικά παραδείγματα ἀπό τη ζωή της Εκκλησίας	231

ΜΑΘΗΜΑ 52.

ΥΜΝΟΣ ΣΤΟ ΧΡΙΣΤΟ

Κείμενο: Κλήμεντος Αλεξ. Παιδαγωγός 3,12 ΒΕΠ 7, 233	233
Απόδοση του Ύμνου	233
Ερμηνευτικές παρατηρήσεις	235

Τα μαθήματα έγραψαν:

- 1) Ι. Π. Μάσσος: 2-4, 15-17, 29, 39-40, 43-44, 48-49, 51.
- 2) Αρχ. Χ. Ζάγκας: 19-28, 30-33, 35-36, 38, 45-47.
- 3) Γ. Δ. Κούβελας: 1, 5-14, 18, 34, 37, 41-42, 50, 52.

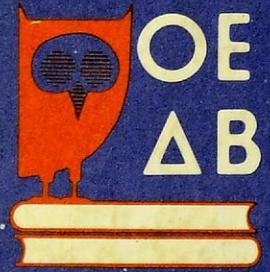
Στα αντίτυπα του βιβλίου που δεν υπάρχει η ένδειξη «δωρεάν», υπάρχει το παρακάτω βιβλιόσημο για απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που δεν έχει το βιβλιόσημο αυτό θεωρείται κλεψύτυπο και όποιος το διαθέτει, το πουλά ή το χρησιμοποιεί θα διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΕΦ. Κυβ. 1946, Α' 108).

024000020111

K.A. 417 ΕΚΔΟΣΗ ΣΤ! 1983 ΑΝΤΙΤΥΠΑ 150.000 ΣΥΜΒΑΣΗ 4295/9-8-83
ΕΚΤΥΠΩΣΗ Κ. ΚΑΛΑΘΑΣ ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ ΑΦΟΙ ΡΕΤΖΑΚΗ – Π. ΖΟΜΠΟΛΑΣ Ο.Ε.

Ψηφιοποιηθήκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής